

Т. АСҚАРХУЖАЕВ

ЕР ҚАЗИШ
ВА ЙҮЛ ҚҰРИЛЫШ
МАШИНАЛАРИНИНГ
ХИСОБИ ВА НАЗАРИЯСИ

624
A-90

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Т.Э. АСҚАРХҮЖАЕВ

ЕР ҚАЗИШ ВА ЙЎЛ ҚУРИЛИШ
МАШИНАЛАРИНИНГ
ҲИСОБИ ВА НАЗАРИЯСИ

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрти махсус
таълим вазирлиги томонидан ўкув кўзланима сифатида
тавсия этилган

Ташкент – 2006

Т.Ә.Аскархұжаев, Ер қазиң ва йұл қурилиш маниналарининг хисоби
ва назариясын. Т., «Fan va texnologiya», 2006, 272 бет.

Уибұ үкүв құллаима В – 521300 «Ер усти транспорт тизимлари»
үкүв режасы асосида бакалаврлар тайёрлаптік учун тузылған.

Биринчи килемде булдозер, скрепер, автогрейдер ва бир чұмичли
экскаватор кабін стакчи ер қазии маниналари гүрухларининг ассоци
хисобий ҳолати көлтирилған.

Иккінчи ва үчинчи килемдар конструктив ағзалиларға, шу
нигдек, йұл, аэродром ва мелиоратив қурилишларда ишилділіктер
технология жиһозларни таплаптап үйретіп, асфальт-
бетон қоламаларини қурғап таъмирлаптап мәжілілік машина-
лар гүрухига бағыншылған.

Үкүв құллаима, шунингдек, қурилиш, йұл маниналари ва жи
хозларни лойиҳалап хамда яратышда мухандислик хисоблары учун
құллаимини мумкін.

Тәкрайчилар:

Ш.А.ШООБИДОВ – техника фанлари
доктори, профессор;

Х.Н. ДИМЕТОВ – техника фанлари
доктори, профессор.

КИРИШ

Курилиш, йўл ва машиний хўжалик машинасозлиги халқ хўжалигининг муҳим тармогидир. Бу тармоқнинг маҳсулот фуқаро, индустриал, йўл ва аэродромлар курилиши комплекс механизациялаштириш, автоматлаштириш ва технологиясининг асосини ташкил этади.

Ўзбекистон Республикасининг халқ хўжалигини ривожлантириш автомобил йўллари тармогини кенгайтириш, ишлаб турган магистралларни сақлаш, таъмиrlаш ва қайта куриш билан чамбарчас боғлиқ. Бу тадбирларни юқори самарадор йўл-курилиш техникаси ва жиҳозлари асосида бажариш республика халқ хўжалигига ашёлардан, энергетика ва меҳнат ресурсларидан анчак миқдорда тежашни таъминлайди.

Ўзбекистон Республикасида ривожланаётган курилиш йўл машинасозлиги курилиш ишлаб чиқаришнинг техник даражасини ошириш, қўл меҳнатидан фойдаланишини кескин равишда қисқартиришга имкон берадиган машина, механизмлар, асбоблар ва бошқа маҳсулотлар тайёрлашга йўналтирилган. Курилиш жараёнлари комплекс механизациялаштириш учун зарур бўлган машиналар тизимини, механизациялаштириш воситалар ва асбобларини ишлаб чиқаришни таъминлаш зарур. Меҳнат унумдорлигини ошириш йўли билан ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш кўзда тутилади. Бу эса ишлаб чиқарилаётган машина ва жиҳозларнинг техник даражасини ошириш, фан ва техника ютуқлари ва илгор тажриблар асосида илмий тадқиқотларни ҳамда конструкторлик-технологик ишланмаларни угказиш муддатларини қисқартиш билан боғлиқ.

Курилиш, йўл ва машиний хўжалик машинасозлигидаги илмий-техника тараққиёти асосан қорхоналарни техник жиҳотдан қайта жиҳозлаш, ишлаб чиқаришга янги технология жараёнларни ва мосланувчан, қайта созланувчан тизимларни жорий этиш, меҳнат унумдорлигини оширишнинг ишлаб чиқариш ҳажмларини кўпайтиришга, маҳсулот сифатини яхшилашга, ашёлар ва ёнилги-энергетика ресурсларини тежашта имкон берувчи механизациялаш ва автоматлаштиришни жорий этиш ўюли билан амалга оширилади.

Тармоқдаги мураккаб техника ва иқтисодий масалаларни кадрлар тайёрлаш, уларнинг техник савиёси даражасини ошириш, илгор меҳнат турларини жорий этиш ва меҳнат шароитларини ҳар томондама яхшилаш билан боғлиқ бўлган ижтимоий масалаларни тегишли даражада ҳал этмаслини туриб бажариб бўлмайди.

Йўл ва аэродромлар куриши, йўуларини ва аэродромларини қайта курилиш ҳамда улардан фойдаланиш технологиясини турли ишларга мўлжалланган машиналар тизимидан фойдаланишини тақозо этади. Энг кўп

тарқалған машиналар турининг умумий түзилиши, уларни лойиҳалаш ва ҳисоблаш услугияти ушбу үкүв құлланмада күриб чиқылған. Үкүв құлланма материалы «Ер усти транспорт тизимлари» йұналишпидеги бакалаврлар дастурига мос қелади. Бу материал асосий иш органдарының ва машиналарнинг асосий тизимларини лойиҳалаш, назарияси ва ҳисоблаш бүйіча илмий қоидалардан иборат.

Үкүв құлланма уч булимдан иборат. Биринчи бұлым ер қазиши ишларини бәжарыши машиналарига, иккінчи бұлым корхоналарнинг ҳам ашёларни қазиб олиш ва уни қайта ишлаш жиһозларига ҳамда үшінчи бұлым автомобил йүйлары куриш ва уларни сақлашынан мүлжалланған машиналар грухига бағишиланған. Бундан ташкәри, Россия, АҚШ, Германия, Япония ва башқа етакчи мамлекеттердән шындықтар тарқалған машиналарнинг техник тәсисіләрі жадвал құринишида берилған.

Барча зарур материалларни баён этишгә китобнинг ҳыжми чекленгандылық имкон бермади.

Ушбу үкүв құлланма түгристердеги барча танқидий мұлоҳазалар миннэтдорчылық билан қабул қылалы.

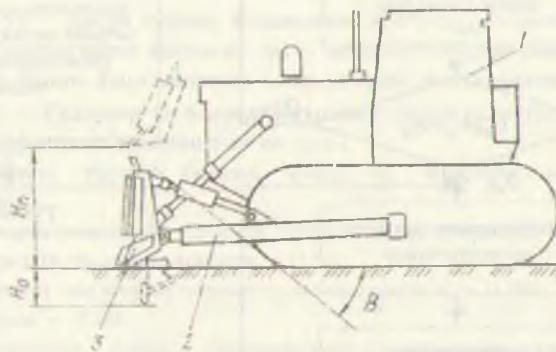
I. ЕР ҚАЗИШ МАШИНАЛАРИ

1.1. БУЛДОЗЕРНИ ҲИСОБЛАШ

1.1.1. Умумий қоидалар. Асосий параметрларни таплаш ва ҳисоблаш

Булдозер — ўзи юрар, ер қазиши машинасы бўлиб, қатламлаб қиркиб олинган турироқ (грунт)ни, қурилини материаллари ва фойдалли қазилмаларни йигиб, 60 — 150 м масофагача сурди. Уни пўл қурилинида, фуқаро ва мелиорация иншиотларини қуришида, шу билан бирга төғ-кон саноатидаги ишлатилиади.

Булдозер ўрмаловчи заңжирли ёки гидравлик шатак асосдан тузилган бўлиб, унга рамалар ёки штарувчи ускуналар ёрдамида эгри чизик шаклидаги ағдаргич (отвал) осизлади. Бу шичи кием шатак асосининг ташкарисида жойланади (I-расм).

I-расм. Буритмайдиган ағдаргични булдозер чизаси.

Булдозерлар ишлатилишини, қуввати асос, машина тортини кучи, динамитол тuri, шу билан бирга, алоҳида конструктив белгилари бўйича таснифланади.

Булдозерни лойиҳалашин босқичма-босқич бажарилшин керак (2-расм).

$$P = 3.6 N^{m} \cdot m / v$$

Любые изменения в производительности труда (т.е. P) влечут за собой изменения в производительности труда в сельском хозяйстве, а также в промышленности и строительстве.

$\phi_m = 1,17 + 1,22$; средняя средняя производительность труда в сельском хозяйстве $= 1,35 + 1,45$.

Следовательно, производительность труда в сельском хозяйстве $= 1,35 + 1,45 = 1,40$.

Следовательно, производительность труда в сельском хозяйстве $= 1,40$.

Следовательно, производительность труда в сельском хозяйстве $= 1,40$.

Следовательно, производительность труда в сельском хозяйстве $= 1,40$.

Следовательно, производительность труда в сельском хозяйстве $= 1,40$.

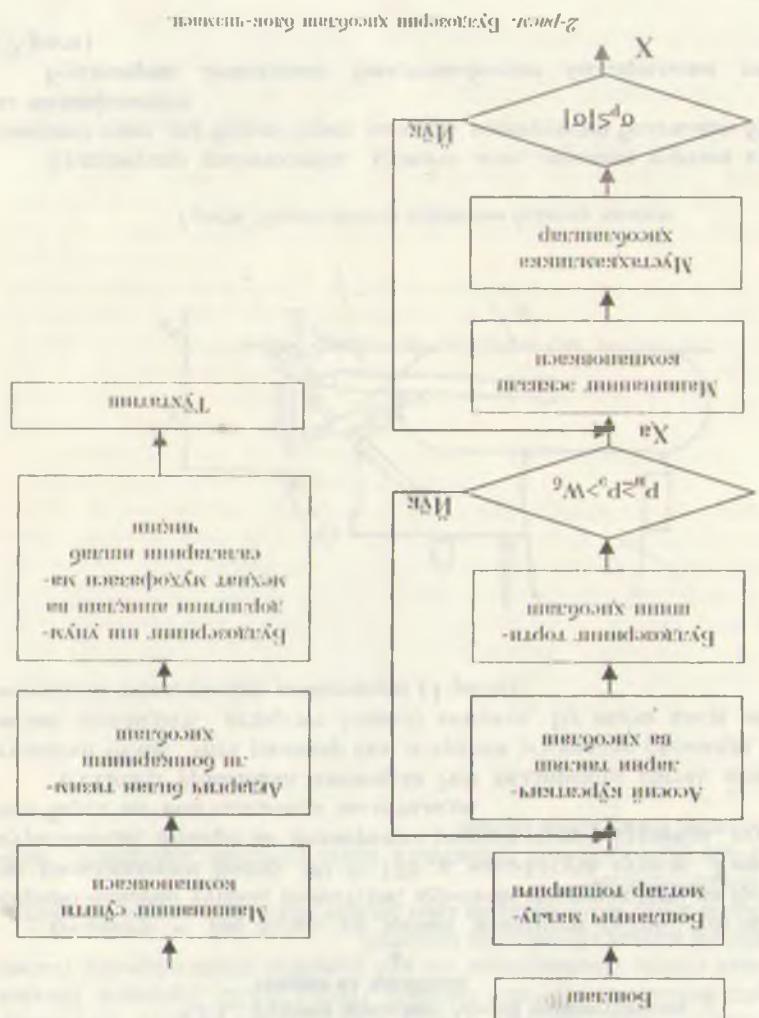
$$P = m^a \cdot g \cdot k \cdot t$$

Следовательно, производительность труда в сельском хозяйстве $= 1,40$.

Следовательно, производительность труда в сельском хозяйстве $= 1,40$.

Следовательно, производительность труда в сельском хозяйстве $= 1,40$.

Следовательно, производительность труда в сельском хозяйстве $= 1,40$.

бу ерда, $N_{\text{дв}}$ — машина асесининг движателинин күввати, кВт; v — асес машинанинг биринчи узатмадаги ҳаракат тезигиги, км/соат; $\eta_{\text{тр}}$ — трансмиссия Ф.И.К.; $\eta_{\text{тр}}=0,83\dots0,86$ — механик узатмалар учун, $\eta_{\text{тр}}=0,73\dots0,76$ — гидромеханик узатмалар учун.

Булдозернинг фойдалашыладиган массаси:

$$m_b = m_{b_m} + m_{b_{\text{ж}}}$$

бу ерда, $m_{b_{\text{ж}}}$ — булдозерлар жиҳозларининг фойдалашнинг массаси (гидросистемадаги мой ёки ёқилини билан), т.

Булдозер жиҳозларининг фойдалашнинг массаси асос тракторининг, фойдалашнинг массасидан 25 %дан ошымаслиги керак.

Инчи юрини тезигиги асос машина конструкцияси ишларин баражини хавфензитти ва технологиясига кўра, аниқланади ва 2,5-3,5 км/соат орасигида бўлини керак. Инчи юринининг курбатнаган чегаравий тезликларининг оширилшини ҳайдовчини тез чарчатади. Булдозернинг тексари юрини тезигиги машина ҳаракатида шайло бўлувчи бўйлама ва кўнжаланг тебранинлар билан чегаралашади. Ўрмаловчи ҳаракатлантиргичларининг осмалари ярим бикр ва мувозанатловчи бўлганда тексари юринидаги тезигиги 5-6 км/соатдан ошымаслиги керак, эластик ва мувозанатланувчи бўғимларда — эса 7-8 км/соат. Гидриракли ҳаракатлантиргичлар бўлганида тезигиги, одатда 8-15 км/соатдан ошымаслиги керак.

Булдозернинг грунтта ўргача статик солинитирма босими қўйидагича аниқланади:

$$-\text{ўрмаловчи занжирлар машнилалар учун } q = \frac{m_b g}{2L_R \cdot \sigma},$$

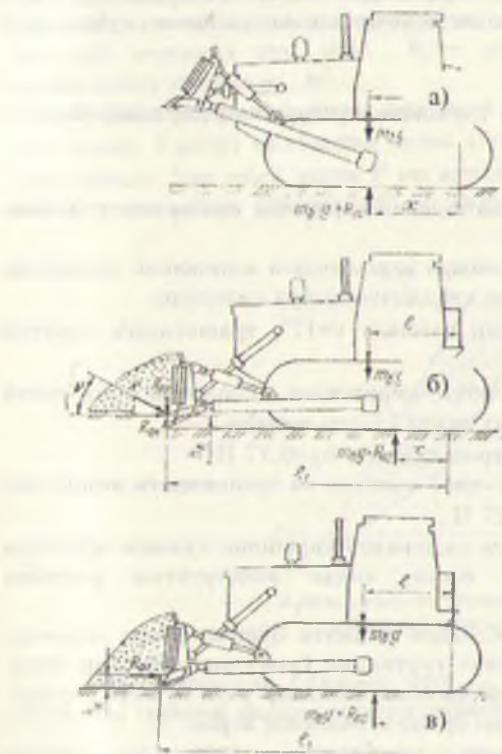
бу ерда, L_R — грунт тиизлагич грунт билан тўла юклантганда ўрмаловчи занжирлар таянч сирттининг узунлигиги, м; σ — ўрмаловчи занжирларининг кенглиги, м.

$$-\text{гидриракли машнилалар учун } q = \frac{m_b g}{F_F \cdot n_F} +$$

бу ерда, F_F — гидрирак изининг юзи, м²; n_F — гидрираклар сони.

Ўрмаловчи занжирлар машнилалар учун таянч сиртига тушадиган ўргача статик солинитирма босим 0,04-0,85 МНа орасигида бўлади, ботқоқ шаронтига мосланган ўрмаловчи занжирлар (занжирлариниң кенгайтирилган) машнилалар учун 0,015-0,025 МНа. Бу эса ине-могилдриракли машнилаларининг шу курбаткичларидан бир исча маротаба наст.

Босим маркази ҳолати. Булдозердинг ўрмаловчи заңжиралы жағдайлардың түрлеріндең барча реакциялары тенг таъсир этувчи синтезинең күйилган цуктаси күйіндеги ҳисобий чизмаларды үчүн анықланады, (3-расм):

3-расм.

Булдозерларга таъсир этувчи күчлар чизмасы.

1. Булдозер горизонтал спртда жойланған, ағдаргич максимал бағаналықта транспорты ҳолатыда (3 а-чизмада).

2. Булдозер горизонтал спртда грунттің оптималь кесіншің чүкүрлігінде ва судраны призмасыннан максимал ҳәжміде қазып (3 б-чизмада).

3. Булдозер максимал судраны призмасыннан траншеядада грунттің күйінімчай кесіншің сурады (3 в-чизмада).

Үмумий ҳолда, булдозер босим марказыннан ҳолаты күйіндеги формулалар буйнайна анықланады:

$$X = \frac{m_b g l + R_{02} l_1 - R_{01} h_R}{m_b g + R_{02}},$$

бу ерда, R_{01} — ағдаргичда горизонтал ташкия этувчини патижавий шаршылук күчларининг, кН; R_{02} — ағдаргичда патижавий каршылук күчлөрдиннинг вертикал ташкия этувчини, кН; l — булдозердиннің отпринк марказыдан етаклович төлдүрүш үкігача бұлған масофа, м; l_1

— ағдаргичда патижавий қарнилил күйнеган нүктеден стакловчи жолдұзча үкігача бұлған масофа, м; b_R — ағдаргичда патижавий қарнилил күйнеган нүктесінің баландигы, м.

Будозеринінг номинал тортин күчтінінг факат 60–70 %идан фойдаланылышының ҳисобға олиб, дастлабки ҳисебланылар үчүн ағдаргичда горизонтал ташкил этувчиннін катталигиниң құйнудағы қабул қылған мүмкін:

$$R_{01} = 0,7 P_n$$

Ағдаргичда патижавий қарнилил күчларинінг вертикал ташкил этувчесін:

$$R_{02} = R_{01} \operatorname{tg} v$$

бу ерда, v — ағдаргичдеги патижавий қарнилил күчларинінг қиялык бурчагы.

Босим марказиниң аниқлашда ағдаргичдеги патижавий қарнилил күчларинінг киялык бурчагы құйнудағы қабул қылғанады:

- бөгеләнешіл грунтлар қазиңда $v=17^{\circ}$, траншеядеги грунттер қазиңда $v=0^{\circ}$.

Ағдаргич пісіргіннінг четки қиррасидан ағдаргичда патижавий қарнилил күчі құйнеган нүктеге бұлған масофа:

- бөгеләнешіл грунтларниң қазиңде $b_R=0,17$ Н;
- бөгеләнешісiz грунтларниң қазиңде ва траншеядеги тоңшадан грунтларни суринде $b_R=0,27$ Н.

f_f масофа жаға ағдаргичда патижавий қарнилил күчлары құйнеган жойниң үршінің ҳисобға олған хөжда конструктив равнинда аниқлашады.

X шынг іокорида ҳисебланған қиймати бүйінча босим марказинінг үрмаловчи заңжир тәсілін сирттінін үргасидан силижинін тоңилады, уннін катталиғы барча ҳисобиі чызмалар үчүн бу сирт узунлигіннін оғыдан бир қысметінде ортіб кетмасынға керак.

Ендідіреккі будозерин ҳисебланылған худей шу тарзда гидравліктердеги реакциялар топылады ва уларнаннін катталиғы шиналарға түшадынан рухсат этилған іокламалар билан танқосланады.

Пісіркіннің кесувчи қиррасига түшадынан солинитирма босим күчи:

$$q_6 = \frac{P_b}{B},$$

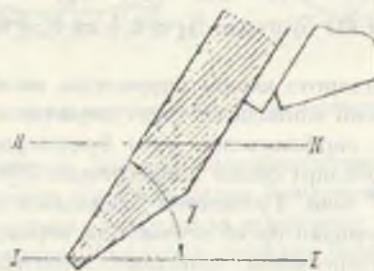
Замонавий будозерлердә ғб шынг катталиғи 4–6 Н/м атрофіда бўлади.

Пісіркіннің кесувчи қиррасига түшадынан солинитирма вертикал босим:

$$q_e = \frac{P_e}{F};$$

бу ерда, P_e — манишаннинг ўрмаловчи занжир таяич сиртларининг орїздаги қирраларига нисбатан ағдармаслик шартыдан ағдаргич инчогининг кесувучи қиррасига тушадиган, наст ўйналган эиг катта охтимозий вертикал күч, кН; F — ағдаргич инчоклари кесувучи қиррасининг таяич юзи, m^2 .

Кесувучи қиррасининг таяич юзи икки ҳоз учури: ейнілмаган инчок (I-I кесим, 4-расем) ва ейнілган инчок (шу расемдаги II-II кесим) учури аниқланади. Ҳар икки ҳозда F ни аниқланада ағдаргич асосан ү кесими бурчаги остида ўринатлади, деб қабул қылышади.

4-расем. Ағдаргич инчокларининг таяич көзалиарини аниқлашдигы кесими.

Лойиҳаланаётган булдозер учури q_b ва q_e тошилган қніматлари берилгандыктан тағы да көзалиарини аниқлашынан керак.

Группининг тоифаси	I	II	III	IV
$q_b, \text{Н/м}$	1,5 гача	2-3	4-5	6 дан ортиң
$q_e, \text{МПа}$	1 гача	1,2-2	2,5-3,5	3,5

1.1.2. Ағдаргичининг асосий конструктив параметрлерини аниқлаш

Булдозер инчи жиһозжарининг асосий конструктив параметрлері: ағдаргичининг узунлиги ва баландлiği, ағдаргич сирти профилинин тавсифлари, ағдаргичин ўринатын бурчаклари, ағдаргичининг эиг катта күтарылышы ва туинин баландлышлары.

Ағдаргичнинг узулиги итарувчи рама ёки асос машинасиг чегга чиқиб турган энг узун элементларининг ҳар икки томондан камидаги 100 мм га қонланиши шартидан аниқланади. Бу кесувчи қиррага тушадиган максимал босим кучи ва вертикал босимдан фойдаланинга ва группни траншея усулида халақитсиз қазишга имкон беради.

Ағдаргичнинг баландиги булдозерининг номинал тортин кучи, ағдаргич сиргининг параметрлари ва группнинг физик – механик хоссаларига кўра аниқланади. Дастлабки ҳисоблашлар учун ағдаргичнинг баландигини кўйндаги эмпирик боғланишлардан тоши мумкин:

бурилмайдиган ағдаргичлар учун

$$H = 500 \cdot (0,1 + T_n)^{0,33} \cdot K_1 P_n;$$

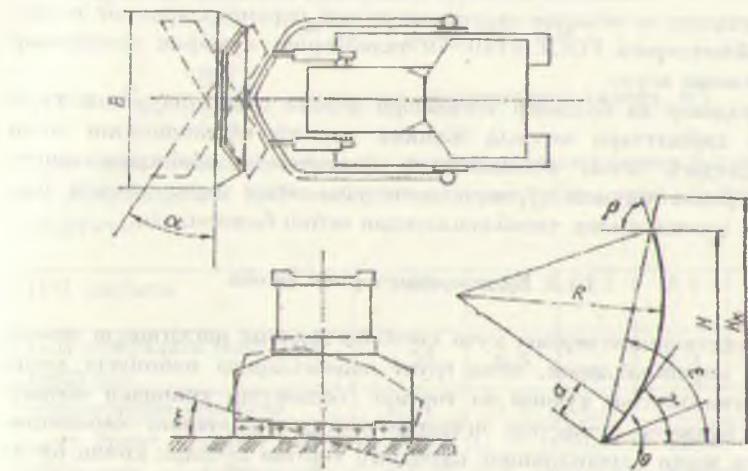
буриладиган ағдаргичлар учун

$$H = 450 \cdot (0,1 + T_n)^{0,33} \cdot K_1 P_n,$$

бу ерда, $P_n \leq 400$ кН бўлганда $K_1 = 0,5$ ва $P_n > 400$ кН бўлганда $K_1 = 0,1$.

Группнинг ағдаргич юқори қиррасидан ошиб тўкилининг оддини олини ва кесиб олинидиган групп кирицисини сурин жараёнида кўн энергия сарфламаслик учун булдозерларининг ағдаргичлари тўскичлар (козирёклар) билан жиҳозланади. Тўскичнинг ўринатиш бурчаги 90 дан 100^0 гача. Тўскичнинг баландиги ағдаргич баландигининг $0,1-0,3$ қисмидан ортиб кетмаслиги керак. Бунда ағдаргичнинг баландигини ағдаргичнинг транспорт ҳолатида булдозер олдидағи фазонинг кўришинизик шартидан ва кириб келин бурчаги Φ_n камидаги 20^0 бўлинин кераклиги шартидан келиб чиқиб, текниризини зарур.

Булдозер ағдаргичнинг профили кўйндиган асосий параметрлар билан тавсифланади (5-растем): H_t —тўскични ағдаргичнинг баландиги; H —тўскични бўлмаган ағдаргичнинг баландиги; γ — ағдаргичнинг асосий ўринатилишида кесин бурчаги, бурилмайдиган ағдаргич учун $\gamma = 55^0$, буриладиган ағдаргич учун $\gamma = 50-55^0$; β — ағдаргичнинг асосий ўринатилишида ағдарини бурчаги, бурилмайдиган ағдаргич учун $\beta = 65-75^0$, бурилмайдиган ағдаргич учун $\beta = 70-75^0$; ξ — ағдаргични асосий ўринатилишида кийзик бурчаги, $\xi = 75^0$; θ —ағдаргичнинг асосий ўринатилишида орка бурчак. Конструктив таъминланим имкониятларига кўра, бу бурчакнинг каттагиги $\theta = 30-35^0$ деб қабул қилини зарур. ГОСТ 7410-79 бўйича орка θ бурчак каттагигини камидаги 20^0 деб қабул қилини зарур. R — ағдаргич эрги чизигини қисмининг радиуси; бурилмайдиган ағдаргич учун $R = H$, буриладиган ағдаргич учун $R = (0,8-0,9)H$; α — ағдаргич сиргининг настида тўғри чизигини қисмининг узулиниги, уни ничоқ энгига тенг килиб олиниади.

5-жол. Булдозер жиһозларинин асосий параметрлари.

Мустаҳкам грунттарни қазашы самарағорлугини ошириши ва қияламаларда шыланыштарни булдозер билан бажарышини енгизилештириши учун күнделектенген вертикал төкисніңде ағдаргичиниң қиялатын үриатын күләмнәнди. Ағдаргичиниң қиялаттани суюқсик ёрдамыда бажарылаңда қиялаттани бурчагини ростланы чегарасы $\xi = 0+12^\circ$, күлде ростланыда $\xi = 0 + 6^\circ$.

Ағдаргичиниң режадаги бурилиши бурчаги α грунттегі ёнга суралып тағымнилайды ва булдозер шыларинин фронтты бүйлаб узлуксиз қаралатланишида траншеяларни күмнеге ва үюмларни төкисленештегі имкон беради. Ағдаргичиниң режадаги бурилиши бурчаги (ГОСТ 7410-79) камидә 25° бүлиши керак, α шының максимал қиімдегі булдозер бөсім марказинин олдандығы салжынын билан чекланаңды.

Ағдаргичиниң күтәрілмегін бағандығы H_k кириб боршы бурчаги шының камидә 20° бүлишини кафолаттандырылады. Ағдаргичиниң торниң қилемниниң таянч сиртідан настта түшнің чұкурлғын үрмаловчы заңжырыл машиналарда аесе тракторнин торттани спиғига қарасты ГОСТ 7410-79 бүйінша тапланады. Ендирилген машиналарда ағдаргичиниң түшнің чұкурлғын торттани спиғидан таңқары штаруучы бруслар (түспіншар) билан чекләнеші мүмкін. Бу бруслар ағдаргич тұла туширилгенде кесувчи қирраниннан қызығыдан олд Ендирилгендер айланасында үрніма бүйінча үтмасынды керак.

Булдозер ва аедарин сиртшынг асосий параметрларининг тошилган қыйматтарига ГОСТ 7140-79 талабларынга мувофиқ түзатынлар кирилдинин керак.

Булдозер ва булдозер жиһозлары асосий қыйматларининг түзатылган қыйматлари асосида машина умумий күрнешининг ишкі проекциядаги экзиз комановкасы бажарылады. Лойиҳалападиган булдозерининг умумий күрнешининг узил-кесил комановкасы тортын ва мустаҳкамлик хисобланларидан кейин бажарылады.

1.1.3. Булдозеринги тортыш ҳисоби

Булдозеринги тортыш күчи ҳисобига машина ишлаганида таъсир этүвчи қаршиликтерин, анық тауыт шарондларыда машинада ҳосни бўладиган тортыш кучини ва тортыш балансини тузиндан иборат. Бунда булдозер ишлайдиган ишталған вақтда машинанинг ҳаракатланинг жами қаршиликиниң каттаглиги тортыш кучидан кичик бўлинин керак:

$$P_n \geq P_o \geq W_{\Sigma}$$

жами қаршилик: $W_{\Sigma} = W_{kes} + W_{np} + W_{cyp} + W'_{cyp} + W_{nak} + W_6$
бу ерда, W_{kes} — тауыттеги масенвдан ажралишнiga ва қириди ҳосни бўлининг қаршилик; W_{np} — сударалиш призмасининг сурининга қаршилик; W_{cyp} — тауыттеги аедаргич бўйича юкорига сизжининг қаршилик; W'_{cyp} — тауыттеги аедаргич бўйлаш сизжининг қаршилик (буриядиган аедаргични булдозер учун ҳисобга олилади); W_6 — булдозериниг ҳаракатланинг қаршилик; W_{nak} — ишкоқининг ишқаланинга қаршилик.

Тауыттеги масенвдан ажралишнiga ва қириди ҳоснил бўлининг (кесиниң қаршилик) қаршилик:

$$W_{kes} = kBh \sin \alpha$$

бу ерда, k — аедаргичининг олди сирти юзаси бирлигига тўғри келадиган қазининг солинитирма қаршилик; $\gamma=55^0$ бўйиганда k каттаглик тауыттеги тоифасига қараб ташланади:

Грунт тоифаси к ўлчами, кПа	I	II	III
	70	110	170

b — кесини чуқурлиги. Зич тауытлар учун оптималь кесини чуқурлиги $b=(0,07+0,11)H$ ва юмнатилган тауытлар учун $b = (0,09+0,15)H$.

Судрасини призмасын қатланыши суриншілес:

$$W_{np} = V_{np} \sin \alpha \rho_{sp} g \mu_1,$$

бу ерда, $V_{np} = \frac{BH^2}{2K_{np}}$ – судрасини призмасининг ҳажми, м³;

K_{np} – ағдаргичинин шаклига ва грунттеги тавсифларига бөлгөн коэффициент. Н/В инебатта ва грунт түрига күра, қийматлари күйдәтила:

Н/В инебати	0,15	0,3	0,3 5	0,4	0,45
I-II тоңғадаги бөләнгән грунтлар	0,70	0,8	0,8 5	0,9	0,95
Бөләнмаган грунтлар	1,15	1,2	1,2	1,3	1,5

ρ_{sp} – грунт ҳажмий массасы, т/м³; μ_1 – грунттеги грунт бүйінча инқаланын коэффициенті; $\mu_1 = 0,35-0,8$ атроғида олинады; бұнда кичик қийматлар наам грунтлар учун ва лойзы грунтлар учун олинады.

Грунттеги ағдаргич тоқориси бүйінча суриншілес:

$$W_{kap} = V_{np} \rho_{sp} g \mu_2 \cdot \cos^2 \gamma,$$

бу ерда, μ_2 – грунттеги пұзатта инқаланын коэффициенті ($\mu_2 = 0,7-0,8$ лой учун, $\mu_2 = 0,5-0,6$ құмлөк ва құмлөк грунтлар учун, $\mu_2 = 0,35-0,5$ құм учун).

Грунттеги ағдаргич бүйлаб суриншілес:

$$W_{kap}^f = V_{np} \rho_{sp} g \mu_1 \mu_2 \cdot \cos \alpha.$$

Пічокшының грунта инқаланын қарнайшысы:

$$W_{max} = \mu_1 (R_{02} + m_{dog}).$$

Бұлдоzerниниң харакатланышина қарнайшык

$$W_d = M_d g (f \cos \varphi \pm \sin \varphi),$$

бу ерда, φ – жойинин кіясын бурчагы. Хавғенеки техникасы талаби бүйінча $\varphi \leq 20^\circ$. f – асос машина харакатланырыннан шынан қарнайшык коэффициенті; ұрмаловчы занжиралы машиналар учун $f=0,1+0,12$ ва гидравикалы харакатланырыннан шынан қарнайшык коэффициенті $f=0,6+0,18$.

Хисобланған жами қарнайшык бұлдоzerде қосын бүләндиган тортын күчидан кичик бўзини керак. Бу шартта риоя қилинмасаңда бұлдоzer жиҳозларниниң асосий параметрларига камайни томонига тузатышлар киригинига тўғри келади.

Эди мустаҳкамликка ҳисоблаймиз. У умуман машинага ва унинг алоҳида узеллари ҳамда деталларига таъсири тувиши кучларин аниқлашдан иборат.

**Булдозернинг асосий параметрлари ва ўлчамлари
(ГОСТ 7410-79)**

I-жадвал

Асосий параметрлар ва ўлчамлар	Метр (норма)					
	4	6	10	15	25	35
Асос тракторининг тортиши сифти, P_u						
Тўсиқсиз ағдаргичининг ба- ланцлиги II, мм, камидা	750 800	800 850	900 1100	1100 1200	1200 1300	1300 1400
Ағдаргичининг энг катта күн- далсанг кийишайни бурчаги, рад	0,105	0,105	0,015	0,105	0,17 5	0,175
Ағдаргичининг тушиш чукурлиги (тупроқ изани- тиргичлар ботиб тургани- да), мм, камидা	300	300	350	400	450	500
Ағдаргичининг кўтарниш тезлиги, м/с, камидা	0,25	0,25	0,25	0,25	0,25	0,25
Ағдаргичининг режада бу- рилини бурчаги α , рад, ка- мидা			0,436			
Асосий кесини бурчаги γ , рад			0,96			
Кириб борилини бурчаги ϕ_k , рад, камидা			0,35			
Ағдаргичининг орқа бурчаги θ , рад камидা			0,35			

1.1.4. Мустаҳкамликка ҳисоблап вазиятларини аниқлаш

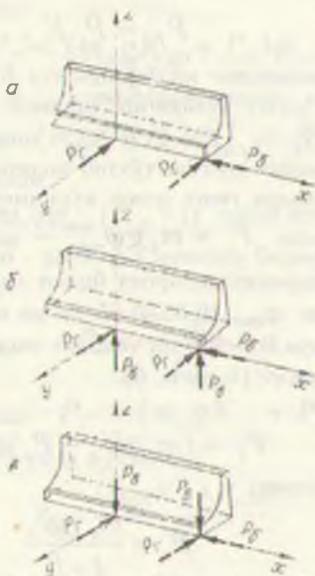
Булдозер жиҳозлари элементларининг мустаҳкамлигини ҳисоблашда тасодифий юкламаларининг энг покулай қўшилмадаги маж-
муидир. Булдозер жиҳозлари деталларининг мустаҳкамлиги, ҳисобий
вазиятлар учун, умумий ишларга мўлжалланган машина деталлари
ва метала конструкцияларини ҳисоблаш учун қабул қилинган усуслар
билин аниқлашади. Бунда булдозернинг ишланиши юз берадиган юк-
ламаларининг шундай тасодифий қўшилиб келсини назарда туттилади-

ки, бунда энг катта күчланишлар ҳосна бўлишини кутни мумкин. Буризмайдиган аёдаргичли булдозер учун асосий ҳисобий вазиятларга кўптидагилар киради:

1. Боникарни гидроцилиндрлари берсигитиган вазиятда турганида, булдозернинг горизонтал сирт ҳаракатланишида аёдаргич нюнои киррасининг ўрга нуткаси билан тўсингда тўсатдан тирадиб колини. Бунда машинага фақат горизонтал кучлар таъсири қиласди. (6-расм, а).

2. Аёдаргичнинг ботиб кирган жараёнида, айни бир вактда ўзида горизонтал сирт ҳаракатланишида трактор аёдаргичнинг ўрга нуткасида кўтарилиб қиласди; машинага горизонтал ва вертикала кучлар таъсири қиласди; цилиндрилар тракторни ўрмаловчи занжирларнинг орка киррасига ёки орка гидравлекларнинг ўқига шебатан аёдариб тоборин учун ствари бўлган куч ҳосна қиласди (6-расм, б).

3. 2-вазият шаронгларида трактор аёдаргичнинг четки нуткасида кўтарилиб қиласди; машинага қўнимимча равинида ён кучлар таъсири қиласди (6-расм, б ишрих).

6-расм. Мустаҳкамликка ҳисоблам учуни ҳисобий вазиятлар чизмаси.

4. Аёдаргичнинг ботиб кирган вазиятида ва айни бир вактда горизонтал сирт бўйича ҳаракатланишида трактор аёдаргичнинг ўрга

пуктасыда күтарилади; цилиндрлар тракторин ўрмаловчи запижирининг ояд четига ёки олдинги гидравликарининг ўки инебатан ағдариб юборинига етарсан күч хосия қолади (6-расм, в).

5. 4-вазият шароитларында трактор ағдаригининг четки пуктасыда күтарилади; машинага күниимча равинде ён күчлар таъсир қисади. (6-расм, в).

6. 1 – вазият шароитларда булдузер ағдаригичи четки пуктасы билан түсикка тиразиб қолади (6-расм, а штрих). Биринчи учта ҳисобий вазиятларда ағдаригич, рама ва күтариш механизмларининг узеллари ҳисобланади. Қолган ҳисобий вазиятларда қуйнадигилар ҳисобланади: итарувчи түсилар, кия тиргаклар ва бошқарни ошик-мошиклари – ағдаригичи бурилмайдыган булдузерда; ағдаригич, итаргичлар, рама, бошқарувчи ошик-мошиклар – ағдаригичи буриладыган булдузерда.

Айттык үтилган ҳисобий вазиятларда қуйнадын күчлар таъсир этади:

1 – ҳисобий вазият.

Горизонтал күч:

$$P_r = P_c K_d$$

бу ерда, K_d – динамик коэффициенти бўлиб, ағдаригич түсикка тиразиб қолганда хосил бўладыган динамик күчларининг таъсирини ҳисобга олади; $K_d = 1,5-2,5$; K_d иштег кичик кийматлари ағдаригининг III тоғфа грунтда тўхтаб қолни шароитларига мос келади; катта кийматлари иштег девор кўринишидаги түсикка тиразиб қолинига мос келади; $P_c = m_6 g \varphi_{\max}$ – максимал статик тортиш күчи, кН; φ_{\max} – ҳаракатлантиргич билан грунтнинг максимал илашинш коэффициенти; φ_{\max} 0,85+0,95 иш ва ишевмогилдиракли ҳаракатлантиргичлар учун 0,8+0,9 иш ташкил этади.

2 – ҳисобий вазият (6-расм, б).

Горизонтал күч:

$$P_r = (m_6 g K_o - P_e) \varphi_{\max},$$

вертикал күчларини:

$$P_e = \frac{m_{a.m} g l_A}{l + l_c}$$

бу ерда, l, l_A, l_c – геометрик ўччамлар (13-расмга к.).

З-ҳисобий вазият (6-расм, б-күчлар нуқтилар билан кўреатилиган).

Горизонтал күч

$$P_{\Gamma} = (m_6 g K_{\delta} - P_e) \varphi_{\max},$$

вертикал күчләнни:

$$P_e = \frac{m_{a.m} g l_A}{l + l_c}.$$

Ен таъсир этүвчи күчләнни:

$$P_{eu} = \frac{(m_6 g - P_e) \varphi_{\max} B}{2(l_c + l)}.$$

4-хисобий ҳолат (6-расм, в).

Вертикал күчләнни:

$$P_e = \frac{m_{a.m} l_e g}{l_c}.$$

горизонтал күчләнни:

$$P_{\Gamma} = (m_6 g K_{\delta} + P_e) \varphi_{\max}$$

P_{Γ} ин ҳисобланыңда φ_{\max} коэффициентининг кичик қыйматлари қабул қылышади. Агар $(m_6 g + P_e) \varphi_{\max} > P_u$, бўлса, у ҳолда куйидагича қабул қылышади:

$$P_{\Gamma} = P_u + m_6 g \varphi_{\max} (K_{\delta} - 1) \text{ қабул қилини лозим.}$$

5-хисобий вазият (6 - расм, в - нуқтирир билан кўреатилган).

Вертикал күчләнни:

$$P_e = \frac{m_{a.m} g l_e}{l_c}.$$

горизонтал күчләнни: $P_{\Gamma} = (m_6 g K_{\delta} + P_e) \varphi_{\max}$

Ен томонига таъсир этүвчи күчләнни:

$$P_{eu} = \frac{(m_6 g K_{\delta} + P_e) B}{2l_c}.$$

Агар $(m_6 g + P_e) \varphi_{\max} > P_u$, бўлса, у ҳолда

$$P_{\Gamma} = P_u + m_6 g \varphi_{\max} (K_{\delta} - 1)$$

$$P_{eu} = 0.5 M_{a.m} q \mu, \text{ деб қабул қилини лозим;}$$

бу ерда, $\mu = 0,65 - 0,7$ – ёнга салжын коэффициенти.

6-хисобий вазият (6-расм, а-пунктир билан күрсатылған).

Горизонтал күч:

$$P_r = m_6 g \varphi_{\max} K_d$$

$$\text{ен күч} \quad P_{eu} = \frac{m_6 g B \varphi_{\max}}{2(l+l_c)}.$$

Бурилма ағдаргичтың булдоzer мустақкамлика хисоблаш ағдаргичинің трактор бүйлама ўкига перпендикуляр бүйгін вазияты учун басжарылады. Бұндай ташқары, металда конструкцияларнің мустақкамлығын ағдаргичинің бурилған ҳолатыда уннан чиқып турған учынға іоклама таъсир этганиң текшірін керак. Таъсир этувчи іокламаларнің көттәліктері тонылады да кейин жадвал тузылған, у бүнчек булдоzer металда конструкциясыннан бірор узелін учун энг ханғын хисобий вазият анықланады.

1.1.5. Булдоzer жиһозларининг узелі ва дегалларини мустақкамлика хисоблаш

Умумий ҳаңда булдоzer ағдаргичига P_r , P_b , P_{eu} ташқы күчлар таъсир этады. Уларнан көттәліктері ҳар бир хисобий вазият учун тегінші формулалар бүнчек тонылады (6-расм).

Бошқарниң гидроцилиндрларындағы күч P_{ru} қойындағыча анықданыши мүмкін:

$$P_{ru} = \frac{P_g a - P_r a}{2S}$$

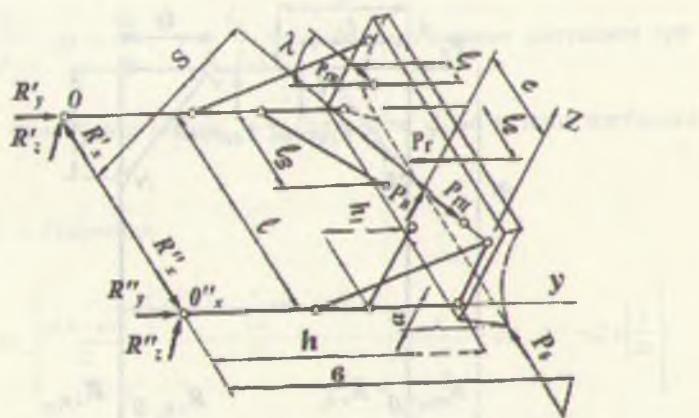
бу ерда, иноралар күчларинің 7-расемде күрсатылған йұпашыннан мос келады, а, б, S ұлчамлар зертте умумий күршилік қызметсіздік анықланады.

P_r , P_b , P_{eu} ва P_{ru} күчлар таъсирінде 0' ва 0'' оник-мөниндеңде R'_x , R'_y , R'_z ва R''_x , R''_y , R''_z , реакция күчлары ҳоснан бұллады.

R_z ва R_y реакцияларинің көттәлігі булдоzer жиһозларын түрінде (бурилмайдында да да бурилладын ағдаргич) бөгөнкі эмас ва статика тенглемалары билан тонылады.

0' оник-мөниндеңде вертикаль реакция:

$$R'_z = \frac{-P_{eu}a - P_g c + P_{eu}l \sin \lambda}{l}$$

7-расм. Бурғымайдиган булдозер ағдаргичига күчларнин таъсири этиш чизмаси.

O'' ошиқ-мошиқдаги вертикаль реакция:

$$R_z'' = 2P_{r\Gamma} \cdot \sin \lambda - P_e - R_z'$$

O' ошиқ-мошиқдаги горизонтал реакция:

$$R_y' = \frac{-P_{e\Gamma} \alpha + P_r l - P_{r\Gamma} l \cos \lambda}{l}$$

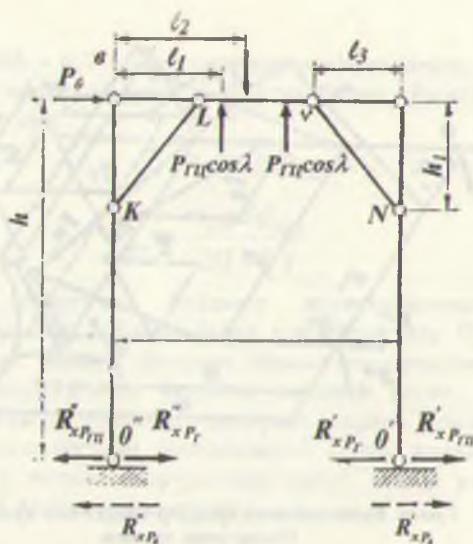
O'' ошиқ-мошиқдаги горизонтал реакция

$$R_y'' = P_r - 2P_{r\Gamma} \cos \lambda - R_y'$$

Ен реакция R_x инде мутлақо булдозер жиһозининг турига боғлиқ бўлиб, уни аниқлаш учун булдозер рамасининг текисликда таъсири этувчи күчини кўриб чиқиш зарур.

Булдозерниң рамаси ва ағдаргичи статик иоаниқ тизимири (8-расм). Материаллар қаршилиги усуллари билан статик иоаниқликни аниқлааб, O' ва O'' ошиқ-мошиқларга таъсири этувчи ён реакция күчларини топамиз. Бунда қўнидаги йўл қўйиншлар қабул қилинган:

- фракат этувчи моментларининг энюралари ҳисобга олинади;
- KL ва MN қия тиргаклар мутлақо бикр.

8-рәсм. Тиргакли бурилмайдиган булдозер расмийнинг ҳисобий чизмаси.

O' ва O'' ошиқ-мошиқлар вертикал устуналарининг симметрия ўқлари билан устма-уст түшади.

Рг күч таъсирида O' ва O'' ошиқ-мошиқларда ҳосил бўладиган реакция кучлари

$$R_{xP_R}^l = R_{xP_R}^{\#} = \frac{1}{h} \left(\frac{\Delta P - \Delta i p}{\delta_1} + P_R \xi_1 \frac{l}{2} \right),$$

бу ерда,

$$\delta_1 = \left[\frac{2}{3} \left(1 - \mu^2 \right) + K_o \left(1 - \frac{4}{3} \nu \right) \right];$$

$$\Delta_P = -\xi_1 L \left[\frac{(1-\mu)^2}{3} + \frac{K_o (0.5 - \xi_1) \left(0.5 - \frac{1}{3} \nu \right)}{2} \right] P_R$$

$$K_o = K_y \frac{l}{h};$$

$K_y = 0.15 - 0.16$ – итарувчи түспиларининг инерция моменти ва ағдаргич қисми инерция моменти ишбатлариниң ҳисобга олувчи коэффициент.

$\xi_1 = \frac{l_1}{l_2}$; $\mu = \frac{h_1}{h}$; $\gamma = \frac{l_3}{l}$ коэффициенттарининг катталиги граф-

фик шүли билди аныкданади. Δ_{ip} катталик ξ_1 ва v ишнг иисбатига бөлдик:

1. $\xi_1 > v$ бүлганида:

$$\Delta_1 = P_I \xi_1 K_o \left\{ \frac{(0.5-v)^2}{2} + \frac{\left[0.5 - \xi_1 + \frac{v}{2\mu}(v-\xi_1) \right] \xi_1^2}{3\nu} + \left[1 + \frac{v}{2\mu}(v-\xi_1) - (v^2 - \xi_1^2) \right] \frac{1}{2\nu} \right\}$$

2. $\xi_1 > v > 0.5 \frac{\xi_1}{1-\xi_1}$ бүлганида:

$$\Delta_2 = P_I K_o \left\{ l/3 / (1-\xi_1)v - 0.5\xi_1 / (\xi_1 + 0.5) / 0.5(1-\xi_1) - v \xi_1 / (\xi_1 - v) + 0.5(0.5-v)(0.5-\xi_1)\xi_1 \right\};$$

3. $\xi_1 > v$ бүлганида:

$$\Delta_{3p} = P_I K_o \left\{ l/3 / 0.5\xi_1 / (1-\xi_1)v / (0.5-v) + 0.5(0.5-v) \times \times (0.5-\xi_1) + \xi_1(0.5-v)(\xi_1-v) \left[1 - \frac{0.5\xi_1 - (1-\xi_1)v}{0.5-v} \right] \right\};$$

P_{Tl} күчнинг таъсирида ҳосил бўлган реакция:

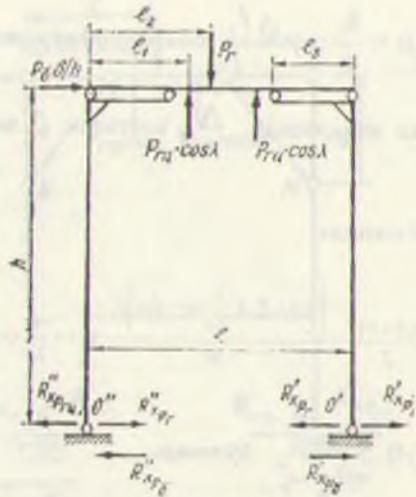
$$V = R'_{X_{Tl}} = R''_{X_{Tl}} = 2 \left[\frac{\Delta_p + \Delta_{ip}}{\delta h} + P_{Tl} \xi_2 \cos \lambda \frac{l}{2h} \right];$$

Δ_p , Δ_{ip} ва δ_l қийматларини оздингисига ухшаш ҳисоблаб тоинлади, бунда ξ_1 ишнг ўринига $\xi_2 = \frac{l_2}{l}$ ва P_I иш P_{Tl} $\cos \lambda$ га азманитирилади;

$$P_{en}$$
 күчдан ҳосил бўлган реакция $R'_{X_{Tl}} = R''_{X_{Tl}} = \frac{P_{en} B}{2h}$

O' ошк-мошиндаги жами (йигинди) реакция

$$R'_X = R'_{X_{Tl}} - R'_{X_{Tl}} - R'_{X_{Tl}}$$

9-расм. Бүрнамаудын тиргаксана будозер рамасынның ҳисобий чизмасы.

O'' ошик-мошикдаты йигинди реакция

$$R_X'' = R_{X_{P_r}}'' - R_{X_{P_{II}}}'' + R_{X_{P_2}}''$$

9-расмда күрсатылған рама ва ағдаргичининг чизмасы учун маҳкамлаш ошик-мошикларидаги, x ўқы бүйлаб таъсир этүвчи реакциялар худың шу тарзда анықланады.

P_r күчдан O' ва O'' ошик-мошикларда хосил бўлган реакция

$$R_X' P_r = R_X'' P_r = \frac{1}{h} \left[\frac{\Delta p + \Delta i p}{\delta_i} + P_r \xi_1 \frac{l}{2} \right],$$

$$\text{бу ерда, } \delta_i = \frac{2}{3} + K_o \left(1 + \frac{4}{3} V \right) + \frac{2}{3} K_1 V$$

$$\Delta p = -\frac{1}{3} (1 + K_1 V) \xi_1 I P_r; \quad \kappa_1 = \frac{I_1}{I_2} \frac{l}{h},$$

бу ерда, I – горизонтал тиргакларининг ўртача инерция моменти;
 $\Delta i p = \xi_1$ ва V ларнинн шебатига боелик ва тоқорида келтирилган
формулалар билан аниқланади. P_{II} күчидан хосил бўлган реакция

$$R_X' P_{II} = R_X'' P_{II} = 2 \left[\frac{\Delta_p + \Delta_{ip}}{\delta_i h} + \frac{P_r \xi_1 l \sin \lambda}{2h} \right]$$

Δ_P , Δ_{pp} ва δ_1 катталиклар юқорида көлтирилгән формулалар билан хисобланады, бұнда ξ_1 ии ξ_2 га вә P_r ии $P_{r\alpha}$ га алмаштырылады.

P_{en} күчлар

$$R'_{X_{P\delta}} = -R_{X_{P\delta}} = \frac{P_\delta b}{h}$$

O' ошиқ-мошиқдаги йүгінді реакция

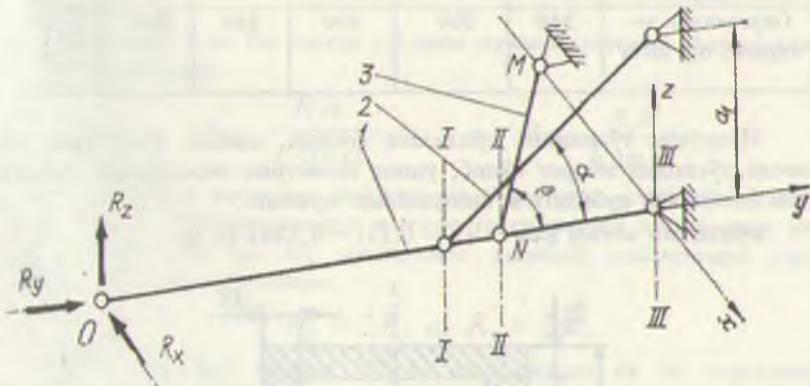
$$R'_k = R'_{X_{P_r}} - R'_{X_{P_{r\alpha}}} - R'_{X_{P_{en}}}$$

O'' ошиқ-мошиқдаги йүгіндігә реакция

$$R''_X = R''_{X_{P_r}} - R''_{X_{P_{r\alpha}}} + R''_{X_{P_{en}}}.$$

Хосил қилинған күчлар ва ошиқ-мошиқтардаги реакциялар бүйінча булдозер жиһозларидаги узеллар ҳамда деталларнинг ҳисобий кесимларындағы хавфли нұкташарда күчлапиштар тоцилады.

Бурилмайдын булдозерларининг итарувчи түсіндігі ҳисобий кесимлар құйдагилардың: I-I кесим — тиргович 2 маҳкамаланған жойдағы кесим; II-II кесим — қия тиргак 3 маҳкамаланған жойдағы кесим; III-III кесим итарувчи түсии ағдаргичта маҳкамаланған жойдағы кесим (10-расм).

10-расм. Буриламайдын булдозер итарувчи түсініннің ҳисобий чызмасы.

Գալուստյան մասին գաղտնաբառը՝ կապված է հաջորդական մասին քաշութեան հետ:

Արդյունաբար այս մասին գաղտնաբառը կապված է հաջորդական մասին գաղտնաբառի հետ:

Այս մասին գաղտնաբառը կապված է հաջորդական մասին գաղտնաբառի հետ:

Այս մասին գաղտնաբառը կապված է հաջորդական մասին գաղտնաբառի հետ:

Այս մասին գաղտնաբառը կապված է հաջորդական մասին գաղտնաբառի հետ:

$$R_2^z = 2R_2^z \text{ և } R_3^z = 2R_3^z.$$

Այս գաղտնաբառը կապված է հաջորդական մասին գաղտնաբառի հետ:

Հաջորդական մասին գաղտնաբառը կապված է հաջորդական մասին գաղտնաբառի հետ:

Հաջորդական մասին գաղտնաբառը կապված է հաջորդական մասին գաղտնաբառի հետ:

Հաջորդական մասին գաղտնաբառը կապված է հաջորդական մասին գաղտնաբառի հետ:

$$R_2^z = \frac{a_1 \cos \alpha}{R_h} ; \quad R_3^z = \frac{h \sin \beta}{R_h} .$$

Այս գաղտնաբառը կապված է հաջորդական մասին գաղտնաբառի հետ:

Տեսական գործություններ		Հաջորդական գործություններ		Հաջորդական գործություններ		Հաջորդական գործություններ		Հաջորդական գործություններ	
30 րարա	50 րարա	15 րարա	25 րարա	30 րարա	50 րարա	15 րարա	25 րարա	30 րարա	50 րարա

Արդյունաբար մաս սկզբանի քայլություն

Արդյունաբար մաս սկզբանի քայլությունը կապված է հաջորդական մասին գաղտնաբառի հետ:

Արդյունաբար մաս սկզբանի քայլությունը կապված է հաջորդական մասին գաղտնաբառի հետ:

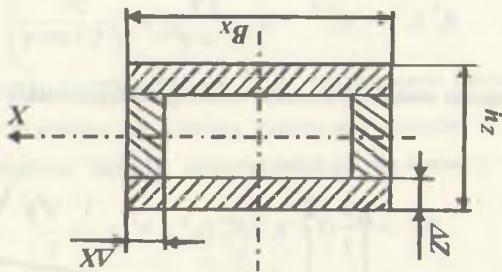
Արդյունաբար մաս սկզբանի քայլությունը կապված է հաջորդական մասին գաղտնաբառի հետ:

Արդյունաբար մաս սկզբանի քայլությունը կապված է հաջորդական մասին գաղտնաբառի հետ:

$$\Delta_s^z = (0,029 - 0,040) R_s^z.$$

Այս գաղտնաբառը կապված է հաջորդական մասին գաղտնաբառի հետ:

Лінійний вибуховий розривний ефект від дії

Коштовність розриву $\sigma_0 = (P = 0,111 - 0,154) B_x \text{ hz}$.

Задані коштовність розриву σ_0 та коефіцієнт відношення α :

Задані технологічні параметри B_x, h_z, α , що вимагають виконувати вимоги:

Надійний технологічний розривний ефект, отриманий, вимірюванням ре-

Лінійний вибуховий розривний ефект, $G_{\text{лін}}$	15XGII	15XGIII	10XGII	14T2	14XTC	15TC	Оголювання, G_m , Мілі мікропасив, G_m , Мілі	240	350	400	340	350	
	380	520	540	480	500	480							

2-класифікація

Лінійний вибуховий розривний ефект

Показателем розривності (2-класифікації):

чи $F = \text{коштовність розриву} / [\sigma] = \text{виробничі витрати} / \text{момент ви-}$

$$\text{буття} W_1, W_2, W_3, z \text{ та } \lambda \text{ відповідають відповідно} \text{ показателю} F = \frac{F}{R_y - R_z, \frac{\lambda h}{l} - R_z \frac{\lambda h}{m}} \leq [\sigma].$$

$$\text{Лінійний розривний ефект} Q_{\text{лін}} = \frac{W_1}{R_y - R_z, \frac{\lambda h}{l} - R_z \frac{\lambda h}{m}} \leq [\sigma].$$

$$Q_{\text{лін}} = \frac{W_1}{[R_y h(1-\lambda)] + [R_z h(1-\lambda)] + R_z \lambda h / l - R_z \lambda h / m} \leq [\sigma].$$

Лінійний розривний ефект.

$$Q_1 = \frac{W_1}{[R_y h(1-\lambda)] + [R_z h(1-\lambda)] + R_z \lambda h / m} \leq [\sigma]$$

$$Q_1 = \frac{W_1}{[R_y h(1-\lambda)] + [R_z h(1-\lambda)] + R_z \lambda h / m} \leq [\sigma]$$

Лінійний розривний ефект.

Характеристики розривного ефекту вимірювання:

Юқориги бикрлик белбоги конструктив муроҳазаларга қараб компонавка қизиниади, иеш листининг қалинлиги δ иш эса, тортин күчига күра, З-жадвалдан тахминан тоини мумкин.

Ағдаргичининг металл конструкциясини (пастки бикрлик белбогини) хисоблаши (11-расм) эскиз маъдумотлари ёки ағдаргичининг мавжуд моделларига ўхшатиб, хисобий кесим ҳар кайси кесими оғирлик марказининг юзи ва координаталарини аниқлаш зарур.

Ағдаргич ўрга қисмининг кесими хисобий кесим бўлади. Хисоблашлар натижаларига кўра, кесимларнинг оғирлик марказлари тоинлади:

$$X_{\text{им}} = \frac{\sum F_i X_i}{\sum F_i} \quad \text{ва} \quad Y_{\text{им}} = \frac{\sum F_i Y_i}{\sum F_i};$$

бу ерда, X_i ва Y_i , i – элементининг оғирлик маркази координаталари; F_i – i элементининг юзи.

Сўнгра кесимиининг оғирлик маркази орқали ўтувчи марказий ўқларни X ва Y инебатан кесимиининг инерция моментлари тоинлади:

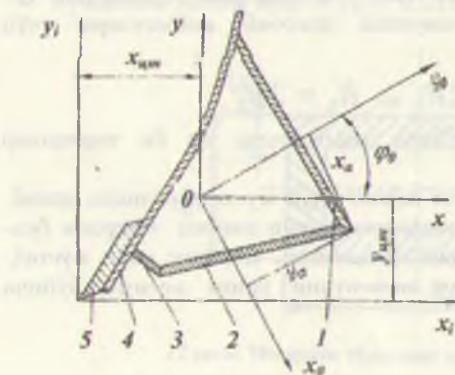
$$I_x = \sum (I_{xi} + Y_i^2 F_i); \quad I_y = \sum (I_{yi} + X_i^2 F_i); \quad I_{xy} = \sum (I_{xyi} + Y_i X_i F_i).$$

Кесимиин тапкил этувчи шакллар симметрия ўқларининг йўналини, умумий ҳолда марказий X ва Y ўқларининг йўналини билан мос тушибаганлиги сабабли, ўқ буйлаб йўналган ва марказдан ўчар инерция моментлари I_x, I_y, I_{xy} ўқларнинг бурилини бурчагини хисобга олган ҳолда аниқланади. (12-расм):

$$I_x = I'_x \cos^2 \alpha_0 + I'_y \sin^2 \alpha_0 \mp I'_{xy} \sin 2\alpha_0;$$

$$I_y = I'_x \sin^2 \alpha_0 + I'_y \cos^2 \alpha_0 \pm I'_{xy} \sin 2\alpha_0;$$

$$I_{xy} = 0,5(I'_x - I'_y) \sin 2\alpha_0 + I'_{xy} \cos 2\alpha_0.$$

12-расм. Ағдаргичининг хисобий кесими.

Бу ерда, I_x, I_y, I_{xy} – хар қайсын шаканнанғ X ва Y үқшарға наразилеу болған марказий үқшарынға ишбатан үк бүйлаб йұналадын ва марказдан кочар инерция моменттари.

I_x^*, I_y^*, I_{xy}^* – шакаларинң симметрия үқшарынға ишбатан үк бүйлаб нұналадын ва марказдан кочар инерция моменттари.

α_0 – X ва Y үқшары біздан наразилеу вакытта көлтүнгә қадар симметрия үқшаринин бурғанының бурчаги (юкори белгилар – соат милиға қарниң бұлғаныда, настки белгилар – соат мили бүйінча бурғаныда).

Боң үқшар қиязик бурчак тангенсі:

$$\operatorname{tg}\varphi_0 = \frac{2I_{xy}}{I_y - I_x}.$$

Кесимнінг максими және минимал боң инерция моменттари:

$$I_{\max} = 0.5 \left\{ (I_x + I_y) \pm \left[(I_x + I_y)^2 + 4^2 \right]^{0.5} \right\},$$

Кесимдегі мезерий күчлаништар қуйидеги формуладан топыла-

$$\sigma = \frac{M_{xo} I_{\max}}{Y_a} + \frac{M_{yo} I_{\min}}{X_a},$$

бу ерда, M_{xo} ва M_{yo} – боң үқшарға ишбатан әгувиң моменттари;

Y_a ва X_a – боң үқшардан әнг үзокда жойланған, кесим нұқталаринин координаталари.

Боң үқшарға ишбатан әгувиң моменттари:

$$M_{x,o} = M_x \sin \varphi_0 + M_y \cos \varphi_0;$$

$$M_{y,o} = M_x \cos \varphi_0 + M_y \sin \varphi_0;$$

Бу ерда, M_x ва M_y – x ва y үқшарға ишбатан әгувиң моменттари, x ва y үқшарынға ишбатан әгувиң моменттар қуйидеги формулалар біздан шинклиниады:

$$M_x = 0.5 R_z I + R_m \cos \lambda (0.5 - \xi_2) l,$$

$$M_y = R_x \cdot b + 0.5 R_b I + R_m \sin \lambda (0.5 - \xi_2) l.$$

Хавфли кесимде нормал күчланишдан тапшары уринма күчлаништар ҳам таъсир келеди. У буровчи моментт ($M_{бұр}$) таъсирінде ҳосил бўлади:

$$\tau = \frac{M_{\sigma}}{2 \delta F_0},$$

бу ердә, F_o – контуруннан ўрта чызғын ишарасында олинган майдон, м^2 ; δ – контур элементлары дөвөрчесининг қалынлыгы, м ; $M_{бұр}$ – хавфли кесимдә таъсир қыладын буровчى момент, Н·м. Буровчى момент $M_{бұр}$ инде катталығы қүйіндегі анықланады:

$$M_{бұр} = R_{zb} \cdot v.$$

Урнама күчләшешининг катталығаны анықлааб, кейин қүйіндеги формула билан хавфли кесимнинг мұстақамалыгын текенишиңга кірінілади.

$$\sigma_{\Sigma} = (\sigma^2 + 4\tau^2)^{0.5} \leq [\sigma]$$

Булдозер жиһозлариниң асос машинасынан махкамалын узелетарини, бошқарниң механизмлариниң ағдаргич ва трактор билан биректирувчى деталларининг, ағдаргич пішоклары ҳамда бошқаларининг мұстақамалыгы машина деталлариниң ҳисоблаш методикасыннан умумий көндәлділік мұвоғиқ ҳисобланады.

1.1.6. Ағдаргични бошқарып тизими юритмасын ҳисоблаш

Хозир бошқарни тизими гидравлик юритмалы булдозерлар көнг тарқалған. Канат-блоки юритмага нисбетан гидроюритманиң қүйіндеги ассоциациялары бор:

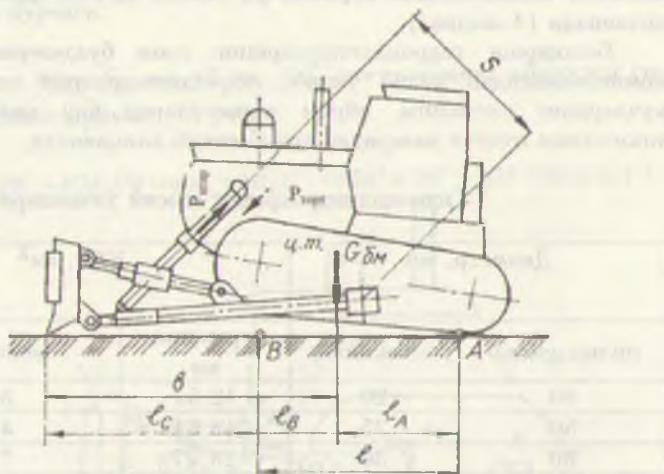
- ағдаргични күч билан чүкүррөк ботирини имкониятты борлаги. Бу грунтни сударазини прізмасынга түйләш іўли ва вактниң жуда камайтиради;
 - ағдаргичшының вазияттанаң қотырып қүйіни имкониятты борлаги. Бу текисдан шылдарини бажарындығы сифаттанаң оширади;
 - грунтни қазын ва текисдан жарайендиң кесини бүрчакларини, қийнейттінни ва ағдаргичшының қамрашини ростлаш имкониятты борлаги. Бу грунт шароиттарға мослануучанынан таъминделады;
 - автоматик бошқарни тизимини құлаап имкониятты борлаги.
- Гидравлик юритмани лойіхаланы учун бошқалыгын белгилілар сипаттауда қүйіндегілердің қабуза қынни зарур:
- ишчи органдардың максимал күч,
 - ишчи органдарның қаралаттанин тезлігі,
 - ишчи органдарның іүли,
 - гидротизимдеги белгіліліктен ишчи босим.

Ишчи органдардың максимал күч қүйіндеги ҳисебиій вазияттар учун анықланады:

- гидроцилиндрлар ассо машинасыннан озд қынниң күтәради, янын гидроцилиндрларыннан максимал итарини күчі ҳоснан бұлады;
- гидроцилиндрлар ассо машинасыннан орқа қынниң күтәради, янын гидроцилиндрларыннан максимал тортиш күчі ҳоснан бұлады.

Итарувчи $P_{\text{итар}}$ ва тортувчи $P_{\text{торт}}$ күчларининг катталиги «A» ва «B» шуктадарига ишбатан олинган моментлар тенгламасидан инклинациди (13-расем):

$$P_{\text{итар}} = \frac{m_{a,M} g l_A^*}{(l + l_c) S}, \quad P_{\text{торт}} = \frac{m_{a,M} g l_B^*}{l_c S}$$

13-расем. Булодозерининг күтарилиши вазиятида татенр
туувчи күчларининг чизмаси.

Гидроцилиндрлар ҳосил қиласидаги итарувчи ва тортувчи күчларинин катталиги $P_{\text{итар}} = 1,34 P_{\text{торт}}$ ишбатига боелик. Биобарин, гидроцилиндр штокларидағы күч қийидагиларга тенг бўлади:

$$P_{\text{итар}} = \frac{m_{a,M} g l_A \cdot \sigma}{(l + l_c) S}, \quad P_{\text{итар}} = \frac{m_{a,M} g l_B \cdot \delta}{l_c S}$$

Олинган кийматлардан энг каттаси ҳисобий куч деб қабул килинади. Ҳисобий куч ва гидротизимдаги суюқликниң белгиланган (номинал) ишчи босимига қараб, гидроцилиндрининг ички диаметри белгиланади:

$$P_{\text{иҷки}} = 1,157 (P_{\text{итар}} / \Delta P)^{0.5}.$$

Бу ерда, ΔP – гидротизимдаги суюқликниң белгиланган ишчи босими.

Суюқанкыннинг поминал ишчи босым асес машина техник тавсифларидан олилади. Агар асес машинада булдозер ағдаргичини бошқаришда фойдаланиши мүмкни бўлган, ички ўриатилган гидроюртма бўлмаса, у ҳолда поминал ишчи босим машинасозлик нормали МН 3610 – 62 дан ташлаб олилади, унда ΔP ишиг кўйидаги қийматлари тавсия этилган: 10,0; 16,0; 32,0 МПа.

Гидроцилиндрлариннинг ички диаметриининг ҳисоблаб тошилган қиймати машинасозлик нормаллари тавсия қилинган қийматигача яхлитланади (4-жадвал).

Бошқариш гидроцилиндрлариннинг сони булдозериннинг умумий компоновкасидан келиб чиқиб, гидроцилиндрларда таъсир этувчи кучларининг катталиги, айрим элементларни бир хизматтиришини таъминлаши нуқтаи назаридан келиб чиқиб аниқланади.

Гидроцилиндрлариннинг асосий ўлчамлари

4-жадвал

Диаметр, мм		Юза, см ²	
цилиндрики	штокники	поршенини-ки	штокники
40	20	12,57	3,14
50	25	19,64	4,91
60	30	28,27	7,07
80	40	50,27	12,57
100	50	78,54	19,64
125	60	122,20	28,27
160	80	201,05	50,27
200	100	314,16	78,54

Насосиннинг талаб қилинган иш унумдорлариги ағдаргичининг ботиб киришида штокнинг қеракли ҳаракатланиши тезлигинин таъминлаши шартига кўра тошилади:

$$Q = \frac{F_{\Sigma} v_{\text{шт}}}{\eta_{\phi}},$$

бу ерда, F_{Σ} – гидроцилиндрлариннинг яами юзи;

$v_{\text{шт}}$ – ағдаргич ботиб киришида штокнинг ҳаракатланиши тезлиги;

η_{ϕ} – насосиннинг фойдали иш коэффициенти бўлиб, цилиндр ва насосда сизиниларни тавсифлайди $\eta_{\phi} = 0,95$.

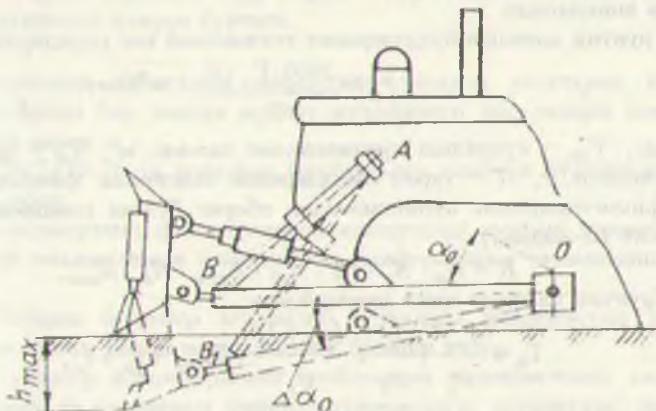
Ағдаргичининг бөтиб киришида гидроцилиндр штокининг ҳаркеттанин тезлиги (13-расм):

$$v_{um} = \frac{1}{h_{\max}} S_{wt} v_{uu} \operatorname{tg} \theta^{\dagger},$$

бу ерда, S_{wt} – штокининг йүли; v_{uu} – асес машинашын насирдада күрсатылган индикатордын тезлиги; θ^{\dagger} – максимал кесин бүрчагига мөс келувчи орда бүрчаги.

Штокининг йүли S_{wt} иш АВ ва AB_1 кесмаларнинг айрмасы сифаттада төннелерин мүмкүн (14-расм):

$$S_{wt} = [OA^2 + OB^2 - 2OA \cdot OB \cos(\alpha_0 + \Delta\alpha_0)]^{0.5} - [OA^2 + OB^2 - 2OA \cdot OB \cos \alpha_0]^{0.5}.$$

14-расм. Гидроцилиндр штокининг йүлини анықлаш үчүн чызмасы.

ОА ва ОВ кесмалар узунлуги, α_0 ва $\Delta\alpha_0$ бүрчакларнинг каталитиги булдузерининг эквидиометриялык бүйінча график тарзда анықланады. Иш упымдорларын Q гидротизимдеги суюқликкинин номинал босими ΔP бүйінча насосларнинг соңы ва тури белгиланады ёки асес машина тизимдеги насос бидаланышынын төкшіріледі.

Гидрооригиналданын қолданылған элементтер (тақсимлагичтар, фильтрлер, сақзатылар, клапандар ва башқ.) мавжуд үсуздар бүйінча хисобланады.

Насос түри, ўрнатыладын насослар гидроцилиндрлар сони аниқланғаннан кейин бөншарын тизими гидрооритмасининг принципиал чызмасы мавжуд конструкцияларникінг ўхшатыб ишлаб чыкылады. Бұнда бапкниң жойлаштырылышы, сақлагыч клапандар, фильтрлар ва гидрооритманиң бөншар элементтеринин жойлаштырылышы күрсатылады. Асес машинаниң гидротизимиңдеги уланаудын холларда бөншарын гидроцилиндрларниң тәксимлагычларнин чыңыштарына үлән чызмасы ишлаб чыкылады. Агар бу чыңыштар бұл маса екіндей болса, у қолда құшымча тәксимлагычлар ўрнатылады.

1.1.7. Булдозернинг иш үнүмдорлығы ва меҳнат мұхофазасы

Булдозернинг асосий техник-иктисодий күрсатычы үнине иш үнүмдорлығы дір. Үннің группиң қазында ва текисләне ишләрнин бажа-риңда аниқланады.

Группиң қазында булдозернинг техникавий иш үнүмдорлығы:

$$V_T = \frac{3600 \cdot V_{np} \cdot K}{T_u}, \text{ м}^3/\text{саат};$$

бу ерда, V_{np} — сударларның призмасининг ҳажми, m^3 ; T_u — циклиң давомийлігі, с; K — түрлі омызларниң таъсириниң ҳисебге олувчи коэффициенттерлердин күнайтмасыдан иборат бұлған комплекс коэффициент (5-жадвал):

$$K = K_k \cdot K_r \cdot K_T \cdot K_{ob} \cdot K_{kaz} \cdot K_n \cdot K_{kem}.$$

Группиң қазында цикл давомийлігі:

$$T_u = \frac{l_{kcc}}{v_1} + \frac{l_s}{v_2} + \frac{l_{kcc} + l_o}{v_3} + 2t_{dp} + t_o + t_c,$$

бу ерда l_{kcc} — группиң кесеши йүйлиниң узунлігі, $l_{kcc} = 6 - 10 \text{ м}$;
 l_s — группиң сурин шынының узунлігі, м;

v_1 — группиң қазында булдозернинг ҳаракатланын тезлігі,

$$v_1 = 0,4 + 0,5 \text{ м/с};$$

v_2 — группиң суринда булдозернинг ҳаракатланын тезлігі,

$$v_2 = 0,9 + 1,0 \text{ м/с};$$

v_3 — салт юрин тезлігі, $v_3 = 1 + 2,2 \text{ м/с}$;

t_T — ағдаргичин түширишінің вақты, $t_o = 1 + 2 \text{ с}$;

t_c — узатмаларды алмашылаб құшып шынын тезлігі, $t_c = 4 + 5 \text{ с}$;

t_k — тракторниң буриши үчүн кеттеган вақт, $t_k = 10 \text{ с}$.

Ағдаргичиң булдозернинг иш унумдорлиги ва шаргич булдозернинг иш унумдорлиги, одатда, бурилмайдиган ағдаргичиң булдозер иш унумдорлигининг $0,5+0,75$ күненин тапкыр этади.

Буриладиган ағдаргичиң булдозернинг техникавий иш унумдорлиги текислаш иншларини бажаришда:

$$y_T = \frac{3600 l / (B \sin \alpha - 0,5)}{\eta \left(\frac{l}{v} + l_{bp} \right)}, \text{ м}^3/\text{сант.}$$

бу ерда, n — битта жой бүйінча үткіншілер сони, $n=1-2$, l_{bp} — тракторни бурған үчүн кеттеган вақт $t_b=10$ с, v — трактор ҳаракатининг ишчи теззиги, $v=0,8-1$ м/с, l — текисланадиган оралиқшының узуннеги, м,

$0,5$ — үткіншілериниң бир-біриниң қосылған катталиғи, м, α — ағдаргичиң қамров бурчагы.

Булдозерни лойиҳалаш жараёнида алохидә узелларни иншаб чықарып билан бир вақтда мехнат мұхофазасы масалалары ҳам ҳал қылышынан зарур.

ГОСТ 7410-79 та мұвоғиқ булдозерлар хавфсиз бұлшыны керак. Шүништүү:

1. Булдозернинг конструкциясын иншатында, техник хизмат күрсатында таъмирлашида күлайлык ва хавфсизликкін таъминлашын керак.

2. Қабина булдозер ағдарынан кеттеганида машинисттін ұлымоя қылладыған тизим билан жиһозланинан бұлшыны зарур.

3. Булдозер жиһозлариниң жойланывуи машинисттін кабинада чықынан ва киришнан қылайылшылтырмасынан, шунингдек, иш зонаснан құрынан түрінин ёмоншылтырмасынан керак.

4. Гидромагистраллар машинага хизмат күрсатынан қылайылшылтырмайдыған қылжыб жойланытирилінин, шунингдек, еңгілариниң сийнен, буразынан қозынан ва узилінан ва бирикін жойнанда май томчилашын бўлмасынан керак.

5. Бошқарини дасталарини үләрнинг пейтрайл вазиятларига ишбатын ҳаракатлантырилінин ишчи органдариниң ҳаракат йўналишларига мосланытиришынан зарур.

6. Бошқарини юргитмаси ағдаргичиң күтарилған ҳолатида ишончни қотириб қўйини керак.

7. Булдозерлар сутканинг қоронғы вақтларыда ҳаракатланинин иш ингашынан таъминлайдыған электр ёритини жиһозлари билан таъминланған бұлшыны зарур. Иш зонасини ёритин мөтёрларни СН-87-70 бўйинча олинади.

**Комплекс коэффициент К таркибига кирувчи
коэффициент қыйматлари**

5-жадвал

Коэффициент	Булдөр	
	Үрмаловчи занжирли	Фиддираасын
K_m операторининг маалакаси куйнадагича бүлганида:	1,1	1,1
атло	0,75	0,60
үрге	0,6	0,5
ёмон		
Групп шаронтлариниң хисобга олувчи K_t юмшатылган групп- да	1,2	1,2
музлаган группда ш	0,8	0,75
-гидроэнергетич белсан шипла- ганды:	0,7	-
-0,6	0,6	-
-гидроэнергетичиз шиплаганды	0,8	0,8
-капат белсан башкаринида	0,6-0,8	-
-куруқ ёки ёнишкөк групп- ларда;		
юмшатылган сунгы төг жине- ларда	1,2 1,15-1,25	1,2 1,15-1,25
Шипларининг технологиясиниң хисобга олувчи K_t траншея усулнда	0,8	0,7
куналоқ шипланда		
Чайг, кор, ёмыр, тұман ёки кош коралдана об-хаво шар- онтлариниң хисобга олупчи K_{ob}	0,65 0,50	-
Кияник хисобга олувчи K_n кияник куйнадагича бүлганида,	1,35	
град:	1,9	
покудай кияникда:	2,2	
5	0,85	0,85
10	1,2-1,3	1,15-1,25
кулай кияникда:		
5		
10		
15		
шактдан фойдаланшинин хи- собга олувчи K_n		
кенгайтиригчилардан фойдала- шинин хисобга олувчи K_{ken}		

1.2. СКРЕПЕРНИ ҲИСОБЛАШ

1.2.1. Үмумий қоидалар ва асосий параметрларни ҳисоблаш

Грунтни қатламлаб қазини, уни 100 даң 5000 м/гача ташини ва майдау қалындықта қатламлаб тұкниң учун мұлжалланған ер қазининин маңаудағы мұвоғиқ узоқдиги шохобча пүзіларининг ҳолаты ва базавий шатаклагичининг тезік тавсифларыға қараб белгиланаады. Тиркема скренерлар учун грунтни 500–700 м га ташини ярим тиркемаларни учун 1000–5000 ва үзинорар скренерлар учун 2000–5000 м га ташини ондай жағдайда үзоқдик деб ҳисобланаады.

Скренерлар билан IV тоңфагача бұлған ва IV тоңфа грунтлар қазылады. Ұларнин шашланы санарадорларитетини оныриши учун III–IV тоңфалы грунтларни олдиңдан қомпактасып лозим. Скренерлар ёрдамында күттармалар күріледи, үймалар қазылади, аэродромлар ва майдонлар текисленеди, көлдер очылады.

Скренер чүмін ғана агрегатланған шатакчыдан иборат. Скренерларнин тасиғи құйидаги асосий белгиларни ҳисобға олисаады: чүмичини юклари усулы, чүмичини бұншатын усулы, иничи жиһоз қоритмасининг түри, шатаклагич әкін қориши жиһозинин түри, трансмиссия түри ва хоказо.

Заманавий скренерлар айтиб үткілган тасиғиңиң белгиларининг негалған құншылмасини үздік мұжассамлантырып мүмкін, бу зәс скренерларнин конструктив түрлі-тұмандығын көлтириб чықараады.

Скренерни ҳисоблашында бойланған белгилари: чүмичининг ҳажми, уни юклари усулы, шатаклагич билан агрегатлаш усулы, ташини үзоқдиги ва қазыладын турлоқнинг тоңфасы. Лойихаланининг билірнің бөекінде скренернин асосий параметрлары аникланады ва манипуляторнин экзиз компоненттерінің бажарылады.

Скренернин асосий параметрі–чүмичининг геометрик ҳажми. Скренернин фойдаланын сифатлары құйидаги параметрлар билан аникланады: скренернин фойдаланын массасы, юкламаларнин үкілар бүйінша тақсимланын, иничи ва транспорт тезіктары, үга олдиған қызылкілары, бурилыш радиусы, грунтнин тұқыладын көлемнинин оны ва қаналығы.

Скренернин конструктив параметрлары чүмичининг үйлесімдерінің жиһозынан, инициаларнин ботиб кирии чуқурулғынан жиһозынан, кесини бурчагынан, олдукесінен, чүмичин күтаришина түшириши тезігінен, орка деворларнин суралынын тезігінен билан тавсифланады.

Манипуляторнин экзиз компоненттерінің бөекінде скренернин асосий параметрлары чүмич геометрик ҳажмийнин функциясы билан аникланады (6-жадвал). Бу мұносабаттар статистик ахбороттың ини-

даны асесида олипган ва ҳозирги скреперлөзликкүннег ахволиниң аке жетиради. Асесий параметрларниң тоңилаган күйматлари торғышни хибоблаш жарайында чүмич ҳажмийнег мөс келиниң ва грунт шароитлари юзага келиниң мүмкін бўлган торғыш кучлари шаригидан келиб чиқиб текширилиши керак.

Чүмичининг эни b_q конструктив муроҳазаларга кўра, ташланган кесини энгиза мувофиқ аниқланади:

$$b_q = b_{kes} + 2\Delta B$$

бу ерда, ΔB - ён деворча ва унинг бикрим үсткүйма қалинликлари, ўғтариб турувчи ён торғы қалинлиги ҳамда иш нақтида узелсларниң ұзаро ҳаракатланиши учун зарур бўлган тиркишларниң йигиндиши; одатда, $\Delta B = 175 - 265$ мм қабул қианилади.

Үлчамларни ташланда наст ва кенг чүмичларни афзал кўриниң керак, чунки буидай конструкциялар қазиш жарайишга энг кам энергия сарфланши таъминлайди. Чүмичининг энг катта үлчамлари бунда темир йўлларда ташниладиган юкларниң габаритларига қўйиладиган талаблар билан чекланади. (15-расм.)

Чүмич тубининг узушиниң ва чүмичининг баландиги H ни қўйидаги муносабатлардан таҳминланади тоңиши мүмкин.

$$L \equiv \left(\frac{\alpha q_s}{b_q} \right)^{0.5} M_s \quad H \equiv \left(\frac{q_s}{\alpha b_q} \right)^{0.5} M_s$$

бу ерда, α - чүмичининг шаклига боғлиқ коэффициент. Унинг категориялиги, чүмичининг ҳажмига қараб, 8-жадвалдан аниқланади.

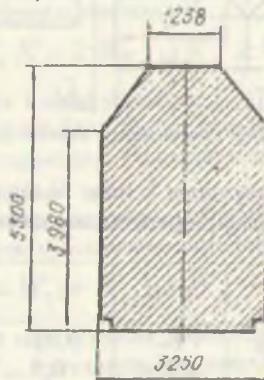
6. Скреперларниң асесий параметрларниң чүмичининг геометрик сифтими функциялари билан аниқланған формулаларни.

Параметрлар	Тиркама скрепер $q_s = 2-16 \text{ м}^3$ бўлганда	Узи юрар скрепер $q_s = 6-30 \text{ м}^3$ бўлганда
Тўқиличи чүмичининг спици, м^3	$q'_s = (1.18-1.51)q_s$	$q'_s = (1.18-1.45)q_s$
Скреперларниң конструк- тив массаны	$m_c = (0.9-1.3)q_s$	$m_c = (2.2-2.6)q_s$
Иштакчанинг куввати, кНт	$N = (5.81-8.90) \cdot (1+1.55q_s)$	$N = (16.35-19.94)q_s$
Чүмичининг кесувчи қиррасининг эни, м	$B_q = (0.87-1.13) \cdot 0.4 + 1.2(q_s-1)^{0.33}$	$B_q = (0.8-1.2) \cdot 0.46 + 1.01q_s^{0.33}$
Кесини чуқурунгичи, м	$h_{kes} = 0.05 + 0.375 q_s$	$h_{kes} = 0.27q_s - (0.216 + 0.400)$
Грунттиниң тўқилядиган қатламишининг калинлиги, м	$h_{tuy} = 10.169 - 2.81 \cdot (q_s-1)^{0.33}$	$h_{tuy} = 0.192q_s^{0.33} - 0.03$
Скреперларниң бурилиш бурчаги, м	$R_6 = (0.92-1.08)(1.9+3.3)(q_s-2)^{0.33}$	$R_6 = (0.92-1.08) \cdot 3.45 \cdot q_s^{0.33}$

Чүмичининг узунлиги чүмич туби узунлиги L билан түсікчі узунлiği L_T шынг биғашадынса тәнг, янын $L_q=L+L_T$. Одатда, түсікчининг узунлиги чүмич узунларыннан 0,2–0,3 қисемідан ошмайды ёки $L_q=(1,25-1,33)\cdot L$ га тәнг бўлади.

Чүмичининг узунлиги L_q ва баландигиги H ни тонгандан кейин скрепер чүмичи бўйлама профилининг элементларини қуришга киринилади.

Буида чүмич тубидан чүмич геометрик ҳажмишнинг таҳминан 2/3 қисеми турини, түсікдан тоқорида ва ишочқ остидаги ишта тоқорисида 1/3 қисеми турини керак. Ён деворчанинг баландигини $h=(0,8-1)\cdot L$ деб қабул қилиш мумкин. Чүмич бўйлама профилининг қолган элементлари мавжуд конструкциялардагига ухшатиб қуриш мумкин (7-жадвал, 16-расм).

15-расм. Темир бўя таркибишнинг 1-В габаригти.

Баъзи бир скреперлар чүмичларининг параметрлари

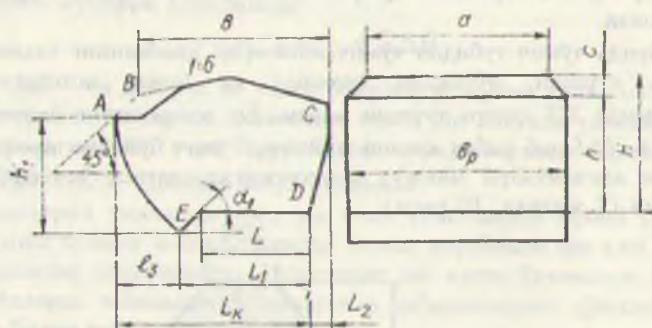
7-ЖАДВАЛ

Скрепер түри түри	Скрепер русуми	Чүмич ҳажми, м ³	Чүмичининг ўлчамлари, мм					
			L_q	L	L_1	L_2	H_1	α_1
Тиркама	ДЗ-33	3	1520	689	900	611	—	35°
	ДЗ-20	7	2130	1000	1400	350	—	20°
	ДЗ-12	8,6	2900	1250	1650	800	1050	20°
	Д-213	10	2570	1550	—	—	—	20°/20°
	Д-511	15	3360	1470	1800	280	1400	
	Д-357Г	9,0	2580	1115	1355	175		
Уапорар	ДЗ-13	15	3360	1470	1800	280	1400	—

Чүмич бўйлама профилининг элементлари қурилганидан сўнг унинг геометрик ҳажми аниқлашади (7-жадвал):

$$q_u = F_{\text{ек}} b_{\text{ек}} + \frac{1}{6} (2b_{\text{ек}} + a) bc,$$

бу ерда. $F_{\text{ек}}$ – АБСДЕ контур бүйінча ён деворчашынг қозы, м^2 ; $b_{\text{ек}}$ – кесинің эни (ички деворчалар бүйінча чүмичининг эни), м; a , b , c – 16-расмда күрсатылған элементтің үлчамлары.

16-расм. Скрепер көміниннің асосий үлчов ҳолатлари.

Чүмич туби узулілігі L шінг баланддигі Н га нисбати коэффициентинінг қыйматлари

8-жадыл

Чүмичининг сігімі φ_b м^3	4-6	6-8	10-12	15-18
α коэффициентинінг көтөлділігі	1- 0,816	0,91- 0,8	0,96- 0,85	1,0

Чүмичининг ва бүйлама профил элементтеринин топылған үлчамлары асосында машинаниң экзекузи кампанияның олиб берилади. Машинаниң узил-кесиң конструктив асосы тортын күчиниң ҳисебланып бажарылғандан кейин ишлаб чыкылади.

1.2.2. Скрепернінг тортын күчиниң ҳисебланып

Чүмичиниг берилған сігімі бүйінча тортын күчиниң ҳисебланып талаб этилған тортын күчи анықланады ва шатаклагатын тапланады. Скрепернінг тортын күчи машинаниң иккі иш режимі: ишчи ва транспорт режимлары учун ҳисебланады.

Итарғысиз иншаганда үзіншарар скрепер үчүн күйидеги шартта риоя күршилік керак:

$$P_f \geq W_{\Sigma}$$

бу ерда, P_f — етакчи ғылдырылар шинапарындағы әнг катта айланма күчі, кН; W_{Σ} — маништанның ишләнүүгө таъсир йүгүндү қаршилик, кН.

Тиркеме скрепер учун итаргичсиз ишләнганды шатаклагич измогидагы әнг катта тортын күчи T йүгүндү қаршиликдан кам бўлмаслиги керак, яъни $T \geq W_{\Sigma}$.

Скрепер итаргичлар ёрдамида юкланганда

$$(P_f + T_{\text{итар}}) K_{68} \geq W_{\Sigma} \quad \text{ва} \quad (T + T_{\text{итар}}) K_0 \geq W_{\Sigma},$$

бу ерда, $T_{\text{итар}}$ — итаргичтеги итарни күчи, кН; K_{68} — итаргич ва шатаклагичтиннинг бир вақтда ишләнүү коэффициенти:

$$K_{68}=0,85-0,90$$

Итаргич бўлмаганида скреперниң тарқоқсамон чизмаси бўйича юклани мақсадга мувоффикдир. Бунда юқорида кўрсатилган муносабатлар қўйидаги кўришинни олади:

$$P_f K_d \geq W_{\Sigma}; \quad T K_d \geq W_{\Sigma};$$

бу ерда, K_d — динамиклик коэффициенти, $K_d=1,5-2,2$.

Катта кийматлари канат-блок билан бошқариладиган скреперлар ва кичик кийматлари гидравлик бошқариладиган скреперлар учун қабул қизининган.

Чўмичин тўлдириши охирида ҳосил бўладиган, қазиниңа кўрсатиладиган йиғиниң қаршилик қўйидагича аниқланади:

$$W_{\Sigma} = W_k + W_{\text{ке}} + W_{\text{тул}} + W_{\text{сур}},$$

бу ерда, W_k — юкланган скреперниң ҳаракатланушига кўрсатиладиган қаршилик, кН; $W_{\text{ке}}$ —кесиниңа кўрсатиладиган қаршилик, кН; (группининг массавдан ажратилишига ва қиринди шакалланишига кўрсатиладиган қаршилик); $W_{\text{тул}}$ — чўмичин тўлининга ва кесиниңа қириндишларининг тўланган грунт қаласигига ҳаракатланушига кўрсатиладиган қаршилик, кН; $W_{\text{сур}}$ — судравини призмасининг сижиниңа кўрсатиладиган қаршилик, кН.

Юкланган скреперниң ҳаракатланушига кўрсатиладиган қаршилик ҳаракатлануши спрингиниң қияслитини ҳисобга олган ҳолда аниқланади:

$$W_k = (m_e + m_r) (gf \pm i) .$$

бу ерда, m_e — скреперниң массаси, т;

$$m_r = \frac{K_{\text{тул}}}{K_{\text{юм}}} q_v \rho = \text{скрепер чўмичидаги грунтининг массаси, т;}$$

ρ —табиний ётқизикдаги грунтининг ҳажмий массаси, т/м³; $K_{\text{тул}}$ — чўмичин грунт билан тўлдириш коэффициенти; $K_{\text{юм}}$ — скрепер чўмичидаги грунтининг юмшатини коэффициенти; f — ҳаракатланушига

карилилк коэффициенти (9-жадвал); i – ҳаракатланниш сиртининг киялгиги; $\rho, K_{\text{мнз}}, K_{\text{кл}} – катталиклар грунт турига ва 9-жадвалдан тоинлаши.$

Ишлашиш (φ) ва ҳаракатланишга қаршилик коэффициенти f

9-жадвал

Ҳаракатлантиргич	φ		f	
	зич	юмшоқ	зич	юмшоқ
Урмаловчи занжирли тракторлар: кишлөк хұжалик тракторлари саноат тракторлар	0,9 1,0	0,6 0,7	0,06 –	0,1 –
Гидравлик тракторлар кишлөк хұжалик тракторлари саноат тракторлари	0,7 0,9	0,6 0,7	0,07 –	0,2 –
Шевмомашиналар наст босимли юқори	0,9 0,8	0,8 0,7	0,07 0,08	0,15 0,2

Грунттиниг кесинің қаршилигі күйіндегі формула билан анықлашады:

$$W_{\text{кес}} = K_k \cdot v_{\text{кес}} \cdot h_{\text{кес}}$$

бу ерда, K_k – кесинде грунттің қаршилилк коэффициенти, кПа (10-жадвал);

$v_{\text{кес}}$ ва $h_{\text{кес}}$ – кесин әни ва чукурлігі, м.

Кесин чукурлігі $h_{\text{кес}}$ скренер ұмычиннің сиримінің караб қабул қызинади (10-жадвал).

**Грунтларни скрепер билан қазишауда үларнинг
асосий физик-механик тавсифлари**

10-жадвал

Грунттиниг туршылык	Грунттинг ҳаракаттагы түйлөшүшү	Грунттинг ҳаракаттагы түйлөшүшү көрсөткүчтөн К _т шаршылыш	Грунттинг үйлөшүшү түйлөшүшү көрсөткүчтөн К _т шаршылыш	Чынайтында бүрчтүү түйлөшүшү	Чынайтында бүрчтүү түйлөшүшү	Грунттинг түйлөшүшү түйлөшүшү К _т шаршылыш			
Күрүк юм- шок күм	1,5- 1,7	50-70	28- 30	29- 33	0,5-0,7 (0,8-1,0)	1,0- 1,2	0,6- 0,7	0,46- 0,5	1,2- 1,8
Күмок иши күмок тур- пок	1,6- 1,8	80- 100	40- 50	28- 32	0,9-0,9 (1,0-1,2)	1,2- 1,4	0,5- 0,6	0,37- 0,44	1,4- 2,4
Отир күмдөк турпок тоб	1,65- 1,8	100- 120	45	27- 30	0,6-0,8 (0,9-1,2)	1,2- 1,3	0,5	0,24- 0,31	1,4- 2,4

Қанделарда шаргич бистаки түйлөшүшүндө К шаршылыштың қийматлары көзтегизгиле.

W_{түл} – каршылык чүмичта түйлөшүшүнүү грунт оғирлик күчининиң каршылыгы W_{түл}' ва чүмичта олинган грунт массасында шакталаудан кирпиддинин сплужиниге каршылык W_{түл}'' йүгүнлүккөнүн иборат, яшни

$$W_{\text{түл}} = W_{\text{түл}}' + W_{\text{түл}}''.$$

Чүмичта түйлөшүшүнүү грунттиниг оғирлик күчи каршылыгы күпшөдөгүчүч анықланады:

$$W'_{\text{n}} = K_{\text{e}} \cdot \kappa_{\text{кее}} \cdot h_{\text{кее}} \rho \cdot g H_{\text{к}},$$

бу ерда, K_e – кесин чукурлугуна ишбатан кирпидди ҳосият бүлүнчидә ушинг қалынлижинин ортиш коэффициенти (11-жадвал); H_к – грунттинг түйлөшүшү охирда кирпидди чиңчи баландыгы. Уни кесүүчү киррадан оркада 0,4-0,8 масофада ёт дөвөрчалар баландыгынин 1,2-1,3 килемиге тенг қынаб қабул килинады.

Кесиш чүкүрлүгү қийматлари

II-жадвал

Чүмичининг сиғими, м ³	6	10	15
Кесиш чүкүрлүгү, м	0,04 – 0,06 0,06 – 0,08	0,08 – 0,10 0,10 – 0,12	0,12 – 0,14 0,14 – 0,16

Грунттннг ҳосил бўлган қаршилиснннг суръалинига кўрсатиладиган қаршилик ундан ҳар иккى томонда бўлган грунттннг боенни туфайли юзага келади.

$$W_n^k = \sigma_{kes} \cdot H_{kip}^q \cdot \rho g \cdot K_x \cdot g \mu^2,$$

бу ерда, K_x – грунт қаршилисннг суръалинига кўрсатиладиган қаршилик коэффициенти (9-жадвал).

$\mu_2 = 0,3 – 0,5$ – грунттннг грунтта ишқаланинг коэффициенти.

Судралини призмаснннг ҳаракатланништага қаршилик

$$W_{np} = \sigma_{kes} \cdot H_{kip}^2 \cdot \rho \cdot \mu_2 \cdot K_{np} g,$$

бу ерда, K_{np} – тўсич ва скренер ишчоцдари олдида судралини призмаснннг коэффициенти (9-жадвал).

Грунтни ташинида кўйидаги шартга риоя қилинини керак:

$$T_{pl} \geq W_t,$$

бу ерда, W_t – грунт ортилган скренериннг ҳаракатланништага кўрсатиладиган қаршилик, кН.

W_t қаршилик қўйидагида аниқланади:

ўзиорар скренер учун $W_t = W_k$

тиркама скренер учун $W_t = W_k + m_m g (f \pm i)$

бу ерда, f – шатаклагичнннг ҳаракатига қаршилик коэффициенти (9-жадвал).

Тошилган W_{Σ} қаршиликсларинннг каттаси ёки W_t бўйича, алтиб утилган шартларга риоя қилиб, шатаклагич ташланади. Шунингдек, ўзиорар скренер етакчи ғилдиракларинннг илашини кучини, тиркамали скренерлар учун шатаклагичнннг ўрмаловчи занжир ёки етакчи ғилдиракларинннг илашини кучини кўйидаги тенгламалар билан текшириш зарур:

$$T_{plam} \geq P_f > W \text{ ва } T_{plam} \geq T > W,$$

бу ерда, T_{plam} – илашини бўйича тортиш кучи, кН.

Илашини бўйича тортиш кучи скренерлар учун кўйидагида аниқланади, Н;

– ўрмаловчи занжирни шатаклагичлар учун тиркама скренерларини:

$$T_{plam} = m_m g \Phi,$$

– ғилдиракни шатаклагичлар учун тиркама скренерларини

$$T_{\text{паш}} = (m_w + m_e + m_f) K_{\text{паш}} \varphi g,$$

— ўзиорар скренерларини

$$T_{\text{паш}} = (m_e + m_f) K_{\text{паш}} \varphi g$$

бу ерда, m_w — шатаклагичининг массаси, т; $K_{\text{паш}}$ — ишланима бўйича машина массасидан фойдаланиш коэффициентининг ўқлари сони ва шатаклагич билан агрегатланиш усули, шатаклагични ҳаракатлантиришининг турига караб аниқланади (12-жадвал),

φ — ишланиш коэффициенти (9-жадвал).

Ишланиш бўйича машина массасидан фойдаланиш $K_{\text{паш}}$ коэффициентининг қийматлари

12 жадвал

Скренерлар тuri	Шатаклагич ҳаракатлантиришининг тuri	Шатаклагич ўқлари сони	$K_{\text{паш}}$
Тиркама	тиддиракан	2	0,17
Ўзиорар	тиддиракли	1	0,48

Шатак таизланаб, машинанинг умумий кўринини икки проекцияда чизилади. Скренернинг айрим узел ва дегалларига мустаҳкамликка хисоблашдан кейин конструктив ишлов берилади. Эркин юкланиндиган скренернинг тортиш кучини хисоблашнинг хусусиятлари юкорида кўриб ўтилган ёди. Элеватор билан юкланиндиган скренернинг тортиш кучини хисоблаш фарқ қиласди. Элеватор билан юкланиндиган ўзиорар скренернинг тортиш кучини хисоблашдаги асосий вазифа — унинг ишни ва транспорт режимда ишланиш режимлари таълибларига жавоб берувчи асосий параметрларини аниқланадир. Бу скренернинг асосий параметрларига қўйидагилар киради: чўмич сипти, скренернинг массаси, элеватор қирғичларининг баландиги ва эни, киренчили элеваторнинг иш узумдорлиги ҳамда унинг юритмаси учун зарур бўлган қувват.

Элеватор билан юкланиндиган скренернинг массаси қўйидагича аниқлананинг мумкин:

$$m_e = (2,3-2,75) q_s$$

Бир хиллантиришинга қўйиладиган таълаблардан келиб чиқиб, чўмичнинг инакли ва ўлчамлари, бўйлама профил элементларининг ўлчамлари одатдаги скренернидек қабуд қилинади.

Элеватор билан юкланиндиган скренер ишлаганида грунтнинг қалинига кўрсатадиган қаринлиги қўйидагича аниқланади:

$$W_k^3 = W_{kcc} + W_{nuk}^3$$

бу ерда, $W_{kcc} = K_k v_{kcc} h_{kcc}$ — грунтнинг кесинига кўрсатадиган қаринлиги, кН; $W_{nuk}^3 = m_e g \mu_f$ — скренер ишчогининг грунта

шыкаланининг қарнилиги, кН; μ_f – грунттеги нұлдағатта шыкаланин коэффициенті;

$$\mu_f = 0,24 \div 0,40.$$

Қазининг түрғын режимде грунттеги қазинига күрсатадыган қарнилиги шатакличининг фойдаланыладыган торғын күчиңдан кичик бўлини керак

$$W_k^2 \leq T.$$

Шатакличининг фойдаланыладыган торғын күчи T_1 ва бир ўқли шатакличининг энг катта тортиш күчи қўйидагича боғланган

$$T_1 = (0,70 - 0,73) T\varphi.$$

Бинобарин, энг катта торғын күчи қўйидагича аниқланади.

$$T\varphi = (1,37 - 1,43)(W_{kec} + W_{shik}).$$

Бир ўқли шатакличининг ендиракли ҳаракатлантиргичининг торғасига сарғланадыган қувват қўйидаги формула билан ҳисоблашни мумкин: $N_k = \frac{1}{\eta_M}(T\varphi + W_{cut}) \cdot v_{Ty},$

бу ерда, $W_{cut} = (m_e^2 + m_T^2)gf$ – скренерининг ҳаракатланнишлага күрса-тиладыган қарнилик, кН; η_M – механикавий ФИК, $\eta_M = 0,90 - 0,93$; v_{Ty} – грунттеги юнитиде скренерининг тезлиги; динамик юкламанинг чеклангашлиги шартидан $v_t = 0,278 - 0,417$ м/с қабул қилиниади.

Элеватор билан юкландыган скренерининг ишланишнинг асосий шарты шуки, қирғичли элеваторининг иш унумдорлиги Y_a вақтини исталған найтида скренерининг ишчоқдари таъминлайдыган унумдорлик Y_u дан кам бўлмаслиги керак, яъни $Y_u \geq Y_a$.

Скренерининг скренер ишчоқлари кесиб кирадыган зин тарапдаги грунт ҳажми бўйича иш унумдорлиги:

$$Y_u = 3600 b_{kec} h_{kec} v_{T\varphi} \text{ м}^3/\text{соат}$$

Қирғичли скренерининг иш унумдорлиги қўйидаги формула билан аниқланади:

$$Y_u = 3600 b_k h_k v_{a,3} \frac{K_{a,3}^2}{K_{kec}} \text{ м}^3/\text{соат},$$

бу ерда, b_k – қирғичларининг эни, кесни энг b_{kec} даи 100 – 300 мм кам қолиб қабул қилиниади, м; $v_{a,3}$ – элеватор занжирининг тезлиги. Ишончлик шартини таъминлаш шартига кўра 1,0 – 1,5 м/с. дан ошмаслиги керак; h_k – қирғичининг баландиги, м; $K_{a,3}^2$ – қирғичли

Элеваторнинг тұлдиріш коэффициенті, 13-жадвалдан қабул қылышади ва ишчи занжириштегі горизонтта қиялик бурчагына бөлік.

Қиргичли элеваторнинг тұлдиріш коэффициенті K_T^2

13-жадвал

$\alpha_{\text{кил}}$ бурчакнинг катталығы, град	25	38	55
Тұлдиріш коэффициенті $K_{\text{мұз}}^2$	0,74	0,58	0,32

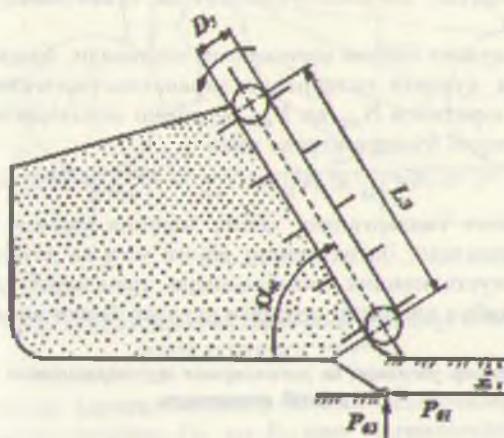
Ишчи занжириштегі горизонтта қиялик бурчагы $\alpha_{\text{кил}}$ конструктив мүлоҳазаларға күра, қабул қылышади.

Қиргичли элеваторнинг узунлігі L_s (17-расм) скрепер чүмичтегі «ортиқча» тұлпани шарты буйынча анықланади:

$$L_s = \frac{H + L \cdot \operatorname{tg} \varphi_o}{\sin \alpha_o + \cos \alpha_o \operatorname{tg} \varphi_o} + (0.5 \cdot D_s + h_k),$$

бу ерда, φ_o – грунттегі табий қиялик коэффициенті (9-жадвал).

D_s – қиргичли элеваторнинг стакчи юлдукчасиншігінің диаметри (элеватор занжиришінің ҳисоблашда анықланады).

17-расм. Элеватор билап юқланадыган скрепернің ҳисоблашыға оид чыздасы.

Куракан элеватор торитмасига сарфланадиган қувват:

$$N_{kp} = \frac{1}{\eta_{2,3}} b_{kes} \cdot h_{kes} \cdot v_{2,3} \cdot \rho \cdot g \cdot H_{my}, \quad \text{kBt},$$

бу ерда, H_{tu} — скрепер чүмичининг тұлшысы баландығы, м,

$\eta_{2,3}$ — қириччи элеватор ишчи заңжирининг ФИК.

$$\eta_{2,3} = 0,45 - 0,90.$$

Чүмичининг тұлшысы баландығын тахминан чүмичининг сиғими бүйінча анықлаш мүмкін (күйінде к.)

Бұнда N_{kp} дөвөрчалар баландығыдан 20 – 30% ортап бұлшын керак.

Чүмичининг тұлшысы баландығын H_{tu} шынг кийматлари

Скрепер чүмичининг сиғими	q, m^3	3	6	10	15
---------------------------	----------	---	---	----	----

Чүмичининг тұлшысы баландығы

H_{tu} , м	1 – 1,13	1,25 – 1,5	1,8 – 2	2,3
--------------	----------	------------	---------	-----

Ишқалапшыға қувват иерофи $N_{ishk} = \frac{1}{\eta_{2,3}} b_k h_k v_{2,3} \rho g H_{my}$.

Биобарни, элеватор билан тұлдырыладын скреперининг шылапшыны таъминлаш үчүн керак бұлшын умумий қувват

$$N_{\Sigma} = N_k + N_{kp} + N_{ip} + N_o,$$

бу ерда, N_o — ёрдамчи механизмларниң торитмаларига сарфланадын қувват, одатда, шатаклагыч двигателесін қувватининг 6 – 7% шын ташкил этады.

Умумий қувват бүйінча шатаклагыч таңдауда. Бұнда шатаклагыч двигателениннегін қувваты ғылдырылған ҳаракатланытиргичининг торитмасы N_p , элеватор торитмасы N_{kp} ва N_{ishk} ёрдамчи механизмларниң торитмасы үчүн етарлы бұлшын керак, янын

$$Ne_{max} \geq N_p + N_{kp} + N_{ishk} + N_o,$$

Шатаклагыч таңдауда кейин машина умумий күрінішинин түзінігі киришилады. Элеваторининг айрым узелі ва деталдарининг ўлчамлары ва мұстажкамлик ҳисоблапшылар транспортёрлар ва элеваторлар үчүн қабул қылышынан одатдагы усулдар билан анықлауда.

1.2.3. Скрепер узеллари ва деталларини мұстажкамликка ҳисоблашпиннег асосий вазиятлари

Скреперининг узелі ва деталлары үзарининг мезерде ҳаракатда бұлшын нағтидеги зиянкестіктерге жаһандыра мөс келедиган ҳисобий вазияттар тааллукты ҳисоблашады.

Юкландыган скрепер транспорт режимида шилдениң мүстәхкам-
лык қисеби иккита қисебий вазият: скреперинің тұғры чизикелі ҳара-
каты ва скреперинің бурилишинде ҳаракаты учун бажарылады.

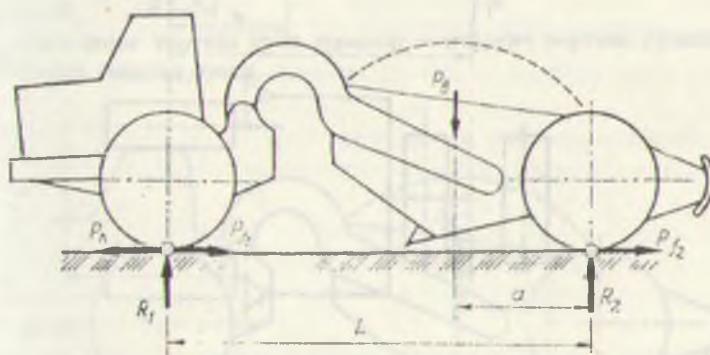
Биринчи қисебий вазиятта скрепер «оригінча» тұлдырылған чүми-
ни билан горизонтал үолекке сирт бүйіч ҳаракатшының. Бұнда
скреперге қүйидеги күчлар тәсілдерінде (18-растем): вертикаль юклама
 P_F гидравликадағы айланма күч P_r , грунттің гидравликаларға құр-
сатылған вертикаль реакциялары R_1 ва R_2 , гидравлика құрсатылған
қарнизник күчләри P_{f_1} ва P_{f_2} .

Вертикаль юклама: $P_F = K_d(m_c K_m) g$ кН,
бұу ерда, K_d — динамик коэффициент. Үзинорар скреперлер үшін у
иккиге тең. Олдинги R_1 ва орта R_2 гидравликаларға құрсатылған
реакцияларинің көттегендегі статика тенгламалары билан тоналады

$$R_1 = K_d(m_c + m_r) \cdot g \cdot \frac{a}{h}; \quad R_2 = K_d \cdot (m_c + m_r) \cdot g - R_1,$$

бұу ерда, a — юкландыган скреперинің оғирилік марказдан орта үққача
бұлған масофасы;

L — машина базасы, м.

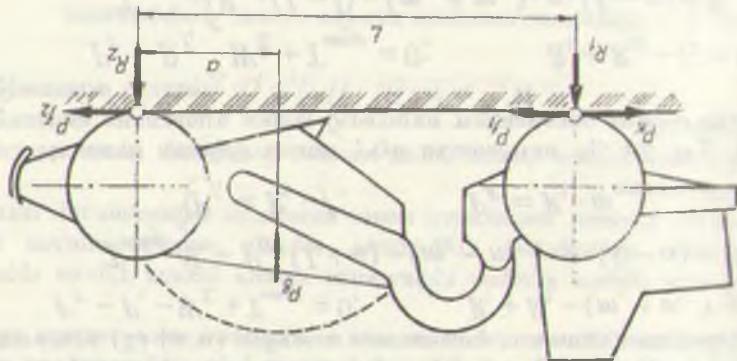

18-растем. Тұғры чизикелі ҳаракатта скреперинің транспорт вазиятида үнга таъсір
етувчи күчларнаның чыздысы.

Машинаппинг ҳаракатлашында етакчи гидравликадағы айланма
күч P_F қарнизник күчләри P_{f_1} ва P_{f_2} шынайынан кам бўлмас-
лини керак, яъни

$$P_F \geq P_{f_1} + P_{f_2}$$

20-пакет. Гідравлічний засувний пристрій з розширенням порожнини в робочому положенні

75 - 80 % залежно від коефіцієнта стисання γ - якщо він менший за одиницю то відношення R_1 / R_2

зменшується з R_1 / R_2 але зростає з P_1 / P_2 . Якщо він більший за одиницю то відношення R_1 / R_2 зростає з P_1 / P_2 але зменшується з R_1 / R_2 .

Задовільною є залежність $R_1 / R_2 = \sqrt{P_1 / P_2}$ але це не завжди можна досягти. Важливо пам'ятати, що відношення R_1 / R_2 відповідає відношенню об'ємів порожнин в робочому положенні.

Важливо пам'ятати, що відношення R_1 / R_2 залежить від відношення L / d але відношення L / d залежить від

$$L + d = L$$

тому що залежність відношення R_1 / R_2 від відношення L / d залежить від L / d .

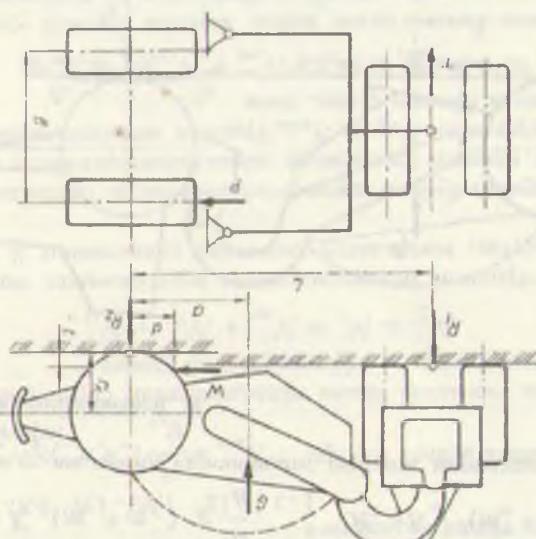
$$\frac{T}{a} = R^2 \cdot \frac{f}{L-a} \quad ; \quad W = R^2 \cdot \frac{f^2}{L-a}$$

(*Однако можно использовать и более простую формулу*

$$P = f \cdot m^2 \cdot g$$

(*Однако можно использовать и более простую формулу*

Формула для определения момента силы тяжести

$$P = R_2 \cdot f$$

(*Легко видеть, что*

Грунттннг скрепер ишоғыра вертикал реакцияснннг катталиги қүйидагича анықланади: $R_B = \Psi \cdot W_\Sigma$,
бу ерда, $\Psi = 0,37 - 0,45$.

Они катта тортын күчі ҳосил бўлишини, $P_{f_1} = R_1 f$, $P_{f_2} = R_2 f$
ва $R_B = \Psi W_\Sigma$ эканннгини ҳисобга олиб, статика тенгламаларидан
грунттннг гидравликага кўрсатадиган вертикал реакцияларинннг кат-
талиги ва грунттннг кесилишига ва чўмичиннг тўлишига кўрсатилади-
ган йиғинди қаршиликни топамиз:

$$W_\Sigma = \frac{(m_c + m_r) \cdot g \cdot (a \cdot \varphi_{\max} - f \cdot L) + T_{umap} \cdot (L + r \cdot \varphi_{\max})}{L \cdot (1 + \Psi \cdot f) - \Psi \cdot l \cdot \varphi_{\max}},$$

$$R_1 = \frac{W_\Sigma (1 - \Psi \cdot f) + (m_c + m_r) \cdot g \cdot f - T_{umap}}{\varphi_{\max}},$$

$$R_2 = \Psi \cdot W_\Sigma + (m_c + m_r) \cdot g - R_1,$$

бу ерда, φ_{\max} – максимал ишанини коэффициенти.

Орқа гидравликлар кўтарилиган ҳолда қазишнннг кўриб ўтилган ва
режими ўз наубатида икки вазиятта бўлиши: машина ҳаракатлан-
ганида олдинги гидравликларга ва шатаклагачиннг итарувчи
қурилмаснга таянади: $R_B \neq 0$; $R_B = 0$. Машина ҳаракатланганида ол-
динги гидравликларга ва скрепер ишоғыра таянади:

$$R_B = 0; \quad R_B \neq 0.$$

Биринчи ҳисобий вазият учун P_F , P_B , W_Σ , P_B , R_J күчларинннг
катталиги (21-расм) қўйидаги тенгламалар тизимида аниқланади:

$$P_F - P_J - W_\Sigma + T_{umap} = 0; \quad R_1 + R_2 - (m_c + m_r) \cdot g = 0$$

$$T_{umap} \cdot \underbrace{L + P_B \cdot (L + a)}_{P_{f_1} = R_1 \cdot f} - (m_c + m_r) \cdot g \cdot (L - a) = 0$$

$$P_F = \Psi_{\max} \cdot R; \quad P_K = R_1 \cdot \varphi_{\max}.$$

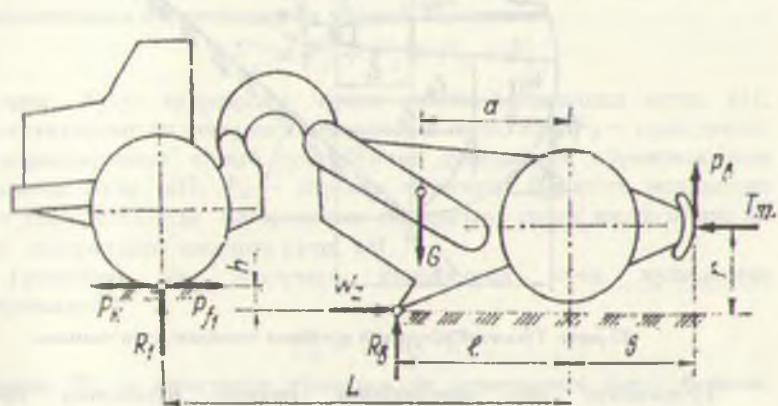
Иккеничи ҳисобий вазият учун изланаштади P_F , P_B , W_Σ , R_B , R
күчларини аниқлашга имкон берадиган тенгламалар тизими қўйидаги
қўринишда бўлади:

$$P_F - R_{f_1} - W_\Sigma + T_{umap} = 0; \quad R_1 + R_B - G = 0$$

$$T_{umap} + \underbrace{R_B \cdot (L - l)}_{P_F = \Psi_{\max} \cdot R} - (m_c + m_r) \cdot g \cdot (L - a) = 0$$

$$P_F = \Psi_{\max} \cdot R; \quad P_{f_1} = R_1 \cdot f$$

Уаел ва деталларнинг кейинги мустаҳкамлик ҳисобланшлари умум қабул қилинган услулар буйича бажарилади.

21-жис. Орқа гидравларни күтарилиган холатда грунтни касинда скреперга таъсир этувчи кучлар чизмаси.

1.2.4. Скрепернинг асосий механизмларини ҳисоблаш

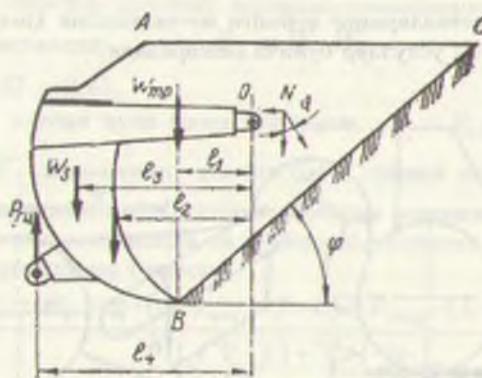
Скрепернинг асосий механизмлари – түсқични күтариши ва чўмични бўшатни механизмлари. Бу механизмларни ҳисоблантиришимишини кўнглиларни кечирдиган кучларни ҳисобланашдан иборори.

Түсқич орқага ағдариб қўйилганда түсқич устида турган грунт массасининг босимидаи, турлоқиниг грунта шикжаланинидан ва түсқичнинг ўзининиг массасидан юзага келадиган қаршиликлар сенгидишини керак.

Түсқични устида турган грунт массаси босимидаи юзага келадиган қаршилик:

$$W_{TP} = K \cdot B_T \cdot H \cdot l_T \cdot \rho \cdot g,$$

бу ерда, K – түсқичнинг шаклини ҳисобга олувчи коэффициент, $H = 0,8$; B_T – түсқичнинг эни, м; l_T – түсқичнинг узунлигиги, м.

22-расм. Түсқиңчиң күтәрүвчі күчларын ҳисоблаш үчүн чызасы.

Түсқиңчининг эни скренерининг умумий күринини бүйича аниқланады. Грунттің түпнокта шықаланыпдан ізага келгап қаршилик күчларының аниқланада түсқиң күтәриб тұрадыған грунта үймінда турған ва АВС призма билан өзгертілген грунт ҳажми босады деб қабул қыламыз.

Түсік массасынан қаршилығы.

$$W_T = m_T \cdot g \quad \text{кН},$$

бу ерда, m_T — түсқиңчиниг массасы, одатда, $m_T = (0,2 - 0,3) m_e$ ға тең қылиб қабуял қылмылады.

Түсқиңчиң күтәрүн үчүн зарур бұладыған күч түсқиңчиниг бурнаппыш үкіга шыбатан олинған моменттар тенгламасынан аниқланады. Ҳозир түсқиңчиң гидравлик бопқарниң энг кең тарқалған. Канат—блоктер бопқарни камдаш-кам құлланады.

Гидравлик жоритма бұлғаннанда түсқиң, одатда, иккита гидроцилиндр өрдемінде күтәрілады. Бунда ҳар қайсы гидроцилиндр ҳосил қыладыған күч күйіндеги формула билан аниқланады:

$$P_{TQ} = \frac{0,5 \cdot (W_{max} \cdot l_1 + W_{max} \cdot l_2 + W_T \cdot l_T)}{l_4} L_3,$$

бу ерда, l_1, l_2, l_3, l_4 — тегишли сілекаларыннан үзүнлігі булып, чизма бүйича аниқланады, м (22-расм).

Топылған P_{TQ} бүйича түсқиңчиң бопқарувчи гидроцилиндр ташланаады. Скренер үймінин бүйнештіш үчүн қүйіндеги үчтә тиизимдан бири құлланып мүмкін: мажбурый, ярим мажбурый ва әркін. Мажбурый бүйнештіш тиизими энг күн тарқалған, бунда үймін яхши тозаланады ва пам ҳамда ёнишқоқ грунттар қазылышы мүмкін.

Бүшатинишиң мажбурий тизимида ҳисобий вазият учун чүмич грунт билан тұла іокланиб, түсік очық турғанда орқадаги девор ҳарикатиниң бойланышы кабул қылышады (23-расм.) Деворчанинг ҳарикатланышынга күрсатыладыган умумий қаршилик:

$$F_y = F_1 + F_2 + F_3 + F_4,$$

бу ерда, F_1 — түрекшіннің чүмич тубига ишқалапшы күчи, кН; F_2 — грунттіннің ён деворчага ишқалапшы күчи, кН; F_3 — орқа деворча роликлариниң чүмич туби бүйінча думалашынга күрсатыладыган қаршилик күчи, кН; F_4 — скрепер чүмичтің бүшаттана механизмы шыға туширилгенде пішарлапшы салжынёттегі грунт массасыннан үзгәртілгенде орқа деворчанинг инерция күчи, кН.

Грунттіннің ён деворчага ишқалапшы күчи қуандығында анықланады:

$$F_2 = 2 \cdot \mu_2 \cdot P_0,$$

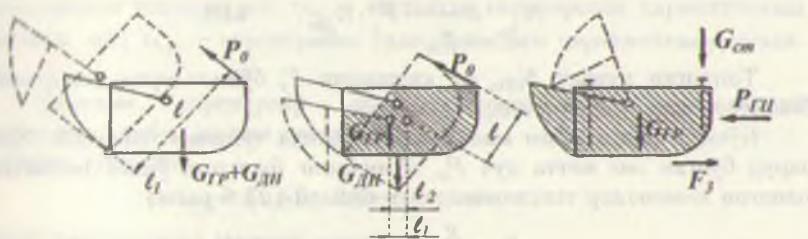
бу ерда, P_0 — грунттіннің чүмичтің ён деворчасындағы фаял бөсімі;

$$P_0 = 0,5 \cdot \rho \cdot H_n^2 \cdot L_K \cdot g \cdot \operatorname{tg}^2(45^\circ - 0,5 \cdot \mu_2) \text{ кН};$$

a

b

v

23-расм. Бүшатиниң таъсир этүвнің күчлапшылар чыздасы.

бу ерда, μ_2 — грунттіннің пұлаттағы ишқалапшы коэффициенті.

Грунттіннің чүмич тубига ишқалапшындағы юзага келедиган қаршилик күчи

$$F_1 = \frac{K_{\text{мн}}}{K_{\text{кес}}} \cdot \mu_2 \cdot g \cdot \rho \cdot g \text{ кН.}$$

Орқа деворча роликлариниң чүмич туби бүйінча думалашынга күрсатыладыган қаршилик күчи:

$$F_3 = f_{\text{Дев}} \cdot m_{\text{Дев}} \cdot g,$$

бу ерда, $m_{\text{Дев}}$ — орқа деворчанинг массасы, т; $f_{\text{Дев}}$ — роликларниң думалашынга күрсатыладыган қаршилик коэффициенті $f_{\text{Дев}} = 0,10 - 0,15$.

б) — интегральная характеристика хлопьевидных зерен, м/с²,

$$a_m = (0,75 - 0,85) \cdot a_{max},$$

г) — интегральная характеристика хлопьевидных зерен, м/с²,

$$a_m = (0,55 - 0,75) \cdot a_{max},$$

д) — интегральная характеристика хлопьевидных зерен, м/с²,

$$a_m = (0,65 - 0,8) \cdot a_{max}.$$

При этом предполагается, что зерна в зернотехнической промышленности являются кубами с одинаковыми гранями, а их размеры определяются коэффициентом K_m .

$$K_m = \frac{a_m}{a_{max}} = \frac{a_m}{a_0}$$

где a_0 — средний размер зерен в зернотехнической промышленности, м/с²; a_{max} — максимальный размер зерен в зернотехнической промышленности, м/с².

В соответствии с этим выражением коэффициент K_m определяется из формулы:

$$K_m = \frac{a_0}{a_{max}} = \frac{a_0}{a_0 + \frac{a_0}{L^2} + \frac{a_0}{L^4} + \dots}.$$

Чем выше значение коэффициента K_m , тем выше коэффициент K_m .

Если $K_m = 0,9$, то коэффициент K_m определяется по формуле:

$$K_m = \frac{3600 \cdot a_0 \cdot K_m}{3600 \cdot a_0 \cdot K_m + a_0^2}.$$

Задача 12.5. Определить интегральную характеристику хлопьевидных зерен в зернотехнической промышленности при $a_{max} = 2,5$ м/с², $a_0 = 0,75$ м/с², $L = 0,05$ м.

12.5. Определение интегральной характеристики хлопьевидных зерен

69 една, т.е. — $\frac{1}{l}$ — толщина края — $\frac{1}{l}$ — толщина стекла

$$\frac{l}{m \cdot l + g} = p$$

(23 6-пач):
69 толщина стекла $\frac{1}{l}$ и толщина края $\frac{1}{l}$ — толщина стекла $\frac{1}{l}$ и толщина края $\frac{1}{l}$

— толщина стекла $\frac{1}{l}$ и толщина края $\frac{1}{l}$ — толщина стекла $\frac{1}{l}$ и толщина края $\frac{1}{l}$

и толщина стекла $\frac{1}{l}$ и толщина края $\frac{1}{l}$ — толщина стекла $\frac{1}{l}$ и толщина края $\frac{1}{l}$

$$\frac{l}{\frac{1}{l} + m \cdot l} = p$$

(23 6-пач):
69 толщина стекла $\frac{1}{l}$ и толщина края $\frac{1}{l}$ — толщина стекла $\frac{1}{l}$ и толщина края $\frac{1}{l}$
и толщина стекла $\frac{1}{l}$ и толщина края $\frac{1}{l}$ — толщина стекла $\frac{1}{l}$ и толщина края $\frac{1}{l}$
и толщина стекла $\frac{1}{l}$ и толщина края $\frac{1}{l}$ — толщина стекла $\frac{1}{l}$ и толщина края $\frac{1}{l}$

$$\frac{m}{l + m \cdot l} = N$$

69 толщина стекла $\frac{1}{l}$ и толщина края $\frac{1}{l}$ — толщина стекла $\frac{1}{l}$ и толщина края $\frac{1}{l}$
и толщина стекла $\frac{1}{l}$ и толщина края $\frac{1}{l}$ — толщина стекла $\frac{1}{l}$ и толщина края $\frac{1}{l}$
и толщина стекла $\frac{1}{l}$ и толщина края $\frac{1}{l}$ — толщина стекла $\frac{1}{l}$ и толщина края $\frac{1}{l}$

$$69 \text{ една, } t_{\text{ст}} = 69 \text{ миллиметра, } t_{\text{края}} = 20 - 25 \text{ см.}$$

$$t_{\text{ст}} = \frac{t_{\text{края}}}{N}, \text{ м/см}$$

69 определение толщины стекла $t_{\text{ст}}$ и толщины края $t_{\text{края}}$, м/с: $t_{\text{ст}} = 2 - 5 \text{ см.}$

$$F = \frac{I}{K_{\text{ст}}} \cdot (K_{\text{ст}} \cdot b + d + m_{\text{ст}}) \text{ кгт.}$$

69 определение толщины стекла $t_{\text{ст}}$ и толщины края $t_{\text{края}}$, м/с:

69 определение толщины стекла $t_{\text{ст}}$ и толщины края $t_{\text{края}}$, м/с: $A_{\text{ст}} = \text{определяемая величина}$

69 определение толщины стекла $t_{\text{ст}}$ и толщины края $t_{\text{края}}$, м/с:

Чүмічин тұлдырыштың үзүйлігін қарастырып формулада билан анықладапади:

$$l_t = \frac{g_r \cdot K_H \cdot K_u}{K_{kpr} \cdot b_p \cdot h_p \cdot K_p} + L_c + 0.5,$$

бу ерда, K_{kpr} – грунт қарастырылған кесінің қалыптасылғаннан бир текис-лигинің бұлмасынан хисобға олувчи коэффициент, $K_{kpr}=0,7 - 0,75$. K_{ucp} – грунттың сұдрадын призмасыда ва ён уюmlарда иероғ булышина хисобға олувчи коэффициент, $K_{ucp} = 1,2 - 1,5$, L_c – машина-ниң үзүйлігі (шатаклагичининг ва скрепер билан биргаликдагы үзүй-лігі), м.

Яқынловчы босқырда грунттың тұплапшылышында энергия күн сарғыланаудың ва аялаудың күнінің вакт сарғылышын таңдауды. Шуннан учун чүмічин тұлдырыштың даражасынан грунттың тәннен үзекшілігінде қараб-тапшылыш мақсадға мувоффиктір. Грунт үзекшілігінде машина-ниң тұлдырыштың мақбул ұжымын үчүн үшіннен геометрик ұжымын қабул килиш тәсвірледі. Ү қолда чүмічин тұлдырыштың үзүйлігінде:

$$l_t = \frac{q_s K_{mja}}{b_{kpc} h_{kes} K_{kpr} K_{kes}} + L_c + 0.5.$$

Скреперниң иш үнүмдерінің тоғындағанда кейин машинаның техник-иктисодий күрсеткіштерінің ва үшіннен иктиносодий самараадорлығынан хисоблашып киришилады.

1.3. АВТОГРЕЙДЕРНИ ҲИСОБЛАШ

1.3.1. Автогрейдернің конструктив өзимасын асослашынан ассоциациялық параметрлердің анықлашынан

Автогрейдер нұл қурылышында ва үндап фойдаланында ишлатыладын машиналар ичидегі зерттеудерлерден хисобланады.

Автогрейдер өрдемнен күйидегі ишларнан бажарын мүмкін: нұл тұшамасынан текислашып, грунттың 60 см гача баландылышта үйнен мүмкін, грунттың ҳамда нұл қурылыш материалдарын ташып, нұлларни қордан тозалашып шартынан жақындашып.

Автогрейдер бажарадынан ишларнан түрлі тұмандылықтарда машиналардан вәжделеуден турады. Чүнки үшіннен ағдарғыннан горизонталда вертикаль текисликтерге ишбатан түрлі бурчак остида үйнап мүмкін. Бұлдан таңқары, үшіннен ағдарғыннан оның томонға аялаудың мүмкін; 20 таға якын ишчи жиһозлардың үйнап мүмкін; үшіннен транспорт тезлігінің ұлға жуда тоқоры (тәхминан 45 км/саат). Авто-

треідер асосий йүл ёқасидаги учбұрчаклы ва трансмиссиялы күветтерге беріншідан ва баландығы 0,3 – 0,4 м бұлған грунт үзілдірілгенде күнделіктін ажыратылады. Аның асосан түрлі хил иш циклардан ажыратылады. Ишлюв берінші асосан түрлі хил иш циклардан ажыратылады.

Автогрейдерлер двигатель қувваты ва ушбу қувватта мос келдігін оғырайғы, үқалар сони, ғиддирасылар чизмасы ҳамда ишчи органдарни бопқарып тиізими бүйінча тавсифланады. Қувваты ва оғырылғы бүйінча автогрейдер тавсифи ГОСТ 9420 – 60 да көлтирилған.

Енгіл автогрейдерлер грунттың ішкілігін таъмирлаш да үлардан фойдаланышида инплатылады. Үрге қувватты автогрейдерлер эса йүл-шарни сақлаш да үлардан фойдаланышида инплатылады. Үлар ҳозирги нағайда жуда кең тарқалған. Катта қувватты автогрейдерлер катта қашындағы йүл ішкілігін бажарып да оғыр грунт шароитларыда пылдар да аэродромлар күнінде инплатылады.

Автогрейдер ишчи органдарни бопқару әдебиеттегі гидравлик, редукторлы ва аралап (электрогидравлик, редуктор-гидравлик, пневмоэлектрик да бопқа). Ҳажмал гидроюргитма билан жиһозланған автогрейдерлер жуда кең тарқалған.

Автогрейдерлер иккі ёки уч үқалы бүлиши мүмкін. Чет залда стакловчи үқалар ұрмаловчи заңжир – ғиддирек билан да стаклануучы үсіншір эса пневмошиналар билан жиһозланған автогрейдерлер учрайылады.

Автогрейдер бүрілішинин яхши амалға ошириши учун олдинги еки барча үқаларын жоритмалы бүлиши мүмкін.

Асосий конструктив чизмалари Ишчи жиһозларының түрлери

Автогрейдер бир моторлы ұзиорар мұрақкаб машинаidir. У күйіндегі асосий қысметтерден ажыратылады:

- күч қурылымасы;
- трансмиссия;
- бопқару механизмлари.

Автогрейдерлердегі конструктив компоненттердің ғиддиреклары чизмасы, яғни умумий үқалар сони, стакловчи үқалари да бопқарылады. Үқалардағы ғиддиреклар билан белгиланады.

Бу күйіндегі белгілінен:

A x B x В

Буда, A – бопқарылады ғиддирекларға ага бұлған үқалар сони;
B – стакловчи үқалар сони; В – умумий үқалар сони;

Масалан, иккита стакловчи орқа ўқларга ва бошқариладиган олдинги ўкка эга бўлган уч ўқли автогреййдер куйидагича белгиланади:

$$1 \times 2 \times 3$$

Бундай гидриаклар формуласига эга бўлган автогреййдер барча автогреййдерларнинг 75 % ишин ташкил қиласди. $2 \times 2 \times 2$ формула билан тавсифланадиган автогреййдерлар улар тортиш кучининг ўзгармаслиги, ичогининг яхши текислаши, йўлда текис ҳаракатланишини билан фарқланади.

Кўпчилик автогреййдерларда стакланувчи гидриак эгилувчан бўлади, улар ён томонидан бўлган автогреййдерларда гидриакларни вертикал текислиқда бурилиш механизмининг зарурати йўқ.

Уларнинг кўндајланг түргулигиги гидриакларнинг машина ўқига ишбатан бурилиши билан таъминланади.

Чет эл автогреййдерларни тузилиши таҳлилидан кейин лойиҳаланаётган машинанинг умумий ва асосий ечимларни асослаш зарур. Шундан келиб чиқсан ҳолда автогреййдерларни ишлаб чиқаришда срқазиш ишларни механизациялапдаги техника тараққиёти бош йўналишларни ҳисобга олиш зарур.

Лойиҳаланаётган автогреййдер тузилишини асослаш қисқача тавсифлаб олиб борилади. Замонавий автогреййдернинг асосий лойиҳавий жиҳатларини ёритиш ва ишлаб чиқиш қўйидагича бўлиши керак:

- гидриакли чизма тури (стакловчи ўқлар сони, рул бошқарувининг кўрининини);
- трансмиссия тури: ипориали, погонасиз, механик, гидромеханик, электромеханик, узатишлар сони ва бошқалар;
- автогреййдерларни умумий конструктив таҳт қилиш;
- ишчи қисмнинг тури (чиқариш механизми, ағдаргичин бурилиш механизми);
- бошқариш юритмаси тури, унинг таркиби, конструктив - кинематик чизмаси;
- ёрдамчи қурилмалар мавжудлиги, ағдаргичин тўлдириши;
- бошқа қурилмалар ва конструктив хусусиятлар.

Автогреййдернинг илашиш массаси. Автогреййдернинг массаси билан ва унинг илашини массаси ўртасида қўйидаги боғлиқлик мавжуд

$$G_{\text{иши}} = \psi_o \cdot m \cdot g,$$

бу ерда, ψ_o — гидриакли чизмага боғлиқ коэффициент. Гидриак формуласи

$1 \times 2 \times 3$ ва $1 \times 1 \times 2$ бўлган автогреййдерлар учун $\psi_o = 0,7 - 0,75$; ҳамма гидриаклари стакчи бўлган автогреййдерлар учун $\psi_o = 1,0$; m — автогреййдер массаси, т.

Автогрейдерининг илашши массаси етакчи гидравлардаги эркни торишни күчнин аниқлауды:

$$P_F = G_{\text{иляш}} \cdot \varphi,$$

бу ерда, φ — етакчи гидравларининг грунт билан илашши коэффициенти (17-жадвалга қаранг).

Статистик маълумотларга қараганда, автогрейдерларининг асосий параметрлари энг күн тарқалган гидравл формуласи учун ($1 \times 2 \times 3$) учун кўйндаги боғлиқлар билан боғланган:

$$G = C_1 \cdot (200 + 122N),$$

бу ерда, N — автогрейдер двигателининг қуввати, кВт; C_1 — парнация коэффициенти, 0,73 дан 1,27 гача.

Олдинги ўқса тушадиган юклама $G_1 = 38NC_2$, бу ерда, $C_2 = 0,75 - 1,25$ га тенг, орқа ўқдаги юкламиши $G_2 = C_3 \cdot (500 + 79N)$, бу ерда, $C_3 = 0,77 - 1,23$ га тенг бўлган вариация коэффициенти.

Ағдаргични сикувчи куч $P_2 = 68C_4 N$; бу ерда, $C_4 = 0,70 - 1,30$ га тенг бўлган вариация коэффициенти.

База ўлчамлари L_o , гидравл излари орасининг кенглиги B_o ва у билан боғлиқ автогрейдерининг бурлиниш радиуси $R_{бур}$ ни шундай ташланадики, бунда машина ўлчамлари энг кичик бўлиши керак, бироқ бунда ҳаракатланиши турғунлиги $B_o L_o + 0.5d$ ни хисобга олиш керак, бу ерда, L_o — забойни кесиш эни, d — гидравл шиналари эни.

Икки ўқди автогрейдерининг ағдаргич ўрга вазиятда турганидаги базасининг энг кичик ўлчами зарур тирқинши хисобга олганда

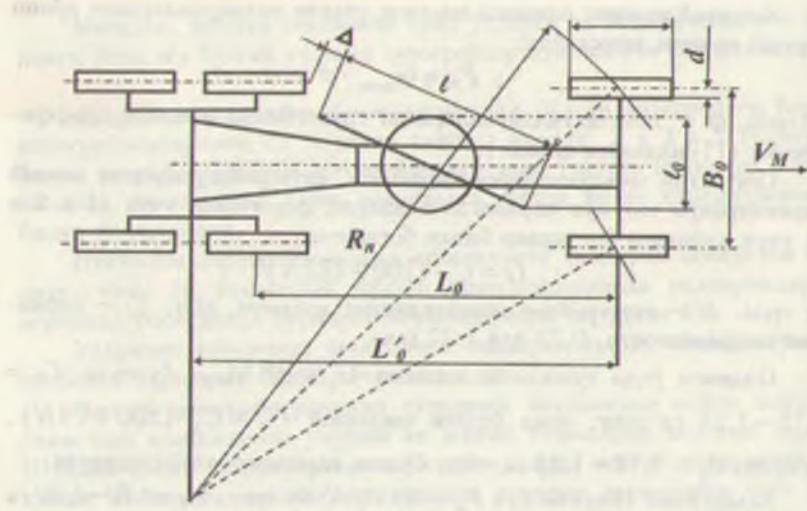
$$L'_{0\min} = D + \sqrt{L_o^2 - B_o^2} + 2\Delta,$$

уч ўқди автогрейдер учун $L'_o = L_o + 0.5 \cdot D + 2\Delta$,

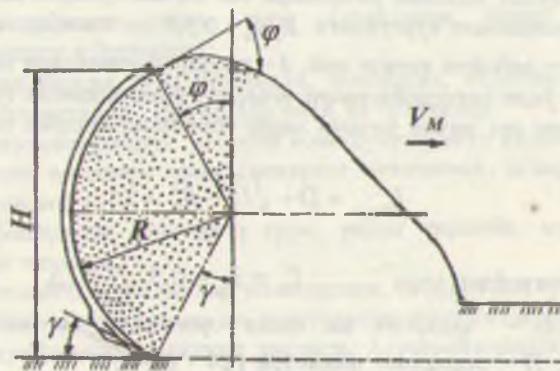
бу ерда, Δ — ағдаргич ва шина орасидаги энг кам тирқини, $\Delta = 50$ мм; D — шинанинг диаметри (24 - расм).

Автогрейдер ағдаргичининг ўлчамларини аниқлаш. Автогрейдер ағдаргичининг эргилик радиуси (25-расм) қўйидаги формула орқали аниқланади:

$$R = \frac{H}{\cos \varphi + \cos \gamma},$$

24-жыл. Автогрейдер конструктив қисмдарининг чизмаси.

25-жыл. Ағдаргич кесиб олинадиган грунт билан биргаликдеги күндалып профилининг чизмаси.

бу ерда, H -кесиш ($\gamma = 30 - 70^\circ$) ва ағдаршы ($\phi = 40 - 45^\circ$) бурчактарининг қабул қилинган ісімдематларидеги ағдаргиччининг баландылығы: ($\gamma = 30 - 70$) ($\phi = 40 - 45$). коэффициенти.

Ағдаргичда йиғиладиган грунттинг хажми $V=FS$, ёки

$$V = \frac{Fl \cdot \cos \rho}{\cos(\alpha + \rho)}$$

бу сирда, $\rho = 22 - 30^0$ – ишқаланин бурчаги; α – ағдаргичтің ішкі бурчагы; грунттің кесіпшілдік мөртвасынан 30 – 45 0 , грунттің четте сүріншілдік мөртвасынан 60 – 75 0 тектелешінде 90 0 ; F – ағдаргичтің кесіб оладиган қаршицилар кесімшілдік мөртвасынан 10%, м 2 ; l – ағдаргичтің ұзындығы, м.

$$F = \frac{G \cdot \Psi \cdot \theta \cdot K_{km}}{K},$$

бу сирда, θ – илашынын массасыдан фойдаланындағы коэффициенті, шағындағы коэффициенті $\delta = 0,18 - 0,22$ бүлганида бу жағдайларда $\theta = 0,45 - 0,55$.

K – грунттің қазынға құрсақтадиган солиңтирма қаршилигі, 20 – 24 кПа га тең;

K_{km} – грунттің юнион коэффициенті, ү 1,20 ... 1,25 га тең.

Ағдаргичтің баландығы $H = 0,174\sqrt{G}$.

Ағдаргичтің ұзындығы $l = 1,06\sqrt{G}$.

Ағдаргичтің үлчамлары (H , l ва R) күрсөткіштік формулалар билан хисобланған ва 14-жаддауда көттөрілген.

14. Ағдаргичтің хисобланған үлчамлары

14-жаддал

Автогрейдерлердің массасы, т	Ағдаргичтің үлчамлары, мм		
	H	l	R
Енгіл – 8,6	510	3114	334
Үртача – 11,5	590	3602	387
Орн – 17,6	730	4469	480

1.3.2. Автогрейдерлердің тортиниң хисоблашы

Автогрейдерлердің тортиниң хисоблашында тортиниң күчинінде күчтің катталиғы иш жараёштандырылғанда анықланады. Бұнда машина-шарттың номинал тортиниң күчи T_n узатмада ҳаракатланырғичтің грунт билан илашыны $T_{плн}$ воситасында тағымниланады, яғни

$$T_n \leq T_{плн}$$

Автогрейдерлердің ишшілік жараёштандырылғанда уннан қарата тортиниң қаршиликтік күлгүшінде, қарастырылғанда машина-шарттың күчинең күчтің катталиғы түрлі түрде өзгеріледі. Шу қаршиликлардан келиб чиқып, машина-шарттың күчтің катталиғы

қурилмаси ҳисобланади ва конструкция элементларини мустаҳкамликка ҳисоблануучун уларда ҳосил бўладиган кучлар аниқланади.

Матъум тур автогрейдер билан грунтни кесишда ва суринда, иш режимида ҳосил бўладиган қаршиликин аниқлаш учун кутидагилар матъум бўлиши керак:

- грунт жинси ва унинг тавсифи;
- ағдаргичининг ўлчамлари ва ўринатиш бурчаклари;
- автогрейдерининг массаси (ҳисоблаб тошилгани).

1. Грунтни ишчок билан кесинига кўрсатиладиган қаршилик, кН;

$$W_{KEC} = K \cdot F,$$

бу ерда, K — грунтни кесилингга кўрсатадиган солинтирма қаршилиги, $K = 12 - 20$ кН/а,

F —грунтни кесиладиган қириниден кўндаланг кесимининг юзи, м².

Ағдаргичининг узунлигини ярнига қадар ботириб, унинг уни билан кесишда:

$$F = \frac{lh \sin \alpha}{4 \cos \delta},$$

бу ерда, α —ишкоқининг қамраш бурчаги, град; l —ағдаргичининг узунлиги, м; h —энг катта кесини чуқурлиги, м; δ —ишкоқининг вертикал текисликдаги, машина бўйлами ўқига нормал (тик) бўлган оғиш бурчаги ($0 - 30^0$).

2. Грунтни судралини призмасини суринишга кўрсатадиган қаршилик, кН:

$$W_{np} = V \rho g \mu_l \sin \alpha,$$

бу ерда, V_{np} — судралини призмасининг ҳажми, м³; $\rho = 1,6 - 1,7$ т/м³ — судралини призмасининг тўкма ҳажми; μ_l — грунтни грунтта ишқаланини коэффициенти. Боғланган түпроқлар учун $\mu_l = 0,5$, боғланмаган түпроқлар учун $\mu_l = 0,7$, энг катта қиймати $\mu_l = 1,0$.

Судралини призмасининг ҳажми, ишчок учининг бир кисми кесиш учун грунтга ботирилганини ҳисобга олганда, қўйнадигина аниқланади:

$$V_{np} = \frac{(H - h_{cp})^2 l K_{T_{np}}}{2 \operatorname{tg} \varphi},$$

бу ерда, H — ағдаргичининг баландиги, м; h_{cp} — ўртача кесини чуқурлиги, м; $K_{T_{np}}$ — ағдаргичининг грунт билан тўлдирилни коэффициенти; $K_{T_{np}} = 1,8 - 2,0$; φ — тўкма грунтни табиий қиялик бурчаги (15-жадвал).

Тұқма грунтларының табиий қыялық бурчагы, град.

15-жадвал

Грунт түрі	Грунт		
	құрук	мұғытадыл нам	нам
Күмлар	20 – 30	20 – 30	20 – 30
Енгіл құмок грунт	40 – 50	30 – 35	20 – 25
Оғир құмок грунт	45 – 50	35 – 40	15 – 30

3. Судфалының призмасының ағдаргич бүйілаб суринда инқалаптарына қаршилик, кН: $W_k = V_{np} \rho g \mu_1 \mu_2 \cos \alpha$,

бу ерда, μ_2 – грунттегі пұллатта инқалаптарының коэффициенті. Одатда у 0,4 – 0,6 таңг.

4. Грунттегі ағдаргич бүйінча юқорига сипжишиңға күрсатыладын қаршилик, кН: $W_{\omega} = V_{np} \rho g \cos^2 \gamma \mu_2 \sin \alpha$,

бу ерда, γ – кесінің бурчагы. У автогрейдер бажарадыған иншарға болған бүйігінде 30 – 80° чегарасыда ұзғарып тұрады, 30 – 45° таңг қылаб қабул қызметі мүмкін.

5. Гидриакларының думалашынға күрсатыладын қаршилик, кН:

$$W_F = mg \cos \beta [(1-a)f + a\mu_2],$$

бу ерда, β – ин участкасының қарқат йүнаплиниңде күтәрілген бурчагы; a – оғындық күчининде ағдаргич қабул қылаб өладынан килемнине қисобға отувчи коэффициент, $a=0-0,5$; f – гидриаклардан думалашынға қаршилик коэффициенті (16-жадвал).

Гидриаклардан думалашынға қаршилик коэффициентлерининң жоғарыламасы турига бағытталған

16-жадвал

Жоғарыламасы тури	f коэффициенттерининң қийматы
Асфальт	0,015
Зичланған құрук киплок ұлғи	0,03 – 0,05
Құрук күм	0,2
Нам күм	0,16

6. Күтәрілгенниң сияғиң үтишеге күрсатыладын қаршилик, кН;

$$W_k' = mg' \sin \alpha.$$

Шундай қылаб, автогрейдерлеринде барқарорлашынан ин (оғын) режимінде қарқатланынға күрсатыладын йиғепиди (жами) қаршилиги күйіндегінде таңг бўлади:

$$W_{\text{ши}} = W_{\text{кес}} + W_{\text{нр}} + W_c + W_{\text{ю}} + W_F + W_k.$$

7. Ботирлган ишок билан ёки ҳаракат тезлиги ортасыда жойдан құзғалында инерция күчлариниң сипатта күрсатыладын қаршилик, кН: $W_i = (\varepsilon m + V_{\text{нр}} \rho) \frac{dv}{dt}$,

бу ерда, ε — айлануучы массадарниң ҳисобга олуучы коэффициент;

$$\frac{dv}{dt} — \text{автогрейдердинг изгариланма тезліліктері, м/с}^2.$$

ε пінг қартиналып күйидеги формула билан анықталаш мүмкін:

$$\varepsilon = \frac{m + J_M \frac{U_m^2 \eta_m}{r_k^2} + \sum J_F \frac{1}{r_k^2}}{m},$$

бу ерда, J_M — движател маховигининг инерция моменті, кгк с^2 м;

U_m — гидравл ҳаракатлантырылғыч торитмаси трансмисиясінин умумий узатышлар сони; η_m — гидравл ҳаракатлантырылғыч торитмаси трансмисиясінин Φ .И.К.; $\sum J_F$ — автогрейдер гидравларинин инерция моменті, кгк с^2 м;

r_k — гидравл ҳаракатлантырылғычнан күч радиусы, м.

Лойихалаш жараёнда ҳисоблашлар үчүн қүйидегіча қабул қылыш мүмкін $W_i \approx (0,1 - 0,2)mg$.

Инерция күчлариниң енгізілген күрсатыладын қаршилик ҳисобга олғанда ҳаракатта жәми қаршиликтар қүйидегіча бүләді:

$$W_{\text{ши}} = W_p + \dots + W_j$$

Автогрейдер транспорт режимінде ишлаганда қүйидеги қаршиликтар ізлеген келеді: гидравларининг дұмалашына (W_p), күтарилишке қараб ҳаракатланып дағы (W_k), инерция күчинің шағовын енгізілген күрсатыладын қаршилик (W_j), шағовын енгізілген күрсатыладын қаршилик қүйидеги иғодадан тоналады:

$$W_{\text{шаго}} = \frac{K_f F v_2}{3.6}$$

бу ерда, K_f — сүйрілік коэффициенті (юк автомобиларида каби 0,06 – 0,07 деб қабул қылыш мүмкін); $F = BH$ — пеш томондан күрсатыладын қаршилик, м^2 ; B — гидравл изләрниң орасындағы мағағаннан зерттеңіз, м; H — машинаның балансынан, м; v — ҳақиқий ҳаракат тезлигі, $\text{км}/\text{соат}$.

Биобарин, автогрейдер транспорт режимінде ишлаганда ҳамма қаршиликтаринің йиғиндең қүйидеги тапкыр этады

$$W_{TP} = W_F + W_h + W_f + W_{xav}.$$

Харакатта күрсатиладиган йиғемшіш қарашылк W_{mm} ва W_{tp} бұйніча тегініли үзатмани шундай таңдарападыки, бунда автогрейдердин гидравларлардан айланма күч $P_r > W_{mm}$ ёки $P_r > W_{tp}$ бўлени.

1.3.3. Двигателниң талаб этиладиган тортиш кучи ва қуввати

Автогрейдердинг стакчи гидравларларининг ши режимидаги талаб этиладиган тортиш кучи P_F

$$Q_{max} \varphi > W_{mm} < P_F$$

бу ерда, φ — илашши коэффициенти (17-жадвал)

Илашши коэффициентларининг қиймати

17-жадвал

Йўл шароити тавсифи	Босимли шиналар учун	
	юқори	наст үтагонлиги оширилган
Юмшоқ яғиги тўқилган грунт	0,3 – 0,4	0,4 – 0,5
Оптималь наминдаги зич грунт	0,4 – 0,5	0,5 – 0,6
Габний ётқизишдаги кум: куруқ нам	0,2 – 0,3 0,35 – 0,40	0,2 – 0,3 0,4 – 0,5
Грунт шўл: куруқ дойгарчилк даврида	0,4 – 0,5 0,15 – 0,25	0,5 – 0,6 0,2 – 0,3
Куруқ асфалт-бетон ёки бетон шоссе	0,5 – 0,7	0,7 – 0,8

Илашши коэффициенти қийматига контакт зонасида гидравларларининг шебий сирпаниши кучин таъсир күрсатади, у шактасураш коэффициенти « δ » орқали аниқланади ва сирпанин тезлігининг гидравлак айланашининг айланана тезлігига бўлган шебати орқали топилади:

$$\delta = \frac{v_0 - v_x}{v_0}, \quad v_0 = \frac{\pi n}{30},$$

бу ерда, v_0 — гидравлакининг думаланган радиуси « r » (м) ва айланашлар сони « n » (мин) бўлгандан, унинг айланана тезліги, м/с;

v_x — гидравлак ўқининг айланаш тезлігиги (хакикий тезлік), м/с;

Иш режими учун двигателининг талаб этилган қуввати қўйидаги формула орқали аниқланади, кВт: $N_{\text{иш}} = \frac{P_F v_x}{360}$.

Аёдаргич билан грунтни кесинида, тезликлар кутишининг биринчи-иккичи узатмалари юшилганда, одатда, автогрейдерининг ҳаракат тезлиги 2,5:4,0 км/соат бўлади.

Шатаксиришга йўқотилган қуввати қўйидаги формуладан тошилади:

$$N_w = \frac{P_F v_x \delta}{360(1-\delta)},$$

бу ерда, шатаксириш коэффициенти $\delta=0,18-0,22$ деб қабул қилинади.

Шундай қилиб, автогрейдер двигателининг умумий қуввати, кВт:

$$N = \frac{N_{\text{иш}} + N_w}{\eta_T \eta_K},$$

бу ерда, η_T — трансмиссиянинг Ф.И.К.

η_K — побарқарор юкланишида двигател қувватининг камайиш коэффициенти.

Механик трансмиссия учун: $\eta_T = 0,83-0,86$,
 $\eta_K = 0,88-0,9$.

Гидродинамик трансмиссия учун: $\eta_T = 0,73-0,76$,
 $\eta_K = 1,0$.

Двигателининг берилган қувватида гидравликларининг торгини кучи P_F ни таъминлаш қўйидаги формула бўйича текширилади:

$$P_F = \frac{955,4 N U_F U_T \eta_T \eta_K}{nr},$$

бу ерда, N — двигатель қуввати, кВт; n — двигатель валининг айланниш частотаси, айл/мин; r — автогрейдер стакловчи гидравликларининг думалаш радиуси, м; U_F — иш режимида узатинилар сони; U_T — трансмиссиянинг доимий узатинилар шебати.

Транспорт режимида шебати учун талаб этилган двигател қуввати:

$$N' = \frac{W_{TP} v_{\max}}{360 \eta_T \eta_K}.$$

бу ерда, v_{\max} — транспорт режимида берилган максимал теззик, м/с. Иккита қувват N ва N' дан энг катта қувватни двигател ташланади.

1.3.4. Автогрейдернинг иш унумдорлиги

Автогрейдернинг участка бүйича ўтишлар чизмаси ва үларниң сони маълум бўлса, йўл иёни ёки тоғарасини қуриш ишларини бажарни учун зарур бўлган автогрейдернинг иш унумдорлиги қўйидаги формула бўйича аниқланади:

$$y = \frac{1000 L FK_o}{2L(n_x/v_x + n_y/v_y + n_n/v_n) + 2t(n_x + n_y + n_n)}$$

бу ерда, L – иш участкаси узунлиги, км; 100 м. га тенг; t – кўнгурма кесимининг юзи, m^2 ; 0,08 м. га тенг; K_o – иш ишларни шактидан фойдаланиши коэффициенти, $K_o=0,8-0,9$; n_x , n_y , n_n – кесишда, суринда, пардоз алоҳида ишларида бир ўтишларниң сони; v_x , v_y , v_n – бу ўтишларга мос тезликлар, км/соат. Улар автогрейдернинг тортин тавсифи ёрдамида аниқланади.

t_6 – участка охирида бир бурилиши давомийлиги,

$$t_6=(0,08-0,1) \text{ соат.}$$

Сурин ва кесишда тегишилича ўтишлар сони:

$$n_c = n_x \frac{l_0}{l_y} K_{cy}; \quad n_x = \frac{FK_{cx}}{2f},$$

бу ерда, K_{cx} – қазишда ўтишларниң қопланиши коэффициенти, 1,7 га тенг; f – зич жилемдаги қириндилар кесими; $f=0,11-0,14 m^2$ (тиркамали грейдерлар учун энг катта қиймати қабул қилинади); l_0 – суринининг ўртача қабул қилинган узунлиги, м; l_y – бир ўтишда грунтни сурин масоғаси (ничоқ узунлиги 3,66 м бўлганда, қамрап бурчаги 40° , $l_y = 2,2$ м).

K_{cy} – суриндаги ўтишларниң қопланиши коэффициенти, $K_{cy}=1,15$.

1.3.5. Автогрейдерга таъсир этувчи кучлар

Автогрейдер бажарадиган энг оғир иш грунтни қазинадир. Шунинг учун тортин ва мустаҳкамликни хисоблаш учун автогрейдернинг грунт қазини жараёнида унинг алоҳида узел ва механизмларига таъсир этувчи куч ва моментларни аниқланади зарур.

1×2×3 гидрик чизмали автогрейдерга ағдаригич грунтга кесиб киргана таъсир этувчи юкламалар чизмаси 26-расмда кўрсатилган. Автогрейдерга таъсир этувчи кучлар:

- фаол кучлар – машинанинг оғирлик кучи G ва стакловчи гидриклардаги айланма куч P_h

— реактив күчлар — гидравларга ғрунт реакциясы Z_1 ва Z_2 думалашында қаршилик күчлери P_1 ва P_2 ; гидравлар үйлери бүйінші, таъсир этувчи Y_1 ва Y_2 ен күчлар ҳамда шында шында ғрунт реакциясы — P .

Автогрейдерге таъсир этувчи күчлар тизиминиң күриб чықылганда қойындағы нұлға қүйнешлар бүлиши мүмкін:

1. Орқа гидравларга таъсир этувчи ҳамма реактив күчлар мұвозанатловчи аравачанын думаловчи үқишинең ғрунттарды проекциясын бүлгап иштегеңдегі қүйнелгап бүледі.

2. Ғрунттардың реакциясы Z_1 ва Z_2 тегіншеңде үйгінде ғарыштағы ғидравларда тең.

3. Олдинги ва орқа гидравларнын думалашында қаршилик коэффициенттері f бир хил.

4. Ғрунттардың гидравларга күрсатадиган реакциялары шартты равишта уларниң үк чызықтарында күчирілған (26-брасм), компенсация коэффициенті лекин $M_c = Za - a = fr_c$ қийматы учында катта бүлмаганлығыдан хисоба олинмайды.

5. Ғрунт реакциясы P шындағында бир иштегеңдегі қүйнелгап да ағдарғын текисінде тиқ іштегеңдегі.

Тизиминең мұвозанат тәнглемасы $\Sigma X=0$, $\Sigma Y=0$, $\Sigma Z=0$, $\Sigma M_z=0$, $\Sigma M_y=0$ ин тушиб, шунында, $F_1=Z_1f$ ва $F_2=Z_2f$ ин назарда тушиб, номатылум күчларин топшын мүмкін:

$$\left. \begin{aligned} P &= \frac{P_F - fG}{f \cos \gamma + \sin \gamma \sin \alpha}; \\ Y_2 &= \frac{P \sin \gamma (0,5l - l_1 \cos \alpha)}{L_0}; \\ Y_1 &= Y_2 + P \sin \gamma \cdot \cos \alpha \\ Z_2 &= \frac{Gl_2 + P \cos \gamma (l_1 - 0,5l \cos \alpha)}{L_0}; \\ Z_1 &= G + P \cos \gamma - Z_2. \end{aligned} \right\}$$

Грунттардың шындаға күрсатадиган реакцияларын қойындағы ифодалардан аникланадиган ташкил этувчиларга ажратылыш мүмкін:

$$\left. \begin{aligned} P_z &= P \cos \gamma; \\ P_x &= P \sin \gamma \cos \alpha; \\ P_y &= P \sin \gamma \sin \alpha. \end{aligned} \right\}$$

Номатылум (Z_1 , Z_2 , F_1 , F_2 , P_x , P_z , Y_1 , Y_2) күчларын хисоблаш натижаларын да мағылум G да P_F күчлар, бүйінші қойындағы шыларин базараш зарур:

1. Z_1 ва Z_2 реакциялар бүйінча шиналарынннг түри ва ўлчамшынынн тиши. Шу ҳисоблаш билан, шуннингдек, автогрейдердинннг иш вазияттадын умумий юкламасы алохіда ўклар бүйінча тақсимланады. Замонавиітті машиналарда иш бажарылмайтыннан вазияттада оғирлык күчтінннг ўклар бүйінча тақсимланады: олдинги ўққа умумий юкламаниннг 30—35 %и түрін келады, орта ўқтарга esa 65—70 %и түрін келады. Иккі ўқшы машинада олдинги ўққа юклама 40—45 %га етады. Гидравліктер чызмаасы $1 \times 2 \times 3$ ва $1 \times 3 \times 3$ учун орта гидравліктарга түрін келадын машина массасы, сигнал автогрейдерлер 30—40 кН (3—4 тк); ўрга автогрейдерлер учун 50—60 кН (5—6 тк) ва оғир автогрейдерлер учун 70—80 кН (7—8 тк).

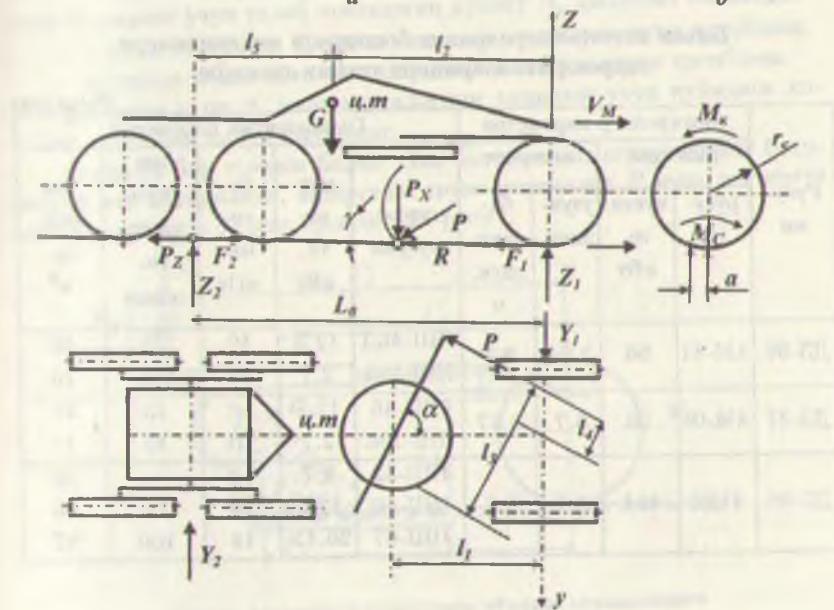
2. Иш вақтінде горизонтал текисликке машинаниннг турғулығыннн төзініпкін. P_x күч машинаның оғирлык марказы атрофыда бүрншыга иштепады, бирок иштепады күчләри Y_1 ва Y_2 бүрншыга түсінілік қылады. Үлардың күйіндеги ифодадан тоғынлады:

$$P_x = (G_{\text{шинш}} + P_z) \square_{\text{шинш}}$$

Машинаниннг турғулығыннн үшбу теңгензилдикдан анықланады (26-расм):

$$P_x l_3 \leq Y_1 l_4 + Y_2 l_5 \quad a$$

б

26-расм. Автогрейдерге таъсир этувачи күчлар чызмасы.

Бу ерда, горизонтал күчлар күчи Y_1 ва Y_2 ишашин шартыдан аниқланып керак:

$$Y_1 \kappa Z_1 \varphi_{\text{иляш}} \text{ ва } Y_2 \kappa Z_2 \varphi_{\text{иляш}}$$

1.3.6. Автогрейдерин бөшқарылыш механизмларини ҳисоблаш

Автогрейдерин бөшқарылыш механизмыннің энг күп юкланған ағдаргични күтариши ва түшириши механизмдір. Шуннан учун бөшқарылыштызмінде узатадиган құвват асосан ағдаргични күтариши операциясыннан параметрлары билан аниқланады.

Одатда, күтариши механизмнің құвваты автогрейдер асосий двигатели құвватынан 10—25 %-нан ташкылттады (18-жадвал).

Замонавий автогрейдерлер ағдаргичине вертикал ҳаракатлашынан тезлігі 15—18 см/с. Йүлшілдегі кераклы профилдин тәрмисловчы автоматик күрілмалар жорій этилганда күтариши тезлігінин оширилі мүмкін. Қолған иш операцияларыннан (ағдаргични буриш, пичоқнан чиқарылышы ва бөник.) тезлігі конструктив мұлохазаларға күра таплашады, улардың белгілілігінде 19-жадвал маталумоттарыдан фойдаланауды мүмкін.

Баъзи автогрейдерларнинг бөшқарылыш механизмлары гидроюритмаларыннан тәсілі

18-жадвал

Русу- мн	Автогрейдер параметры				Гидроюритма параметры				
	двигатель		ағдаргич		насос руsumи	кув- ва- ти, кВт	бо- си- ми, мПа	иш унум- дорли- ги, л/мин	иш хаж- ми, м ³
	руду- ми	кувва- ти, кВт	узун- лости, м	ба- ланда- лиги, м					
ДЗ-99	АМ-41	66	3,04	0,5	НШ-46Д	12,5	10	75	46
					НШ-10Д	2,7	10	15	10
ДЗ-31	АМ-01	96	3,7	0,57	НШ-46	12,5	10	75	46
					НШ-10Е	2,7	10	15	10
ДЗ-98	41Д6	184	3,7	0,7	НШ-32	8,7	14	—	32
					НШ-46	12,5	10	75	46
					НШ-67	26,45	14	100	67

Иш операциялари тезлиги, см/с.

19-жадвал

Операция	Бошқарув	
	редукторлык	гидравлик
Аедаргичиниг күтарилиши	8,5 – 18,0	9,0 – 18,0
Аедаргичиниг түшнүү	6,2 – 8,0	6,5 – 8,5
Аедаргичиниг горизонтал текисликдә бүрүлүү	3,0 – 10,0	3 – 6
Ендираклар қынагы, град/с	3,0 – 5,0	1,5 – 3,5
Корковининиг күтарилиши	8,0 – 13	6,0 – 15
Нычоңнинг ёңдән чиңнүү	1,8 – 4,5	1,0 – 3,5
Аедаргичиниг оздига суралууну	–	6,0 – 10

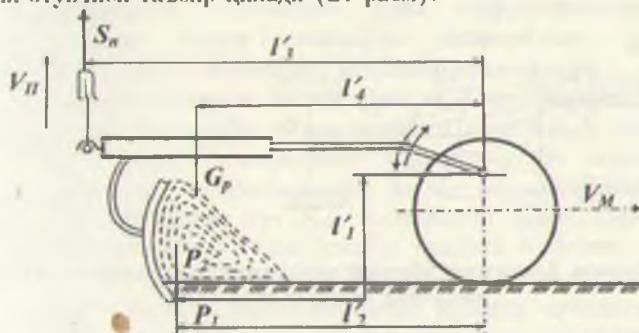
Аедаргичини күтариши механизми. Замонавий автогрейдерларда аедаргичини күтариши механизми күпүздеги варианктларда бажарилади: ҳаракатни вертикал тортилмаларда кривонии орқали узатгани билан, тишил рейка орқали узатгани билан ва гидравлик цилиндриниң шотки орқали узатгани билан.

Автогрейдердин күтариши механизми ҳисоблашга күйіндегилар киради:

- күтариши кучи S_k анықланып, бу куч бүйінча күтариши операциянын бажарынын учун талаб этиладынан күвват N_k ҳисоблаб топылады.
- тапланған тезлик V_H ни таъминлашын учун кинематик ҳисоблашы.
- күтариши механизмын деталларини мұстаҳкамлапқа ҳисоблашы.

Күтариши кучи S_k шынг катталығын анықлашын учун күйіндеги ҳисобий вазиятлар қабул қылышады:

аедаргич бир томонын билан тұла ботырылған, аедаргичиниг ботырылған учын күтарилиади, аедаргичта грунт реакциясы P_r шынг кетте тапникаштыруучының тасъисір қыллады (27-расм).

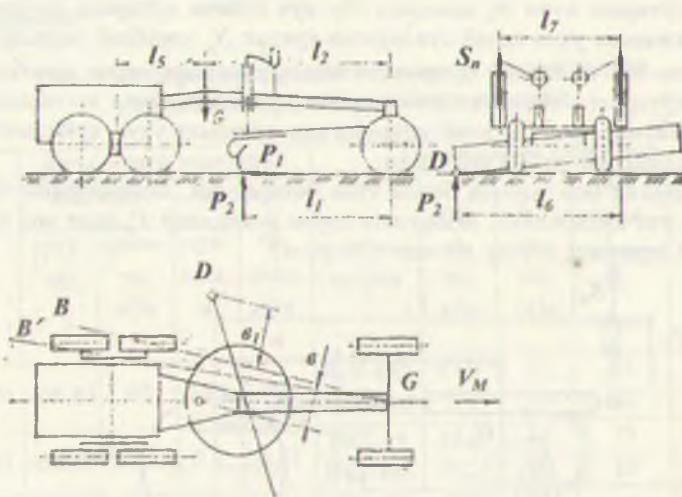
27-расм. Автогрейдер аедаргичини күтаришынин механизмындағы күчларни анықтаудын учун чызма.

Бұнда қүйіндеги шұл қүйіншілар бұлшын мүмкін: грунт реакциясіннің вертикал тапқыл аттвучесін аедаргичинің құтарилишінде тұсқынлық килади; аедаргичинің ишкоқ билан биргаликдеги массасы, бурии донрасыннің массасы ва торғын рамасыннің ҳамма массасы тизимніннің оғырлыш массасыда тұшандыған; юқламаш әфат құтариши механизмі қабул қыллады.

S_k күчіннің катталиғы инерция күчлариниң назарда тұтмасдан қүйіндегі аниқланады:

$$S_k = \frac{G_{rec} \cdot l_4' + P_2 \cdot l_2' - P_1 \cdot l_1'}{l_3'}$$

P_1 ва P_2 күчларинің ишбати құйғына омылларага бейнел. Үмумий хисобланыш ҳоли учун $P_2 = 0,5 P_1$ деб қабул қылши мүмкін. Құтариши механизміннің деталдары ишкоқ грунтта охирнага болтырылғанда мусеттахкамлықта хисобланыш зарур. Бұнда автогрейдерлердегі таянч պүктегілердегі ишбатан шундай мувозанат ҳолатини аниқланы керакки, бұнда ишкоқ үчиннің охирдегі D пүккінде шартлы вертикал реакция энг катта қийматтаға ега бүлени (28-расм).

28-расм. Аедаргичниң құтариши механизмында тұшандыған энг катта юқламаш аниқланы учун чизма.

Автогрейдерлердегі күриб үтілған мувозанат шартларидан түшрекшінің ишкоққа күрсетадыған реакциясіннің иккі ҳоли бұлшын мүмкін:

I. Бирнчи шынокқа тағысыр отуувчи күч:

$$P_2 = G \frac{l_5}{(l_2 + l_5 - l_1)}$$

2. Иккитиң қолда шығару тағысыр этүвчи айнал үшін күч

$$P_2 = G \frac{g}{g_1},$$

Бу срда, в төгіншк марказининг ағдарылыш үкідан масофаси.

u_f — ишчоқ тиражини нүктасыннан BC ёки $B'C$ чизигүдән масо-
фысы.

Телескопик тортканинг ошиқ-мошиғидаги вертикал реакция каталоги, башын йўл қўйиншлар билан, қўйидаги ифодадан аниқланни мумкин:

$$S_a = \frac{P_2 \cdot l_6}{l_1},$$

бу ерда, I_0 —елканиң ағдаргичинің бүрші донрасынға инебатан, ағдаргичинің четырекүйнештің мөс қылыш озин керак, P_2 күчтінің интенсивтілігінде оза максимал қылыш озин керак.

Аналаамборт, гидроциандизарынның штотклари ёки телескопик торғындар мустахкамлана текшерилады. Уларни S_k күч бүйнча, эгиптишин хисобга олган холда, сицилиянига текшерилады:

$$\sigma_{cm} = \frac{S_s}{E_m \cdot K},$$

бу ерда, F_m — шток ёки тортканинг кесими юзи; K —стерженинг огулувчалигига караб, ассоий күчланининг камайини коэффициенти.

Мұстақамлик, шүннігдек, осма ошық-мошиқтарда, кронштейнларда ва бөшкә деталларда текшириләди, бу деталлар атласиғиң күтәріші механизмні иштегендегі тәсілдену.

Аңдаргичин күтәрүшү ва тушириши гидроцилиндринин диаметрини чөсбләши. Бонкәрин гидросистемасы автогрейдер инчи органиштит назияти билән илгарылашма харакатланувчы гидроцилиндрлар бүршишидагы ижро механизмында эга. Бу механизминиг чиңкин параметрлари (шоктагы күч $S_{ш}$, поршенинин ҳаракатлануши тезлеки D_u) буйнча наосениннеге талаб этилган күввати N , уннинг тегиншили параметрлари — босымы P ва ши унумдорлыги Q аникланады.

Шундай қисиб, гидропириттанинг қуввати күйидаги муногабат билдиришини ва кириш параметрлари оржалы исфодаланиши мумкин:

$$N_r = C_1 \cdot P \cdot Q = C_2 \cdot S_m \cdot v_r,$$

Бүсінде, C_1 және C_2 – үшамалықтардың үтказыш коэффициентлары,

а) Q л/мин ва P , мПа да N (кВт) ифода үчүн:

$$C_1 = \frac{1}{612},$$

б) S_m (m^2) ва v_k (м/с) да N (кВт) ифода үчүн $C_2 = \frac{1}{36}$;

$S_w = 0,5 \cdot S_k$ – ағдаргичин күтәрүүчү күйкита гидроцилиндр бүлгөнүүдөн штокидагы күч.

Дасгалбеки ҳисобланында ижро механизмининг ҳисобий чиқын параметрлары анықланады:

$$\text{Күч } S_{np} = K_{3_k} \cdot S_w; \quad \text{Тезлик } V_{kp} = K_{3_T} \cdot v_k;$$

$$\text{Күштөр } N_{np} \text{ жана } C_1 \cdot S_{pp} \cdot V_{pp} = C_1 \cdot K_{3_k} \cdot K_{3_T} \cdot S_w \cdot v_k,$$

бу ерда, K_{3_T} – тезлик бүйнчы захира коэффициенти, 1,2 – 1,4 га тенг қылыш олилады; K_{3_k} – күч бүйнчы захира коэффициенти, 1,15 – 1,35 га тенг қылыш олиши тавсия кизашылады.

Шундан кейин берилган номинал босым P_n бүйнчы тизимдә цилиндринин таҳминнан фойдаланып, күчтөр $E_n = \frac{S_{np}}{P_n}$.

у цилиндринин диаметри D ва штокинин d ин, улар орасындагы мөлдүм нисбатлардан фойдаланыб, нормалланыптырылган қийматларинин тапшылышы имкон берады (20-жадвал).

Күч цилиндрларинин баъзи параметрларининг нисбатлари

20-жадвал

Параметр	Штокидагы күч, кН				
	10 гача	12 – 30	30 – 60	60 – 100	100
Гидроцилиндрдагы босым, МПа	5 гача	6 – 7	8 – 10	12 – 15	16 – 20
Штокинин диаметри, d	$(0,2 – 0,3)D_n$	$(0,3 – 0,4) D_n$	$0,5 D_n$	$(0,6 – 0,7) D_n$	$0,7 D_n$

Ағдаргичин күтәрүүн ва туширишин гидроцилиндрларинин диаметрини күйцдеги ифода билан хам анықлаш мумкин:

$$S_w = P \frac{\pi \cdot D_n^2}{4},$$

бу ерда, P – гидротизимдагы босым (18-жадвал); D_n – цилиндринин диаметри, м,

$$\text{бұдан} \quad D_y = \sqrt{\frac{4 \cdot S_w}{\pi \cdot P}},$$

бұраға, S_w — гидроцилиндрлар күчі билан автогрейдернің олшігінің күтарилиш шартыдан қабул қылған цилиндр штокидаги нүч $S = 0,5 \cdot S_k \cdot K_{3_k}$. Ағдарғыннан буриш механизм замонавий автогрейдерларда гидравлик торитмалы қылға тайёрланады да ишоцінің қамраш бурчагини ўзгартириши учун мұлжаллаған.

Бурилиш механизминиң ҳисоблаштыру үшін құйнудаги ишларни бажа-
рғын зарур:

- бурилишта қаршилик моменті M_k иш анықталаш, кейин у бү-
нан кейін буриш механизмінің торитмасын үшін зарур болған қувваттың ҳисоб-
лаш тошын;
- буриш механизмінің деталларнан мұстахкамлықка ҳисоблаштыру
үшін улардаги күчларни анықлады.

M_k иш анықлашада ҳисобий вазият енфатида автогрейдер макси-
мал күйдалаған қылғақа да буриш деңгасыннан марказында ишсебетан
максимал сипаттамалық ағдарғын қылға түрган вазият олинады (29-
жыл). Ағдарғын қамраш бурчагини ўзгартириши учун фәкәт ишоці
трунгідан чиқарып олиған жағдайна бурилады:

$$M_k = M_{\text{ишк}} + M_G + M_j,$$

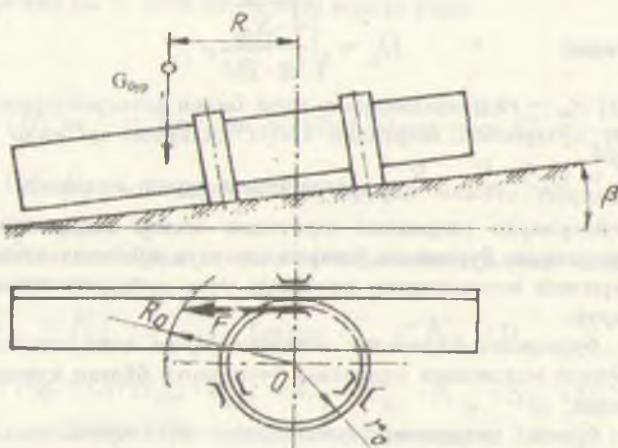
бұраға, M_k — инга тушириши давридаги бурилишта тұла қаршилик
моменті; $M_{\text{ишк}}$, M_G , M_j — таянчлардаги ишқалашиниң күчларыдан ҳос-
са бүледиган бурилишта қаршилик моменті; айлануучы
қилемшарнан оғырзик күчі ташқана этувчишларыдан ҳосса бүлувчи
қаршилик моменті на инерция күчларыдан ҳосса бүлувчи инерция
моменті.

Бу моментларнаның көттегендегіліктерінде қаршилик моменттерін
негіздейді.

$$M_{\text{ишк}} = F \tau_o, \quad M_G = G_{\text{бұр}} \cdot R \cdot \sin \beta, \quad M_j = J \frac{\omega}{t},$$

бұраға, $F = G_{\text{бұр}} \cdot \mu_3$ — ишқалашын күчі, Н.

$G_{\text{бұр}}$ — буриладиган қилемшарнаның йүгініди оғырзик күчі, Н;

29-жыл. Автогрейдерлер ағдарғичини буриш механизминиң ҳисоблашында ишлеши.

μ_3 — ишлатиниг пүлатта шикаланиши коэффициенти бўлиб, 0,15 га тенг;

r_0 — шикаланиши кучлариниг қўйилни радиуси, м; R — бурилиш доираси маркази «О» атроғида айланувчи қисмлариниг оғирлик марказини жойланшини радиуси, м;

β — автогрейдериниң кўндаланг оғини бурчаги, град;

ω — бурилишидаги айланма теззик, $0,4 - 0,6$ л/с, қабул қилинади;

t — ишловланиши вақти, тахминан 0,5 с. га тенг;

J — айланувчи қисмлариниг инерция моменти, кг · м².

Ағдарғичиниң буриш механизми ишлаб турганда двигателининг каршиликларини енгизни учун зарур бўлган буровчи моментиниң каталиги қўйидагини ташкил этади:

$$M_{\text{бұр}} = \frac{M_s}{U_{\text{бұр}} \cdot \eta_{\text{бұр}}}.$$

Бу ерда, $U_{\text{бұр}}$ ва $\eta_{\text{бұр}}$ — узатмаларининг двигателедан бурилиш доираси ўқигача узатини сони ва Ф.И.К.

Буриш шестернекининиң айлантириши доирасиниң чамбараги гидравлика нюкотиладиган кувватини ҳисобга олганда.

$$N_{\text{бұр}} = \frac{K'_{\text{зах}} \cdot M_{\text{бұр}} \cdot n_{\text{са}}}{9550},$$

бу ерда, $K_{\text{зах}}$ – захира коэффициенти, 1,25 тенг қабул қылышади;

$n_{\text{тр}}$ – двигатель тирсакын валиниң айланышлар сони, айл/мин.

Ағдаргичин бурини механизмдерининг деталлари шундай вазият учун мустаҳкамликка ҳисобланадыки, бунда ағдаргич бир томонга максимал даражада четта чыкарылган ва автогрейдерининг бүйлама үнүгүү түк үриатынан бўлади, учига оса грунттининг эҳтимолий максимал реакцияси P_2 кўйилган бўлади.

Ағдаргичин бурини механизми деталлардаги кучлар динамик коэффициентинин ҳисобга олган ҳолда, P_2 реакция ҳосил қиладиган ҳисобий момент $M_{\text{хис}}$ ининг катталиги билан аниқланади:

$$M_{\text{хис}} = K_d \cdot P_2 \cdot l_{\text{ел}},$$

бу ерда, $l_{\text{ел}}$ – P_2 реакциясининг бурини доирасининг айланыш үкига ишбатан кўйилши елкаси, м; K_d – динамик коэффициенти 1,1 – 1,3 та тенг.

Гидравларий оғдириш механизми. Автогрейдер замонавий конструкцияларидан гидравларий вертикаль үққа ишбатан 30° гача оғдириш имконияти бор. Ҳамма үқларни стакчи бўлган автогрейдерларда гидравларий оғдириш кўзда тутилмайди. Конструктив жиҳотдан оғдириш механизми ё гидравлик, ёхуд тинши узатмали қилиб бажарилади. Ҳар икки ҳолда оғдириш механизмидаги энг катта куч гидравларий оғдирилган ҳолатдан вертикаль ҳолаттага ўтказишда ҳосил бўлади. Гидроцилиндр штокига кўйилган кучларин ёки тинши узатма ишлатилганда тинши сегментга кўйилган кучларни аниқланади, қувиатларин аниқлаш ва бўйлама этилишини ҳисобга олган ҳолда, штокин ва сиккизида мустаҳкамликка ҳисобланган ва гидроцилиндр динамикини аниқланади масалалари маҳсусе адабиётларда ёритилган.

Рул бошқармаси механизми. Бу механизм автогрейдерда бошқариладиган гидравларий бурини вазифасини бажараади. Замонавий конструкцияларда гидравлик ёки инжинертик кучайтиргичли механизмий рул бошқармасидан фойдаланилади. Грейдерчи томонидан рул штурвалига кўйиладиган куч карданли узатма, винты ёки червонки рул механизми, кучайтиргич ва рул тортиллари тизими ёрдамида бошқариладиган гидравларияга берилади.

Грейдерчи томонидан рул штурвалига кўйиладиган энг катта куч:

$$P_{\text{шис}} = \frac{M_{C_1}}{R_{\text{ш}} \cdot U_P \cdot \eta_P},$$

бу ерда, M_{C_1} – гидравларий бурилишига кўрсатадиган йириши киришилик моменти; $R_{\text{ш}}$ – рул штурвалининги радиуси бўлиб,

0,2 – 0,275 м га тенг; U_p – рул бөшқармасининг умумий узатни соши; η_p – рул механизмининг Ф.И.К.

Формула билан ҳисобланган $P_{W_{\max}}$ куч 400 Н дан оиласлиги керак. Але ҳолда, рул бөшқармасида кучайтиргич бўлини албатта, кўзда тутишини керак. Замонавий конструкцияларда одатда рул бөшқармасининг гидравлик кучайтиргичидан фойдаланилади, бунда унинг цилиндрни ва тақсимлагич кўпинча ижро этувчи рул механизми билан бир блок тарафдан бажарилади.

Гидрокучайтиргич ҳосна қизадиган P_{kuy} кўйидаги формула бўйинча тошилади:
$$P_{kuy} = (P_{W_{\max}} - P) \cdot \frac{U_p \cdot \eta_p}{U_{kuy} \cdot \eta_{kuy}},$$

бу ерда, P – грейдерчи томонидан шурваси гидрирагига кўйизадиган ҳақиқий куч, 150 – 2000 Н чегарасида ташланади; U_p, η_p – ижрочи рул механизмидан бөшқариладиган гидриракларгача бўлган узатни шисбати ва Ф.И.К. Тошилаган P_{kuy} бўйича ва гидротизимдаги суюқликнинг босими P ҳисобга олиб, гидрокучайтиргич поршенининг юзи белгиланади:

$$F = \frac{P_{kuy}}{P},$$

шунингдек, гидрокучайтиргич деталлари мустаҳкамликка ҳисобланади.

1.3.7. Автогрейдерни мустаҳкамликка умумий ҳисоблани

Автогрейдер конструкциясининг ҳамма элементлариниң кўйидаги гурухларга бўлиш мумкин:

- трансмиссиянинг буровчи моментини движателдан стакчи гидриакларга узатмалар кутисига, кардан вазларига, тарқатиш редукторларига ва ҳоказоларга) узатувчи узеллари;
- автогрейдер металли конструкцияларининг ва ишчи органларининг узеллари ва деталлари (асосий ва тортиш рамаси, кўриклар, аядаргич ва ҳоказолар);
- ишчи органлар юритмаларининг узел ва деталлари (гидравлик цилиндрлар, редукторлар, штангалар ва х.к.).

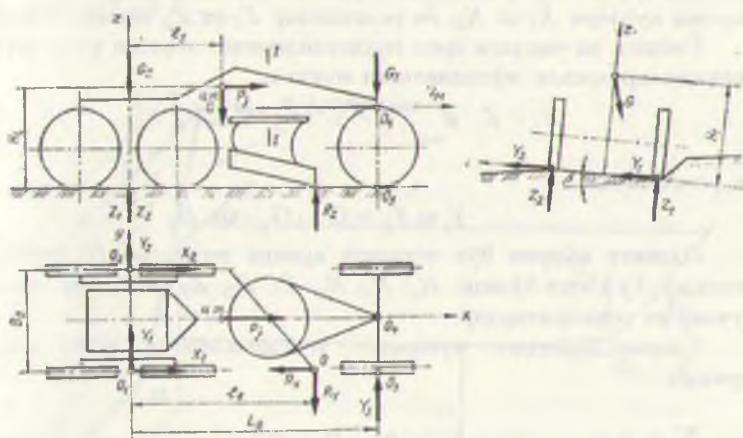
Биринчи ва учинчи гурух элементлари умумий иншларга мўлжалланган машина деталлари учун қабул қилинган усуслар бўйича ҳисобланади. Кўйинда автогрейдернинг асосий ва тортиш рамасини ҳисоблаш усули келтирилади, чунки уларни ҳисобланининг ўзига хос хусусиятлари бор. Бунда иккита вазият кўриб чиқлади:

1. Автогрейдер одатдаги фойдаланнинг шаронитларида пилтайди ва унинг узелларига мөбөрий ташки юкламалар таъсир кўрсатади. Улар доимий бўлини ҳам, шиораси ўзгарувчан бўлини ҳам мумкин.

2. Автогрейдер оиний тўсиқларга дуч келади ва тасодифий юкимилар билан юклангани бўлади.

Автогрейдернинг асосий рамасини ҳисоблаш

Биринчи ҳисобий вазият. Энг поқулай вазият кесини охирида юнга келади, бунда аедаргич грунтни бир учн билан кесади, бунда у шунчалик түширилган бўладики, оддинги қўнгирк кўтарилган бўлади шу чукурининг четига тирадиб туради, орка гидравликлар турган жойин шатаксираиди, ишни бурчаги $\beta = 12 - 16^\circ$ бўлган кўндаланг ишлекда бажарилади. Бу шаронитларда асосий рама қўйидаги мөбөрий юкламалар билан юклангани бўлади (30-расм).

30-расм. Биринчи ҳисобий ҳолда автогрейдерга таъсир кучларининг чизмаси.

Автогрейдернинг оғирлик марказинда G массасининг кучи түпланаади. Замонавий автогрейдерлар оғирлик марказининг H_1 ва l_5 координаталари тахминан қўйидаги ишбатлардан аниқланади:

$$H_1 = \tau_c + 0,5,$$

бу ерда, τ_c — гидравликларнинг статик радиуси, м.

$$l_5 = (0,25 - 0,3) \cdot L_O$$

бу ерда, L_o – гидравлик базасы, м.

Автогрейдердиннег оғырлык марказыда инерция күчларининг тенг таъсир этувчи R_j түйнәнади. Улар маниннан тормозлаганды юзага келади. Бу күчларни аниқтап анықлаш қийини. Шунинг учун ҳисоблаш учун ВНИИ стройформашда тажриба йүзи билан олинган формуладан фойдаланиши тавсия этилади (Бородачев И.П. – Справочник конструктора дорож. машин.):

$$P_j = (K_d - l) \cdot \varphi_{\max} \cdot G_2,$$

бу ерда, K_d – динамик коэффициенти, биринчи ҳисобий вазият учун 1,15-1,2 деб қабул қилинади; G_2 – автогрейдердиннег орқа күпргига түғри келадиган оғырлык кучи.

Ағдаргич инчоининг кесувчи киррасининг учи белгиланган «О» нүктада грунттиннег кесинига кўрсатадиган қаршилиги натижасида ҳосил бўладиган R_x , R_y ва R_z күчлар түйнәнади.

Мувозанатлагичлар ўргасининг таянч юзага проекцияларига мос келувчи O_1 ва O_2 нүкташарда вертикал реакциялар Z_1 ва Z_2 , эркки тортиш күчлари X_1 ва X_2 , ён реакциялар Z_1 ва Z_2 таъсир қиласи.

Ўнгдаги ва чаңдаги орқа гидравласларининг торгини кучи вертикал реакциялар орқали иғодаланишин мумкин:

$$X_1 = Z_1 \cdot \varphi_{\max}, \quad X_2 = Z_2 \cdot \varphi_{\max};$$

ён реакциялар

$$Y_1 = Y_2 \approx 0.5 \cdot G_2 \cdot \sin \beta.$$

Олдинги кўпрак йўй чигидаги арққа тегадиган O_3 нүкташа ён реакция Y_3 ҳосил бўлади. R_x , R_y , R_z , Z_1 , Z_2 , Z_3 ва Y_3 лар иоматйлум күчлар ва реакциялардир.

Уларни қўйидаги мувозанат тенгламаларини тузиб аниқлаш мумкин:

$$\sum X = 0. \quad X_1 + X_2 + P_j - R_x = 0;$$

$$\sum Y = 0. \quad Y_1 + Y_2 - G \sin \beta + Y_3 - R_y = 0;$$

$$\sum Z = 0. \quad Z_1 + Z_2 - G \cos \beta + R_z = 0;$$

$$\sum M_x = 0. \quad G \cos \beta \cdot 0.5 B_o - Z_2 \cdot B_o - G \sin \beta \cdot H_1 = 0;$$

$$\sum M_y = 0. \quad P_z \cdot l_8 - G \cos \beta \cdot l_5 - P_j \cdot H_1 = 0;$$

$$\sum M_z = 0. \quad (Y_1 + Y_2) \cdot l_8 + X_2 B_o + 0.5 P_j \cdot B_o + G \sin \beta (l_8 - l_5) - Y_3 (L_0 - L_8) = 0.$$

X_1 жа X_2 қиімнелеридан фойдаланиб ва тенгламалар түзимини
тәсіб оламыз:

$$P_Z = \frac{G}{l_8} [l_5 \cdot \cos \beta + (K_d - 1) \varphi_{\max} H_1];$$

$$Z_1 = G \cos \beta - Z_2 - R_Z;$$

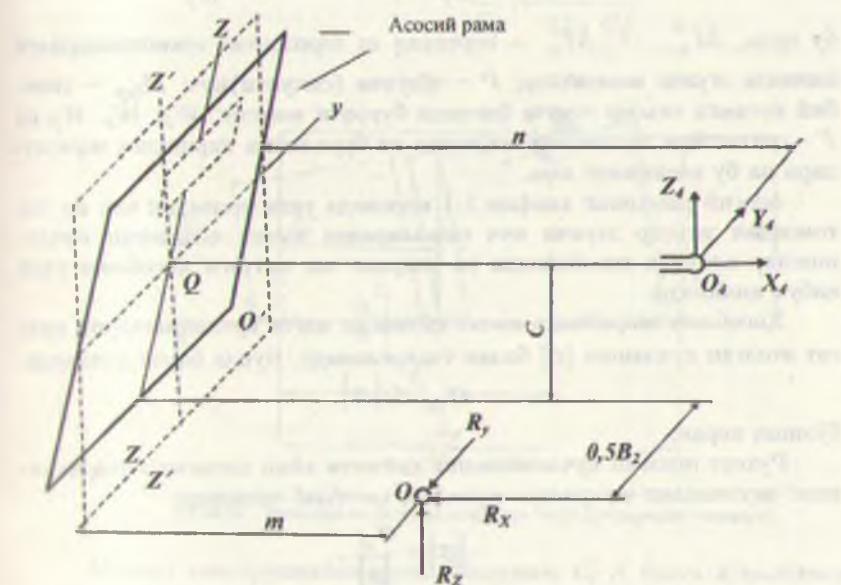
$$Z_2 = \left[0.5 \cos \beta - \sin \beta \frac{H_1}{B_0} \right] \cdot G;$$

$$X_1 = Z_1 \cdot \varphi_{\max}; \quad X_2 = Z_2 \varphi_{\max};$$

$$Y_2 = \frac{2Y_1 \cdot l_8 + X_2 B_0 + 0.5 P_j B_0 + G \sin \beta (l_8 - l_5)}{L_0 - l_8};$$

$$R_y = Y_1 + Y_2 + Y_3 - G \sin \beta;$$

$$R_x = X_1 + X_2 + P_j.$$

31-расм. Оддинигі шарсымой ошиқ-мөншікка таъсир
этүвчи күздарының чизмасы.

Олдиги шаремен оның-мошиқдаги (31-расмдаги О₄ нұкта) күч:

$$Z_4 = \frac{R_x c - R_z m}{n}; \quad Y_4 = \frac{0.5 \cdot R_x e_2 + R_y m}{n}; \quad X_4 = R_x.$$

Асесий раманинг барча күч омылларини анықтаб, унда ҳосил бұладиган күчләннишларни ҳисоблаң төнні зарур. Автогрейдерлариниң асесий рамасы швейлерлар ва лист иштегендан ёки қувурлардан нағашындағы тайёрганади, итти раманинг кесимі ёки қутисимоң ёки доңраштың бұлади. Рама кесимининг геометрик үлчамларини ва шаклини билгап ҳожда, унда ҳосил бұладиган әнг жатта күчләннишлар ҳисоблаң төннілади:

$$\sigma_{\max} = \sqrt{\sigma_{\text{из}}^2 + 4\tau^2},$$

бу ерда, $\sigma_{\text{из}}$ – әнглиниң ва чүзининиң (спиқишиниң)дан ҳосил бұладиган йиғинди күчләнни; τ – буралинидан ҳосил бұлған күчләнни.

$$\sigma_{\text{из}} = \frac{M_{y2}^B}{W_y} + \frac{M_{z2}^G}{W_z} + \frac{P}{F}; \quad \tau = \frac{M_{бyp}}{W_p},$$

бу ерда, M_{y2}^B , M_{z2}^G – вертикал ва горизонтал текиселишлардаги йиғинди этувчи моменттер; P – чүзувчи (спиқувчи) күч; $M_{бyp}$ – ҳисебий кесимтегі таъсир этувчи йиғинди буровчи момент; W_y , W_z , W_p ва F – тегислика кесимининг әнглиниңга ва бурилишта қарышылған моменттери ва бу кесимнинң ізи.

Асесий раманинг хавфхи I-I кесимидә унга кесимдан чан ва үнг томондан таъсир этувчи күч омылларидан іззата келдиган күчләннишлар алохіда ҳисобланади ва улардан әнг жатасы ҳисобланып учун қабул қыллади.

Ҳисобланы жараёнида ҳосил қылған ишчи күчләннишларни рухсат этилған күчләнни [σ] билан таққостанади. Бұнда барча ҳолларда

$$\sigma_{\text{из}} \leq [\sigma].$$

Бұлышты керак.

Рухсат этилған күчләнништегі қиймати айни элемент материалиниң оқувчанлық чегарасында мұвоғық ҳисоблаң төннілади:

$$[\sigma] = \frac{\sigma_{\text{ок}}}{[n]},$$

бу ерда, $\sigma_{\text{ок}}$ – материал оқувчанлық чегарасында мое күчләнниш;

n – мұстақаммалық захирасыннан тараб әтиладиган коэффициент. Уни $n=1,3-1,7$ та тең деб қабул қылшы мүмкін.

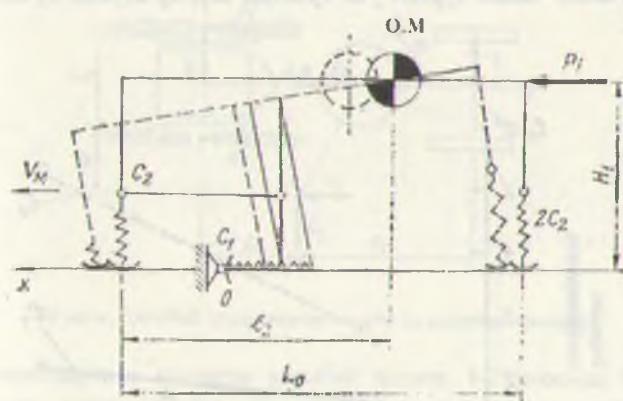
Иккинчи ҳисобиі вазият. Бу ҳол автогрейдерлар үткін қийин бұлған түсінілдірге дуч келгаппда ҳосил бўладиган юкламалар таъсіринга мөс келади. Юкламалар катталиғига асоған машинашыннег мессеси на түсің ҳамда түқнанув нағтидағы теззик таъсир килади. Түсінілдірге мессеси ва бикрлиги автогрейдерлердинг бикрлигі ва мессесендиң күн марта ортік деб қабул қыламиз. Унда автогрейдер асоғын рамасында түнадиган юклама катталиғы фәзат ушинг бикрлигига, мессеси ва түқнанувин теззигига боғлиқ бўлади. Динамик юкламаларни анықлаш үчүн автогрейдериниң бикр рама күрнешинде ва мессеси оғирлік марказында жойланған деб тасаввур этамиз (32-расм).

Масалан, металл конструкцияларининг қашшықоқылығы О шүкітада (ағдарғыннег түсінікте текка жойып) бикрлиги C_1 бўлған пружина торзидан түйланған бўлиб, бу бикрлик автогрейдер металл конструкцияларининг бикрлигига мөс келади.

Шиналарин бикрлигі C_2 бўлған, автогрейдер үқларида жойланған пружиналар билан алманытирамиз.

Йиғинди бикрлик

$$C = \frac{1}{\frac{1}{C_1} + \frac{1,5H_1^2}{L_0^2} \frac{1}{C_2}}$$

32-расм. Динамик юкламани анықлаш үчүн күчларининг чыздасы.

Металл конструкцияларининг бикрлигі C_1 X үкіга йўналышында графикада күрсетилған (33-расм). Шиналарининг батын моделларининг динамик бикрлигі C_{ur} 21-жадвалда көлтирилған. Олдинги гидравликларининг йиғинди бикрлигі $C_2=2C_{ur}$. Орта гидравликларининг йиғинди бикрлигі $2C_2=4C_{ur}$. Күшимча динамик юклама, кН

$$P_f = 0.0010\sqrt{cm},$$

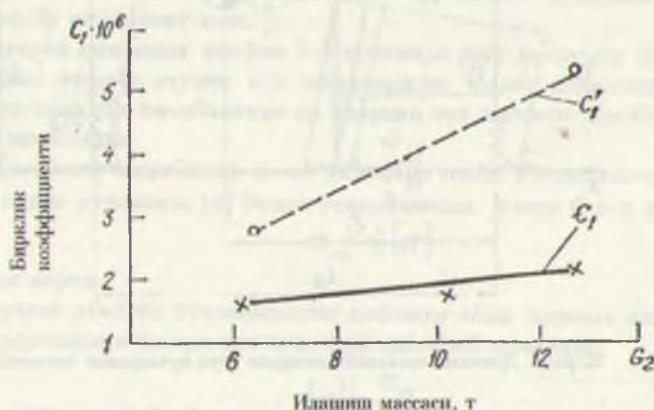
бу ерда, m — автогрейдерининг массасы, кг; v — автогрейдерининг шынок түсінікка учраган нағайындағы тезлігі, м/с; C — йиғинди (жами) бикрлик, Н/м.

Шиналарининг динамик бикрлигі, Н/м

21-жадвал

Шиналарининг белгіліліктері	Юқтама, кН	Шиналардагы ұзғындықтың бұлғандығы бикрлик, МПа			
		0,25	0,19	0,13	0,07
16,00 – 24	25,00 – 35,00	450	375	300	250
12,00 – 20	15,00	550	—	—	—
1140 x 700	25,00 – 35,00	—	575	425	425

Динамик юқтамалар энг катта қийматига текисланып шиллериңде зерттегілді, чунки бу ҳолда автогрейдер катта тезліктарда шиллайды, естакчи гидравлікалар кам шатакенірайді. 34-расемде автогрейдер ағдарғынининг чиқып тұрган учи түсінікка таъсир етувчи күчләри күрсетілген.

33-расем. $C_1 = f(G_2)$ бөллигіндегі.

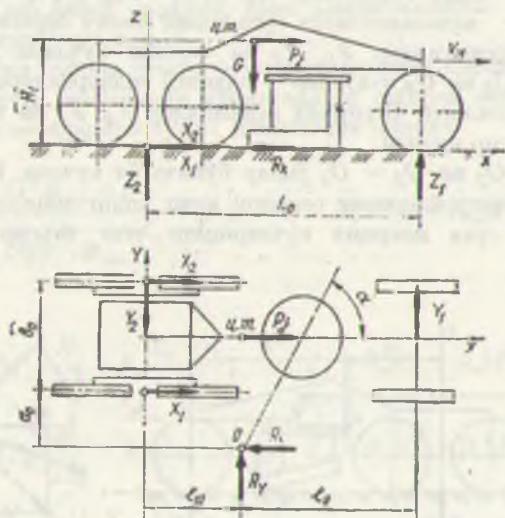
O нүктада (түсік биләп тегінин шығасы) R_x ва R_y күчләр таъсир қылады. Машинаның оғырлық марказында оғырлық күчләри C ва құннимча динамик күч P_f таъсир қылады.

Етакчи гидроприводтар түсатдаи биркүр түсніккә дуч келганида айлануучи күшларниң инерциясы ҳисобига шалтасырайди. Бунда ҳосил бұладиган ён күчлар ва таянч реакциялары күйндеги мүносабаттардан тоннады:

$$Z_1 = G_1 + P_j \cdot \frac{H_1}{L_0}; \quad Z_2 = G_2 + P_j \cdot \frac{H_1}{L_0}; \quad Y_1 = Z_1 \cdot \varphi_{\max}$$

$$Y_2 = \frac{X_1(B_0 + 2a) + P_j \cdot (a_0 + 0.5 \cdot B_0) - Y_1 l_9}{l_{10}}; \quad R_2 = 0;$$

$$X_1 = X_2 = 0.5X = 0.5Z_2 \cdot \varphi_{\max}; \quad R_y = Y_1 - Y_2; \quad R_x = X + P_j.$$

34-расм. Ҳисобий ҳолда таъсир этувчи күчларниң чизмасы.

Күчлапашшларниң иккінчи ҳисобий ҳолаты I-I кесимда бу кесимдан үнгіда, яғни олдинги күпприк томондан таъсир этувчи күч оміллари билан анықталады.

Кесимдеги энг катта күчләнниң рухсат этилған күчлапашшдан ортоб кетмасынға көрек:

$$\sigma_{\max} = \sqrt{\sigma_{ax}^2 + 4\tau^2} \leq [\sigma] = \frac{\sigma_{ax}}{n}.$$

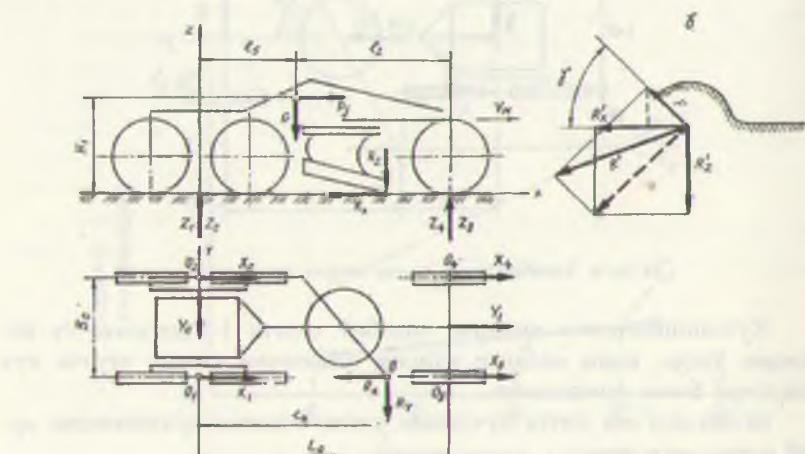
Тасодиғий іюклама бүйінча ҳисоблашда рухсат этиладиган күчлапашшниң катталағы нормал іюклама бүйінча ҳисоблашындағы қаратаңда көптеген көзінің қабул қылышини мүмкін.

Автогрейдершінг тортиш рамасини ҳисоблаш. Ҳисоблаш ғылдирек формуласы $1x3x3$ бўлган автогрейдер учун келтирилган. Автогрейдер ағдаргичининг нічоғи кесин жарабашда зич грунтиниг усси қатламига дуч келади ёки қаттоқ қатлам остида бирмунча юмшок грунт бўлади.

Ағдаргич чуқурроқ ботинига шитилади, бу вактда нічоқдаги вертикаль танкыя этувчи настга пўналган бўлади, стакчи ғиадиреклар тўла шатакендан чегарасида турди.

Автогрейдер ва тортиш рамасининг бу ҳолга мос келувчи вазияти Зба - расмда кўрсантилган. Күчлар кўйидаги нуқталарда қўйилган: О нуқта - ағдаргич нічоғи кесувчи киррасининг учи. Кўйидаги кучлар таъсир этади: горизонтал R_x , ён куч R_{xy} , вертикаль R_z ; O_1 ва O_2 нуқталар - мувозапатлагич ўртасининг таяниг сприте проекциялари. Вертикаль реакциялар Z_1 , Z_2 ва тортиш кучлари X_1 , X_2 таъсир қиласди; O_3 ва O_4 нуқталар - оддинги ғиадирекларининг грунта тегинши нуқталари. Вертикаль реакциялар Z_3 , Z_4 ва тортиш кучлари X_3 , X_4 таъсир қиласди.

$O_1 - O_2$ ва $O_3 - O_4$ ўқлар бўйича ён кучлар Y_1 ва Y_2 таъсир қиласди. Автогрейдершінг оғирлик кучи унинг марказида тўпланган, худди шу срга инерция кучларининг тенг таъсир этувчиси ҳам қўйилган.

35-расм. Тортиш рамасини ҳисоблашида автогрейдерга таъсир этувчи кучлар чизмаси.

Ничоқдаги күчлар чизмасидан (35 б-расм) қўйидагиларга эга бўламиш:

$$R_z^1 = R_x^1 \operatorname{ctg} \gamma; \quad F = R_x^1 \frac{\mu}{\cos \gamma}; \quad R_x = R_x^1 + F \cos \gamma = R_x^1 (1 + \mu_2);$$

$$R = R_z^1 - F \sin \gamma = R_x^1 (1 - \mu) \operatorname{tg} \gamma$$

бу ерда, γ – кесиш бурчаги; μ_2 – грунтнинг аёдаргичга шикаланини бурчаги.

Коғланган күчларни умумий ҳолда аниқлашиб бўлмайди, шунинг учун ҳисобланани чегаравий ҳол учун олиб борилади.

Биринчи чегаравий ҳолат. $O_1 - O_2$ ўки бўйича таъсири этувчи ён реакция $Y_2=0$ деб қабул қиласмиш, яъни ҳамма илашини, тортиш кунини ҳосил қилиши учун кетади.

$O_3 - O_4$ ўки бўйича таъсири этувчи ён реакция қаршилик күчларининг аёдаргичда экцентрик қўйилганини сабабли юзага келади. Мувозанат тенгламаларини тузиб, қўйидагини оламиш:

$$R_z = \frac{G \cdot \varphi_{\max} + P_j}{\frac{1 + \mu_2}{1 - \mu_2} \operatorname{ctg} \gamma - \varphi_{\max}} \frac{L_0 - l_8}{L_0}; \quad R_x = (G + R_z) \varphi_{\max} + P_j;$$

$$Z_1 = 0,5G_2 - 0,5P_j \cdot \frac{H_1}{L_0} + R_z \frac{L_0 - l_8}{L_0}; \quad Z_2 = 0,5G_2 - 0,5P_j \cdot \frac{H_1}{L_0};$$

$$Z_3 = 0,5G_1 - 0,5P_j \cdot \frac{H_1}{2L_0} + R_z \frac{1}{L_0}; \quad Z_4 = 0,5G_1 - 0,5P_j \cdot \frac{H_1}{L_0};$$

$$P_j = (K_d - 1) \cdot \gamma_{\max} G_2;$$

$$Y_1 = \frac{G + P_j}{2(L_0 - l_8)} B_0; \quad Y_{11} = 0; \quad R_y = Y_1$$

Иккинчи чегаравий ҳолат гиддирак формулалари $1 \times 2 \times 3$ ва $1 \times 1 \times 2$ бўлган автогрэйдерлар учун асосий ҳолатдир. Олдинги кўпрак етакланувчи илашини чегараси бўйича фракт ён реакцияга қабул қилиниади деб қабул қиласмиш. Орқа гиддираклардаги ён реакция шина ён спиртларининг грунтта тирадини ҳисобига ҳосил бўлади. Бу ҳолда

$$R_x = (G_2 + R_z \frac{L_0 - l_s}{L_0}) \varphi_{\sigma_{\max}} + P_j;$$

Вертикал реакциялар Z_1, Z_2, Z_3, Z_4 нинг каттасылдари биринчи хисобий вазият формулалары бүйінчә хисоблаб топылады.

Олдандырылғанда ён реакция

$$Y_1 = (G + \frac{l_s}{L_{10}} R_z + P_j \frac{H_1}{L_0}) \varphi_{\sigma_{\max}};$$

бу ерда, $\varphi_{\sigma_{\max}} = \varphi_{\max} + f$ – энг катта ён сияжші коэффициенті; f – гидравикалық қарашылдық коэффициенті.

О нүктеадағы ён ташкыл атывчы $R_{\sigma_{\max}} = Y_1 + Y_{11}$.

Хар иккі ошиқ-мөшініңдегі күчин топшы керак. Бу күч ассошираманы хисоблаудың усул билдирилгенде жүзеге асылады.

1.4. БИР ЧҮМИЧЛИ ЭКСКАВАТОРЛАРНИ ХИСОБЛАШ

1.4.1. Умумий вазияттар. Конструктив-кинематик чизмани ташлаш ва ассошира

Электр ёки гидравлик торғатмалы дизели бұлған бир чүмищли экскаваторни лойихалапташа үшін үків құлланыладан лойихалап шарттың үмумий чизмасы сипаттауда фойдаланып мүмкін. Бу эса лойихаловчыдан бир қарорға көлиңіца мағылум мұстақильтіккі талаб этады. Масалага ижодий өндешпүв ҳам экскаваторнинг энг оқылданған конструктив-кинематик чизмасын, экскаватор элементтеринін авария токтамларын, толықшынға, ейнілікке хисобланған ташлашының дақозо этады. Ассошира олғанда, бир чүмищли экскаватор нин циклининде маңыздылығы алоқындағы элементтеринін автоматлаштырып масалалари хал атылмаган.

Құйидаги экскаваторлар бүйінчә хисоблаш материалдары бағыттың анықталған бүлиб, унга тәхминан құйидаги бөшілдегі мәғлұмоттар берилганды.

Ниң жиһознининг түри, чүмишинің спринти (экскаваторнин сипаттамасы), қазіладын грунтшының тоғасын және жиһозларнин түри.

Экскаваторнин конструктив – кинематик чизмасын ташлаш лойихалап шарттың ўта маңызуиятты босқычидыр, чунки патижадда конструкцияның үмумий мұхандисликтіктескенде түсініліші керек. Уни мұндағы тәжірибелі амалда оширияна Узбекистондеги ва хорижедеги экскаваторсозалықтарнан тажрибасын, машиннадарнин чизмаларын және ассошира оның үрганшын таҳжилдегендегін аныннан мүмкін. Агар

бұ машиналар ұз параметрлари бүйінча лойиҳаланаёттап экскаваторға шине бұлса, янада яхни.

Чүмін түрнін тараптауда шуны назарда тутиң керакки, кесувчи қоррасы ярим доңравий бұлған чүмічлар тишиң чүмічларга қаралада 15—20 % енгіл бұлады да енгіл грунтларда ишлаганда қазини жарағанда энергия сарғланиши 10—30 %ға камайтиради.

Тишиң чүмічларни қириндиларпеннің кесімін кічік бұлған ишбегінде қаттық жиисларни қазында құллаш мәкседдеге мұвоғиқидір, кесувчи қоррасы сиплиқ чүмічларни эса қириндиларды айна қалып бұлған енгіл грунтларни қазында ишлатын мәткүздір.

Күлөн жаңы түрлердің дастанасы конструкцияның тараптауда күйделендірілген кесімнің күвүрсімінен бұлған бир түсінілік дастаны да құтисимон кесімнің ишкі түсінілік күлөннің мүлжалаш мәкседдеге мұвоғиқидір. Иш жиһозы түрлердің конструкциясында универсал экскаваторының құзғалуышының қылемлары масасыннан өзінде күтілінешін таъминтайтындағы дастаны да ғана жароңларда зарур күтілінешін күчини камайтиришінде имкон беради.

Бир чүмічлік экскаватор драглайнерлеринің күлөндері, одатда шаштаралық конструкцияның аға, күлөндар да тескары куракларпеннің дастандары — бир түсінілік, пайвандлаб тайёрләнген дастаны эса құтисимон.

Күйчілік замонавий универсал тракторларда босым механизмында мұстақыл әки комбинацияланыптырылған кабул қылышади. Юритма бир мотордан бұлғаннанда пүлат арқонда юритмалы босым механизмының ағзалықтарында назарда тутиң керак. Универсал тайёрләнеші мұраккаб әмас, ишлатылғанда осон да пүлат арқондарының әзілувчанылығы туғайлы динамик юкламаларни камайтиришін таъминлайды. Чүмічининең сиптесі 0,4 м³ экскаваторлар, одатда, босым механизмынан ишлейді.

Бир чүмічлік универсал экскаваторларының кинематик қызметтерінде күйнелдігін талабларға жағоб беріши керак.

Бир чүмічлік универсал экскаваторларда асөсій муфта сифатында фрикцион муфталар (машина енгілі ва ўртача бир жиисли грунтларда ишлаганда), трубомуфталар да труботрансформаторлар (машина оғыр, бир жиислімас түрлөрлөрде ишлаганда) құлланады. Труботрансформаторлар двигательнің піжро штуби органдада қосыл бұлады да труботрансформаторларының чиқыши валиға узатылады да динамик юкламалардан сақлашта, шунингдек, уни фойдалыни режимларда ишлатынша имкон беради.

Чүмічининең сиптесі 0,75 м³ дан ортиқ бұлған универсал бир мотордан экскаваторларда асөсій чиғирларни бир вални қылый, чүмічининең сиптесі 0,75 м³ бұлғанда механизмларни бир вални да ишкі вални чиғыр билан компоновкалаб бажарып мәкседдеге мұвоғиқидір.

Лойиҳаланаёттани бир чүмичли экскаваторларда осон ростланадиган иневмогилдиракли фрикцион мұғалар құлланғаны мәткүл. Улар равон қүшінин ва динамик юқламаларни камайтириши таъминлады.

Экскаваторларнинг таянч-бурии қурылмаларини аўлаптран ёки роликли қылым бажарып мәткүлдір. Улар вертикаль юқламаларни ҳам аедарувчи моменттин ҳам қабул қыла олады. Бундағы конструкция, тайёрланип мұраккаблігіга қарамасдан, экскаваторнинг равон ва иншопчылық инсталляции таъминлады.

Иневмогилдираклы экскаваторларнинг юриши қурылмаларыда ток автомобилларнинг бир хисаптырылған деңгеллари ва узелларидан фойдаланып мақсатда мұвоғиқидір. Бир чүмичли экскаваторларнинг үрмаловчи занжирлар аравачаларнинг юргизими рамаларини ва бурилма платформаларин пайвандлаб ёки комбинациялантириб (куйма элементтер үшін) тайёрлаптандырылады; насткы юргизими рамалары құйини үйлі билеп, пайвандлаб ёки комбинациялантириб тайёрлаптандырылады.

1.4.2. Экскаваторнинг асосий параметрлерини анықташ

Экскаваторнинг ва узелларнинин асосий параметрлерини үхшашылғы қонуынан фойдаланыб, таҳминдан анықтап мүмкін.

Экскаваторнинг таҳминий массасини чүмичининг сипимігі қарабынан үхшашылғы бүйінча анықтап мүмкін:

$$G_1 = \frac{q_1}{q_2} G_2,$$

бу ерда, q_1 ва q_2 — техникалық лойиҳаланаёттани экскаватор, чүмичининг ва унға үхшаш экскаватор чүмичининг сипимі; G_1 ва G_2 — техникалық лойиҳаланаёттани ёки унға үхшаш экскаваторнинг массасы.

Бир чүмичли экскаваторларнинг адабиётда көлтирилген масса күрсаткышлардан ҳам фойдаланып мүмкін. Бунда, бу масса чүмичининг сипимі шундағы бұлған экскаваторлар учун рухсат этилғандығынан массадан ортиг бетмасын керак (ГОСТ 17343 - 71).

Экскаваторнинг конструктив күрсаткышлары (эң катта қазын радиусы, эң катта қазын баландлігі, экскаваторның бүштапшинининг эң катта радиусы)ни маълумотнома адабиётларидан анықтап мүмкін. Бунда уларнинг қийматлары ГОСТ 17343—71 да күзде тутилған қийматларидан кам бүлмасын керак.

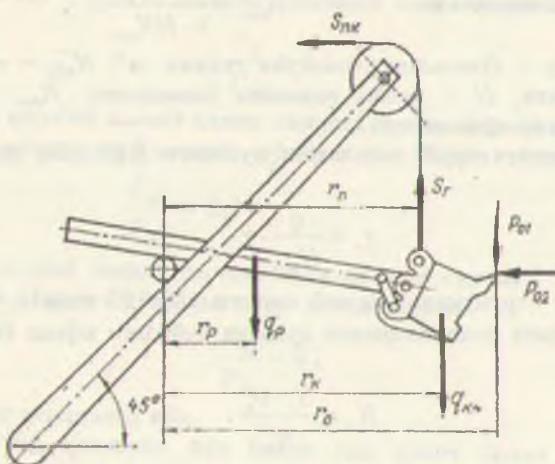
Қабуғ қызығынан конструкцияға мұвоғиқ қулоч ва дасталар кесімдерининг, тишили ва ярим доиралық силиндр кесувчи қырраларнинин таҳминий үлчамларини, экскаватор-драглайнинин, тескари курак ва бөшкәстарниниң параметрлерини маълумотнома адабиётларидан анықтап мүмкін [7, 8, 10].

Экскаватор асосий үзеллариниң ҳисоблаш патижалариниң жадвалга түшсіш мәськулдір. Шундаң кейин масштабда экскаваториниң конструктив чизилади.

1.4.3. Тұғыра куракнинг күтариш механизминиң ҳисоблаш

Ҳисоблаш шартлары күтариши күчі ва тезлігінин, күтариши механизмни юритмасидеги қувватин, чүмичин күтариши полиснасти канаттариниң диаметрлерин, шуншындақ, грунттың қазыны жарабайи давомийлығының аниқтапданған иборат.

Чүмичин күтариши күчи (S_k) күйндеги ҳол учун ҳисобланады; күтариши полиснасты вертикаль вазияттың эгаллайды; тиши охирини босым нали билан бирлештирувчи чизік горизонтал, күлөч горизонтаға ишбатан 45° бурчак остида үрнатылған (36-расм.).

36-расм. Чүмич тишиларидаги күчларини аниқлаптап учун чизма.

Хамма күчлариниң босым нали үқиға шебатан моментлари теңдемасидан құйындағын аниқтаймиз:

$$S_k = \frac{1}{\tau_n} (P_{01} \tau_0 + q_{q+\varepsilon} \tau_k q_\delta \tau_\delta)$$

бу ерда, $\tau_0, \tau_k, \tau_\delta, \tau_n$ – күчлариниң таъсир этиши елкалары бўлиб, масштабда чизилған 37-расм бўйича аниқданади, м; P_{01} – грунттаниң қазынига қаршилик күчтиниң уринма ташкил этувчиси, Н; $q_{q+\varepsilon}$ – чў-

мичшінг گрунт билан биргаликдағы оғиражы, H ; q_o – дастанинг оғиражык күчи, H .

P_{01} шынг қийматини етапынча аниқлап билап солдаштырылған формула бүйінча ҳам анықланы мүмкін: $P_{01} = K_b h$,

бу ерда, K – گрунттін қазашыға қарши солжитирма қарашылығы, сияқта گрунтларни қазашыда тиіспен чұмичлар учун 16–18 Кна га, үргача оғиражыкдағы گрунтларни қазашыда 25–26 Кна га, оғып گрунтларни қазашыда 32–35 Кна га тәнг. K шынг катта қийматлари кічине тезлики чұмичлар учун қабул қылышады, ярим доңравий сияқты кесуучи күрралы чұмичлар учун K ин 15–25 %га камағып зарур.

σ – чұмичтінг эні, м;

h – қирилділарниң қалындығы, м.

Кесилядиган қирилділарниң эні катта қалындығы құйнады формулалы билап аниқланады:

$$h_{\max} = \frac{q \cdot K_{m\beta\epsilon}}{\sigma \cdot H K_{\kappa m}},$$

бу ерда, q – чұмичтінг геометрик сифаты, m^3 ; $K_{\tau\beta\epsilon}$ – тұлдырыш коэффициенті; H – босым вагшінінг баландығы; $K_{\kappa m}$ – گрунттінг юмшаданы коэффициенті.

Чұмичдагы گрунт массасын құйнады піфодадан аниқланы мүмкін:

$$q_r = \frac{q}{K_{\kappa m}} \cdot \gamma,$$

бу ерда, γ – گрунттінг ұжымий массасы ($18–25$ кн/ m^3).

Күтарни механизмнінг қувваты құйнады піфода билан тоналады:

$$N_k = \frac{S_k \cdot v_k}{\eta_k},$$

бу ерда, v_k – чұмич блокини күтарни тезлиги, m/c , [8] бүйінча аниқланады.

Енгіл گрунтларда шпланнан учун мұлжалланған, шуннанғақ, иш жиһозларниң үлчамлары катта бұлған экскаваторлар учун тезликтінінг катта қийматлари қабул қылышады. Номустақыл босым механизми билан жиһозлланған экскаватор учун чұмични күтарни тезликтінінг катталығыннан $23–45$ % оныриш керак;

η_m – механизм узатмасынінг двигательдан барабаңгача бұлған ФИК ($0,83–0,87$); η_k – күтарни механизмі узатмасынінг ФИК:

$$\eta_k = \eta_M \cdot \eta_6^m;$$

η_{σ} — бигта блокнинг ФИК ($0,95-0,98$); m — кўтариши нолисенаси блокларининг ва айлантириб ўтказувчи блокларнинг жами сони.

Шундай кейин нолисенаси канатининг диаметрини аниқлаши, канат турини ташлаш ва унинг конструкциясини ГОСТ бўйича кўреатни керак.

1.4.4. Тўғри куракнинг босим механизмини ҳисоблаш

Ҳисоблаш ишлари фаол босим кучини ва босим тезлигини, тегнили барабанлар ва канатлар диаметрларини, босим механизминиң қувватини аниқлашдан иборат.

Фаол (тагъсир қиладиган) босим кучи S_{σ} ни учта вазият учун ҳисоблаш керак (37-расм). Улардан биринчиси қазини бошланишинга мос келади, бунда даста вертикал, кулочининг горизонтга қияник бурчаги $\alpha_k = 60^{\circ}$, S_{σ} куч ҳисобий қўйматга тенг, чўмич бўши, ишебат

$$\frac{P_{02}}{P_{01}} = 0,5 .$$

Иккинчи ҳисобий вазият қазини охирига мос келади. Бунда даста босим вали сатҳида жойлашган, чўмич грунт билан тўлдирилган,

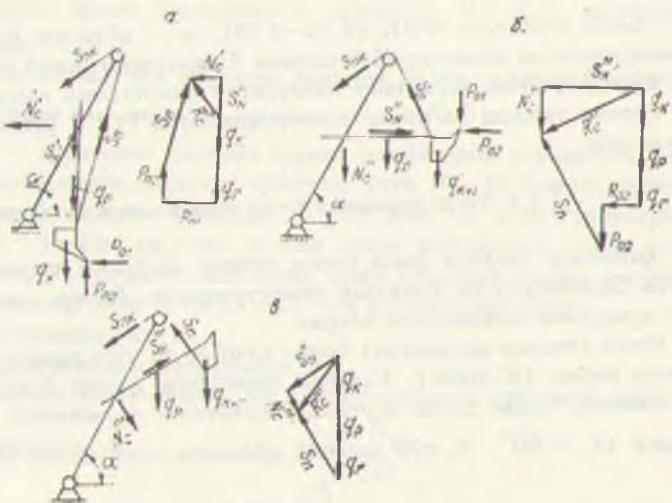
$$\text{ишебат } \frac{P_{02}}{P_{01}} = 0,2 .$$

Учинчи ҳисобий вазият дастани тўла қулочга сурилиб, чўмични юкориги четки вазиятга кўтаришина мос келади, ишебат

$$\frac{P_{02}}{P_{01}} = 0 ,$$

яъни грунтнинг реакцияси йўқ.

Босим кучини аналитик йўз билан ёки чўмич билан дастага тагъсир этувчи кучлар кўнбурчагини қуриб, график йўл билан аниқлаши мумкин. 37-расмда айтиб ўтилган вазиятлар учун босим кучини аниқлашнинг график усулни келтирилган. Биринчи ва иккинчи ҳисобий вазиятлар учун босим кучи грунтнинг қазинига нормал ташкил этувчиси P_{02} ни кўтариши кучининг горизонтал ташкил этувчисини сигтиши керак. Учинчи вазиятда босим кучи даста ва грунт тўлдирилган чўмични ушилаб туради.

37-расм. Тұғри куракнинг босим күчини анықлаш үчүн чизма.

Графикларда босим күчи S_k , подшипникдаги нормал реакция N_k , ва бу күчларнинг тенг таъсир әтүвчеси R_k анықланған. Номустақыл ҳамда мұстакил босим механизмдериниң ҳисебланыңда айтыб үтилған иккى вазиятларда S_k инш тошилған қийматтарнинң әнг катаси босим күчи дәб қабул қылғынады. Учичи вазият үчүн олинған S_k инш қийматы бүйінча тормозлар ва комбинациялаштырылған босим механизмининг мұстакил қысмы ҳисебланады.

Босим тезлігі v_b қазини вақтида дастанинг тұла олдинга чиққаннан шартыдан келиб чиққиб тарапланады:

$$v_b = \frac{l_{\text{ди}}}{t_k},$$

бу ерда, $l_{\text{ди}}$ —дастанинг әнг катта йўли, м; t_k —қазини давомийлігі, с.

Босим мұстакил бўлғанинда дасташ олдинга чиққарни қўйындағыча қабул қылғинин мумкун:

$$v_b = 0,8 \cdot v_k,$$

комбинациялаштырылған босимда:

$$v_b = (0,8 - 0,9) \cdot v_k$$

Босим механизми қуввати:

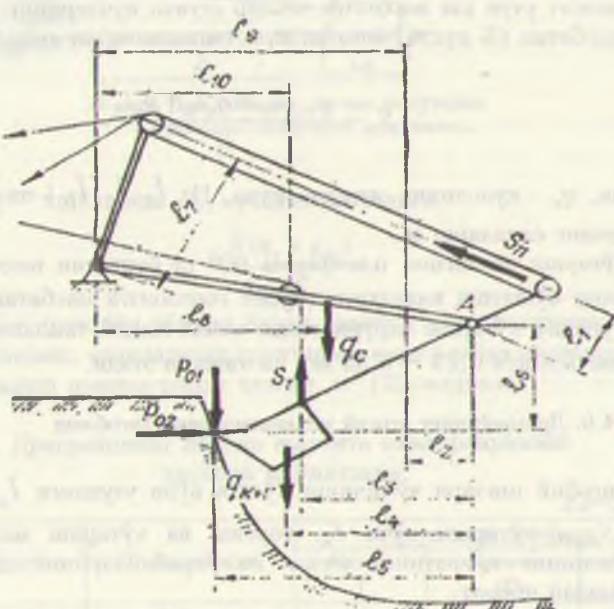
$$N_b = \frac{S_k v_b}{\eta_b}$$

бу ерда, η_b — босим механизминин ФИК.

1.4.5. Тескари кураккыннг ассоий механизмларини хисоблаш

Хисобланып шыларын торттун күчі S_{Topr} ни ва ин жиһозиниң күтәрүн иеленесиңдеги S_n аниқташыдан иборат (38-расм).

Кесиладиган кирпичларның калынлиги экскаваторниң түғри курак билан жиһозстанганидек аниқланады. Хисобий торттун күчі S_{Topr} қазини охирнандағы вазият учун белгилендиди, яғни бунда чұмичга трунтыннің қазыннан күрсатылған энг катта қарашанғы таъсир іңіледи.

38-расм. Тескари кураккыннг торттун ва күтәрүш күчларини аниқлаш учун чизма.

Күчларниң дастарыннан күлочга маҳкамланин ошиқ-мөншегі (Λ шұкта) га ишбетан моментлари теңгеламасыдан күйидагини аниқладаймыз:

$$S_{Topr} = \frac{P_{01}l_5 + P_{02}l_6 + q_{4+5}l_4 + q_5l_2 + S_n l_1}{i_3},$$

бу ерда, $l_1, l_2, l_3, l_4, l_5, l_6$ –таъсир этувчи күчларниң масштабда чизилген чизмадаги елкалары.

Тортин механизмниң күввати қойындағы формуладан ҳисоблаған топилади

$$N_{Topm} = \frac{S_{Topm} \cdot v_{Topm}}{\eta_{Topm}},$$

бу ерда, v_{Topm} — тортин полисиатининг ҳаракатланыш тезлігі, м/с;
 η_{Topm} — тортин механизмнің ФИК.

Текесарі қуракин құтариш полисиастыдаги күч айнаң үна ҳисоббай вазият учун ши жиһозынга тәзіспр әтувчи құчларннинг қулоч товоғынша пісбатан (Б нұкта) моментлари тенглемасыдан анықланады:

$$S_n = \frac{q_{n+r} l_{10} + q_k l_8 + q_\theta l_9}{l_7},$$

бу ерда, q_k - қулочннинг оғирилік күчі, Н; l_8, l_9, l_{10} - тәзіспр әтувчи құчларннинг елкалары, м.

Құтариш тезлігіннің платформа 90^0 га бурылған вақт ичіда ши жиһозынни бүшатын вазияттың (қулоч горизонтта пісбатан $\alpha_k=60^0$ осетінде турады) құтариш зарурияттадан көлиб чиқып тапланады. Амалда құтариш тезлігі $0,25 - 0,35$ м/с ши тапсылған.

1.4.6. Драглайнннинг асосий механизмларының ҳисоблаш

Ҳисобий иншлары чүмичининг тұлышын ішле ұзындығы l_{myz} , тортин күчи S_{Topm} құтариш күчи S_k , тортин ва құтариш механизмлары тортитасинннг күвватини, канат ва барабандарнннг диаметрлары анықланадын иборат.

Чүмичининг тұлышын ішле ұзындығы қойындағы формула орқали анықланады (39 а-расм,):

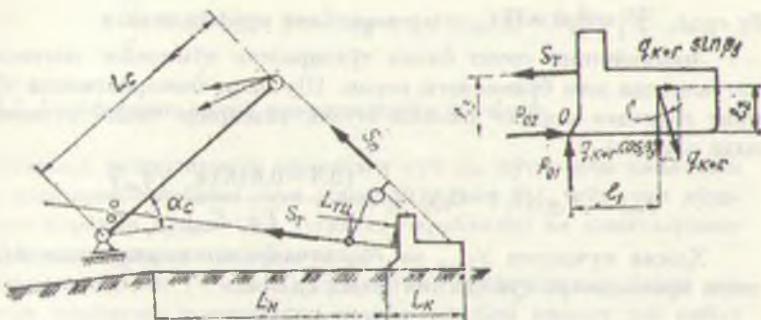
$$L_{Tyz} = \frac{L_k \cos \alpha_k}{\cos \beta_3} - L_{T3} - L_q,$$

бу ерда, L_k — қулочнниг ұзындығы, м; α_k — қулочнниг горизонтта оғиши бурчагы, град (22-жадвал); L_{T3} — тортин занжирларнннг ұзындығы, м; L_q — чүмичиниг ұзындығы, м;

β_{kq} — қазиладын жойинннг кияндығы, град. (22-жадвал).

Такрибан қазиладын жойинннг ұзындығы

$$L_h = (3 \dots 5) \cdot L_q.$$

39-расм. Драглайнининг торгани ва күтариш күчларини аныкласпа донир чизма.

K_{m_y} = 1 бүлганды P_{01} күчининг катталиги

$$P_{01} = \frac{K(q_v + q_{np})}{L_H \cdot K_{m_y}},$$

бу ерда, K – драглайиң ұмпичи билан қазинига күрсатыладын солиништирма қаршилик, қазыладын грунтларға караб қабул қилинади;
 q_{np} – судралыш призмасының ҳажми, m^3 (22-жадынан).

Драглайнининг ишлаш шароити тавсифларининг
хисобий қыйматлари.

22-жадвал

Тавсифлар	Белгіліліктер	Грунтнинг тоифаси		
		Енгил I	Үртатача II	Оғир III
Қазылған жой қынаптығы, град.	β_{kj}	45	45	40
Юниналыш коэффициенті	K_{km}	1,2	1,3	1,4
Судралыш призмасы ҳажми, m^3	q_{np}	0,5	0,3	0,2
Күлөчининг оғиші бурчагы, град	α_k	30	30	30

Драглайлар учун қазинига күрсатыладын қаршилик ташкил әтувчи сининг (нормал) катталиғы

$$P_{02} = \Psi_1 \cdot P_{01},$$

бу ерда, $\Psi_1 = 0,4 - 0,6$ – муганосиблик коэффициенти.

Драглайнинг грунт билан тұздырылған өмірчииң массасы P_{02} катталиқдан кам бұлмаслығы керак. Шу шарт бажарылғанда өмірчииң грунтыдан нормал тақкил әтүвчи таъсирде чиқып кетнинин олды олшамады

$$q_{\text{н+г}} \geq P_{02} \cdot (0,4 - 0,6) P_{01} \geq \frac{(0,4 - 0,6) K(q_n + q_{\text{нр}})}{L_H \cdot K_{\text{нн}}}$$

Хамма күчларини $S_{T_{\text{орт}}}$ ва P_{02} күчлариниг таъсир этиши йұназынша проекциялаб құйыдагини хосыл қыламыз

$$S_{T_{\text{орт}}} = P_{01} [1 + \Psi_1 \cdot (\operatorname{tg} \beta_3 + f)].$$

Чүмичга таъсир әтүвчи күчларининг «О» нүктеге ишбатан монитлариниг йығындысайдын ва баъзын бир үзгартырылардан кейин құйыдагини оламыз:

$$I_3 = \frac{I_1 + I_2 \operatorname{tg} \beta_{\text{ек}}}{\operatorname{tg} \beta_{\text{ек}} + f + \frac{1}{\Psi_1}},$$

бу ерда, I_3 – тортини заңжирларининг маҳкамалашын елкасы, м;
 I_1 , I_2 – таъсир әтүвчи күчларининг елкасы, м (39-расм, бүйнча).

Тортини па күтарни меканизмы учун керакын қувват құйыдаги ифодадан анықланады, кВт:

$$N_{\text{торт}} = \frac{S_{\text{торт}} \cdot U_{\text{торт}}}{\eta_{\text{торт}}}; \quad N_{\kappa} = \frac{S_{\kappa} \cdot n_{\kappa}}{\eta_{\kappa}},$$

бу ерда, $S_K = (0,7 - 0,8) \cdot S_{T_{\text{орт}}}$ – драглайн иншаб турғанда күтарни канатындағы күч.

Канатшын диаметри үзүвчи күч бүйнча тапланады:

$$P = S \cdot K,$$

бу ерда, S – күтарни канатындағы инг катта күч, кН;

$$S_{\text{пк}} = \frac{S_{\kappa}}{U_{\kappa} \cdot \eta_{\kappa}},$$

бу ерда, U_{κ} – полисенастининг карралиғи; η_{κ} – полисенастининг ФИК;

K – мустаҳкамалық захирасын коэффициенти 4,5–5,0 деб қабул қилинады.

Барaban ва канат диаметрлерининг ишбати құйыдаги чегараларда тапланады:

$$\frac{D_6}{d_K} = 25 - 27 \quad (q = 4 \text{ м}^3 \text{ гача бұлғанида})$$

$$\frac{D_{\phi}}{d_s} = 26 - 32 \quad (q = 4 - 50 \text{ м}^3 \text{ бүлгапида}).$$

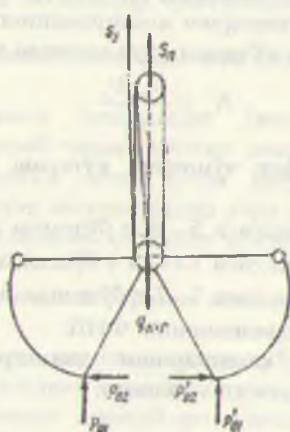
1.4.7. Грейфернинг асосий механизмларини ҳисоблаш

Дистанциял тутаңтирувчи канатдаги күч S_r , күттарувчи канатдаги күч S_k , жағаларни туташкин учун кераклы қувват N_{TUT} , чүмични күтариши учун кераклы қувват N_k , тегинши барабанлар ва канатларниң диаметрларини анықлаш талаб этилады.

Күттарни канати (40-расм) бүшәншаган, тутаңтирувчи канат эса бу пайтда жағаларни тутаңтирган вазият ҳисобиін вазият деб қабул ериледі. Чүмичга горизонтал P_{02} ва P'_{02} ҳамда грунттегі қазшына нұрсағадынан қарнаның тәнікілітүүчіләрни нормал P_{01} ва P'_{01} күчлар, шуннан дейк, грейфернинг массасы q_k таъсир қиласы. Күчларнинг мұвозаанат шартыдан құйындағын оламиз

$$q_r - S_{TUT} = P_{01} + P'_{01}; \quad P_{02} - P'_{02} = 0; \quad P_{02} = \frac{S_{TUT} D_{\phi}}{2l},$$

бу ерда, l — чүмични бостириб олышда кесувчи қирраниң ҳаракатлашып ишүли, м; D_{ϕ} — полиспаст блоклариниң диаметри, м; $\frac{P_{01}}{P_{02}}$ инештеси грейфер учун 0,3 0,6 таңг қилиб олышады.

40-расм. Грейферни тутаңтириши күчини анықлашыга доир чызма.

Грейфер чүмичининг материалга ботиб киришинин таъминланишмарти бўйича одатда, қўйидагича қабул қилинади:

$$q_r = q,$$

бу ерда, q_r — грейферининг массаси, кг; q — грейфенинг снгими, л.

Туташтирувчи канатдаги куч полдан қўйидаги катталиккача ўзгаради

$$S_{TUT} = (q_K + q_r)$$

Тўлдирилган грейфер кўтарувчи ва туташтирувчи канатларда кўтарилади. Бунда чигирининг конструкцияси кучларининг канатлар ўртасида тенг таъсимилашни таъминланиши керак, яъни

$$S_{TUT} = S_\kappa = 0,5(q_K + q_r),$$

ҳар қайси канат учун эса ҳисобий куч, энг катта кучлар киска муддатда таъсир этини назарга олинига, қўйидагича қабул қилинади

$$S_{\text{хис}} = 0,6(q_K + q_r),$$

Туташтирувчи полисиастининг карралигини зарур горизонтал куч P_{02} ни таъминланишартини ҳисобга олган ҳолда ташланади.

Жағларини туташтириши учун керакли қувватни қўйидаги ифодадан аниқлаш мумкин

$$N_{TUT} = \frac{S_{TUT} v_{TUT}}{\eta_{TUT}},$$

бу ерда, v_{TUT} — жағларини туташни тезлиги, 0,3—0,7 м/с қабул қилинади; η_{TUT} — туташтирини механизмининг ФИК.

Грейфер чўмичини кўтариш учун керакли қувват

$$N_\kappa = \frac{S_\kappa \cdot v_\kappa}{\eta_\kappa},$$

бу ерда, v_κ — грейфер чўмичини кўтаришни тезлиги, у қўйидагича қабул қилинади:

экскаваторининг массаси 5—10 т бўлганда $v_\kappa = 1,0$ м/с;

экскаваторининг массаси 15—45 т бўлганда $v_\kappa = 1,2$ м/с;

экскаваторининг массаси 5—7 т бўлганда $v_\kappa = 1,3$ м/с;

η_κ — кўтарини механизмининг ФИК.

Барабандлар ва канатларининг диаметри тўғри курак учун юқорида ҳисоблангандек ҳисобланади.

1.4.8. Қувватни ҳисоблаш ва двигател түрини танлаш

Бир моторлы экскаватор двигателининг қувваты күрак учун күтариши ва босим механизмларининг, драглайнинг күтариши ва тортиши механизмлариниң олдин тошилган қувватларининг йигиндеси тарздан анықталади. Бунда күнніча двигателининг қувваты қийматларининг олиниңга олиб келади, чиңки күтариши ва бөшік механизмларининг тұлағында қувватидан амалда бир бақтандың үзіде фойдаланылмайды. Шуның учун двигател қувватининг ҳосил қылыштан қийматларинин құйындағы формула биләп текепрінің керак:

$$N = q \frac{K_{\text{тұл}}}{K_{\text{жн}}} \cdot \frac{K_t}{t_r \eta_k \eta_{\text{шн}}^x},$$

бу ерда, $K_{\text{тұл}}$ — құмичин тұлдырынын коэффициенті; K_t — грунттың қазыннан анықтартылған шиннінг катталиғы, у сондай бүйінчайша грунттың қазыннан күреатадыған катталиғынан алынған коэффициенттің катталиғынан тенг, кПа;

t_r — құмичин тұларынан бақтады, с;

$\eta_{\text{шн}}$ — шинчи жиһозининин ФИК (0,5—0,6);

x — двигательнин юқланынын коэффициенті (дизелдер учун 0,7—0,85).

Қувватинин олинған қувватларини шунға үшінші экскаваторнинг двигатели қувваты биләп таққосланы зарур.

Агар шунға үшінші экскаватор құмичиннің сиримі лойиҳаланап-

біттегі экскаватор құмичиннің сиримінде тенг бўлмаса, таққосланы $\frac{N}{q}$

куреаткич бүйінчайша амалға оныпрашади. Двигателининг узил-кесеңі қувваты саноатда сериялаб чиқарыластыған двигателлардан фойдаланып имконияттарын ҳисобга олған холда қабул қылышади. Ниневемогилдірекларда тұрадыған экскаваторлар учун двигательнинг кераклы қувваты құйында көлтирилады ҳисоблаш ассоциацияның көмекінде анықталады.

1.4.9. Экскаваторнин бурилиш механизмини ҳисоблаш

Двигател қувватининиң мағынама катталиғы бүйінчайша оптималь бурилиш бурчак теззеги, бурилиш механизмниниң оптималь узатушы сони на экскаватор шин циклиниң давомийлігін анықтапади. Бурилишинин оптималь бурчак бүнияттіңда на қазыннанда құйындағы иғодалар биләп анықталади:

$$\omega_{\max} = \sqrt[3]{\frac{118,5 N_{\max} \cdot \eta_{\sigma} \cdot \beta}{J \cdot (7,37 + \eta_{\sigma}^2)}}, \quad \omega_{\max}^n = \sqrt[3]{\frac{87,5 N_{\max} \eta_{\sigma} \beta}{J^{\delta} (1,37 + \eta_{\sigma}^2)}},$$

бу ерда, N_{\max} — двигательнің күшті, кВт; η_{σ} — бурилыш механизмінің ФИК, 0,82–0,9 қабул қылышады; β — платформаның қазаш вазиятидан бұншатын вазиятигача бурилыш бүрчагы, рад; J , J^{δ} — грунт билан тұлған чүмічинің және бұны чүмічинің экскаваторыннің айланадыған күшемларыннан шерция моменттері, иш жиһозиніннің түрінде қаралған программалар буйнайча да тавсиялар буйнайча қабул қылышады, $\text{кг}\cdot\text{м}\cdot\text{s}^2$.

Берилген шарттар үчүн оптималь бұлған бурилыш механизмінің узатушы сони

$$U_{opt} = \frac{n_{\sigma}}{9,56 \cdot \omega_{\max}}$$

бу ерда, n_{σ} — двигатель валыннан номинал айлануш частотасы, айл/мин.

Экскаваторыннің бурилыш деңгейлігінин тегтизлика бұншатын үзіншін үчүн күйіндеги инфодадан тошни мүмкін

$$t_{\sigma} = 0,337 \sqrt{\frac{J(1,37 + \eta_{\sigma}^2) \beta^2}{N_{\max} \eta_{\sigma}^4}}, \quad t_{\sigma}^{\delta} = 0,337 \sqrt{\frac{J^{\delta}(1,37 + \eta_{\sigma}^2) \beta^2}{N_{\max} \eta_{\sigma}^4}}.$$

Қазіні, масалан, тұғры күрак билан қазаш давомийлігіннің аниқдамалы үчүн қазылаёттап жой баландырылған босым вали үқишине жойлашып баландырылғандағы тенг қылыш қабул қылышады. У ҳолда

$$t_K = \frac{L_K}{v_K},$$

бу ерда, L_K — құтарины барабаннан үраладын канаттың узушилігі, чүмічинің туширилған да құтарилған вазияти үчүн график шыл билан аниқданады; v_K — құтарины канаттың тезлігі, м/с;

чүмічинің сиесіми $q_v = (0,25 - 1,6)$ м^3 бұлғанда $v_K = (0,5 - 0,6)$ м/с;

чүмічинің сиесіми $q_v = (2 - 4)$ м^3 бұлғанда $v_K = (0,8 - 1,0)$ м/с.

Худоғи шу чүмічинің бұншатындан олдин құтарины давомийлігі t_K иш да янын цикл баштапканнанда қадар туширилін давомийлігін аниқданады мүмкін.

$$t_K = \frac{L_{\sigma}}{v_{\sigma}}, \quad t_T = \frac{L_T}{v_T}$$

бу ерда, L_K - қазининнег төкөри вазиятидаи чүмичин бүшатиннег төкөрги вазиятигача күтәрүлишида барабанга үраладиган канаттиннег узунлуги, м; L_T -чүмичин уши бүшатиннег төкөрги вазиятидаи төмөндөгөн жөнниннег настки нүктесиңгача түнипринде барабандын чуваудиган канаттиннег узунлуги, м.

Чүмичин бүшатин учун бүрнен вақты зарур бүрнин бурчаги ходил қыниннега мөс равнинде белгиләнәди (бу бурчак одатда, 90^0 көлиб қабул қынинади) бунда бүрнин платформасиннег шифов олини ва тормозланиши давомийликлари ҳисобга олинади:

$$t_b = \frac{\beta}{\omega} + \frac{t_{\text{бұн}}}{2} + \frac{t_{\text{топ}}}{2},$$

бу ерда, ω - платформаниннег барқарор ҳаракатланишида бүрнин тезлігі, $1/\text{с}$; $t_{\text{бұн}}$, $t_{\text{топ}}$ - шифов олини ва тормозланиши вақты, $1-2$ с тағайын.

Экскаватор түғри кураги билан ишлаганида чүмичин күтәрнен ва түниприн, одатда, платформани бүшатынша ёки ва қазыладиган жойында бүрнен билан құнисиб олиб борилади.

Цикел түлә вақты:

$$t_u = t_K + t_\kappa + t_{\text{бұр}} + t_{\text{хай}} + t_{\text{бұр}} + t_{\text{алк}},$$

бу ерда, $t_{\text{бұн}} = 1-2$ с ва чүмичиннег спикимига бөлінік; $t_{\text{алк}} = 1-1,5$ с - бөниқарын ричасларин алмасылаб құнисига сарғланадиган вақт.

Экскаваторниннег хронометраж йұлы билан аниқлаудың шарттарыннег давомийлігі грунт түрига, иш шаронитига, чүмичиннег спикимига, иш жиһозашыннег түрига бөлінік ва үртача $q = (0,25-4)$ м^3 бўлган чүмичлар учун 13-40 с иш ташикл өтади.

1.4.10. Экскаваторнын статик ҳисоблаш

Хисобий шартарни экскаваторниннег түргүнлик шартлариниң ізинненда, бүрнинде ва ҳаракат вақтидаги босымларин аниқлаудан ғибрат. Түғри куракал экскаваторлар учун ағдарылыштың эжтимоли күйдеги вазиятлар учун текшириллади:

- оданнан ағдарылыштың эжтимоли (41 а -расем.); қулоч горизонтта шеббатан $d_\kappa = 35-40^0$ бурчак остида оған, даста горизонтал ҳолтада ва ўз ішлениннег 2/3 қисеми қадар чиқиб турибди, чүмич грунт билан түйдірилдиган. Мувозанат шартидан;;

$$\sum M_B = O$$

$$q_{noc1} = \frac{[q_{\varphi+r}(l_1-r) + q_\varphi(l_2-r) + q_k(l_3-r) - q_\pi(l_4+r)]}{l_5+r},$$

бұ уда, q_{nos} — посаптннннг массасы, кг; $q_{\varphi+r}$ — чүмичнннг грунт биләп биргаликдаги массасы, кг; q_φ , q_k , q_π — даста, қулоч, бурилиш платформасынннг массасы; l_1 , l_2 , l_3 , l_4 , l_5 — таъсир этувчи күчларнннг еңбактары (41 а - расм), м; r — платформасынннг бурилиш доира-сийнннг радиусы, м. - орқага, ағдарыннн эхтимолы (42-б расм); қулоч горизонитта ишебатан $\alpha_k = 55-60^\circ$ бурчак остида отган, даста верти-каль вазиятда, чүмич грунттен қулоч төвөни ёнда турибди ва грунта таянади.

Моментлар тенгламасындан:

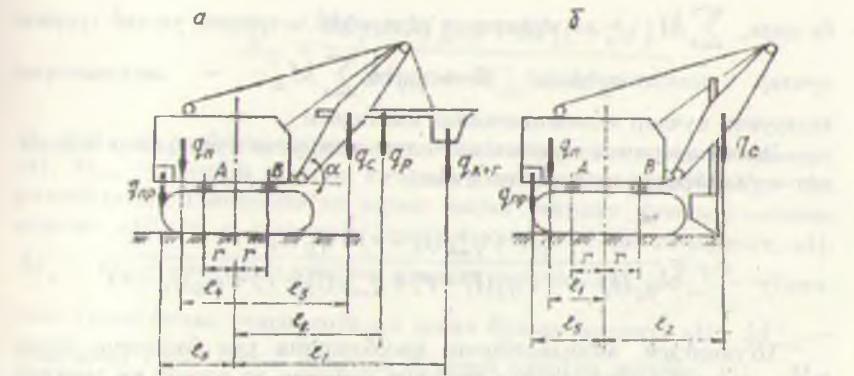
$$q_{noc2} = \frac{q_k(l_2+r) - q_\pi(l_4-r)}{l_5-r}.$$

Посонги массасынннг кабуз қызметтеган катталиги q_{noc_ϕ} қуйидаги ифодадан тошилади. $q_{noc_2} \langle q_{noc_\phi} \rangle q_{noc_1}$

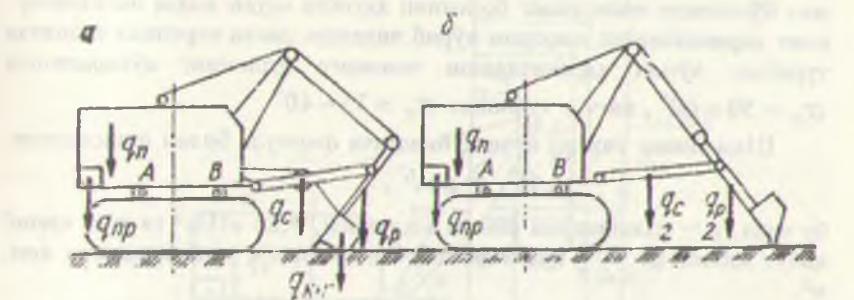
Тескари қуракал экскаватор учун олдинга ағдарылған холга онд қуйидаги вазиятлар құрыл чиңелады: чүмич қазылған жойдан чиңелади; бүннатынннг бурилишінннг бошланыши (42 а -расм).

Орқага ағдарылған хол учун (43 б -расм): чүмич дастаинннг максимал чиңіб туриңда ерга туширилған, унннг массасынннг грунт тұла қабул қылады, платформага еса даста ва қулочинннг ярим массасы таъсир қылады. Ҳар иккі хол учун күчларннннг А ва В нүкталарга ишебатан моментлар тенгламасы тузылады. Драглайи ишчи қурилмалы экскаваторлар учун посаптннннг массасы түрі қурак учун текширилғанн каби текшириллади. Бунда олдинга ағдарылышинн тек-ширишінде тоқланған чүмич күтәріллади, қулоч еса горизонитта ишебатан $\alpha_k = 30^\circ$ отган деб хисепбланаади. Орқага ағдарылышинда — чүмич грунта туширилған, $\alpha_k = 45-50^\circ$.

Экскаваторнннг түрғуннннг алманштырыладын жиһозлар тури-дан қатын пазар экскаваторга унннг ишлапидаги энг иокулай шаро-нтеларда таъсир этувчи күчларнннг ишебати биләп белгиланаади, янын бунда грунтынннг қазынннга күрсатадын энг катта қарниллығы таъсир отади.

41-расм. Тұғри куракалық экскаватор посандығинин массасынан анықлашып донир чизма.

42-расм. Тескары куракалық экскаватор посандығи
массасынан анықлашып донир чизма.

Тұғри куракалық түрғулығы иккі ҳол үчүн: ишилдёттаңдағы ва транспорт ҳолатындағы холлары үчүн текенирилдеди.

Биринчи ҳолда: буриашы платформасынан үқи жориши қысмасынан үқига перпендикуляр, даста тұла қулочига чықарылған, чүмич грунт билан тұлдырылған, қулоч горизонтта ишбатан $\alpha_K = 35 - 40^\circ$ га оттаян, иш горизонтын майдоңчада бажарылади (43-расм).

Иш вактінде түрғулық коэффициенттер күйіндегі формуладан анықланады

$$K_T = \frac{\sum M_T}{\sum M_{\omega}},$$

бу ерда, $\sum M_T$ – экскаваторниң ағдарылыш көтүшідан ушлаб турувчи күчлар моменттарининг йиғеппидесі; $\sum M_{a\cdot}$ – экскаваторниң ағдаруучи күчлар моменттарининг йиғеппидесі.

Экскаваторни А пүктеге ишбатан ағдаруучи күчларининг мұвоза-нат тегламасыдан құйыдагын әгемиз:

$$K_T = \frac{q_s r + q_{nec} (l_6 + r) + q_n (l_5 + r)}{q_k (l_4 - r) + q_d (l_3 - r) + q_{n+r} (l_2 - r) + P_{02} (l_1 - r)}.$$

Шуннанда, аниклаштырыш ҳисоблашының ҳам бажарын зарур. Бұнда ассоциациялардан таптағары динамика шамол жокламаларының ҳамда экскаваторниң қия текиселікка ўрнатын имкониятының ҳам ҳисобға олинады. Бұл қолда түргулык захирасы коэффициенті камидә 1,5 бүлиши керак. Күтарилипда ва настта тушишда қиялук максимал бүлгапидә шамолининг босымшы ҳисобға олған қолда экскаваторниң қаралаттаниң шартиниң күриш чықамыз: даста вертикаль вазиятда турибди; чүмич қаралаттаниң томонига бурилған; күтарилипда $\alpha_K = 50 - 60^\circ$, настта тушишда $\alpha_K = 35 - 40^\circ$.

Шамолининг таъсир күчи құйыдагыча формула билан аниклашады:

$$W_u = p \cdot F,$$

бу ерда, p – солишиниң шамол жокламасы, $0,25 \text{ кН}/\text{м}^2$ га теңг қилинб қабул қыллады; F – қулоч ва кабитаниң шамол үриб тұрадыған ізи, м^2 .

Тексары куракининг түргулығы иккі қол учун текшириллады (44 а, б -расм).

Бириңчи қолда чүмич қазылған жойдан чиққанда үтиб бұлмайдын түспіңкә дүч келады деб фарас қыллады. Бұнда тортувчи барабан тормозлаған, двигателинин бутун қувваты эса иш жиһозиниң күтарилиптағанда сарғылайды.

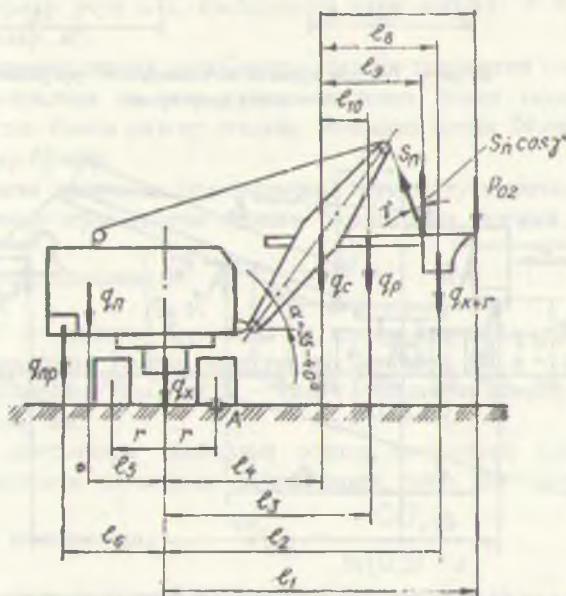
Иккинчи қолда чүмичдеги ёнишқоқ грунт чүмичинің максимал чиқыб туриңдада тұқыллады, деб фарас қыламыз.

Драглайн түргулығы (45-расм) ушин бұшатылышда бурилышына мөс вазиятда текшириллады; бурчак $\alpha_K = 25 - 30^\circ$, чүмич грунт билан тұлдырылған ва қулочинин каллагынга тортылған, экскаватор $3 - 5^\circ$ қиялукда инсталайді.

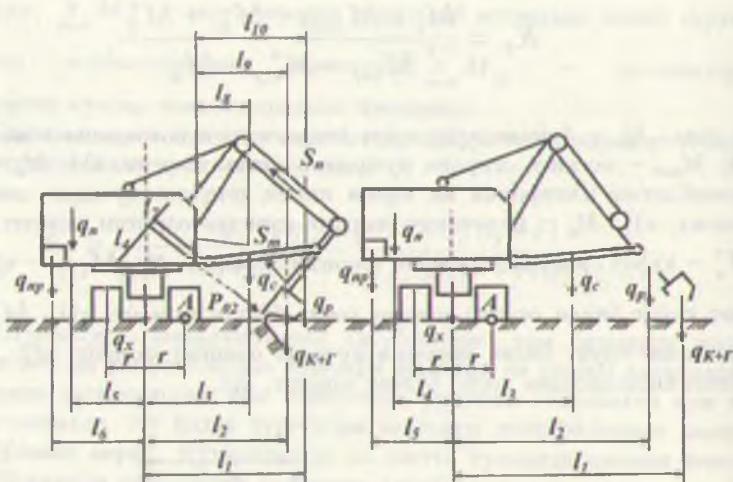
Драглайнининг түргулык коэффициенті:

$$K_T = \frac{M_r + M_{\text{нос}} + M_{\text{ю}} + M_K^*}{M_{q+r} + M_{q+r}^* + M_u},$$

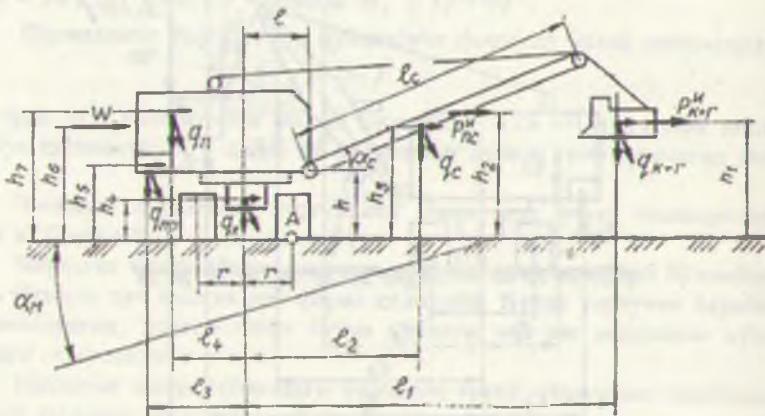
бұрында, M_r — бүрілдігап қынс оғирлік күчидан олинған момент, кН; $M_{\text{нос}}$ — носаңғы оғирлік күчидан олинған момент, кН; $M_{\text{ю}}$ — бурилмайтын платформа на ториши қынс оғирлік күчидан олинған момент, кН; M_K^* — құлоччинің оғирлік күчидан олинған момент, кН; M_{q+r}^* — құлоч инерция күчидан олинған момент, кН; M_{q+r} — құмичинің түрлітінде оғирлілігідан ҳосият бүлған момент, кН; M_{u} — шамол токтамасыдан ҳосият бүлған момент, кН.

43-расм. Тұғыр құралылы экскаваторинің түргулығынни анықлашып донир чызма.

44-расм. Тескари күракли экскаваторинин тұрғыншынын аниқлашынан дөнәр чизма.

45-расм. Экскаваторинин драгайы билан тұрғыншынын аниқлашынан дөнәр чизма.

Ағдарувчы моментларни құйыпдатып шығадаңдар өрдамыда аниқланы мүмкін:

$$M_r = q_n \cos \alpha (l_4 + r) - q_n \sin \alpha \cdot h_7;$$

$$M_{noc} = q_{noc} \cos \alpha (l_3 + r) - q_{noc} \sin \alpha \cdot h_5;$$

$$M_x = q_x \cos \alpha \cdot r - q_x \sin \alpha \cdot h_4;$$

$$M_K = q_K \cos \alpha \cdot (l_2 - r) q_K \sin \alpha \cdot h_3;$$

$$M_K^u = \frac{q_K \omega^2}{q} \left[l \cdot h + 0.5 l_c (l \sin \gamma + h \cos \gamma) + \frac{l_K^2}{3} \cos \gamma \cdot \sin \gamma \right];$$

$$M_{K+I} = q_{K+I} \cos \alpha \cdot (l_1 - r) q_{K+I} \sin \alpha \cdot h_1;$$

$$M_{K+I}^u = P_{K+I}^u + h_1; \quad P_{K+I}^u = \frac{q_{K+I}}{q_n} \cdot \omega^2 \cdot l_1;$$

$$M_\omega = W \cdot h_6; \quad W = \kappa \cdot q \cdot \sum F_i;$$

Бу ерда, ω - бүрнини платформасыннинг айланышы бурчак тезлігі, 1/с; W - шамолининг босым күчи, Н; κ - яхлатынк коэффициенті (яхлит деворлар учун $\kappa=1$, панкаралар учун $\kappa=0,4$); F - шамолға тексари іздалар, м².

Экскаваторни статик ҳисоблашыда грунтта тұшадыган солиңтирма босым текшириледі ва ушы рухсат этилғаннан билан таққосланады. Агар әндік катта босым рухсат этилғаннан босымдан ортуқ болса, у ҳолда тұшама зарур бўлади.

Ўрмаловчи занжирлар (гусеницадаи) грунтта тұшадыган, экскаватор наспортада күрсетилгенде үргача солиңтирма босымни күйнәдиги

$$\text{формула биссан анықланады: } P_{up} = \frac{G}{2\sigma l},$$

бу ерда, G - грунтта берилгенде ұшамма вертикал күчларининг оғырлык марказыдан үтгувчи, тенг таъсир этувчи, Н; σ - ўрмаловчи занжир тасмасыннинг энг, мм; l - таянч ўрмаловчи занжир тасмасыннинг ұзуындығы, мм.

Юрин жиһоззары таянчлары остига экцентрик күйнілгендегі искитта ўрмаловчи занжирлар конструкция учун әндік катта босым

$$\text{куйнәдигича анықланады: } P_{max} = \frac{2G_H}{3\sigma(0,5l - e)},$$

бу ерда, G_H - грунт сиртеге таъсир этувчи нормал күчининг ташкил этувчиси, Н; e - G_H күчининг күйниниң экцентрикитеті, м.

Экскаваторнинн массасы ва вазифасынга қараб, грунтта тұшадыган үргача босым 0,06–0,25 МПа ни ташкил этады; күчендік грунтларда шиловичи машиналар учун 0,035 МПа таға.

1.4.11. Экскаваторнинг тортинин ҳисоблаш

Ўрмаловчи занжирни экскаватор тортини балансининг тенгламасини қўйидаги формула билан ифодалаш мумкин:

$$S_{T\max} = W_x + W_h + W_j + W_m + W_{uv} + W_{byr}$$

бу ерда, W_x – ҳаракатланинга қаршилик, W_h – кўтарилинига қаршилик, W_j – жойидан кўзғалинидаги қаршилик (инерцияни синги), W_m – шамол қаршилик, W_{uv} – ўрмаловчи занжир ичкарисидаги инқаланинга қаршилик, W_{byr} – бурилинига қаршилик.

Ўрмаловчи занжирни юриш жиҳози бўлганида ҳамма қаршиликларининг бир вақтда таъсир этишини ҳисобга олмаслик зарур: масалан, кўтарилида бурилиш ёки шамол қаршилигини фақат иштено ҳоллардагина ҳисобга олни мақсадга мувофиқ эмас.

1. Ҳаракатланишга қаршилик қўйидаги формула билан аниқланади, кН: $W_x = f \cdot m \cdot g$,

бу ерда, f – думаланига (ҳаракатланинга) қаршилик коэффициенти.

2. Кўтарилинига қаршилик қўйидаги ифода бўйича аниқланади, кН: $W_h = m \cdot g \cdot \sin \alpha$,

бу ерда, α – йўлининг (жойиниг) кўтарилини бурчаги.

3. Жойидан кўзғалинида инерцияга қаршиликни тақрибан қўйидаги формуладан аниқланаш мумкин, кН: $W_j = \frac{G \cdot v}{g \cdot t_{uv}}$.

бу ерда, v – экскаваторнинг изгаришлами ҳаракатланиши тезлиги, км/соат; g – оғирлик кучининг тезланиши, м/с²; t_{uv} – инқаланиши вақти, с.

Экскаваторнинг ўргача ҳаракатланиши ўргача тезлиги $v = 1 \text{ км} / \text{соат}$ ва $t_{uv} = 3 \text{ с}$ бўлганида $W_j = (0.01 - 0.02)G$.

4. Шамолга қаршилик қўйидаги формула билан тоинлади, кН:

$$W_m = 0,005 \cdot F(v \pm v_0)^2,$$

бу ерда, v_0 – шамол тезлиги, км/соат.

Амалда шамолга қаршилик тезиорар экскаваторлардагина ҳисобга олиниди, сенин юарар экскаваторларда бу қаршиликни ҳисобга олмас ҳам бўлади. Шамол қаршилигини ҳисобга олни мураккаб эмас ва уни ҳамма турдаги экскаваторларга татбиқ этиш мумкин.

5. Ўрмаловчи занжир ичкарисидаги инқаланинга қаршилик қўйина оминаларга боғлиқ (занжирларнинг оғилини, таянчлардаги

қаршиликтер ва ҳоказо). Тажриба шүли билан құйындағы аниқланған, кП:

$$W_{\text{шв}} = (0,05 - 0,1)mg.$$

6. Бурлининг қаршиликтер құйындағы аниқдан мүмкін, кП:

$$W_{\text{бyp.}} = \frac{\mu_{\text{бyp.}} \cdot mgl}{4(B_{\text{шв}} - b)}$$

Бу ерда, $\mu_{\text{бyp.}}$ — бурлинг қаршилик коэффициенті (бетон ва қуруқ зич грунт үчүн 0,5; зич нам грунт үчүн 0,35; юниоқ, нам грунт үчүн 0,8); l — таянч үрмаловчи занжир тасмасининг узунлігі, м; $B_{\text{шв}}$ — үрмаловчи занжир ўқларын орасындағы масофы, м; b — үрмаловчи занжир тасмасининг эни, м;

Тортин құчиннег әнд кетте қойматы ва движателиннег құнватига қараб, экскаваториннег ҳаракатланнин тезлігінн аниқлан мүмкін

$$\nu = \frac{N_{\text{шв}} \cdot \eta_{\text{шв}}}{S_{t_{\text{max}}}},$$

Бу ерда, $\eta_{\text{шв}}$ — тортма ва юрни механизмнин ФИК, таҳминан 0,6 — 0,7.

Үрмаловчи занжирда юрадын экскаваторларда ишчи тезліклари 2,5—4 км/соатдан онынсаны керак, тезліктар сони жаңа билан искитта қабул қылышады. Нивомогидроплакларда юрадын экскаваторларда камида түрттә тезлік бұлады.

Биринчи тезлік (0,9—1,2 км/соат) — экскаваториннег қазындан жойда ва йұннег оғир участкаларда ҳаракатланнин шаронстарында күра аниқланады; иккінчи тезлік — 15 %гача бұлған күтарылышин енгис үчүн құлланады; ушінчи тезлік — үргача ҳолатдаги йұлларда күтарылышин 7 %гача бұлған үргача ҳолатдаги йұлларда ҳаракатланнин үчүн; түртінчи тезлік-күтарылышин 5 %гача бұлған яхши йұлларда ҳаракатланнин үчүн.

Нивомогидроплакларда юрадын экскаваториннег ҳаракатланниннег қаршилик үрмаловчи занжирдан экскаваториннег қаршиликтерінде хисоблашады.

Экскаватор кетте тезлікларда (40 км/соат дан орын) түрганда уннег ҳаракатланнинег қаршиликтерин хисоблашада шамол қаршилигин хисобга олші керак.

Етакчи үқида дифференциалы бұлған нивомогидроплаклар механизминнег бурлининг қаршилик құйындағы формула бүйінча төнилады

$$W_{\text{бyp.}} = \frac{m \cdot g \cdot \mu \cdot \rho}{r},$$

дифференциаленіз етакчи ўқ бұлғанда $W_{бұр} = \frac{Q \cdot \mu \cdot a}{2r + a}$.

Фрикцион болганини битта гидравликаның бурилышындағы қаршылығының қүйіндеги ифода ёрдамыда анықталған мүмкін

$$W_{бұр} = \frac{Q \cdot f \cdot a}{2r + a}.$$

Бу формулаларда:

μ - шинадарының пұлга инқазаның көффициенті, 0,6 – 0,7 га тең қабуғ қылышады; ρ – инқазаның күчлари mmg шын гидравликаның айланин марказыдан қүйілши радиусы, 0,03–0,05 га тең; r – экскаваторының бурилыш радиусы, чүмінин сірлемі 0,4 м³ гача бұлған машиналар учун – 5–6 м; сірлемі 0,5–0,65 м³ бұлған машиналар учун 7–8 м; 0,8 м³ ва ундағы ортиғары учун – 8–9 м; Q – дифференциаленіз ўқ ёки фрикцион болганини гидравикка түшіндігін тоқтама, кН; a – гидравик изләрін орасындағы масоға, м.

Гидравикаларының диаметрінің ва иневматик шинадар ұлчамаш анықлаш учун чиқиб турадыған таянчлар шында интироқ отмагай ҳолларда гидравикка түшіндігін зиг катта әхтималдың тоқтаманы билүш керек. Бу тоқтаманы қулоч машина ўқы бүйілаб жойланған ҳол учун ва қулоч битта гидравикка қараб ұшаған ҳол учун анықланады.

Экскаваторының түркүншік шартлари ва балансиның мұстақамлігі, шинадарының диаметрінің 3–4 % га тең бұлған әғишин шартлары бүйінча лойиҳаланадыған экскаваторлар учун иневмогидравикларының параметрлерін анықлаған мүмкін.

1.4.12. Экскаваторни кинематик ҳисоблаш

Ижро механизмдарының шын тезіктілері ва двигател валинин айланин частотасы (такрорлігі) бүйінча экскаваторларының ассоши механизмлары (күтәрін механизми, бурин меканизмі ва ҳ.к.) учун умумий узатын сонин анықланған мүмкін. Сүйгіра экскаваторының таңланған конструктив-кинематик қызынаға мувоғиқ умумий узатын сонин кинематик звенолар (бүғаштар) үргасыда тақсимланған мүмкін. Шу билан бир вақтда узатма тури анықлаштырылады.

Двигател вали билан чүмінин күтәрадыған чиғыр барабаны үртасындағы умумий узатын сони қүйіндеги ифода ёрдамыда көлтириб чиқарылады

$$U_K = \frac{\pi \cdot D_6 \cdot n_{дв}}{60 \cdot v_K \cdot U_{п}},$$

бу ерда, v_k — чүмичин күтариши тезлиги, м/с; U_n — чүмичин күтариши полинастининг карралылғы (тұғри курак учун, одатда, $U_n=2$).

Канат-блокли бөсім механизмі, драглайни ҳамда тескары курак-шын күтариши на торғыш механизмлары учун үмумий үзатыш сонини қисебозланда ҳам шунда ўхшаш инебатдан фойдаланылған мүмкін.

Эскаваторни бурини механизмнининг үмумий үзатыш сони

$$U_{\text{бұр}} = \frac{n_{\text{ба}}}{9.56 \cdot \omega_{\text{max}}},$$

бу ерда, ω_{max} — экскаватор платформасы бурилишинин оптималь бур-чык тезлигі, 1/с.

Үрмаловчи занжиралюриши жиһоззининг үзатыш сони

$$U_{yz} = \frac{n_{\text{ба}}}{n_{\text{юл}}},$$

бу ерда, $n_{\text{юл}}$ — үрмаловчи занжиринин стакчи юлдузчасининг айла-

$$\text{нин частотасы, абл/мин: } n_{yz} = \frac{1000 \cdot v_z}{60 \cdot \pi \cdot D_{\text{юл}}},$$

v_z — экскаваторниң ұракатларинин тезлигі, км/с; $D_{\text{юл}}$ — стакчи юлдузчанинг диаметри, м; гидравликлюриши механизмнининг үзатыш сони

$$U_{\text{ГЮ}} = \frac{S_{T_{\text{max}}} r_1}{M_{\text{ба}} \cdot \eta_{\text{ю}}},$$

бу ерда, $S_{T_{\text{max}}}$ — энг катта торғыш күчи, Н; r_1 — стакчи гидравликлюришининг күч радиусы, м; $M_{\text{ба}}$ — двигателесининг номинал буровчи моменті, Нм.

Эскаватор қулочини күтариши механизмнининг үзатыш сони:

$$U = \frac{S_k D_\delta}{2 M_{\text{ба}} U_n \eta_\delta \eta_M},$$

бу ерда, S_k — күтариши күчи, Н; D_δ — қулочини күтариши барабанининг диаметри, м; η_δ^k — битта блокининг Ф.И.К, η_M — қулочини күтариши механизмнининг ФИК.

Қулочини күтариши полипастдаги күчин, экскаваторниң трунтада өтгән иш вазияттың күтариши зарур болған ҳол учун, график-аналитик Ыл биләп аныктап зарур.

Қулочини күтариши барабанниң диаметрінинг шунда ўхшаш экскаваторниң барабанниң диаметрінен тенг қылыш олшім мүмкін.

Эскаватор асосий механизмларининг кинематик звенолар үргасыда үмумий үзатыш сонини тақсимдәп бүйінча тавсиялар махсус

адабиётларда көлтирилгән. Бұңдан ташқары, кинематик занжирлар алоқында механизмларинің үзатын сондартарни анықтап да шуның үхшамы экскаваторинің тегінің үзатын сондартында қараб мүлжал олған мүмкін.

1.4.13. Экскаваторниң конструктив ҳисоблаш

Ҳисобий юкламалар ва рухсат этилған күчланишларни танлат

Экскаватор конструкциясыннан элементтердің ҳисоблашында амал қылышадын юкламалар тасодифій, нормал ва авария ҳолатидагы юкламаларға бүлинеді.

Ноқуслай шароитларда экскаваторинің ишләш жараёнында ізага келінеш мүмкін бўлған юкламалар тасодифій юкламалар деб аталади. Бундай юкламаларниң ҳосні бўлини оҳтимоли жуда кам.

Нормал (мельердаги) юкламалар экскаваторниң ишлатында устуң бўлған шароитлар бўйича анықтапади. Шунда шароитлар учун экскаваторинің иши берилған хизмат мұддатын үчүн ҳисобланади.

Авария ҳолатидагы юкламалар экскаваторниң ишлатынниң қоңдалары бузылғанда ёки уннан кинематик занжирдагы бирор механизмыннан күзде туғымаган сипиши оқибатыда ізага келінеш мүмкін (масалан, машина ағдарилиб кеттепеңде, қулоч қулаб тушиб кеттепеңде, канаттар узилганида).

Конструктив ҳисоблаш иккі бөекінчде оліб борилади.

Биринчи бөекінчде экскаватор конструкциясын элементтери ва уннан механизмдердегі деталары кесимларинің тахминий ўлчамлары анықтапади.

Бүннинг үчүн хавфий кесимлар, таъсир этувчи юкламалар ва рухсат этилған күчланишлар анықтапади. Ҳисобий юкламалар динамик коэффициент K_d түрліліктердегі тәжриба мәлдемелериден фойдаланып анықтапади (23-жадвал).

$$M_{\max} = K_d \cdot M_H; \quad P_{\max} = K_d \cdot P_H,$$

бу ерда, M_H ва P_H – двигатель барқарор режимде ҳисобий (номинал) құвваты билан ишлаганда конструкцияның берилған элементтерде ёки деталарда ҳосні бўладиган номинал моменти ва күч.

Бир чүмчилли экскаваторнинг асосий механизмлери укуни энг калта жишилган изобрәтиелестэр K_2
23-жадвали

Механизм түри	Динамик юзелмани инклиниш укуни шартлар			К ₂
Күтариши механизми	Асосий чигиринш муртаси, узб күйн.	Лөсслий узатманинг муртаси буровчи моментинин чекли- майды	Чўйининг бикр тўсекка тиради- ни	И. Е. Д. Буланди 5-6
		Лөсслий узатмаса трубоузатма еки серварни момент фрикцион муртаси ен узантан	1 – 2 чи тоидали грунтларда тұхтатни	Электр двигатели булганда 3,5-4,2
Лөсслий чигиринш муртаси сири- нади	Лөсслий чигиринш муртаси сири- нади	3 – 4 чи тоидали грунтларда тұхтатни	2 – 2,8	2 – 2,8
		Чўйинин бикр тўсекка тирадиши	3 – 4 чи тоидали грунтларда тұхтатни	3-4
Механизм түри	Динамик юзелмани инклиниш укуни шартлар	1 – 2 чи тоидали грунтларда тұхтатни	1,4-2	1,4-2
		3 – 4 чи тоидали грунтларда тұхтатни	1,45-2,4	1,45-2,4
Юрганни мес- ханизми	Үрмалогич замекпәрәрлердин тұхтатни	Чўйинин III – IV группаларда тұхтатни	Чўйинин бикр тўсекка тирадиши	1,55
		Үрмалогич замекпәрәрлердин тұхтатни	1 – 2 чи тоидали грунтларда тұхтатни	2,5 4,05
Бурни мес- ханизми	Тирекшілдер маккултида бурилши	Чўйинин замекпәрәрлердин тұхтатни	Инсематик бомжарни	1,5 – 1,6
		Гидравлик бомжарни	Инсематик бомжарни	2,1-2,15
				1,2-1,25

Двигател билан чегаравий момент муфтаси ўргасидаги деталларни қуйидаги бөлшешін бүйінча әнд кіттә іюкламаға ҳисоблаш мүмкін

$$M'_{\max} = M'_H \cdot K_3,$$

бу ерда, M'_H – чегаравий момент муфтаси таъминлайдыган номинал ҳисабиі момент, (масалада, құмични құтариши чиғири учун номинал момент зарур ҳисабиі қазини күчини ҳосил қылышдан келиб чиқиб анықладапади).

K_3 – муфталарни ҳисоблашпа захира коэффициенті (24-жадвал).

Ишқаланишнинг ўртача коэффициенті бүйінча ҳисоблашпа экскаваторнинг муфталари ва тормозлари учун захира коэффициентлары $K_{зах}$ нинг тавсия этиладыган қыйматлари

24-жадвал

Вазифаси	Тури	$K_{зах}$
Асосий муфта	Диски	1,45 – 1,55
Реверсив механизм муфта- си	Диски	1,15-1,25
	Конуси	1,18 – 1,28
	Колодкали пневмо каме- рали	1,2 – 1,3
	Тасмали	1,35 – 1,5
Асосий чиғири барабандары- нинг муфталари	Тасмали	1,25 – 1,35
	Колодкали пневмокаме- рали	1,15 – 1,25
Асосий чиғири барабандары- нинг тормозлари	Тасмали	1,4 – 1,6
Электр үрітмалы күл мо- торлы экскаваторларда че- гаравіті мамент муфталари	Колодкали пневмокаме- рали ва диски	1,15 – 1,25

Рухсат этилген күчланишлар қуйидаги ифодадан тошилады:

$$[\sigma] = \frac{\sigma_{ok}}{n_{min}} \varepsilon_T,$$

бу ерда, σ_{ok} – иұлатиннің оқуячаппик чегарасы (25-жадвал).

**Конструкцион шўлатларнинг
мустаҳкамлик тавсифлари**

25-жадвал

Пўлат маркаси	ГОСТ 380-71 бўйича	ГОСТ 1050-74 бўйича	Кучланиш катталиги, Н/м ²		
			σ	σ_{ok}	σ_u
Ст. 1.	Ст.10.	140	180	320 – 420	
Ст.2.	Ст. 15.	145	200	350 – 450	
Ст.3.	Ст. 20.	150	220	400 – 500	
Ст.4.	Ст.25.	160	240	430 – 550	
–	Ст. 30.	165	260	480 – 600	
Ст.5.	Ст. 35.	175	280	520 – 650	
–	Ст. 40.	185	300	570 – 700	
Ст. 6.	Ст. 45.	215	320	600 – 750	
	Ст.50.	245	340	630 – 800	
	Ст.40Г	220	300	580	
	Ст.40Х	250	365	730	
	30xH2M	240	520	730	

Масштабли омилнинг тавсия этилган қийматлари

26-жадвал

Вал диамет- ри, мм	ϵ_{ok} қиймат		Вал диа- метри, мм	ϵ_{ok} қиймат	
	Углерод- ли пўлат- лар учун эглинида	Буралинида бар- ча пўлатлар учун, юкори мустаҳкам пў- латлар учун эги- линида		Углерод- ли пў- латлар учун эглини- да	Буралинида барча пўлат- лар учун. Юкори мус- таҳкам пўлат- лар учун эги- линида
15 – 18	0,93	0,85	80 – 90	0,72	0,60
18 – 20	0,92	0,83	90 – 100	0,70	0,59
20 – 25	0,89	0,80	100 – 110	0,70	0,57
25 – 30	0,88	0,77	110 – 120	0,68	0,56
30 – 35	0,86	0,75	120 – 130	0,67	0,55
35 – 40	0,85	0,73	130 – 140	0,66	0,54
40 – 45	0,83	0,71	140 – 150	0,65	0,53
45 - 50	0,82	0,70	150 – 160	0,64	0,53
50 – 60	0,78	0,67	160 – 170	0,63	0,52
60 – 70	0,76	0,65	170 – 180	0,62	0,52
70 – 80	0,74	0,62	180 – 200	0,61	0,52

**Механизмлар деталларини ҳисоблаш учун хавфсизлик
коэффициентининг минимал қийматлари**

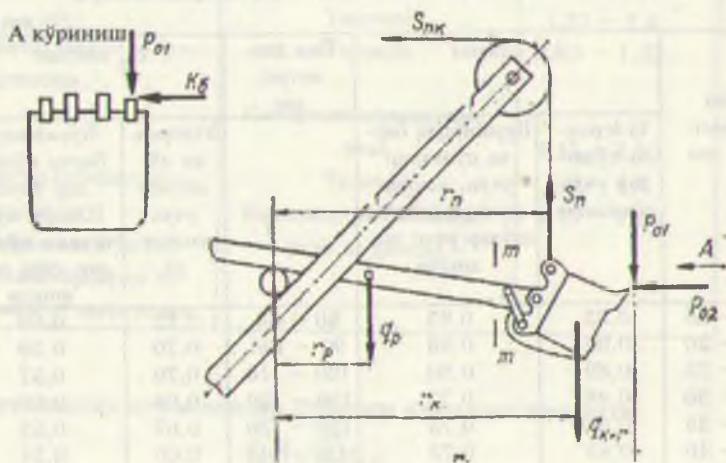
27-жадвал

σ_{ok} / σ_B	0,45 – 0,55	0,55 – 0,7	0,7 – 0,9
n_{min}	1,25 – 1,4	1,4 – 1,6	1,6 – 1,8

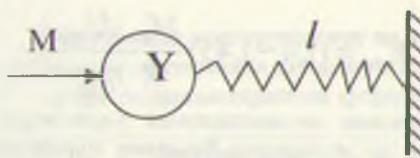
**Конструкцияларни ҳисоблаш учун минимал
хавфсизлик коэффициентлари**

28-жадвал

Тузилмани ишлатилиши	Пұлат		Алюминий қотиннама лари
	углеродин	кам ле- гирлан- ган	
Кулоч, дастак, иккى оёқли устун, пешток ва рамаларнинг асосий күтариб түрүвчи элементлари Чүміч ва металл конструкция- ларнинг иккениңди даражасы эле- ментлари	1,2 – 1,4	1,3 – 1,5	1,4 – 1
	1,1 – 1,2	1,2 – 1,3	1,2 – 1

46-рам. Тұғыр курак дастасының ҳисоблашта онд чизма.

47-расм. Экскаваторинін асосий механизмдары учун хисобиң чизма.

P_{min} — механизмлар деталдариниң хисоблашыда 27-жадвал бүйінчі, металл конструкциялариниң хисоблашыда 28-жадвал бүйінчі қабул қылғандаған минимал хавфензілк коэффициенті.

Конструктив хисоблашының негінчи босқынчыда экскаватор тапланған конструкциясы деталлары ва элементлариниң тапланған кесімлары мустаҳкамлық ҳамда чыдамылғын бүйінчі узоқ хисмет қылғаннандағы ва ейненнанға текшириледі.

Бұнда іюклама экскаватор конструкциясы элементлариниң бикреттігінін ва групптін хисобға олған қолда, хисобиң кесімлариниң қағидағы захира коэффициенттері анықланады (27, 28-жадваллар).

Хисоблашының негінчи босқынчы тәтбіқдан экскаваторинін асосий механизмдері ва металл конструкциялариниң хисоблашынде үсулиниң көлтирамыз.

Бұнда асосий этибориң хисобиң іюкламалариниң ва үлар құйылған нұктаяларини, хавфты кесімларини ва захира коэффициенттерін анықланға қарата ми. Хавфты кесімлардагы күчләнештер мәтериалдар қарашылғаннанғ үмумий үсулары асосида анықланады.

Тұғры куракинің дастарын мустаҳкамлық хисоблаш. Дастаның хисобиң вазияты چүмічин күтарын механизмнің хисоблашыда қабул қылғаннанға үшінші (46-расм). Чүмічин маңқамдан оның мөштепең яғниңдагы кесім іюкламалариниң құйылғылар таъсир этишининде негі қоли учун мустаҳкамника хисоблашады:

1. Қазини күчлары P_{01} ва P_{02} экцентрик күйилганиңда күтарын күчі S_{k1} нинг ва босым күчі S_b иштегендегі катта қийматлари таъсир этиады, ен күч йүк, яғни $K_e=0$. Қазини күчлары одатдагы چүмічларда четки тишининде үргасына ва кесевчің қыррасын ярим доправий چүмічлар учун даста бүйілама үқидан چүмічининде $1/4$ кесімнің қадар масофа да құйылады.

2. Айнаң ұна S_{k2} , S_b күчлариниң энг катта қийматлары ва энг катта статик ен күчлар таъсир қылады, қазинига қарашылк күчлары P_{01} па P_{02} күчлариниң танылған штукчилары марказий құйылады.

Ен күчлар құйылғандықтап формула билан хисоблаш чиқарылады:

$$K_{\text{бр}} = (1,4 - 1,45) \frac{M_{\text{дв}} \cdot U_{\text{бр}}}{R \cdot \eta_{\text{бр}}}$$

бу ерда, 1,4–1,45-бүрлиниш механизмининг тормозидаги тормоз моментининг захирасини ва экскаватор бүрлиниш қарнамасидаги статик қаршиликни ҳисобга олувчи коэффициент; R – тиши учидан бүрлиниш платформасининг айланниш үзігінде бүлгелі масофа, м; $\eta_{\text{бр}}$ – бүрлиниш механизмининг ФИК.

Құтариши күчі қуіндеги формула билан анықланады:

$$S_K = S_{KK} \cdot U_n \cdot \eta_n,$$

бу ерда, S_{KK} – құтариши чигирининші барабаннан ұраладыған канатдаги максимал күч, Н;

$$S_{KK} = \frac{2M_{CT}}{D_6} \cdot U_{\text{чиг}} \cdot \eta_{\text{чиг}} \cdot K_{\text{юк}},$$

бу ерда,

$$M_{CT} = M_H \cdot K_3$$

– движател ёки құтариши мұфтасын таъминлайдыған тұхтатадыған статик момент; $U_{\text{чиг}}$ – чигир механизмининг үзатыш сони; $\eta_{\text{чиг}}$ – чигир механизмининг ФИК., η_n – құтариши полисености ва айлантириб үтказуучи блокларининг ФИК; $K_{\text{юк}}$ – канат учун динамик қокlamашыншың шығ катта коэффициенті.

$$K_{\text{юк}} = \frac{M_{\text{дв max}}}{M_{CT}},$$

бу ерда, $M_{\text{дв max}}$ – движател налидеги ёки юритма мұфтасындағы шығ катта момент бүлінб, юритма конструкциясыншың түрінде қараб 29 – жағдайлда көлтирилген формулалар бүйінча анықланады.

Бу формулалар 47-расемда күрсатылған соддалаштырылған динамик системаның харакат тәсілдерлерини сипат ассоциацияларынан анықтайды. Универсалдық тәсілдерлердің көмекінде қаралған формулалардың қолданылуында өзара салыстыруға болады.

**Юритманинг конструкцияси ва турига қараб
механизмларини тұхтатыпда динамик юкламаларни ҳисоблаш
учуя соддалалштирилған формулалар**

29-жадвал

Юритма тури	№	Ҳисобий ҳолат	Формула
Інер әки дөйөтір дин- гател билан шыншыны бір моторни юритти	1.	Чигир юритмаси мұфтаси чегара	$M_{de\max} = \omega_0 \sqrt{IC} + 0.75M_{\max}$
	2.	Ассоий момент мұфтаси әмас фрикцион мұфта че- гаравий момент мұфтаси ҳисобланади.	$M_{de\max} = \omega_0 \sqrt{IC} + M_{\max}$
	3.	Турботрансформатор	$M_{de\max} = \omega_0 \sqrt{IC} + 0.634M_0$ $M_{de\max} = \omega_0 \sqrt{IC} + 0.5(M_{\max} + M_0)$
	4.	Турбомұфта әки спри- нишшеги электромагнит мұфтаси	$M_{de\max} = \omega_0 \sqrt{IC} + M_{\max}$
	5.	Чигир юритмаси мұфтаси чегаравий момент мұфтаси ҳисобланади. (Канатдан мұфтагача жойлашынан чигир деталлари)	$M_{de\max} = M_n \cdot K_3$
	6.	Двигателдан мұфтагача жойлашынан чигир юритма- сін деталлари.	$M_{de\max} = \omega_0 \sqrt{IC} + 0.5(M_{\max} + M_0)$
	7.	Электр двигатель орқали ҳа- ракатланадын юритма	$M_{de\max} = \omega_0 \sqrt{IC} + M_{\max}$
	8.	Үнүмдорлығы дөнмий гид- ронасос юритмаси	$M_{de\max} = \omega_0 \sqrt{IC} + 0.5(M_{\max} + M_0)$
	9.	Үнүмдорлығы үзгарувчан гидронасос юритмаси.	$M_{de\max} = \omega_0 \sqrt{IC} + M_{\max}$
	10.	Чигир механизмінде чегара- вий момент мұфтаси бор (мұфтадан канаттагача жой- лашынан чигир деталлари)	$M_{de\max} = M_n \cdot K_3$
	11.	Двигателдан мұфтагача жойлашынан чигир деталла- ри.	

Эсептама: Бұ формулаларда:

ω_0 — валиннің айланын бурчак теңдігі. Үнга динамик тизим кес-
тирилған (ҳисобий ҳоллар учун 1—4, 7-8 — двигатель вали; 5 ва 10
қисобий ҳоллар учун — чегаравий момент мұфтасиннің вали), 1/с;

I – двигательнинг валига ёки чегаравий момент муфтасига келтирилган тизимининг инерция моменти; C - тегишилича двигатель валига ва чегаравий моментини муфтасига келтирилган тизимининг ва грунтнинг бикорлиги; M_{max} – двигател ёки муфтанинг энг катта моменти.

Күйндагича қабул қилини мумкин

$$M_{max} = M_{\text{ок}} \cdot K_3$$

M_0 -механизмин тұхтаттың бөлшектелгендегі қадар (келтирилған) ваддағы момент, Нм.

ϕ_0 , M_{max} ва M_0 ларнинг қийматларнин анықтап (келтирилған ҳисобланыларға қарағанда) унча қийин әмас.

Двигател айлануучы қилемларнинг ва двигател билан бөлшектелген ярим муфталарнинг инерция моментлари, биринчи ҳисобий ҳолдан ташқары (29-жадвал), этиборға озинимайды. Айлануучы деталларнинг инерция моменти күйндеги ифодадан топылады.

$$i = \frac{GD^2}{Kg} \quad \text{бу ерда } \frac{G}{g} = \text{деталнинг массасы, кг.}$$

D – деталнинг ташқы диаметри, м; g – оғирлік күчтіннің тезлікшілігі, m/c^3 ; K – коэффициент, 30-жадвалда берилгендерге мүвоғиғ белгиленді.

К коэффициентининг қийматлари

30-жадвал

Уасыттағы деталлар	K
Яхшит ваддар ва үқайлар	8
Канат блоки, занжир жүдзұчалари, тинслар ва червяқтың гидравларлар, стакловчи ва йұнаалтируувчи гидравларлар, ұрмаловчи занжираар, колодкали ва тасмалы мұфталар, тормозлар учун шкивлар	7
Диски, тинсан, кулачоклы ва эластик втулкалар барлық мұфталар	9
Күйма ва пайвандаш барабандар	6

Илгарылғанда ҳаракат қылууучи чүмич грунт билан биргаликтағы массасыннан, канаттарнан жана дастарнан күттарын барабани үңгіргендегі инерция моменти күйндеги формуладан топамиз:

$$I = \frac{G_c D_\delta^2}{4g},$$

бу ерді, G_c — чүмичининг түрлөрдеги күтариши номиналдык массасы да даста массасыннан чүмичга түрги көзладындың көлемі, кг; D_b — барабаннан түрги бүйнчалык диаметри, м.

Тизимнин көзтирилген доправий бикранишарининг йигиндеринең туындылықтарынан тоғыллады:

$$C = \frac{1}{\sum_{j=1}^{l=\pi} \frac{1}{c_j}} ,$$

бу ерді, c_j — элементтеги көзтирилген доправий бикраниш бүйнеб,

$$c_j = \frac{C_i}{U_i} ,$$

C_i — элементтеги доправий бикраниш, Н/м; U_i — көзтириш үкімдердеги бүйгін аудандын узатуши соли.

Валиниң еки айрым участкаларининг бикраништың күйндеги формуласын тоғыллады:

$$C_i = \frac{3.14 E d^4}{e \cdot K} (0.5 - 0.95) ,$$

бу ерді, E — эластиктік модули бүйнеб, сияқтаныда пұлаттар учун $(0.79 - 0.84) \cdot 10^5$ МПа да тенг қызынбай олинады; d — валиниң диаметри, м; l — валиниң түпнеги, м; $0.5 - 0.95$ — валларининг әзизшілдеги бикраништарының таңылыштарынан көбіншілдеги хисобта олувчи коэффициент (кічік әйнектелештердегі солжаның кіттесінде үзүн ва таянчалары қайшишқылдығы аңаңдағы валилар учун қабул қылышады).

Яхшит шартында вали учун $K = l$. Ичи көвак вали учун:

$$K = \frac{1}{1 - \left(\frac{d_1}{d}\right)^4} ,$$

бу ерді, d_1 — ички диаметр, м.

Шиноқа ариңчалы валилар учун:

$$K = \frac{1}{1 - \frac{2nh}{d}} ,$$

бу ерді, n — шиноқа ариңчалары соли, дона; h — ариңчаның баландығы, м.

Канаттеги барабан үкігін көзтирилген доправий бикраниш:

$$C_i = \frac{E_s F_k D_s^2}{4 l_k}$$

бу ерді, F_k — канат симін кесиминин жозы, мм^2 .

λ_k – көзатыннан тұла деформацияланадиган үзүнлігі, барабандың біртте ұраманнан үзүнлігі ҳам шұнға кіради, м;

E_k – көзатыннан чүзіліпшідеги эластиксік модули $(1,15-1,3)10^5$ МПа га теңг қылғыл болынады.

Грунттың барабан үңкіра көлтирилген бикрілгі құйнудаги ифода берілген топшылдағы

$$C_r = \frac{C_{rp} D_\sigma^2}{4U_n},$$

бу ерда, U_n – чүмичин құтарадын позициястарыннан карралынғы, C_{rp} – грунттың чызығынан бикрілгі. Ҳисобланыларда

$$C_{rp} = 1000 m/m = 10^5 \text{ kN/m}$$

деб қабул қылыш тәсвірледі.

Номустақыл, мустақыл бүлгілік комбинацияланадырылған турдағы босым механизмлары босым күчларинанң әнг катта қийматы босым валилдеги S_{fmax} күч ҳосия қылышадын моменттеринң әнг катта қийматы берілген аниқтамады. Босым механизмнің таалтуғын элементтер жаңа деталдарнан моменттерінің жаңа S_{fmax} үчүн іюкоридеги формулалардан фойдаланыб аниқтамады. Бұнда грунттың шартты бикрілгінин $C_{rp} = 50000 m/m = 5 \cdot 10^5 \text{ kN/m}$ га теңг қылғыл қабул өлгінады.

Шестерія – рейкалы босым механизмін үчүн формулаға D_σ ұрнаға кремалар шестерілгендеринең бешшаптама айланасы диаметри (d_m) ин құйнуш керак.

Қазиши күчиннен ташкил аттувчилари P_{01} жаңа P_{02} шарттың әнг катта қийматтариниң S_{fmax} , S_{lmax} шарттың матылум қийматтары, чүмичиннан грунт берілген биргаликтердеги массасы q_{eff} жаңа дастағаннан массасы q_d даң келіб чықыб, дастағаларнан мувозанат течіламалариниң тузиб аниқтамады (46-расм).

Матылум іюкламалар жаңа үйнелілар ассоцида даста кесимниннан әнг іюкландынан шуктасында көлтирилген күчларнан аниқтамады.

Кесимниннан мустақамалык захираасы.

$$n_{min} = \frac{\sigma_{ok}}{\sigma_{rp}} \varepsilon_{ok}.$$

n_{min} коэффициентларинин озинган ҳисобий қийматлары 27 жаңа 28-жадвалларда көлтирилген чегараларда берілген керак.

Күлочни ҳисоблаш. Босым вали яқыннан жоғалынган кесим, іюкламалар құйнушиннан иккі ҳосия үчүн, мустақамалыкка ҳисобланысады:

1. Дастанда күлочта перпендикуляр тұрағы, чүмич шұндаі қазияттары, бұнда чүмичин құттарынан көзіншары вертикаль тұрағы (48-расм).

$S_{\text{бок}}$ және $S_{\text{бокж}}$ энг катта күчлар тәтісір қылады, булар биңрекшілік $C_p = 10000 \text{ m} / \text{m} - 10^{15} \text{ кН/m}$ бүлгаш группада тұхтаб қолин ҳөзір учун хисобланған бұлақты, худы қазыпидагы кабі, күчин, дастанн ҳисобланғандай, шеңберлік құйылған деб олинады, босым күчи $S_{\text{бок}}$ және «ұяның қаралып» тәтісір әтады. Қулоч құтарғыч иолиснастадын күчиннег қатташыны, қазынға қарыншыл күчиннег ташкыл атұвчысы, қулоч төвөндегі реакция қулоч әншілдік үшін тәтіннел мұнжакшаг текіламаларнин сиптида анықтанаады. Бұнда ұйманин спектриметриялық ярми қадар группа болған тұғырылған деб фарз қалынаады.

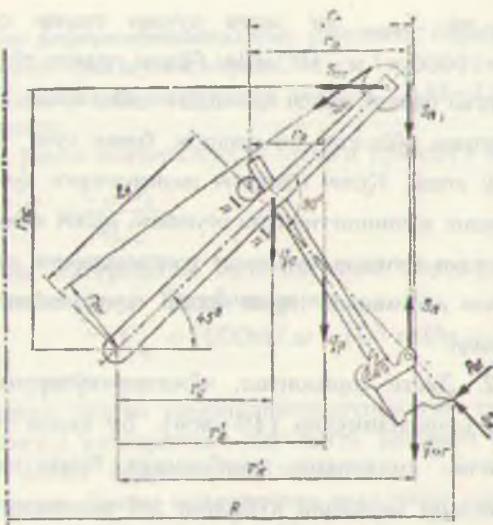
2. Дастан горизонтал, ұйманин құтарувчи канатлар және қулоч ұяның перпендикуляры (49-расем). Бу ҳолда тәтісір этүвчи күчларни бириңчи ҳолдагандек ҳисобланады, бунда қазын қүчиннег ташкыл атұвчилары марказий құйылған деб келинады. Кесімдегі мустахкам-дик захирасин токорида күрсатылған инебат бүйірчика текшириледи, бунда ұймын коэффициентларнин қийматлари 27 ва 28-жағдайларда иелтирілген чегараларда бўлини керак.

Ұймичиң ҳисоблаш. Ұймич козирғыдаги әзизиндан ҳосил бўлған пучинининнег энг катта қийматини тахминан құйындары инебатдан топни мумкун.

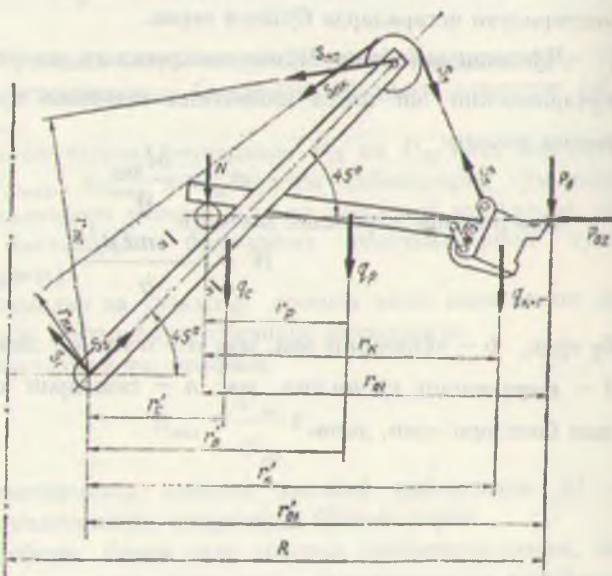
$$\sigma_w = \frac{M_{\max}}{W}.$$

$$W = \frac{(b - nd)t^2}{b},$$

бу ерда, b — ұйманиннег эни, мм; d — болтниннег диаметри, мм; t — козерокиннег қалындығы, мм; n — тишиларни козирокка маҳкамалы болтлары соли, дона.

48-рисм. I – хисобий ҳол учун қулоочин хисебланы чизмасида.

49-рисм. II – хисобий ҳол учун қулоочин хисебланы чизмасида.

$$M_{\max} = 0.2 S_{H \max} b,$$

бу ерда, $S_{H \max}$ — күлөч ва дастанн мустаҳкамликка ҳисебланған оңтап босым күчининг эңг катта қийматы, Н.

Чүміч тишиларининг эйиниң құйидагыча қабул қыннаади:

$$b \geq \frac{P_{01}}{700m},$$

бу ерда, P_{01} — қазин күчининг ҳисебланған қийматы, Н; m — чүміч тишилары сөзі, уни тишилар орасында масофа тенг деган шартдан келіб чиқып анықланади, бу масофа (1,2—1,25) м таңг қилип қабула қыннаади. Тишиларин құміч четигача бұйған үзүнлигін құйыпдагы формуладан тоғылади:

$$l = (0.4 - 0.5) \frac{C_{\max}}{\sin(0.5\delta + \theta)},$$

бу ерда C_{\max} — кесиладиган қирилдининг эңг катта қалындығы, мм; δ — тишиларин ұтқирлайшы бурчагы ($20^{\circ} - 25^{\circ}$), θ — кетинги кесінін бурчагы ($7^{\circ} - 10^{\circ}$).

Тишиларин ҳисеблаб тоғылған үзүнлигини ейнапи бүйінша ушинг тәтминалараро хизмат мұддати билап боғлаш зарур:

$$l = \sqrt{\frac{2P_{01}H_b K_{abp} T_b}{mt_k K_{eu} b}},$$

бу ерда, H_b — босым валшиннег базауданын, м; t_k — қазини вақты, с; T_b — тәтминалараро цикл ва ТХК орасында анықланадиган берилған хизмат мұддати, соат. K_{abp} ва K_{eu} кеттаптылар 31 ва 32-жадваллар орқали тапталади.

Грунттарнег абразивлігін көфициенттері K_{abp} иншін қийматлари

31-жадвал

Грунт тәсініфи	K_{abp}
Лой тупроқли	1,0
Күмли (шагыл зарралари құшынмаган)	1,5
Күмөк грунттан	1,9
Күмжок грунттан	2,1
Мұзлаған лой грунттан	2,75
Мұзлаған күмли (шагал зарралари күп)	3,09
Мұзлаған күмөк грунттан (150 — 250 мм мұзлаған)	4,49

Түрлі материалдарнинг нисбий ейилишга чидамлилік коэффициенттері Ке_{еийл} нинең қийматлари

32-жадвал

Типшілік материалі	Ке _{еийл}
Термік шилов берилган нұлат 45	1,0
Сталиниң әртіб қоңыланған аралашмасы, яхшилашған	2,7
T 590 Электродары	3,2
Әртіб қоңыланған КВХ аралашмасы	7,6

Тишин мустаҳкамлікка ҳисоблаш, құміч туби элементтарнин ҳисоблаш ісікоріда бағын этилганидек озіб борилади.

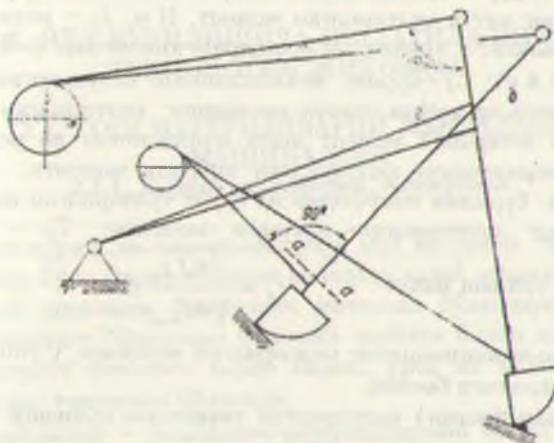
Тескари куракны ҳисоблаш

Дастана иккиге кесім учун ҳисоблашади (50-расм):

1. а-а кесім учун (құмічинің дастакға мақкамлашған жойи яғнида). Құміч бикрілігі $C_{\text{ж}} = 10000 \text{t/m} = 10^5 \text{kN/m}$ бұлған грунтта тұхтатиб құйылған, бұнда тортын канати дастага иеренди-куяр туради. Құтарини канатидаги кучине пол деб қабул қыламаған. Тортын канатидаги кучин экскаватор тұғры курак билан жиһозлашған құміч грунтта тұхтатиб құйылған хол учун құтарини канатидаги кучин аниқланып кабы ҳисоблашади. Қазини күчинің тапкыр әтүвчи-лары дастанни мувозанат шарында аниқланади. Улар тұғры курак-шының дастаннин ҳисоблашадыңде, эксцентрик құйылған. Ҳисобий ісік-ламалар ва күчләннішлар бүйінча а-а кесімдеги мустаҳкамлік захі-расинің көттәлігі ҳисоблашади ва уны жадвалда берилғандар билеп таққослағын көрілади.

2. б-б кесім учун (дастакшың құлочка онық-монық қыліб мақ-камлашған жойи яғнида). Дастанни шундай жойлантырыладыны, құ-тарини канатлары иеренди-куяр бүлінші, құміч оса таҳминан поми-нал қазини чүкүрләнгіштің 1/3 кесімінде түрсеп. Құміч шартты бикр-лігі $C_{\text{ж}} = 10000 \text{t/m} = 10^5 \text{kN/m}$ бұлған грунтта тұхтатиб құйылған. Құтарини күчи $S_{\text{ктах}}$ ши тұғры курак-шының дастаннин ҳисоб-лашадыңде аниқланади. Қазини күчи тапкыр әтүвчи-лары эксцентрик құйылған. Ҳисоблаш ісікоріда бағын қылыштандыңде озіб борилади. Құлочни мустаҳкамлікка ҳисоблашада айланып-тұрғызған блоклар үрнатылған жойіндеги т-т кесімінде текширилады (46-расм). Бу ҳол-да таъсир әтүвчи дастаншың а-а кесімнин ҳисоблашадыңде, бирок құміч шундай вазиятта үрнатыладыны, бұнда айланып-тұрғызған блоклар канатлардагы тенг таъсир әтүвчи құлочка иеренди-куяр бүләді (құміч қазини бопланып-тандығы вазиятта мое вазиятта турады).

Бұнда ён күч $K_{\text{ж}}$ инш таъсіри ҳам ҳисобға олғанады. Сүнгра кесимдегі мустақаммалық захирасиниң ҳисобланы ва уни рухсат этилған көтілігі билан таққосланы керак.

50-рамз. Тескарын курак дастанин ҳисоблашынан дөпр чызма.

Драглайниниң ҳисоблаш

Драглайн қулочинининг конструктив үлчамлари, шуннанда, уннан мустақаммалығы адабиёттә бағын этилған тавсияларга мувофиқ ҳисобланады. Қулоч металдан конструкциялариниң ҳисобий элементтерінде үлтаршынан анылувчашыннан күйіладынган талаблар ва энг кам мустақаммалық захирасиниң қондырмасы зарур.

Экскаватор механизмларининг деталлариниң ҳисоблаш. Құтариниң, босым, тортын канатларидеги ва маълум энг катта күчлар ва үлтаршынан буровчи моменттер асосында чүмичин құтариниң, босым ва тортын механизмларидеги деталлар ҳисобланады.

Деталлариниң мустақаммалығы «Машнина деталлары» ва «Құтариниң машиналары» курсларининг бұлымларында бағын қылғандағы кесимдерге мувофиқ ҳисобланады. Мустақаммалық захирасы коэффициенттерининг энг катта рухсат этиледиган күйматлары 25-жадвалда көлтирилген. Батын бир хуесүнтілдерин бурини ва іорғизиш механизмдериде таъсир отувчи ҳисобий іюкламаларин анықлауда ҳисобға олни зарур. Динамик іюкламаларин бурини механизмдеридеги тириқшылар таъсирини ҳисобға олған ҳолда, күйіндеги ифода орқали тоғылады:

$$M_{\max} = \frac{t_0}{t_0} M_{\max} \frac{J_2}{J_1 + J_2} \left(1 + \sqrt{1 + \frac{C_1(J_1 + J_2)}{4J_1 J_2} t_0^2} \right),$$

бу ерда, M_{\max} — движател ёки чегаравий момент муфтааси таъминлайдиган энг катта көлтирилган момент, Н м; t_0 — механизмин ташга тушириш вақти, с (пневматик бошқаруш тизимидан фойдаланилганда $t = 0,4 - 0,8$ с); C_1 — бурин механизмининг көлтирилган инерция моменти ёки чегаравий момент ярим муфтасининг ва реверсив механизм шестеренясининг көлтирилган инерция моменти; J_2 — бурин механизм, бурилма платформа ва грунт түзудирилган иш жиҳози деталларининг көлтирилган инерция моменти; T_0 — механизмда тирканини ташлаш вақти

$$t_0 = \sqrt[3]{\frac{6J_1 t_0}{M_{\max}}} \delta$$

δ — бурин механизмининг көлтирилган тирканини, у уни тайёрланган йиғини аниқлайтига боғлиқ.

Йиғинди (жами) көлтирилган тирканини куйидаги формула билан ҳисобланши мумкин: $\delta = \sum_{i=1}^{n_R} \frac{\Delta i}{R_i} i_i$,

бу ерда, Δi — кинематик жуфтадиги радиал тиркани; R_i — тиркани бор жоидан деталиниң айланушы үзигача бўлган масофа; i_i — көлтириш ўқи теззигитининг көлтирилган тирканилари ҳисобланаштган кинематик жуфтларининг айлануш теззигига ишбати.

Маъдумот учун: движател валига көлтирилган тиркани экскаваторларин бурин механизмидан таҳминан 0,4—0,6 рад га тенг.

Экскаваторин юритишни механизмидаги динамик юкламаларин 29-жадвада берилган формулалар билан ҳисобланши мумкин. Бунда экскаваторин энг кам тезлисида (ҳамма қувият битта ўрмаловчи занжирга тушиди) уни ўтиб бўймайдиган тўсеника таштириб бурин ҳоли кўриб чиқишиди. Шунинакарда тутни керакки, шу тарзда ҳисобланши энг катта динамик момент ўрмаловчин занжирининг грунт билан ишланиши моментидан катта бўлиб чиқини мумкини. Бу ҳосда юритишни юритмаси механизмининг деталлари ўрмаловчин занжирининг грунт билан ишланишидан келиб чиқиб ҳисобланши мумкини.

$$M_{\max} = (1,1 - 1,3) M_{\max}$$

Буринли платформаси, пастки ва юриш рамалари. Экскаваторининг буринли платформаси, пастки ва юриш рамаларидаги ташки юкламалар энг катта қилиб, бунда охидин экскаваторининг иш жиҳози ва механизмлари учун бажарилган ҳисобланашларга монанд тарқада бўладиган қисиб олинади.

II. ЙҮЛ ҚУРИЛИШИДА ИШЛАТИЛАДИГАН ТЕХНОЛОГИК ЖИҲОЗЛАР

2.1. ТОШ МАТЕРИАЛЛАРНИ МАЙДАЛАШ МАШИНАЛАРИ

2.1.1. Умумий маълумотлар, таснифнома

Йўларни қурини ва таъмирлаши учун кўп мингдорда тоб жисслариши майдалашни йўли билан олишадиган шағал таълаб этилади.

Майдалаш даражаси бошлиғич материал бўлаклари, ўлчамишнинг тайёр маҳсулот бўлаклари ўлчамига ишебати билан аниқланади. Олингани маҳсулот ўлчамига қараб йирик, ўрта ва майдада ўлчамини килиб майдалашни турларига бўлинади.

Йирик майдалаш — бошлиғич материалларини 100–350 мм/гача кичиклаштириши; ўрта — 40–100 мм гача майдалаш; майдада — 5–40 мм/гача майдалаш. Бундан ортиқ майдалашни майдада тортилган заричилар ҳисобланади.

Тош материалини турли усувларда майдалаш мумкин: эзини, ёрини, зарба билан, ишқозалиши ва синдириши йўли билан. Майдалагичлар майдалашни усулига қараб: жағели, конусли, жўвали ва зарб бериб майдалайтидиган турлардан иборат. Уларнинг деярли хаммасида бир омис, баски бир неча майдалашни усувлари қўлланилиади.

Материал кўйинадигичча майдаланади:

— жағели майдалагичларда — эзини ва инцизланиши таъсири остида майдалагич кориуси билан айланма характеристикини ўқига экцен-трик равнишида ўтказилиган ташки сиртининг вақти-вақти билан майдалагич кориусига яқинлашуни натижасида;

— жўвали майдалагичларда — тош қарама-қарини айланма ҳара-китидаги сизлини ёки тарам-тарамли ишни жўва орасида эзилади;

— зарб билан ишлайдиган майдалагичларда (роторни ва болғали) материалга тез айланма ҳаракатини роторга ўрнатилиган болғачалар ёки урувчи элементлар томонидан бериладиган зарбалар ва инцизланишидан.

Майдалагичларга кўйинадиган кўйинадиги асосий таълаблар: конструкциянинг соғда ва инсонслигини; хизмат кўрсатишда қулай ва ҳифзенадиги; обнавлинига деганилар сонининг камлиги ва уларни атманиятини имкони боренини; майдалагични парчаланимайтидиги материални тулиб қолгани ҳудуди,

үшінгі синіб қозлап олдын олувчы мосламанинг борлығы; чанг, төбрананың да шовқаның бүйінча салынғария-тұмсениң мәндерлерінің риоя қылыштасы.

2.1.2. Жарлы майдалагічлар

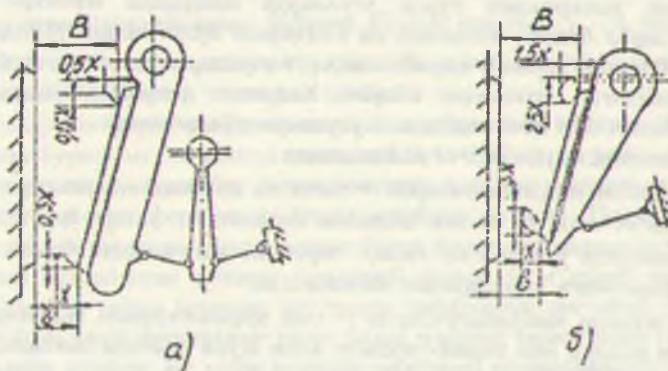
2.1.2а. Тавсифнома, конструкцияларның хусусиятлари

Түрлі хил майдалалан уекуналары орасында жағын майдалагічлар (ЖМ) күпілаб құлшамшылдиганлардан бириңір. Үлчам - турига қараб үшін машиналардан материалдан жирик, үрта ва майдада үлчамлы қылжыл майдалалан учун фойдаланылады. Машинанинг кең тарқалының үларнанға конструкциясы, хизмет күрсеткішінен таъмири-лашының солдағылығы, батызы турдағы майдалагічларин үрта ҳам майдада майдалалан учун иншаттың имкони борлығы ёрдам қылмоқда.

Кинематик хусусиятларға қараб ЖМни иккі асосий түрдегі бүлини мүмкін:

- құзғалуучай жағын олдын қаралатты ЖМ, уларда қаралат кривошипдан құзғалуучы жағға аниқ кинематик запәндер орқалы узатылады, бу ҳолда құзғалуучай жағыннан қаралатдагы нұқталар тракториялар айланалар ёйниннан бир қисмидан иборат болады (2.1а – расм);

- мұрақкаб қаралатты құзғалуучай жағ, уларда нұқталар қаралаттыннан тракторияның берк әгри чизиқтарынан, күн ҳолдарда олинислардан иборат болады (2.1б-расм).

2.1-расм. Жағын майдалагічтің кинематик чизмалары:

а- жағелары олдын қаралат қыладын;

б- жағелары мұрақкаб қаралатын.

Майдалагіч түрі ва катта-кіңіштепті қабул қылыш түйнуг көзінің «В» билан тағырағынанады (құзғалуучай жағыннан максимал үзекшелештегі ҳолда-тида майдалалан камерастишиннан токоры қысмы бүйілаб майдалаловчы тұттастар

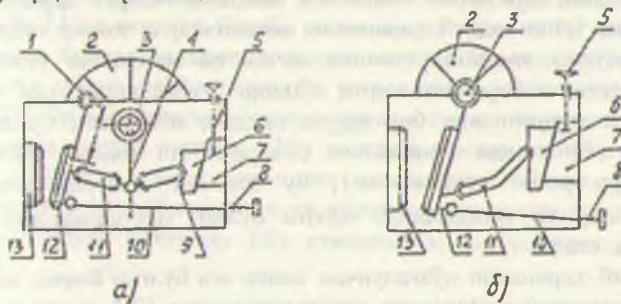
орындағати масофа). Үшбұй үлчам майдалагичта түштап бұлактаршығың інгізіндең көрінісінде D_{max} ни белгілайтын. У қабулағаннан түбінүті көнгіліндең болып, $0,85B$ га тең.

Бонда мұхым күрсатгыч – бу қабул қылыш түйнугининг узунлигидір, янын майдаласы камерасыннан узунлығы L . Бу бир вакттінде үлдің созылғаннан мүмкін бўлған, диаметри D_{max} бұлактаршығың майдоры билан белгиланади.

ЖКМ қабул қылыш түйнугининг үлчами ($B \times L$) (мм) жағын майдалагичтің ассоций күрсатгычы хисобланади. Саноат ишлаб чындарадыған ЖКМ машиналарының ассоций күрсаткышлари қуйидаги ассоций үлчамлары билан таърифланады: 160×250 , 250×400 , 250×900 , 400×900 , 600×900 , 900×1200 , 1200×1500 , 1500×1200 (мм). Майдалагичтің дәстләбки беш хилі мураскаб ҳаракатын құнғалуучан жасалы, охирғы учтасы – одий ҳаракатынан. Саноатда ишлаб чындараладыған ЖКМ техник тавсифи 1.1-жадвалда көлтирилген.

ЖКМ шаш ассоций күрсаттігига, шуннанда, чынның тириқтіннен үлчами b ҳам қарады, янын құнғалуучан жасалынғың өзекілештегі ҳолатына қорыннан ёттағ чукурча билан таҳталар тарым-таралмалары баландығында орасындағы масофа. Майдың үлчамын көлиб майдалагичтар учун чынның тириқтіннен көнгілі 20–80 мм ни таңқылғанады; 40–120 мм – ўргача учун, 100–250 мм – йирик майдалаш машиналарында.

ЖКМ тоғыннан иккі шартта орасында сиқын принциптің инициалынан. Майдалаш машинасы (2.2-расем), янын бир-бiriңа яғни майдаловчы иштегілер үрнатылған иккі жағ $12,13$ орасынга материал узатылады. Жаңелар якыншамашуви билан материал бұлак-бұлак бұлады, улар узодынанғанда еса жағелар оразындағы насткы тириқин (чиңнан тириқин) орызаш түкілады.

2.2-расем. Жағел майдалагичларының чызмасы:

а) жағыннан өдий ҳаракаты; б) жағыннан мураскаб ҳаракаты;

1 – құнғалмас үк; 2 – вазмий бағдарлак; 3 – эксцентрик вал; 4 – шатун, 5 – 6 – 7-расталық күрнисасы; 8 – тұтандыруочи күрнисе; 9 – 11 – тириқиң таҳталар; 10 – торғын; 12 – құнғалуучы жағ; 13 – құнғалмас жағ.

Оддий ҳаракатлы майдалагичда (2.2а-расм) құзғалувчы жағ (12) құзғалмае ўқ (1)га оснеган бұлади. Шатун (4) құзғалувчан ҳолатда ҳаракат үзатувиhi әкесентрик вал (3) билан тұтапған. Шатуннинг наст қилемига иккита тиргак тахталар (9, 11) тирады, уларниң бири (11) шарнир ёрдамыда құзғалувчан жағ (12) билан ұланған, иккинчиен (9) — ростловиhi мослама билан, бұлар ростланы күрілмалари (6, 7) ва винтдан (5) иборат.

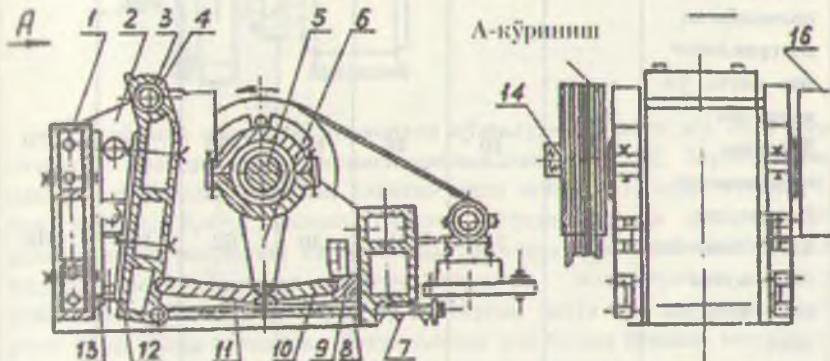
Әкесентрик вала да иккита вазминиң индирилген (2) үрнатылған, улардан бири иккиси вазифасыни бажарады. Маховик айланының хисебига құзғалувчан жағ айланы бүйілаб төбраның ҳаракат олады. Энг қаттың төбраның чегарасына (сиккин йүли) құзғалувчан жағынның настки нұқтасы әга. Құзғалувчан жағынның бириңи нұқтасы учун сиккин йүли әтиб, унбу нұқтаниң құзғалмае жағға нормал бүйінча траекториясы олинады.

Мураккаб ҳаракатлы майдалагичларда (2.2б-расм) құзғалувчан жағ (12) түғридан-түғри әкесентрик вал учында кийгизилған, унның айланыныңда жағ нафакат құзғалмае жағға якнанласыбынша қолжай, балки уюкори ва настта қараб ҳаракатлауды, янын мураккаб ҳаракатын амалға оширады. Құзғалувчан жағынның настки учы үз үясига әга, унда тиргак тахтача (11)нинг охирги, чеккасы әркін жойланып-рылған. Унбу тахтачаниң иккинчи учы ростланы мосламасынның понасы (6)га тирады.

Бу турдагы майдалагич конструкциясы бүйінча содда, ихчам ва металды кам кетады. Унның құзғалувчан жағы нұқталарынның ҳаракат йүйлары берік әгри чызыншардан иборат. Майдаланы камерасынның юкори қилеміда — бұлар әзгите әгри чызыншардан, настки қилеміда — ұғыншы әзипелардан иборат. Мураккаб ҳаракатлы жағта әга майдалагичлар оддий ҳаракатын жағға әга майдалагичларға қараганда аңға қозлишады, чунки оддий ҳаракатын майдалаларда кичик сиккин йүлиниң вертикал тәнисіл атувиhi кичик ва майдаланы тахталарынның шиелшіл мұдделати бир печа марта күндір. Оддий ҳаракатлы жағта әга майдалагичларынның яш бир жотугы шундан иборатты, бунда күчдан жотын татымшаланды (майдаланы камерасынның юкори қилеміда иккинчи түр річаг жойланып), бу және төр жинсларынның катта үлчамишларының майдалалыда мұхим бўлиб, мустаҳкамшығы σ_u 350 MPa гача стади.

Оддий ҳаракаттың құзғалувчан жағта әга бўлған йирік майдаланың мұлжакаланған майдалагич конструкциясының (2.3-расм) намунашынның деб хисебланы мүмкін, чунки ички ва чет әз аналоглары батын үзелларынның бирмүнчай принципінде бўлмаган үзгарышлары ва үлчамлары билан фарқ қылады. Станина (1)нинг ёй деворларынга әкесентрик вал (5) ўзак подшипниклар ёрдамыда үрнатылған, унда құйма шатун (6) оснеган. Шатунниннеги тағ қилеміда сухарлар үрнатын учун ўйнұлар

мавжуд, улар орка (10) ва олди (11) тиргак тахталар учун таянч сүргүн бўлиб хизмат қиласади. ЖМ шинги салт юриши борлиги ва даврий ишланини хисобига айлантирувчи электр двигателча бир текисе бўлмаган юклама тушади. Ушбу юклама таъсирини бир текисега келтириш учун, эксцентрик вазда катта вазилини маҳовиллар (салмоқини тизидирлар) (15,16) ўринатилган. Улар салт юрини даврида кувватини тўзиб, сиёзини бўли даврида уни қайтиб беради. Фрикцион мұфта (14) майдалагич деталларини ортиқча юқдан сипшини ҳавфидан аспарин учун хизмат қиласади.

2.3-расм. Йирик майдалани учун исплатилдиган союза
харакатни қўзгалуучи жағли майдалагич.

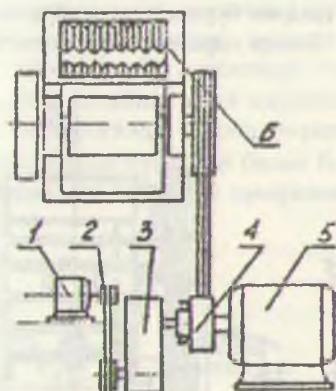
Қутгачасиноми кесимли нўзат қўймадан иборат бўлган қўзгалуучи жағ (3), ўқ (4)га осилган бўлиб, унинг охири станица ён деворининг тено қўнемига бронза вкладышли подшипниклар ёрдамида ўринатилган. Йагининг таг қремзида ўйинқ мавжуд, унга олди тиргаксли тахта (11) ва торғи (8) билан уланган қулоқча ўринатилган ва пружина 7 билан уланган; орка тиргак тахтаси (10) ростлаш мосламаси (9) сухарига тоянади. ЖМ шинги алмашивчи инчи элементлари бўлган майдалани иштаглари (12, 13) қўзгалуучи ва қўзғалимас жағларга маҳкамланади. Алмашивчи тахталар (2) станица ён деворларига ўхшатиб қилинади.

Жарли майдалагичларнинг техник тавсифи

33-жадвал

Кўрсаткичлар	ШДС	ШДС	ШДС	ШД	ШДС	ШДС	ШДС
	1,6× 2,5	2,5×4	2,9×9	C 4×9	6×9	9×12	12×15
1.Қабул қилини тўйину- ганинг ўлчами (В×L). 2.Қабул килинадиган материалининг эрг катта ўл- чами, мм.	160× 250	250× 400	250× 900	400× 900	600× 900	900× 1200	1200× 1500
3.Чиқиш тирқишининг ўлчами, мм.	130	210	210	310	500	750	1000
4. Номинал тирқишидаги ини унумдор- лиги, м ³ /соат.	3,0	7,8	18	30	62	180	310
5.Электр двига- телининг кувати, кВт	7,5	17	40	40	75	100	160
6.Майдалагич нинг электр двигателси вазни, т	1,3	2,5	8,0	12,0	20	75	145

ЖМин, айникеа, катталарни инга тунириши, катта массаларини
иниерциясини сизиш хисобига қийинлашган (истеъмол
куватининг 40—50 %гача). Шу сабабли, инга тунириши учун,
асосий электр двигателси валининг айланниш частотаси редукторнинг
стакланувчи вали айланниш частотасидан ортини билан, автоматик
рavinида учадиган ёрдамчи юритма ишлатилади (2.4-расм).

2.4-расм. Жағең майдалагич учун
әрдемчи жүртманинг чизмасы:

- 1—электр двигатель;
- 2—понасимон узатма;
- 3—тишил редуктор;
- 4—ұздырғыш муфтасы;
- 5—бөшіл электр двигатель;
- 6—майдалагич.

2.5-расемда мұраққаб ұрақатты құзғалуучай жағға әга ЖМ күр-
сатылған. Майдалагич станицасы нағашандынған бўлиб, бир-бири билан
пұлат листлари орқали улаңған оғди девор (1), орқа түсни (4)
дан иборат. Қабуғ қылни түйнүги уетидан химоя қожухи (2)
қонланған, у майдаланы камерасыдан төр жинслары учиб чиққаннининг
оғдини олади. Ҳарақат узатувучи валиниң экцентритет қынсама
жойланған құзғалуучи жағ. (9) да тиргак тахта (8) ни маҳкамалан
учун ўйиқ құзда тутилған. Тахта бопка учи билан ионали механизм-
ли ростланы мосламасы (5) инг сухаригига таянади.

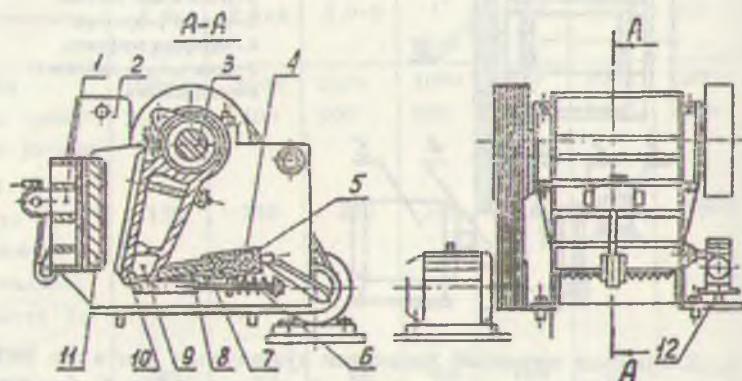
Әнг охириданы мослама ростланы тортыңсан (7) ва цилиндрик иру-
жина (6) дан иборат. Құзғалуучай жағға болтлар ва ионалар әрда-
мида майдаланы тахтасы (10) маҳкамалади. Құзғалмас майдаланы тах-
тасы (11) станицага ионасимон ён қонламалар әрдамида маҳкамал-
нади.

Майдаланы тахталаринин иншаш муддатиниң үзини мақсадида
улар симметрик қылиб бажарилади. Бу уларниң үрнелиарини азмаш-
тириши ва шу билан иншаш ҳисматини ишке баробар онырни имко-
нини түғедиради.

Майдаланы тахталари — тез сидриладиган, алмаштириладиган де-
тальлар бўлгани учун, улар күп марганецки пұлат НОГІЗЛ ($[\sigma_u] =$
980 МПа) ресумлар пұлатдаш иншаб чиқарилади. У сийнинга тоғори
шидамли қобилиятига ҳамда союз ҳолда нұхталаниниң ҳисебига мус-
тахкамланини хусусиятига әга.

Тахтанинг инчи қынси одатда тарам-тарам шаклда ва айрым
холларда (дағал майдаланы учун) сиптиқ қылиб бажарилади. Тахта-
нинг құндалаңғ кесими тарам-тарамларинин конфигурациясы на ўл-
чамлары билан таърифланади. Майдаланы тахталаринин құндалаң-

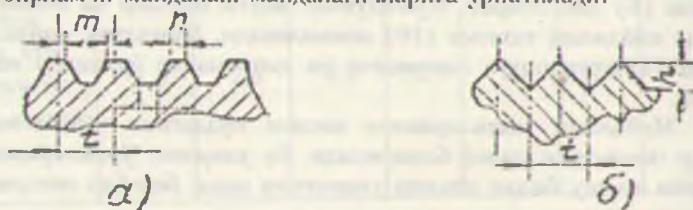
кесимига майдаланы камерасининг қамров бурчаги ва майдаланы жарәни шароиттарынга тәсілдер аттынан шартынан көрсетилгенде оның параметрлерін сипаттауда маңыздырылады.

2.5-расм. Жағалы мураккаб ҳаракат құладынан майдалагич.

Оддий ҳаракаттан жағға әзге бүлгап катта ЖМларда ва мураккаб ҳаракаттан жағалы яғни яқыншылардың майдалагичтарда учбұрчаксемон шактадын тарамлардың құлданылады (2.6.б-расм). Тарам-тарамлар қадами t ва балапұнды h ($t=2h=v$) ифодасы билан анықталады (v — майдалагичтің чиқаш тиражинің үлчамы).

Трапециалесимон шактадын тарам-тарамлардан иборат құзғалувиш жағлар бирламчи майдаланы майдалагичтарында үрнатылады.

2.6-расм. Жағлары мураккаб ҳаракат құладынан майдалагич:
а) трапециалесимон; б) учбұрчаксемон.

2.1.26. Асосий параметрлердің ҳисоблаш

ЖМнин ҳисоблаш үчүн бөштапғыч математикалық спидатида қүйнедигилар олинады:

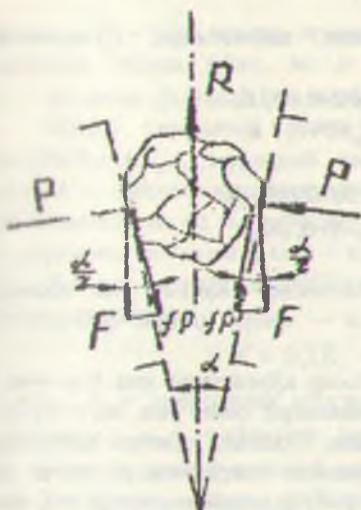
- дастлабки материалда бұлакларыннан максималь йириккілікі — D_{max} ;
- таїпшыл мәхсүлоттің талаб құлжынан максималь йириккілікі — d_{max} .

— материалдинг мұстақамлғығы ва ин үнүмдорлығы — σ , Q .

Юқашы түйнүгіннің көнгілігі максимал йирикандай бұлактардың оркін қабуда килинші таъминлашы керак, шундай учун $B \cdot D_{max}/0,5$ тарабынан риоя қылышини шарт. Стандарттагандағандағы мәндерде күлланғанда чиқаш тиражиниң көнгілігі тайёр маҳсулоттадың максимал йирик бұлактар билан бөлек $d_{max}=1,26b$.

Майдаланың камераесін профилінде (ён томондан) ясаны учун B ва

b інімматлардан тапиқары қамров бурчагини, янын құзғалуынан да құзғалмаған жағалар орасидеги бурчакини анықтап зарур (2.7-расем). Қамров бурчаги босым остида жағалар орасидеги материалдин майдаланынин таъминлашы лозим. Жағалар орасидеги киселгап бұлактар P күчлар да үларнан тенг таъсир этувчиен $R=2P\sin\alpha/2$ таъсир этады. Синевиши күчлар таъсирде вұжудда келедиган шикаланын күчлари P_f (f — шикаланын коэффициенті) материал бұлғагига шарыб чиқаруынан күч йұнашында қарама-қаршы таъсир

2.7-расем. Майдаланың жарайеңінде таъсир күлүвчи күчлар чынамасы.

күрсатады, янын настта қараб йўналады. Агарда уилаб турувчи күчлар $F=fP\cos\alpha/2$ шарыб чиқаруынан күч R даң катта ёки тенг бўлса, материал бұлғага синевиши вакытда тоқорига шарыб чиқарылмайды.

Шундай қылымб майдалагачиннің бир маромда шикланын учун ушбу шартта риоя қылышиниң керак:

$$2fP\cos\alpha/2 \geq R,$$

$$2fP\cos\alpha/2 \geq 2P\sin\alpha/2 \quad \text{ёки} \quad f \geq \operatorname{tg}\alpha/2$$

$f = \operatorname{tg}\phi$ (ϕ — шикаланын бурчагы) ўршынан киритиб, қуйидагы ню孰дага ега бўламиш $2\phi \geq \alpha$.

Тадиқотлар шунин күрсатадыки, $\alpha=18-20^\circ$ бўлғанды катта ЖМ жардан думалоқланған күршиштадаги материаллардың майдаланын учун шикланын мүмкин (харсанытош, чақиқтош).

Күзгелдүчан жағанинг тұлғи ЖКМннг асесий нараметрлардан бири бұлып, унда машинанинг техникавий I—I иктиносий күрсаттілары болынған. Майдалаш таҳталары орасында сикцилдігандай материал бұлагы майдаланинин учун жағанинг Нұлан сиккин йүзиннинг майдаланғунаң қадар бұлған тегиншілік күйматыдан кам бұлғалығы керак:

$$S > cD, \quad \text{бұрда,} \quad c = \sigma_{\text{снк}} / E$$

Нисебий сикцилни ($\sigma_{\text{снк}}$ — сикцилни күчләннини, E — эластиксік модули); D — бұлак ұлчамы;

ЖКМннг сикцилдігандай йүзларининг күйматлары күйидегіча анықтанинин мүмкін:

- мұраккаб ҳаракатларда $S_n = (0,03-0,06)B$,

$$S_n = 7+0,1n;$$

- оңдай ҳаракатларда $S_n = (0,01-0,03)B$,

$$S_n = 8+0,26n,$$

унда S_n , S_n — майдалаш камерасининг юқориги ва пастки шуктасылардан сикцинің Нұлан, м; B ва n — қабул қызмет түйнуги ва чиқаш тириқиншілік ұлчамлары, мм.

Майдалагич иш үпүмдөрлігінде таъсир күрсатуучи яға бир омыл фактор жағаларининг мингутига тәбрәнилары сониң екін экспеңтік валиниң айланинин частотасы ҳисебланады. Одатда, юрітма валиниң бир түзік айланинин даврида искән тәбрәниң іззага келеді: ишчи ва салт юриндерлер. Айланинин частотасы (c^{-1}) шундай тапшылардың, унда майдалагичининг күші юриниңда майдаланған материал чиқаш тириқиншілік тұқыншыл үзгүрлікке керек, яғни $n = 1,1\sqrt{tg\alpha / S_n}$.

«ВНИИ Истроіндормаш» математикалық биомеханикалық ҳисебләнілар учун күйидегі ифодалардан фойдаланын мүмкін: қабул қызмет түйнугиң көнгілігі $n \leq 600$ мм да $n = 178^{0,3}$, $n \geq 900$ мм бұлғанда оса $n = 138^{0,3}$ [2].

Юрітма электр двигателелі қувваты уч гүрух формулалар өрдемінде анықланады:

- қувватинин таҳминий күйматларинин анықлатын учун эмпірик формулалар;

- майдалаш күчи, күйматларинин ұз ишінде олған аналитик ифодалар;

- майдаланғаннан асесий энергетика қонусылардан бири асесінде көлтириб чықарылған ифодалар.

Бириңиң гүрух майдалагичлар саловат шароитларында иншаганда сарғылайтын қувват миндериге асесланған формулаларин бирлаптиради. Батын тавсияларға асесан [7], двигатель қувватинин (кВт)

майдалатыннинг қабул қызмет түйнүгү този ва майдаланы даражасында көраб анықлаш мүмкүн:

- йирек — $N = BL / 200;$
- ўрта — $N = (BL / 200 - BL / 150);$
- майда — $N = BL / 60.$

Искемчи гурухга профессор В.А. Олевский формуласын кириши мүмкүн [3]:

$$N_i \xi P S_n / 102 \eta ,$$

бу ерда, P — тенг таъсир этувчи ўртача күч, т; S — күч күйилгашкендеги сиңин лўли, м; n — валиннег айланыш частотаси, с^{-1} ; η — механик фойдаланыш коэффициенти.

Оддий ҳаракатли жағға эга майдалатыннанда $N=1050mLHS_n\mu$, мураккаб ҳаракатли жағларга эса: $N=1080LHr$, унда L — майдаланы камерасиннег узунлиги, м; H — кўзгалмас тахтани базандиги, м; S_n — настки зонадаги сиңин лўли, м; r — вал экцентритети, м; $m=0,5-0,6$ — конструктив коэффициент.

Учипчи гурухга «ВНИИстройдормаш» томонидан тақдим этилган формула киради:

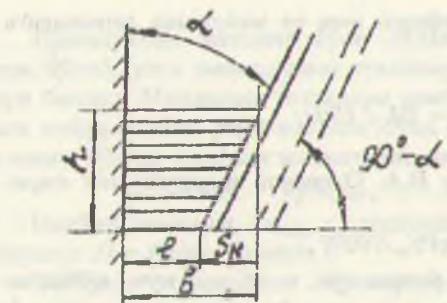
$$N = 0,1 E_i \cdot K_m (\sqrt{i} - 1/\sqrt{D_y}) Q \rho ,$$

бунда, E_i — энергетика кўрсаткичи (тоғ якиси турига қараб қабул қосинади); i — майдаланы даражаси; Q — иш унумдориги, $\text{м}^3/\text{с}$; ρ — материалиннег ҳажмий массаси, $\text{кг}/\text{м}^3$; K_m — дастлабки материалиннег ўртача олиниг үзчамига боенлик бўлган масштабли факториниң қиймати; $D_y=05$ мм, $K_m=1,85 \text{ кг}/\text{м}^3$; $D_y=460$ мм, $K_m=0,80 \text{ кг}/\text{м}^3$.

ЖКМ иш унумдориги ($\text{м}^3/\text{с}$) экцентрик валиннег n (2.8-расм) айланнин тезлигидан жағиниң ҳар кўни тебранинидан бериладиган материал ҳажми q га боенлик:

$$P = (2e + S_n) / 2(S_n / \operatorname{tg} \alpha) L n K_m 60$$

бу ерда, e — майдаланы тахталари орасидаги минимал тиричин, мм; S_n — кўзгалувчи жағиниң макеимал четланувчи, м; α — инволюцияни бурчаги, град; L — майдаланы камераси узунлиги, м; n — валиннег айланнин тезлиги, с^{-1} ; $K_m=0,4-0,45$ — материалиннег юминални коэффициенти.

2.8-расм. ЖМининг ин унумдорлантини аниқлаштириш масаси.

2.1.2в. Конструктив элементларни ҳисоблаш

Тиргак таxта

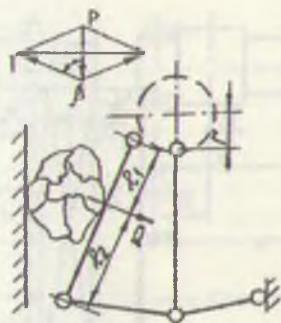
ЖМининг тиргакларини таxтаси майдаланмайдиган материал түниб қолтугудек бўлса θ дан, то \max гача нулемиз цислада юкланини шароитига ишлайди. Шу сабабли уни чегаравий мустаҳкамлик ва чидамлиликга ҳисобланадиган даркор.

2.9-расмдан кўришиб турибдики, оддий ҳаракат жасали майдалангичлар учун тиргак таxтадаги куч $T=P/2\cos\beta$, унда P – шатун орқали қабул қилинадиган куч; $\beta = 78-82^{\circ}$.

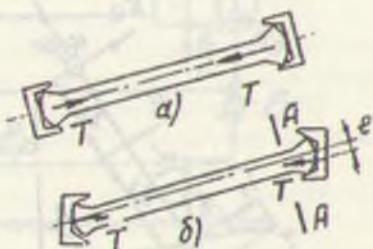
Ундағи күчланини эрги чизик шаклида $\sigma=T/F\pm M_e/W_u$ ёки $\sigma=T/F\pm Pe/W_u$, унда T – тиргак таxтани эзувчи куч, Н; F – ҳисобий кесим юзи майдони, м^2 ; e – юклама қўйилган экцентритет, м. M_e – тиргак таxтадаги кучдан ҳосил бўлган эзувчи момент, Нм; W_u – кесимнинг карниллик моменти, м^3 . Тўри чизикни тиргак таxта учун $\sigma=T/F_0$.

Тиргак таxта, шунингдек, сақловчи, мөслама бўлиб ҳам хизмат қилиади, шу сабабли ортична юкланинида боянка деталларга қараганди олдинроқ индан чиқини керак. Шунинг учун ҳисобий куч учун уни кам захирали мустаҳкамликка мўлжаллааб ҳисобланади $T_r=(1,3-1,4)T$.

Бу таxталар одатда, СЧ15-32 русумли чўчи қўймалари сифатида инслаб чиқарилади, улар учун $\sigma_c=65-75 \text{ MPa}$. Зарур ҳолларда уларни узунаси бўйлаб эгинини ҳисобга олган ҳозда сиқинига ҳисобланади. Парчилланган тиргак таxта учун кўндаланган кесим юзи, F_0 аниқланади ва парчилликлар сони Z ни белгилаб, уларнинг диаметри топилади $\tau_{yr}= T_r/ZF_0 \leq |\tau_{yr}|$. Ст3 русумли иёлат учун $|\tau_{yr}|=120-160 \text{ MPa}$.

2.9-расм. Тиргак таҳтанин
хисобланыч чизмаси.

2.10-расм. Жағелли майдалагыч тиргак таҳтасыда тасыр аттычи күчлөр чизмаси.

Бу таҳталар одатта, СЧ115-32 русумлы чүйли күймалари сипатида шилаб чықарылады, улар учун $\sigma_c=65-75 \text{ MPa}$. Зарур ҳоллорда уларни узунаси бүйлаб этгинаш хисобга олган ҳолда сипришига хисобланады. Парчыланаған тиргак таҳта учун күйдалаңг кесим іози, F_0 шинкүнданады на парчылникалар сони Z ии белгилаб, уларнинг диаметри топылады $t_{yp}=T/ZF_0 \leq [t_{yp}]$. Ст3 русумлы пұлат учун $[t_{yp}]=120-160 \text{ MPa}$.

Күзгалувчан жағ

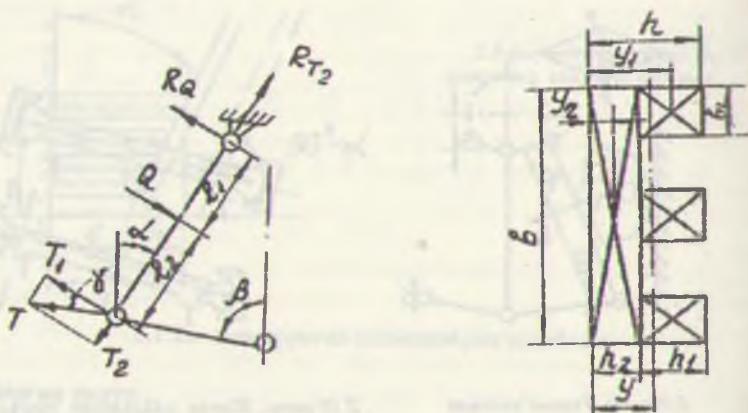
Күзгалувчан жағиши бир томонидан шарнирләр қылыш махкамаланы (осма ўқи) иккинчи томонидан тиргак таҳтага тирадын түсін сипатида қылышады (2.11-расм).

Күзгалувчан жағишине пастки қысмидаги күчининг ташкыл атывчилари күйндагыча анықланады: $T_1=T \cos\gamma$; $T_2=T \sin\gamma$; $\gamma=\alpha-90^\circ+\beta$.

Күзгалувчан жағадаги рухсат этилганды күчләнеши

$$\sigma = M_3/W_2 + T_2/F \leq [\sigma].$$

Бу ерда, $M_3=T\mu_2$; $W_2=J_x F(h-Y)$ (J_x – инерция моменти, $[\sigma]=120 \text{ MPa}$, Ст35 русумлы пұлат учун).

2.11-расм. Құзғалуучан жағта таъсир қылувчи күчлар чизмаси.

2.12-расм. Құзғалуучан жағттың кесими.

Құзғалуучан жағ кесими оғырлық марказининг координаталари (2.12-расм) ва уннан элементтердің өзиңдеңдегі формулалар орқали анықланады:

$$Y = (3F_1y_1 + F_2y_2)/(3F_1 + F_2);$$

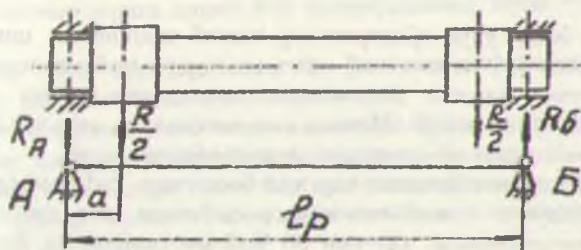
$$J_x = b_1h_1^3/12 + 3b_1h_1(y_1 + Y_2) + bh_2^3/12 + bh^2(Y_1 - Y_2)^2;$$

$$F_1 = b_1h_1; F_2 = bh_2.$$

Құзғалуучан жағттың ўқи

Ұқ (експцентрик вал) әғзасынан барабарлықта үчрайди. Агар ток үнгі бир текиседа таралады деб олинеа, унда құзғалуучи жағ үңіндегі тағып реакциясы $R = \sqrt{R_{T2}^2 + R_Q^2}$, бунда $R_{T2} = T_2 : R_Q = Q / I_2 F(l_1 + l_2)$ (2.13-расм).

Күчлар таъсирида ҳосил бўлган әгувчи момент $M_{\sigma_1} = R/2$, құзғалуучи жағ вазни таъсирида ҳосил бўлгани $M_{\sigma_2} = \pi/2$. Бу ҳолда құзғалуучи жағ ўқига таъсир қылувчи үмумий момент $M_0 = \sqrt{M_{\sigma_1}^2 + M_{\sigma_2}^2}$, $\sigma_0 = M_0 / FW_0 \leq [\sigma_0]$. (35Х пўлат учун $[\sigma_0] = 160 \text{ МПа}$).

2.13-ризет Құзғалуучан жағ марказиниң ҳисоблаш чынмасы.

Маховик

Маховик бүрчак тезлігінің ҳисобға олған ходда ҳисоблашады, унбу теңстік майдалапи вантыда құзғалуучан жағыннан құзғалмас жағта шынылшынуда \max даи \min га қадар камаиды, шу билан бирга майдалапи нине двигател енергиясын ҳисоблагагина әмес, балки маховиктің кинетик енергиясын әвазында ҳам амалға онады. Бүрчак тезлігінің үзгарыннлари маховиктің потекис айланышы даражасына боелік, $Y \cdot \delta = 0,015 - 0,35$ қылым қабул қыллады. Маховик моменттіннің тенгламасы $G \cdot D^2 = 88 \cdot 10^6 N/(n^3 \delta)$, бунда G – маховик массасы, нт; D – маховик диаметри, м; N – майдалапига сарғылаудың құншат, кВт; n – эксцентрик валиниң айланыш тезлігі, c^{-1} ; δ – потекиселік коэффициенті.

Маховиктің түрлі чыннан тезлік учун айланыш тезлігі құйындағыча аниқлашады:

$$\vartheta_0 = 15 - 20 \text{ м/с}$$

Маховик моментті тенгламасыдан үннинг түрліннің вазни топылады, унда сүйг түрліннің құйдаланған кесимнің көзін аниқлашады.

$$F = G/2 \cdot \pi \cdot D \cdot \gamma \quad \text{унда } \gamma \text{ - металлдегі зертханы, кг/м}^3.$$

Түрліннің көзлегін «B» га киймат беріб, $h = F/B$ ҳисоблашады.

2.1.3. Роторлы майдалагичлар

2.1.3а. Тавсифи, конструкциясыннан қарастырылған

Роторлы майдалагичлар (РМ) зарб беріб шылайдиган машиналардың, үлар роториниң ташын спртига қотырылған ва горизонттада үңқ штрофида айлануучи зарб беруучилар (ургичлар) ёрдамида майдалапи учун мұжжалданған. Бу түрдеги майдалагичлар қаттың жиһесарии майдалапи учун рудасыз сапоатида, руда сапоатида эса – темир, марганец, құрғонин ва мие рудаларини майдалапи учун шылатылады.

Уларни бетон учун тұжырымчылар ишилаб чиқарыпда, цементтің саноаттың клинкер [4] және ашөө материалдарини майдалашда ишилатылады. РМ мегалит аразалаш дөмнә нечи шлактарини қафта ишилап да әнг ишончылар бүйінб чиңді. Мегалит кам кеттәнгенде металданғы туфайлы, күчма майдаланы мосламаларида кеңінг құлланылады.

РМ парчаланишининг хар хил бөекінчида 2m^3 ҳажмали бұлактарини кабул қызуын ассоциациялар сифатында ҳам, майдаланинг көпшілік бөекінчиларда, ҳаттоқи 90 % 2 мм сипарын 90 % гача дөннө бұлган маҳсулот олни учун ҳам құлланылады.

Майдалагичларининг түрли соқаларда ишилатынында уннан ассоциациялариниң майдалануви материял ўтчамнин камайтириши билан бир қаторда, парчаланиши ҳом ашёенге ҳар бир ишилаб чиқарынанға қараб алохидә тағлаблар құйылады: майдада фракцияларининг минимал міндерори; берилған ўтчамдан юқори бұлган бұлактар бұлмаган ҳолда, әнг юқори майдаланы даражасини таъминлаши; ишчи қысметарининг минимал ётпешшілік ва бошқалар.

РМнинг науқанавий чизмаси 2.14-расмда көттирилған. Майдаланы жараған күйіндегіча амалға онырылады. 90 % төг жисеп бұлактарын нөв (1) орқадан узатылады. Кориус (2)га ўрнатылған роторға ўрнатылған зарб берувчилар (3) үчін кетаёттап материалға кучини зарблар берады. Улар таъсири остида бұлакчалар парча-парча бүлиб, катаға күч билеп ички томондан кориус (2) деворларынан маҳкамаланған қайтарғыч (5) таҳталарға узатылады. Бұлактар таҳталарға урилишиңдан майдаланыб, қайта зарба берувчилар зарбларынан дүч келады. Майдаланы жараған материал ўтчамлары ғалыптырылған үтадиган ҳолгача майдаланмагунача давом этады. Үшбу тириқинлар иластинасымен қайтарувы таҳталар термаси ёрдамнанда ҳоснан бұлады.

РМ бир-биридан зарб берувчи элементтері (урғылар) сони билан, юклап үслубы, майдаланы камерааси на роторнан түзилишини билеп ажрасын тұрады. Соғлайы да ҳимояларын мосламаларининг конструкциялары гидравтикалық ёки пружиналы бұлниң мүмкін.

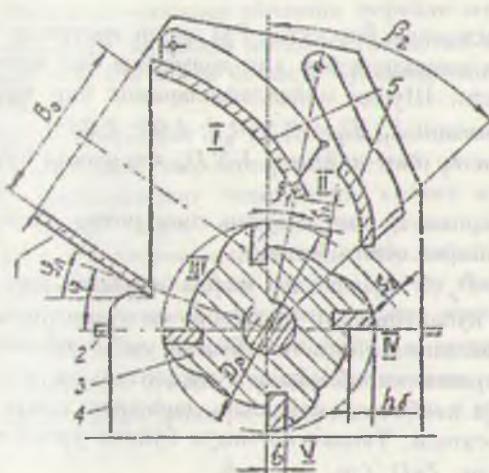
РМнинг тасиғіләшті ассоциацияларынан бұлактар ўтчамларыннан ротор диаметрінде ишебаты билеп ағындырылған күреатқынчка ассоциациялар. Чиқарыладын тайёр маҳсулотинин ката-кіңілкілігін қараб майдалагичлар учта сипарға бұлниңады:

- ротор диаметрінин 0,3 дан ортиқ бұлактарин қабул қылышынан қарастырылған ишкі майдаланы;
- ўртача – 0,1 дан 0,3 гача;
- майдада – 0,1 дан ішкік бұлмаган.

Ишкі майдаланы майдалагичлар майдаланинг биринчи бөекінчида ишиләшті учун мұлжалланған ўртача ва майдада қызынб майдалагичлар кейнінг бөекінчи бөекінчилар учун.

Түзиллии аломатларига қараб РМ таснифлариниң жуда түрлічалыры:

- роторлар сөзи: күн тарқалған ва күн сөзін сиптілдіктерден ибраг бүлгелі бир роторлар да қүн роторлар;
- қайтарғыч органдарини ясап харәктері буйніча: қайтаруучы тастылар билан; қайтаруучы панжаралы гальвирлар билан;
- майдалалы камералары сөзи: бир камералы, күн камералы;
- қабул қылыш түйнуги ізасынине жойлашының: горизонтал, вертикаль да қын жойлашынан билан;
- тайёрлекке усулі: пайванд (тундука ва павли прокатда), шитма (күйма деталлардан), араалаш (шитма пайвандлы) ва бөнделдер.

2.14-расм. Ротордың
майдалагыч чизмасы:
1—қабула келүүчи пош;
2—корпүс;
3—ротор;
4—станина;
5—қайтаруучы тақталар.

2.1.3. Аесий параметрларни ҳисоблаш

Аниқ лойихалаш вазифаларидан келиб чындаған ҳолда конструктив параметрлар тапталады. Мәскүр бүлимде бор РМ ни яратын, фойдаланыншы да таҳнұл қылыштың тәжрибеларига аеселдік болып қоюлғанда.

Rotor

Майдалагичининг бөш параметрларын ротор диаметри да үзүнлигидір. Бир ротордың майдалагичтар роторининг диаметри тоқталағандағы материалдинең енгізілген бүлеклары үччами билан белгиланаады: $D_p = (1,5-3,0) D_m$.

Үргич ишчи юзасининг текиселгиг күнинча роторининг айланниш ўқи орқали ўтади, бу тұғридан-тұғри бериладынан анық зарбани таъминлайды. Ушингөнді қиррасы құйроқ самараалы зарба беради, би-роқ жадал сейнини оқибатыда қирра секни-аста думаюқданады іза зарба самарааси насанади. Ұнбу Нұқотылган самарадорликкиң қоллары мақсадыда ишчи юзасининг бир қилеминиң айланниш йұналиниңда 15–20° га қиязатылады (2.15, I-расм). Бу қирра думаюқданадын чөндә майдаланаёттын материал бұлғанда зарба остида наидо бұлған күчләнниш түзіләпшинын оширады.

Роторининг тапқыр юзасининг шакли, уннан ишчи зонасига бұлактарининг кириб қолын чуқурланаға тәтепер этади, шуннан учун ұнбу зонаға роторининг күнделектенген профилининң рационал шакли бұлғыб, чиқып турған үргичларды думаюқ цилиндр ҳисобланады (2.15, II-расм). Ұнбу шакт, үргичта бүш зарба оғиршығы тушини ҳолларыда құйланады, яғни майдың қызыл майдаланада. Катта зарбалар оғиршығынан хосын қылувчи йирик бұлактарин майдаланда улар таянч юзаси томонидан мустаҳкам көтиришини талаб этади. Шу сабабынан, йирик ва үргич майдаловин РМ да ротор кориусиниң айланы шактадагы тирагак деңверчалы қызыл ясалады (2.15, I-расм). Бұритиб чиққан жойын кира олни чуқурланағын кам чегараланын учун уннан алоқида алоқида қиррасимон күренинде қолиниң тавсия этилады (2.15, III-расм), бу ҳолда бұлактарининг бир қисмынан улар орасидагы оралықтарға тушини имконига ега бұлады ва үргача кириб қолын чуқурланағы орталы.

Майдаланы камераси

Биринчи майдаланы камераси қабул қызини новиннинг вазияти ҳамда таhta ёки панжара қайтарувчи юзасининг шакли ва үрші биләп белгиланады. Қабул қызини тарновчасиннинг вазияти тарновчаниншың қиязик бурчаклары φ_t ва φ биләп берилады (2.14-расм). φ_t ишчи каттаганын йирик бұлактың куруқ материал учун 40° ни тапкыр эттін мүмкін. РМ ишчи универсал вариантында, майдың намланған материалининг күнинча тарновчка юзасында ёнишиб қолыб, ҳаракаттаға түсқынлық қылғанындын учун $\varphi_r = 45^\circ - 50^\circ$ қызыл қабул қызинады. Панжаралы тарновчалар учун бұлактарининг панжаралы тиражинде қисышиб қолиниң өхтимолы бұлғанын учун, $\varphi_r = 60^\circ$ олинады. Ротор ишчи зонасынан бұлактарининг кирии теззигини ошириши мақсадыда, баъзни ҳолларда φ_r ни 90° га тенг қызыл олни мүмкін.

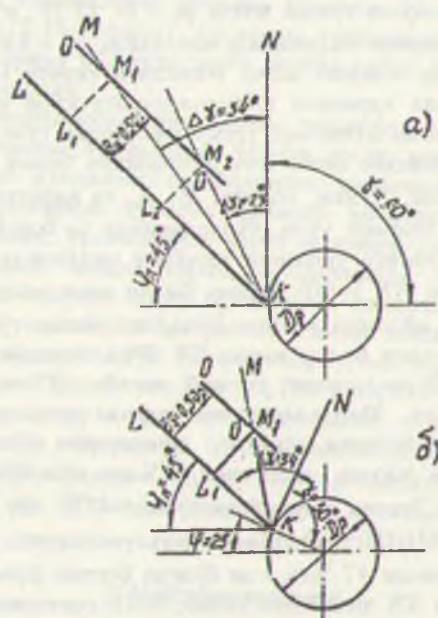
Қабул қызини новиниң үриатини бурчагы φ роторға материалдан узаттаки жойын ва биринчи зарбадан сүнг бұлак парчаларинин шынында ошила болыланиш ҳамда қабула қызини түйнүгүннин үршін белгилайтын.

Матшум бир бурчак таңлағанда иш жарабыларининг оздимас-
жеттиси тишинин биінші учун қабул қылыштарынан да қабул қылыш
түйнуги үрінине конструекцияланынг иккі мисолиниң көриб чиқамыз.

Бириңи мисол. Роторинің іюқори ярим айланасыдан максимал
фойдаланыншының күзде тұтташ ҳолда $\varphi_r = D^0$ (2.16, а-расем) да материал-
алыншының сиршесінен тағымнилаш маңсаңда $\varphi_r = 45^0$ қылыш таңлаңдык,
дейілдік. Ү ҳолда ишнинең ишін техниканың қызығы KL вазияттың әзіл-
майды. Материал ҳаракаты қонуцияттарынға құра қабул қылыштарынан
тәржемесінде туынган бұлактар, ургич зарбаңдағы сұнг әхтимол (мо-
дул) KN йұналишидан оғиб, тенг әхтимолынк биілан у ёки бу томонға
соңыла бөйләйді. Чүнки, одатда, b_8, b_m да қаралғанда сезилардың
даражада кичик бұлғаптар учун, бұлактаринің v_σ бөйләпенің теззиклары
ротор таңықи қозасында үрілінші хисобига ендіріледі. Бу ҳол модал
үчнинең йұналиниң $KN \gamma=90^0$ бурчак биілан ашиқтаанды, яғын ротор K
иүнәтсесінде v_p айланма теззиги йұналиниң биілан түрі келеді. Агар-
да тенг әхтимолынк биілан модал KN йұналишидан оғишини шибатта
олиса, унда бұлактаринің умумий оқимі KN қызығы биілан тенг
яримга бүлинеді. Маідадағынинң нормал ишлесін учун ротордан
қабул қылыш түйнугига минимал міндердегі бұлактар узатылышы
диркор. Аламда жағъыми оқимининг 3 %дан күн бұлмаган міндердегі
бұл құйнады. Демек, умумий оқимининг 47% $\Delta\gamma$ секторига йұлла-
шының керак. «ВНИИСтройформаш» мәткүмтозларынға құра $\Delta\gamma$ сектори-
нан түннин әхтимолы 47 %га тенг бұлғап бурчак $\Delta\gamma=34^0$ түрі келеді.
Унбу бурчакты KN қызығынан ұзачаб, MKN секторини тонализ, бұнда
қабул қылыш түйнуги кирмасынға керак. Қабул қылыш түйнугинин
шүндәлдәнг ұзачамини таңлад, масаған $B_\theta=0,5D_p$ бұлғанда, KL да па-
раллел қылыш 00 қызынен ұтқазамиз да KM қызығы биілан кесіннеган
нобида M_1 шүктасын тонализ. У қабул қылыш түйнугинин қоюры
жеккесінше түрги келеді. M_1 шүктасыдан KL да перпендикуляр түну-
риб, қабул қылыш түйнуги настки қысмасын шүктасы L_1 тонализ.

Көриб чиқылған мисолда $\phi=0^0$ бұлғанда қабул қылыш ишнине
бірмүнча үзокжанитиришке түрі келеді, але ҳолда қабул қылыш
түйнугига узатылаёттаян бұлактар міндерор күнайыб кетады. Новиннин
конструктив жиһатидан мое келадиган ұлчамларини KL_2 берилсе, у
ҳолда M_1 шүктасы M_2 үрінге сурналады да KM_2 вазияттың
олады. Бурчак $\Delta\gamma$ 25⁰ да тенг бұлады. ВНИИСтройформаш» мәткү-
мтозларынға құра $\Delta\gamma=25^0$ секторига түннин әхтимолы 41 % иш таңқана
штеді. Демек, қабул қылыш түйнугига оқимининг 50–41=9 % отыншы
түнады. Бу ҳолда қабул қылыш түйнугига бұлактаринің үчиб түннин
шының бағтарапт атывчи алохыда өзаралар күріншін лозим. Бундан
тапкари, оқимининг 9 % повдан ротор томон ҳаракатланыёттаян мате-

риал бұлактарында қарниң үшлапиб, улар харакатына түсініштік қылады да үртаса кириб қолын чуқурларының ингесендерінде олар келеди, бу үрнештіздір.

2.16-расм. Қабул қылғасының жағдайы тәсілдерінің өзара қаралышы (ясанылған):
а) – $\varphi = 0^\circ$; б) – $\varphi = 25^\circ$.

Иккінчи мисол. Биринчи мисалданың ишіндең конструкциялаш якынлариниң қарнада $\varphi = 25^\circ$ да $\varphi_r = 45^\circ$ қылғасы таңдалған. Қабул қылғасының нови шыны текиселити чизигендегі вазияттанаң құрамыз (2.16б-расм). Ү қолда оқиминең модал үшнапаштың вертикальдан 28° га ротор томонига оған, KN чизиги бүйлаб кетады. KN даң $\Delta\gamma=34^\circ$ бурчакини олар күйін, KM чизигини үтказамыз. $B_0=0,5D_p$ га тең қылғасы олар да 00 чизигини үтказып, қабул қылғасы туінуги чега-расиниң вазияттанаң M_1 топамыз. Бу қолда маңыздырылған бұлған конструктив есім ҳоснан бұлады: ротордан қабул қылғасы туінугига үшнаптирилған оқим бұлактары майдалагичта орталығында умумий материал оқиминең 3 %дан орттайді.

Амалда күнніча $\varphi = 25^\circ-35^\circ$ бұлады, лекин алғаш қолларда $\varphi = 0^\circ$ қылғасында ұммады. Аммо бу конструкцияларда маңаус

қабул қилини күтілариниң ишлатини ёки қабул қилини түйнүгіннің күйдалағы ұлчами B_0 ни катта міндердә камайтиришінде түрі келади, буншығы фәзат майдада бұлакты материални ортасы биланғана ерінни мүмкін.

Биринчи майдаланған камерасыннан шакалы қайтарувчи таҳтасы үршесін бурчагы β_1 (2.14-расм), қабул қилини түйнүгіннің күйдалағы ұлчами β_0 ва таҳта қайтарышының томони билан белгиланаади.

β_1 иншінде 0 дарын 90° гача ортасын майдалаш даражасын камайтиради, аммо максимал ине упымдорлығынан күтәради. Шунаның учун максимал майдалаш даражасын таъминлаш мақсадиды β_1 бурчагы 0–15° ин тақиға этиши керак. Энг катта ине упымдорлығынан мұлтатын майдалаш даражасында эга бұлни керак бўлганда β_1 ине 20–90° гача орттирилади.

β_1 бурчагини таплап билди бир қаторда, күйидеги шаронтларин қисебіға олини керак. Агар майдалагыч ишкита ёки учта таҳтага эга бўлни керак бўлса, унда $\beta_1=90^\circ$ бўлганда $\beta_2=\beta_1+40^\circ=130^\circ$ (бу ҳолда β_1 га оптималь бурчак масофасы күшилди $\Delta\beta=40^\circ$) бўлади. $\beta_2=130^\circ$ бўлганда шеккынчи таҳта бўлакларин шығын зонасыннан ишига қайтармайды ёки салқам горизонтал ҳолатда ўриашыб, материал бўлакларини ушлаб қолади. Учинчи таҳта бундан ҳам ёмои ҳолатини ушлаб қолади. Агар β_1 ине ошириши учун кейинги таҳталардан воз кечилсе, майдаланған маҳсузология ургич томонидан бузилмаган ўта йирик бўлаклар тупиа бошлайды.

Шундай қилиб хулоса қилини мүмкіни, йирик майдаловчи РМ лар учун $\beta_1=15–30^\circ$, майдасы учун эса $\beta_1=0–15^\circ$ қилиб таплани лозим. Минимал габарит ұлчамларда катта ине упымдорлығынан талаб қилинадиган РМ лар учун $\beta_1>30^\circ$ қабул қилини мүмкін, бунда материал дополнорлығы таркибининг бир текиселігига қатын талаблар күйиндейді.

Қабул қилини түйнүти

Қабул қилини түйнүгіннің күйдалағы ұлчами B_0 юкланаёттан материалыннан энг катта бўлаклари міндери билан ұлчамади ва йирик майдаловчи РМ лар учун ($1,2–1,7$) D_m ва ўртача, майдада қилиб майдаловчи машинналар учун ($1,5–3$) D_m га тенг қилиб тайнилапади. Катта ұлчамалы бўлакларин юклагандан ҳаддан күп юклаб юборини хавғи туғилгудек бўлса, B_0 ине иложи борича кичик таплани керакки, бу ҳолда қабул қилини түйнүти қабул қилиштап бўлаклар ұлчамларини чегаралаб түрени 12375-70 ГОСТ бўйича $B_0=0,7D_p$ қилиб қабул қилинган, бу ўз навбатида $B_0=(1,4–1,5)D_m$ га мөс келади.

2.1.3. Майдалаш усуллари

РМ ишінг үзінг хос хуесиятлардан бирі, уннің инебатан кatta бұлған үзгартылған параметрлері сондай, үзар машинаниң оғимасын режимда шиелешінде созлаштыру үчүн керак бўлади; будар: ротор тезлігі, чиқини тиражиларининг ўлчамлари, наизкарали галвирининг кўзлари орасидаги тиражини, майдалаш камералари сони, қайтарувчи таҳталар сони. РМ ишләши режимини таплаш бўйича тавсияларни кўриб чиқамиз.

Ротор ургичларининг айланма тезлігини таплаш

Үртача майдаловчи РМ лар учун миқдорини аниқлашыннің асосий шарты шундан иборатты, тоңға берилдиган зарба қувваты котталиктерден соник d_{max} парчаланишинша старш бўйини керак, аммо шу билан бир қаторда тоңнинг майдалаш маҳсулот ўлчамига стап заррачаларининг қўшимча майдаланишинга йўл қўймасыни керак.

Шундай қызмет, тўғридан-тўғри зарба берилса, ўзаро урниншлар шароитидан келиб чиқсан ҳолда, d_{max} майдалаш маҳсулотининг критик ўлчами бўлади ($d_{kp}=d_{max}$).

Мисол: ДРС-10×10 турдаги майдалагич ротори ургичларининг айланма тезлігі ва чиқини тиражиларининг ўлчамларини оғирлиги ҳажмий $\gamma_0=2,69$ г/см³, чўзишиндаги мустаҳкамлик чегараси $\sigma_q=12$ МПа бўлған оҳактошини йириклиги 95 %гача (40 мм. дан майдада) ҳолаттагача майдалаш учун таплаш.

v_p ни аниқлаш учун (2.1) тенгламадан фойдаланамиз. Формула $10 \leq d_{kp} \leq 70$ мм ўлчамлар учун ҳақиқийдир.

$$v_p = 38\sqrt{(\sigma_q' / \gamma_0 d_{kp})^2}, \quad (2.1)$$

бутида, σ_q' — материалининг чўзишиндаги мустаҳкамлик чегараси, МПа; γ_0 — ҳажмий оғирлиги, г/см³; d_{kp} — майдалаш маҳсулотининг критик ўлчами, мм.

(2.1) тенгламага дастлабки қийматларни кўйиб, $v = 38,2$ м/с иштеп анықлашып.

Майдалашуви маҳсулотининг берилган йириклигини таъминлани мақсадида, тезлик қийматини таплаш билан бирга, чиқини тиражиларининг ўлчамларини аниқлаш даркор $\int = d_{kp}$.

Агарда ҳисобга кўра V_q ушбу майдалагич учун максимал йўл қўйиладиган айланма тезлигидан юқори бўлиб чиқса, у ҳолда бўлакларининг тегинили ўлчамини олни учун чиқини тиражилари кепглигидан камайтириш керак бўлади. Буниг учун максимал йўл

Күйнілдігін айланма тезликка жағоб беруүчі бұлакшының критик ұлчам міндері хисоблааб чынлады:

$$d_{kp} = 55,2 / v_p (\sigma_q^f / \gamma_0)^{2/3}, \quad (2.2)$$

Унда, d_{kp} — майдалаш маҳсулотининң критик ұлчами, см; v_p — роторинин максимал ұғыл қүйнілдігін айланма тезлігі, м/с; γ_0 — ҳаямий оғарылу, г/см³; σ_q^f — материалинин өзгешенілдеги мустаҳкамшылық чөтариы, МПа.

Шундан сұнг тирқыштың керак бўлган көпшілік топынады:

$$S = 2(d_s - 0,5d_{kp}), \quad (2.3)$$

Унда, d_s — майдалаш маҳсулотининң берилған ұлчами, мм.

Агарда $\int <0$ бўлгудек бўлса, у ҳолда ушбу тезлікта бу каби майдалагичда шунчалик майдаш маҳсулот олининг эриниб бўлмайды.

Биринчи ва ундан кейинги майдалаш камераларининң чиқаш тирқышлари ұлчамлари нисбатини танлай

Агар майдалаш камераларининң чиқаш тирқышларинин майдалаш маҳсулотининң энг ішреклик ҳолатини чегаралаш воситаси спфатидә шынлаттани тараб килингудек бўлса, у ҳолда 0–90 % бўлган оралыса өзр хил үриатиш бурчаги β остида жойланған қайтарғыч тахталари томонидан вужудга келтирилдігін биринчи ва кейинги камераларинин чиқаш тирқышлари көнглигинин таъсир күрсаттим даражаси турачча бўйини шиобатта олшінни керак. Үриатиш бурчаги β кўрсанылган чегараларда канталашинин билан майдалаш маҳсулотининң ішрекликлиги, бұлактаринин ротор ишчи зонасига кириб қолини чукӯрлантинин катталашинин натижасида орга боради. Демак, биринчи ва ундан кейинги тахталаринин чиқаш тирқышлари бир хил ұлчомдаги бұлаклар чиқинини чеклаш учун ушбу шартта риоя килинини керак: $S_1 > S_2 > S_3$. Чиқаш тирқышларинин ана шундай ұлчамлари тенг таъсирчан деб аталаади.

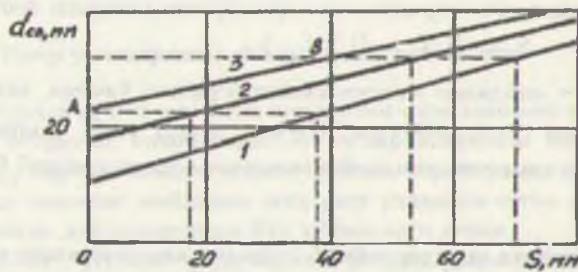
Тенг таъсирчан тирқышлар нисбатини белгиләштүү учун майдалаш маҳсулотининң ўргача ұлчаминин чиқаш тирқышы ұлчамына боғлиқлардан фойдаланылади (d_y):

$$d_y = d_{os} + K_2 S, \quad (2.4)$$

Унда, d_{os} — чиқаш тирқышы полга тенг бўлганда майдалаш маҳсулотинин ўргача ұлчами; $K_2 = 0,2–0,4$ — қайтарғыч тахталар билан жиһозланған майдалагичлар учун мутапсошиблик коэффициенти.

Биринчи, иккинчи ва учинчи қайтарувчи тахталарга мұлжаллаб күрілған $d_y=f(S)$ боғлиқлик графиги 2.17-расмда ажыратылған.

Абеснесалар үкіга, масалан, А нүктесіндең ёки В нүктесіндең ұтқа-зияған наразылел чизиктер учынчы таҳтанинг чиқини тирқиншіларға жағоб беради: $S_3=0$ мм да 40 мм тегінізіча. Иккінчи да бириңчи таҳталар учун күрнәлган графикалар билан кесиппенде улар тирқиншіларининг төңгі таъсирчан үлчамларин беради: $S_2=14,8$ мм да $S_1=37$ мм – бу бириңчи ҳолатда $S_2=52$ мм да $S_1=70,5$ мм иккінчи ҳолатда.

2.17-расм. Чиқини тирқиншіларининг үлчамларин аниқлаш графиги:
1 – $\beta = 10^\circ$; 2 – $\beta = 50^\circ$; 3 – $\beta = 90^\circ$.

Чиқини тирқиншіларининг үлчамларин аниқлаш графиги: 1 – $\beta = 10^\circ$; 2 – $\beta = 50^\circ$; 3 – $\beta = 90^\circ$. Тирқиншіларининг төңгі таъсирчан үлчамлары ишебати дөнмий әмас, улар тирқиншілар катта-кичикшілігінде болған. Максимал ишбегінде $S_3=0$ га жағоб беради.

2.17-расмда аке жетірилген графикалар СДМ-75 (ДРС-10×10) майдалагиңінде табиқдан, уннан ротори үргічларининг айланма тезіні 38,2 м/с билан оқжеттін майдалашу учун күрнәлган.

Шунда үхшаш боғлиқшілдерин қысметлашда иш режиміндегі бөнің майдалагиңілдер учун d_{as} шамасы (2.4) дагы қийматы құйылады формулада билан аниқланады:

$$d_{as} = 1,2 D_p K_{sk} K_\beta K_q / v_p^{1,25} Z^{0,22},$$

бу ерда, $K_{sk}=1,2-1,8$ – панжаралы ғазлирнин оралық үлчамында тузатын коэффициенті; $K_\beta=1,0-2,5$ – қайтарғы таҳтаниң үрнататын бурчагында тузатын коэффициенті; $K_q=0,5-1,2$ – материалнин мұстахкамалығында тузатын коэффициенті. K_2 коэффициентінинг (2.4) дагы қийматы үрнататын бурчаклардың тегінізінде 10, 50 да 90° бүлгелерде қайтарғы таҳталар учун 0,3; 0,27 да 0,25 қылым менеді.

Панжарали галвирларниң элементлари орасындағи тирқиплар үлчамини анықлаш

Ин режимига қараб, панжарали галвирларниң тирқипларыдан майдалаш маңсулотининг апча күн миңдори үткіши мүмкін (30-60%), улардан үткін бұлактар үлчамы және элементлар орасындағи тирқип көзгілгінин 1,7 қисметиге қадар етади. Шундай учун элементтер орасындағи тирқип катта-кичиншілік $d_{max}/1,7$ қылыш қабуяқтылады.

Майдалагич электр двигателининг қувватини анықлаш

Электр двигателдер қувватини анықлаш учун амалдаги формулалар-до машиналарниң күрсаткышлары ва конструктив ҳамда технологик параметрлердиң түрлі даражада ҳисобға олинады. Роторниң геометрик параметрлериден фойдаланыладын эмпирик формулалар орқали ингәндий ҳисоблаш усулы көзінің чиқады.

$$N_{max}=100D_p L_p,$$

$$N_{min}=30D_p L_p,$$

бу ерда, N — электр двигателдер қувваты, кВт; D_p — ротор диаметри, м; L_p — ротор узунынгы, м.

Роторниң лопташалаш тәжрибасында болғалы майдалагичлар юритмасыннан қувватини ҳисоблаш формулалари ҳам қўйланилди, улар қувватиниң майдалагич үлчамларига ва айланыш тезлигини боғлиқлигини ўрнатады:

$$N=7,5 D_p L_p (n/60), \quad N=0,15 D_p^2 L_p n.$$

Қувват сарғига таъсир этувчи асосий технологик параметрлердин ҳисобға олунған түлиқ формула ҳисобланады:

$$N=\omega_m Q(i-1) D_g \eta_m \eta_n,$$

бу ерда, ω_m — қувват күрсаткычы, кВт г/м²; Q — ин унумдорлары, м³/соат; i — майдалаш даражасы; D_g — таийер маңсулотиниг ўртача үлчами, м; η_m , η_n — тегишлиңча майдалагич ва юртма ФИК.

Қувват күрсаткычы ω_m — бу майдаланаёттан материалларниң комплекс күрсаткышы, у майдаланиншы учун қапча энергия кетишінин тибыриға бағытталған. Энергетик күрсаткыч катталиғы күн жиһатдан материалды бөлгілік бүледі (2.2-жадвал).

Материалларнинг энергетик кўрсаткичи

34-жадвал

Материал	Энергетик кўрсаткич Вт · соат/m ²
Оҳактош	8,6
-//-	19,0
-//-	21,0
Гранит	15,0
Диорит	40,0

Энергетика кўрсатгичининг сон қийматлари йўқ ҳолмларда эмпирик боғлиқликдан фойдаланилади: $\omega_m = 0,002\sigma_m$. У $\sigma_m < 16 \text{ MPa}$ га эга бўлган материаллар учун қоникаралди даражадаги аниқликни беради.

2.1.3. Конструкция элементларини ҳисоблаш Ротор вали подшипниклари

Ротор вали подшипникларига уч хиз турдаги юкламалар таъсири этади. Биринчи тур юкламаларни роторининг оғирлиги ва узатмаларида (тасмалар тарағлигини) пайдо бўладиган кучлар ҳосил қиласади. Бу юкламалар катталиги жиҳатидан деяран доимийдир ва одатда статик усусларида аниқланади.

Иккинчи тур юкламаларни дисбаланс туфайин пайдо бўладиган марказдан ўчма кучлар ҳосил қиласади. Бу юкламалар ротор билан бирга айланади ва дисбаланс катталигини ҳамда роторининг айланими тезлигига боғлиқ. Дисбаланс катталиги ишлаб чиқаринида йўл кўйилган ротор кориуси дисбалансен ва роторга диаметрал қарамакарин ўринатилиган ургичлар оғирликлари айрмасининг йиғинидиндан иборат.

Дисбаланс томонидан содир этиладиган марказдан ўчувчи ва битта подшипникка таъсири этувчи куч:

$$P_{dc} = (0,006G_p + 1,5Z_i + D_p^3)\omega^2 / 2g,$$

бу ерда, G_p — роторининг массаси, кг; Z_i — бир қатордаги ургичлар сони; D_p — ротор диаметри, м; ω — роторининг бурчак тезлиги, с^{-1} ; g — зерини тушни тезланишини, $\text{м} \cdot \text{с}^{-2}$.

Майдаланадиган материал бўлакларининг роторга урилини оқибатида ҳосил бўладиган юкламаларнинг учинчи тuri, роторга таъсири этувчи урилини имиделсининг катталиги ва эластик тизим бикриклиги: ротор кориуси, ургичлар, вал ва унинг таянчига боғлиқ.

Шундай қилиб, юкламаларнинг таъсири тасодифий ҳолатта эга, уларнинг давомийлиги эса умумий ишлани вақтининг кичик узуннини

тәнништік шағын. Шу сабабын чидамалыннанда үларнннг тағысыр этиң давомийлігінің вақыт бүйінча тәжірибеліннн хисобға олшілді.

Бінші тәжірибелің реақция күчі (II) күйіндегі ифода билан шешіледі:

$$P = S_{pm} / \sqrt{2m_p e},$$

бу ерда, S_{pm} — зарб импульсі, $\text{Н} \cdot \text{с}^{-1}$; m_p — роторнннг ургичлар үларнннг мәжімдегіліктері билан массасы, $\text{кг} \cdot \text{с}^2 \cdot \text{м}^{-1}$; e — тәжірибелің (подшипникларнннг) қайнақкоғзині, $\text{м} \cdot \text{Н}^{-1}$.

Алар қайнақкоғзинк вертикал ва горизонтал йұнализиларда бир хил бұлса, у холда реақция Р шының йұнализин зарб тағысыры S_{pm} йұнализин билан мос келади. Аммо вертикал йұнализиларда e_v ва горизонтал йұнализиларда e_r қайнақкоғзинклар бир хил бұлмасынғи мүмкін. Бұ холда тәжірибелі реақцияларнннг вертикал ва горизонтал тәнништіктер үшбүйнде формулалар өрдемінде төслилады:

$$P_v = S_{pm} \sin \alpha / \sqrt{2m_p e_v} \quad P_r = S_{pm} \cos \alpha / \sqrt{2m_p e_r} \quad (2.5)$$

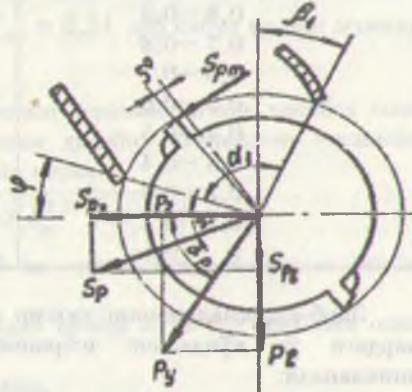
$$P_z = \sqrt{P_v^2 + P_r^2}$$

үшбүйнде, P_y — подшипниккана күреатыладындың күттәштік зарб күчі.

«ВНИИСтройдормаш» мәжіумоғларыңа күра, ротор ургичларнннг зарблар наїтиңдегі энг ехтимолий вазиятты қабуя қылыш нови ва биринчи қайтарғыч тахтаниннг вазиятты боелік. Ургичнннг модал вазиятты қабуя қылыш тарниови томон биссектрисаса бурчаги $\alpha_f = 90^\circ - \varphi + \beta_1$ (2.18-расм) дән 5° шағын, деб қабуя қылыш мүмкін, бұнда зарб йұнализини S_{pm} үшбүйн бурчак орқалы тошлилады:

$$\alpha = 50^\circ - (\varphi + \beta_1) / 2. \quad (2.6)$$

$$\alpha_p = \operatorname{arctg}(\sqrt{(e_r / e_v) \operatorname{tg} \alpha}).$$

2.18-расм. Ротор валига ва ушбүйн подшипникларига тағысыр этиңдегі күчлар.

Көлтирилган усул ҳисобланында оширилган патикалар беради, чүнки ҳақиқатта энергиянын бир қисми үргичларининг тарағанлык деформациялары ва ротор көрнекиге сарғланады, чүнки үлар ҳисобланында қабул қылыштандык, абсолюттүр қаттың жишелдерден иборат эмас.

(2.5) формулалар буйнича ҳисобланында зарб импульснин максимал қийматы қабул қылыштандык, бу жуда кам учрайдиган ҳоз. Түрли катализаторлардың зарб юкламаларининг найдо бүлини охтимолини шебердеги олниң учун, тажриба нұзан билдиң топшылган қийматтардан 2.3 жадвалда муроғынан пайдаланын тәсвірледі.

Шундай кисиб, ротор подшипниктерге таъсир қылуучи юкламалардың спектрлер күрнештіктерде тасаввур этил мүмкін. Ү ротор массасы C_p (ұзармаңа ташылаштыруучи) ва ротор дисбалансиден (ұзгаруушы ташылаштыруучи) ҳосна бұлған марказдан қочувчы күчларининг биргаликтердеги таъсирлерин тасведілдіктер, үларга тақсимлашқонша (35-жадвал) буйништывчи тасодиғий зарб юкламалары ҳам күштіледі.

Роторга таъсир этувчи зарб юкламаларининг вужуда келеш тақрорлігі

35-жадвал

Зарб юкламалари максимумга инсебатан үлгүларында	Юкламаларининг вужуда келеш тақрорлігі
0,9 – 1,0	0,001
0,8 – 0,9	0,002
0,7 – 0,8	0,004
0,6 – 0,7	0,010
0,5 – 0,6	0,018
0,4 – 0,5	0,035
0,3 – 0,4	0,050
0,2 – 0,3	0,100
0,1 – 0,2	0,200
0 – 0,1	0,580

Зарб юкламаларининг таъсир этил вақты (t_y), роторинин таянчалардаги үз күнделікте төбәрнештіктеринин ярим даври сипатта анықталады:

$$t_y = (\pi \sqrt{m_p e}) / \sqrt{2}. \quad (2.7)$$

Юкламаларининг тұмық бир цикл вақты роторинин бир маротаба айналмашылағанда тен:

$$t_y = \pi D_p / v_p.$$

Ўагарувчан юкламалар учун мұлжалланған формула билан подшиппиник чидамлапшының ҳисобланы мақсадыда көлтирилген маълумоттар ассоциацияның эквивалент юкламасы төзүни мүмкін.

Ҳисобланыларшың күрсетілініча, мувозантлапшының R_{db} күчлар томондан нормал иш жарабайда хосил этиладын юкламалар статик юкламалар R_s хосил қынған күчларға қараста таҳминан бир тартибға наст, булар оса зарб күчлары R_t томондан вужудда көлтириледін юкламалардан бир тартиб ортикроққа камдир. Бирок, юкломалар R_{db} деңгейні таъсир этиб тұрады, охирғылардың оса қисқа мұддегін бүзіп, қонуы бүйінча тақсимләнеді (2.3-жадвалға мұвоғын). (2.5) формулаларын орқасынан кишинадын ҳисобланың күтте миңдердегі зарб күчларын беринин мүносабаты билан, эквивалент зарб күчинің тақсимләнешін ишобатта олған ҳолда анықланады.

$$P_n = P_s \sqrt[3.33]{\sum_{i=1}^{10} \omega_i V_i^{3.33}} = P_s K_{ek}, \quad (2.8)$$

Бұрында, V_i – юкламаларшың максимал юклама үзүншіліктеріндең ишебій көтказылғы; $\omega_i = V_i / R_s$ га мое көдувчи тақроршы (35 - жадвалға к.)

Юкламалар тақсимләнешіндең қонуын учун (2.8)дагы шекаричи шүнайтувчының сон қийматы $K_{ek} = 0,31$ деб кабул қызмет мүмкін, биіндарын, $P_{ek} = 0,31 P_s$.

Статик ва зарб юкламаларшың давомийлігінің ҳисоблаға олшын учун подшиппиник таъсир этиладын ҳисобий эквивалент юкламасын күйндегі формула билан ҳисобланы керак:

$$P_n = \sqrt[3.33]{\alpha_c R_s^{3.33} + \alpha_y P_{y,c}^{3.33}},$$

Унда, α_c , α_y – тегіндең зарб ва статик юкламаларшың ишебій таъсир этинің бағыт.

Бұнда дисбалансшың марказдан қочини күчи R_{db} ишобатта олшын мүмкін.

Мисол: Подшиппиник ҳисобланы.

Дастанбеки маълумоттар:

Ротор диаметри $D_p=2 \text{ м}$; ротор массасы $G_p=20000 \text{ кг}$; подшиппиник түрі 3652; роторга таъсир етүвчи максимал зарб импульсы $S_{pm}=25000 \text{ Н с}$; подшиппиник ва вал таянчының вертикал қайнишқоқынты $c_h=1,2 \cdot 10^{-10} \text{ м/Н}$; горизонтал қайнишқоқынты $c_l=2,2 \cdot 10^{-10} \text{ м/Н}$; кабул қылыш нөвешін үрнатын бурчагы $\phi=25^\circ$; бириңиң қайтарын таҳтанды үрнатын бурчагы $\beta_l=20^\circ$; роторшың айланма тезлігі $\nu_p=30 \text{ м/с}$.

валнинг минутига айланни төснүү $n=287$; ургичлариниң шартын соң $Z=4$.

Зарб юкламалары бүйтча ҳисоблаш

Зарб импульс S_{pm} ниң модал (эң эхтимол) таъсир этиши йүнапшынын аниқловчы бурчак: $\alpha=50 \cdot (\varphi+\beta_1)/2=50 \cdot (25+20)/2=27,5^{\circ}$.

Зарб юкламасиниң вертикал ташкыл этувчиши:

$$P_x = S_{pm} \sin \alpha / \sqrt{2Ge_z/q} = 25000 \sin 27,5 \sqrt{2 \cdot 2 \cdot 10^4 \cdot 1,2 \cdot 10^{-10} / 9,81} = 5220 \text{ кН.}$$

Зарб юкламасиниң горизонтал ташкыл этувчиши:

$$P_T = S_{pm} \cos \alpha / \sqrt{2Ge_z/q} = 25000 \cos 27,5 \sqrt{2 \cdot 2 \cdot 10^4 \cdot 2,3 \cdot 10^{-10} / 9,81} = 7250 \text{ кН.}$$

Зарб юкламасидан ҳосил бүлдиган жами:

$$P_s = \sqrt{P_x^2 + P_T^2} = \sqrt{5220^2 + 7250^2} = 8930 \text{ кН.}$$

Подинининка зарб күчиниң таъсир шұналишын аниқловчы бурчак:

$$\alpha_p = \operatorname{arctg}(\sqrt{e_f/e_a} \operatorname{tg} \alpha) = \operatorname{arctg}(\sqrt{2,3/1,2} \operatorname{tg} 27,5^{\circ}) = 35,75^{\circ}.$$

Подинининка таъсир этувчи, ротор дисбалансидан ҳосил бүлгап марказдан қочувчи күч:

$$R_{de} = [0,0006G_p + 0,15Z]D_p^3 \omega^2 / 2g = [0,0006 \cdot 2 \cdot 10^4 + 0,15 \cdot 2 \cdot 2^3]30^2 / (2 \cdot 9,81) = 3600 \text{ НН.}$$

Тасмалар тарағанында ҳисебінде вүзүдега келдиган юкламаларин ҳисебінде олмаган холдагы ротор массасы $R_n = G/2 = 2 \cdot 10^4 / 2 = 10^4 \text{ кг.}$

Юкламалар цикли вақты:

$$t_y = \pi D_p / v_p = 3,14 \cdot 2 / 30 = 0,21 \text{ с.}$$

Үртача қайшиқоңызкин $e_{pp} = (e_f + e_a)/2 = 1,75 \cdot 10^{-10} \text{ м/Н}$ қабул қылаб, (2,7) формула ёрдамында зарб күчиниң таъсир этиши вақтниң тонализ:

$$t_y = \pi \sqrt{Ge_{pp}/q} / \sqrt{2} = 3,14 \sqrt{2 \cdot 10^4 \cdot 1,75 \cdot 10^{-10} / 9,81} / 1,41 = 0,0042 \text{ с.}$$

Эквивалент зарб юкламасы:

$$P_{eq} = 0,31P_s = 0,31 \cdot 893 \cdot 10^4 = 277 \cdot 10^4 \text{ Н.}$$

Бир циклге (бир зарбга бир айланыш түрүн келди) зарб юкламасиниң таъсир қылыш инебий вақты:

$$\alpha_s = t_y / t_u = 0,0042 / 0,21 = 0,02.$$

Ротор дисбаланси ва статик юкламалариниң таъсир қылыш инебий вақти:

$$\alpha_c = 1 - \alpha_s = 1 - 0,02 = 0,98.$$

R_n күчи мөндоридан бир тартибга кичик бўлган R_q кучларидан ташқари ҳамма кучлар таъсири остидаги тўлиқ эквивалент юклама:

$$P_{\text{т}} = \sqrt[3.33]{\alpha_c R_c^{3.33} + \alpha_y R_y^{3.33}} = \sqrt[3.33]{0.18(10^4)^{3.33} + 0.02(277 \cdot 10^4)^{3.33}} = 860 \text{ kN}$$

3652 тур подшипник учун ишлани қобилиятни коэффициенти: $\alpha=3.6 \cdot 10^7$.

Унинг ишлани қобилиятни тасрифи $(nh)^{0.3} = c/Q = 3.6 \cdot 10^7 / 86 \cdot 10^4 = 42$.

$n=287$ айл/мин учун подшипниклар таснифлари жадвалидан ишмат муддатини тонализ $h \approx 900$ соат.

Статик юкламалар бўйича ҳисоблаш

Унбу усулага кўра, зарб юкламалариниг таъсири динамиклик коэффициенти K_q билан ишобатга олинади. Бу ҳолда доимий таъсири тушуни юкламалар, яъни R_n ва $R_{\text{т}}$ ни ишобатга олни даркор, бунда динамиклик коэффициенти 3,5 деб олинади.

Подшипникка кўрсатиладиган ҳисобий юклама:

$$Q = (R_n + R_{\text{т}})K_q = (10^5 + 6600)3,5 = 37,3 \cdot 10^4 \text{ N}.$$

Ишлани қобилиятиниг таснифи:

$$(nh)^{0.3} = c/Q = 3.6 \cdot 10^7 / 37,3 \cdot 10^4 = 96,5.$$

$n=287$ айл/мин учун подшипникнинг ишлани муддати $h \approx 14000$ соатни ташкил этади.

Ротор вали

Ротор вали этижини ва бураганига дучор бўлади. Этижини кучланишини, подшипникларга таъсири этувчи ўша юкламалар содир үтади. Аммо, валининг алланини туғайсан кучланишилар ҳолати ўзгаради. Қаринлик моменти W_A бўлиб, подшипникдан l масофада жойланган АЛ (2.19-расем) кесмасидаги ротор дисбаланси хосил қилинган реакция валига ишбатан иш вақтида доимий кучланини беради.

$$\sigma_{\text{об}} = R_{\text{об}} l / W_A$$

Массани ва тасмалар таранглигига боевлиқ бўлган R_n реакция ишлижудаси $\sigma_n = R_n l / W_A$ бўлган ўзгарувчан ташкил этувчини ҳосил қиласади.

Зарб юкламалари P_3 умумий ишорали $\sigma = P_3 l / W_A$ энг катта кучланишилариниг манбани бўлиб, уларнинг таъсизмажанини 35-жадвалида берилган маълумотлар билан берилган қонунга бўйсуниди.

Ротор билан етакланувчи иккив орасында жоілшалған валиниң бир кисеми, тоқорида сапаб үтилған юкламалардан тәніңары, үзідан движетешінг буровчи моменттерінен ротор үргічіларына майдаланадын материал бұлакларының үрілішинде роторинің маңайтын теззашылары оқыбатыда іоз бередінде динамик момент таъсірінде бұлалды. Бирнечи момент унда катта омас. Асосий юкламаны динамик момент таңкылғанады. Үшінші каттағы таҳминан күйіндегіча ҳыбсолаған чиқыншы мүмкін. Үргічта үрілішпен P_g күч айланувчи массаларының маңайтын теззашыннан $\omega = P_g D_p / 2J_p$ ин өзага келтирады, унда J_p — майдалагыч валыга келтирилген айланувчи массалар инерция моменті.

АЛ кесімдә вални буровчи момент:

$$M_A = \omega \cdot J_{\omega}, \quad (2.9)$$

унда, J_{ω} — иккивининг айланувчи массалары инерция моменті, $\text{кг}\cdot\text{м}\cdot\text{с}^2$.

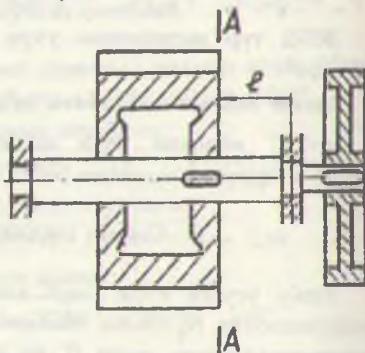
$$\text{Күч каттағы} \quad P_g = 400 S_{pm} v_p^{0.5},$$

унда, S_{pm} — зарб импульснинің максимал қийматы, $\text{Н}\cdot\text{с}^{-1}$; v_p — ротор үргічіларының айланма теззигі, $\text{м}\cdot\text{с}^{-1}$ (2.9) да P_g қийматтарынан құншыб, АЛ кесімдеги вални буровчи динамик моменттің анықловчы якушевиң шефіданы тонамиз:

$$M_A = 200 D_p S_{pm} v_p^{0.5} J_{\omega} / J_p \quad (2.10)$$

(2.10) таҳлилдан кезіб чиқыннич, иккив инерция моменттіннің үсіні билан, буровчи динамик моменті ортады. Шуннан учур өзінде түшнедінде юкламалардың камайтынның мақсацында етакланувчи иккивин иложы борича кам инерция моменті билан қылмын лозым да унда катта юкламалар бұлғанды маховик спидометр керак.

Ротор валиндеги натижави күчләннин материаллар қарашылғаннин маңызум мустақжамалық назариялары бүйінча анықланады.

2.19-расм. Роторның ұисебаланығы
онд чизма.

2.1.4. Конуслы майдалагичлар

2.1.4. Таснифи, конструкциясининг хусусиятлари

Конуслы майдалагичлар түрлі төг жишелариниң майдаланнинг цимми бөсқічларында қабіта шиловчи жоғори иш упумдорлы матпашалар үснеболапади. Вазифасында қараб, йирик (КЙМ), үргача (КҮМ) ва шайың құлиб (КММ) майдаловчи конуслы майдалагичларга бүлинади.

КЙМ майдалагичлары қабула қылыш түйнуги кеңгілігі тәсінфалади, үлчам-турнага қараб төг жишеларининг 400–1200 мм бұлған бұлақтариниң қабула кила олади, чиқини тириқшылары 75–300 мм ва иш упумдорлары 150–2600 м³/соат. Саноатда күйіндеги КЙМ лар чиқарылады: 500, 900, 1200, 1500 мм (қабула қылыш түйнуги кеңгілігінде қараб).

КҮМ ва КММ майдалагичлары құзғалувчи конус аесининг диаметри билан тәсінфалади ва күйіндеги үлчамларда чиқарылады: 600, 1000 мм (КҮМ); 1200, 1750, 2250 мм (КЙМ ва КММ). Конус диаметри 2500 ва 3000 мм бұлған майдалагичларни бүнёд қылыш үстінде шидлар олиб борнамоқда. КҮМда материал бұлаклариниң 75–300 мм тача майдалаш мүмкін, уларнинг чиқини тириқшылары үлчами 10–90 мм, иш упумдорлары 19–580 м³/соат. КММ майдалагичлариниң чиқини тириқшылариниң үлчами 3–20 мм, иш упумдорлары 24–180 м³/соат, улар ёрдамыда 40–110 мм бұлған материал бұлаклариниң майдалаша имкошы бор.

2.4 ва 2.5 - жадвалларда КҮМ ва КММ майдалагичлариниң техник тәсінфлары көтүрілген.

Конуслы майдалагичларда материал майдалаш камераенде майдаланади. Камера иккі конус іозалардан тапсыл қылыштан бўлиб, улардан бирин қўзгалимас (тапсыси), иккеничиши эса қўзғалувчандир (ичкиси). 2.20 а,б-расмларда КЙМ, КҮМ ва КММ майдалагичлариниң кинематик чизмалари кўрсетилган.

КҮМнинг техник тасифномаси

36-жадвал

Күректич	КҮМ 600Т	КҮМ 600Гр	КҮМ 900Гр	КҮМ 1200 Гр	КҮМ 1200 Гр	КҮМ 1750 Т	КҮМ 1750 Гр	КҮМ 2200Т	КҮМ 2200 Гр
Иш унумдорлғы, м ³ /сөйт	15	40	55	95	115	190	320	360	610
Құзғалувчи конус асосниниг диаметри, мм	600	600	900	1200	1200	1750	1750	2200	2200
Юқалапуви материалиниг энг катта ұлчами, мм	40	60	100	100	150	160	200	250	300
Тиркүшининг максимал ұлчами, мм	15	35	40	25	50	30	60	30	60
Эксцентрик втулканнинг айланыш частотасы, айл/с	6,1	6,1	5,5	4,3	4,3	4,3	4,3	4,0	4,0
Электр двигателлиниң күвваты, кВт	30	30	55	75	75	160	160	250	250
Массасы, т	5	5	12,5	22	22	55	55	100	100

КММнинг техник тасифномаси

37-жадвал

Күректич	КММ 1200Т	КММ 1200Гр	КММ 1750Т	КММ 1750Гр	КММ 2200Т	КММ 2200Гр
Иш унумдорлғы, м ³ /сөйт	40	50	110	130	220	260
Құзғалувчи конус асосниниг диаметри, мм	1200	1200	1750	1750	2200	2200
Кириш тиркүшининг ұлчами, мм	12	15	15	20	15	20
Юқалапуви материалиниг энг катта ұлчами, мм	40	80	70	100	85	110
Эксцентрик втулканнинг айланыш частотасы, айл/с	4,3	4,3	4,3	4,3	4,0	4,0
Электр двигателлиниң күвваты, кВт	75	75	160	160	250	250
Массасы, т	22	22	55	55	100	100

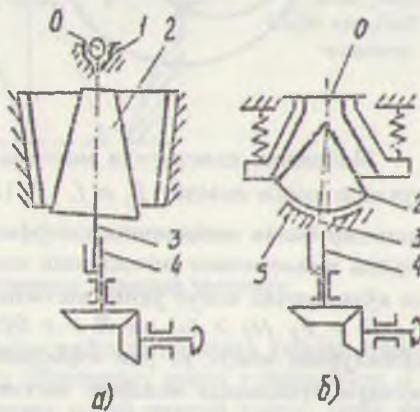
Құзғалувчан конус (2) вал (3) га бикр қылаб маҳкамланған. Шундай насткы учы эксцентрик втулка (4) га шундағы үрнатылғанки, валниң үқи втулканың айланыш үқи биләп (майдалагич үқи биләп) бирор бүрчакни тапкыл этади, бу бүрчаги деб аталади. КИМ майдалагичларидан құзғалувчан конус валы шарнир ёрдамнда юқорида трапеце 1 га маҳкамланған.

КИМ ва КММ майдалагичларининг құзғалувчан конуси сферасимон төвөн 5 га таяниб туради. Конус валы юқоридан маҳкамланымағанын туғайлы бу майдалагичлар консол валының конусын майдалагичлар деб аталади. Айлантириш мослашасыдан ҳаракат олиб, эксцентрик втулка айланады, бұнда құзғалувчан конус төбраима (гирация) ҳаракат олади. КИМ ларда төбраиниң марказы О оси шини шуктасыда жойланған, консол валы майдалагичларда ҳам шу каби юқори қисмнда - майдалагич ва вал үқіларининг кесиншін шуктасыда жойланып да. Вал үқи иннеш чөғида, учы О шуктада бүлған конус ізасын чизилади. Құзғалувчан конус ізасини ясөвчилари навбатта-навбат құзғалмас конусе томонға яқинлашадылар ва сұнтра ундан узоқлашадылар, янын құзғалувчан конус құзғалмаси устидан (материалал қатлами устидан) ғылдыраб үтади. Бұншын шаржасыда материалнин тұхтөвсөз майдалашынын содир бұлади.

Шундай қылаб, конуслы майдалагич, жағелі майдалагич сингары ишлар экан. Фарқи шундаки, бу майдалагичларда майдалаш жараёни тұхтөвсөз давом этады, чунки ҳар қандай вақт ичида құзғалувчан конус ізасининг бирон бир қисмнинг құзғалмас конус ізасига иқиншілашын із беради.

Амалда құзғалувчан конус анча мураккаб ҳаракатын содир этади. Майдалагичнин салтты шипалашындағы вакытта эксцентрик втулка-вал кинематик жүргілігінде шипаланын күчлары құзғалувчи конус КИМ ва КММ учын сферик таянч кинематик жүргілігінде іззата келевчі шипаланын күчларынан калта бұлып қолини мүмкін. У ҳолда конус үз үқи аттоғында эксцентрик втулка сингары бир йұнализнанда айланада болылады.

Кинематик жүргізардагы шипаланын күчларининг шеббаттарында қараб, конуснин

2.20-расм. Конуслы майдалагич-

нинг кинематик қызметтері:

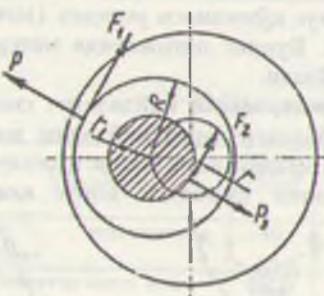
a - КИМ; b - КИМ ва КММ.

аїланинн честотасы n_1 эксцентрик втулка аїланинн честотасынннг θ дан n гача бүлган оралында ўзгариши мумкин.

Күзгалуучан конусиннг ўз ўки атрофыда аїланинши помақбул ходиадыр, чиңки материални майдалаш камерасында юклар пайтида ортиқча динамик юкламалар ошыб кетады. Шуннинг учун конусли майдалагичлариннг балзы конструкцияларында күзгалуучан конусиннг аїланиншига түсқинлик килювчи махсус тұхтатувчи мосламалар күзде тутилған.

Агар материалнинг майдалапинн рүй берса, унда материал билди көпшелдер орасындағи ишіқалапинн күчлары күрсатылған жуғұларданғы ишіқалапинн күчларыдан апта ортіб кетады, патижада улар күзгалуучан конусин ўз ўки атрофыда эксцентрик втулка аїланиншига қарама-қарин йұналишида аїланиншига мажбур қиласы.

Конусли майдалагич майдалаш камерасындағи ихтиёрий горизонтал кесимде күчларинн тәсір этиши чизмасын күриш чиқамыз (2.21-расм).

2.21-расм. Конусли майдалагичиннг ихтиёрий кесимидеги күчлар чизмасы:

P — майдалаш күчи; P_2 — эксцентрик втулканнг валға күрсатылған реациясы; r — майдалагич ўкига ишбатан вал ўшиннг эксцентригі; r_1 — вал радиусы; R — күзгалуучан конус радиусы.

Майдалаш камерасыда материални эзини жарабында ишіқалапинн күчлары іззата келади: $F_1 = f_1 \cdot P$ (f_1 — күзгалуучан конус юзасынннг жинислар билди ишіқалапинн коэффициенті), $F_2 = f_2 \cdot P_2$ (f_2 — вал на втулка юзасынннг ишіқалапинн коэффициенті). Уларға мое келувчи күзгалуучан конус ўкига ишбатан моментлар $M_1 = F_1 R_1$; $M_2 = F_2 r_2$; $F_1 > F_2$ ($f_1 > f_2$) ва $R > r$ бүлгани учун $M_1 > M_2$ бүлді да күзгалуучан конус ўз ўки атрофыда эксцентрик втулка аїланиншига тескәри йұналишида аїланинн честотасы $n_e = (n \cdot r) / R$ билди аїлана бойшайды, унда n — эксцентрик втулканнг аїланинн честотасы. Амалда n_2 шыныг қиймати n га ишбатан 20–30 марта кам.

Салт жүрни вактида майдалаш күчи P интироқ этмайды. Шуннинг учун F_2 конус учиннинг тебрашын бурчагы γ да оғишнега болғанқ да

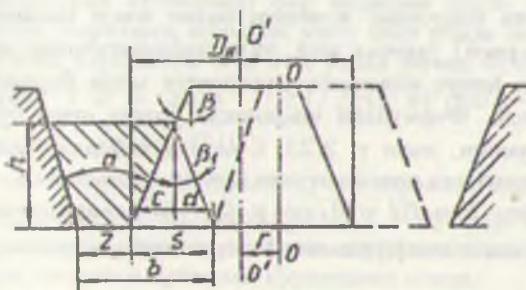
кубидаги күршінде бўлади: $F_2 = fmgtg \gamma$, унда m — қўзғалувчан конус бурчагининг массаси; g — эркни түшинш тезланиши.

Бу ҳолда ишқаланинг кучи F_2 валга унинг айлананинг йўналинига тескари қўйилади, шунинг учун $M_2 = F_2 r_I$ момент юзага келади у ишқалувчан конусин эксанцентрик втулка томон айланашга мажбур этиди.

2.1.4. Асосий параметрларни ҳисоблаш

Конусли ва жағли майдалагичларда материал бўлагини майдалани шаронтизлари ўхшаш, шунинг учун манинадарининг технологик параметрларни ҳисоблаш усуллари, кўп ҳолларда, юқорида кўрилганлар билан бир хилдир.

Конусли майдалагичларда қамров, бурчаги, яъни қўзғалувчан ва қўйигалмас конуслариниң майдаловчи юзалари оралинидаги бурчак ЙМ дагига ўхшаб иккиласмачи ишқаланинг бурчагидан ортиқ бўлмасити керак, яъни $\beta + \beta_1 \leq 2\phi$ (2.22-расм). КЙМ учун қамров бурчаги $21-23^\circ$ ни ташкил этади. КЎМ ва КММ ларда футеровка кўришинга қараб $12-18^\circ$ ни ташкил этади.

2.22-расм.
КЙМ ҳисобий
чизмаси.

Эксансентрик втулканнинг айланиш частотаси

КЙМ учун n (айл/с) жағли майдалагичдагига ўхшаш топилади, яъни парчаланувчи материал бўлагининг эркни түшини йўли n ни t вақт ичиде таъминлаш шаругидан келиб чиққан ҳолда, унбу вақт ичиде эксансентрик втулка ярим айланши қилигаанди: $h = gt^2 / 2$;

$$t = \sqrt{2h/g}; t = 0,5/n; n = 0,5\sqrt{g/2h}.$$

Чизмадан (2.22-расм) келиб чиқадики:

$$c = htg \beta ; \quad d = htg \beta_1 ;$$

$$c + d = S = 2r = h(tg \beta + tg \beta_1)$$

Иншы ушбу қиymатиниң күйндеги формулага қоямиз

$$n = 0,25 \sqrt{g(tg \beta + tg \beta_1) / r} \approx 0,78 \sqrt{(tg \beta + tg \beta_1) / r} \quad (2.11)$$

Аесінде конуслар дөвөрләрида материал есекилешіб, иншы ҳаракат тезлігі камайғаны учун (2.11) формулага күра олинған айланын частотасини таҳминдан 10% камайтырып тавсия этилады. Ушбу тұзатының қабул қылғыбы конуслы ішкіл майдалагичлар учун экцентрик втулкашынан үзіл-кешил айланын частотасини тонамиз:

$$n = 0,71 \sqrt{(tg \beta + tg \beta_1) / r} .$$

Конуслы ўртача ва майда майдалагичлар экцентрик втулкашынан айланын частотасини анықлаш учун қүйндеги шарттар қабул қылғынады:

- майдалануучи материал бұлагы майдаланы камерасыда оғирлік күчи таъсіри остида майдаловчы конусынанға қозасы қия бүйіча сприндерди;
- майдалануучи материал бұлагы на параллел зонадан үтінін өткінде, албатта, конуслардың шарнаторлары қозалары ёрдамыда сикилини шарт.

Агар майдаловчы конусынан ясовчысы билан ассоци оралғандығы бурчак γ иш (2.23а-расем) ташкил этса, унда майдалагичнан шылаш өткінде майдаловчы конус қозасынанға горизонтта оғиш бурчагы $\gamma - \beta$ да $\gamma + \beta$ гача үзгәради. Формуланың чиқарында ўртача оғиш бурчагы қабул қылғынан мумкін, янын γ . 2.23, б-расемде майдалашы камерасыда материаланың күрітиңгә таъсір әтүвчи күчлар күрсетілген.

Шықаланыш күчи $F = fH = fG \cos \gamma$ (f – бұлаклардың конуслар қозасынан шықаланыш коэффициенті) сприндернің қарама-қарашы томонға йұналған.

Материал бұлагынан қия техник үйлаб ҳаракатын содир әтүвчи күч

$$T - F = G \sin \gamma - f \cdot G \cos \gamma = G(\sin \gamma - f \cos \gamma) .$$

Унда G – оғирлік күчинин ташкил әтүвчесі; T – материал бұлагынан оғирлік күчи. Бұл күч үзгәрмас, шуншынг учун иншы таъсіри остида бұлак текис тезләнеші билан ҳаракат қылады. Агар a – бұлакнан тезләнешінан бұлеа, унда

$$md = T - F = G(\sin \gamma - f \cos \gamma)$$

еки

$$d = g(\sin \gamma - f \cos \gamma) = dv / dt$$

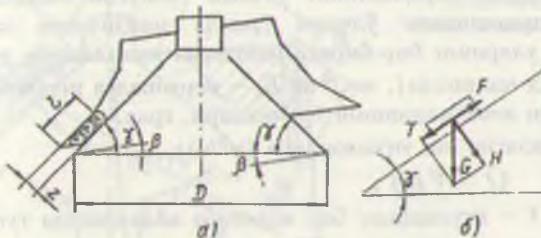
Бұндай бұлакиннің теззеги көлиб чықады:

$$v = g(\sin \gamma - f \cos \gamma)t + c.$$

$t=0$ бұлғанда бұлак теззеги v ҳам нола тенг. Демек, интегралдан доимийен ҳам $C_1 \theta$, чынки $v = dS/dt g(\sin \gamma - f \cos \gamma)t$.

Үнда нұя $S = 0,5gt^2(\sin \gamma - f \cos \gamma) + C_1$.

Үзілімас C_1 , ҳам 0 га тенг, чынки $t=0$ бұлғанда $S=0$ бўлади.

2.23-Рис. КҮМ нынг ҳисобий чызмасы: а — майдаланы камерасы на құзғалуучан конусга тәсілр қылуулаштырылған күчлар чызмасы; б - ция текислик бүйінча бұлакиннің ҳаракатланыш чызмасы

Экцентрик штулжаннің бир айланашы вақты $t = l/n$. Дастандай бөлшектердің шарттарға мувофиқ ушбу вақт ичидә материал бұлған параллел зона узунлігиге тенг ёки үндап кичик бұлған масофаны үтиши керак: $l \geq S$. Үнда $l \geq 1/2g(1/n)^2(\sin \gamma - f \cos \gamma)$, ёки $n \geq \sqrt{g(\sin \gamma - f \cos \gamma)/(2l)}$.

Конусның үртаса майдалагыч учун параллел зона узунлігінің орташа, $1/12$ қылыш қабул қылышады, үнда D — құзғалуучы конус диаметри (1.23, а-расем). Үнда экцентрик штулжаннің секундига узил-кесіл айланашы частотасы құйындағы күрініншінін олады:

$$n \geq 7,5\sqrt{(\sin \gamma - f \cos \gamma)/D}$$

Майдан қылыш, майдаловчы конусын майдалагыч учун экцентрик штулжаннің частотасы, параллел зона узунлігін МКМ дагыдан көсетте бұлған тақырыда ҳам КҮМ билан бир хиз қылыш өспишады. Материал бұлған чиқынды тиркіннелари томон сурнаганда майдаловчы конус томондан бир неча бор спициләді.

КҮМ нынг иш үвумдорлығы

Валжаннің бир маротаба айланашында майдалагычдан кесімни бұлған $F = [(Z + S) + Z]h/2$ (м^2) материал ҳалқасы түшінші шарты билан,

үндүшү параметр аниқланады: унда $h = 2r / (\operatorname{tg}\beta + \operatorname{tg}\beta_1)$ - ҳалықаның балансының м (2.22-расмдагы қаралсак).

Түшәтгап ҳалықаның ўртаса диаметри құзғалуыштың конусинің тағ томонидагы диаметри D_T га таҳминан тенг қылыш олилады, унда ҳалықа ҳажмі (м^3)

$$V = \pi D_T r (2Z + S) / (\operatorname{tg}\beta + \operatorname{tg}\beta_1); \quad V = 2\pi D_T r (Z + S) / (\operatorname{tg}\beta + \operatorname{tg}\beta_1) \quad (2.12)$$

унда r - вазининг чиққын тирекшілары сатхадагы экзентрикитеті, м; Z - чиққын тирекшіларының ұлчамы (конуслы майдалагичтар учун чиққын тирекшіларының ұлчамы үрнінде майдаловчы конуслар оралиғидеги, уларның бир-бiriға мақсемдеги яқынлашының қолатидагы мағсұфа қабул қылышады), м; β ва β_1 - вертикалдан шыбатан майдаловчы конусларының ясовчиларының бурчаклары, град.

Майдалагич иш упымдорлығы ($\text{м}^3/\text{с}$):

$$Q = V \mu n, \quad (2.13)$$

унда V - втулканың бир маротаба айланында түшадынган материал ҳалықаның ҳажмі, м^3 ; μ - материалдың юниналының көфициенті.

(2.12) формуласадан (2.13) нәфәдага V иштегі күйматының құйынб, КҮМ иштегі иш упымдорлығының тоғамызы ($\text{м}^3/\text{соат}$)

$$Q = 2\pi D_T \mu n r (Z + r) / (\operatorname{tg}\beta + \operatorname{tg}\beta_1).$$

Конуслы ўртаса майдалагич иш упымдорлығының хисобланыда экзентрик втулканың бир маротаба айланында материал бұлагы параллел зона үзүншігінің ұтимін ва бир маротаба айланын даврида майдалагичдан $V = \pi Z l D_k$ ҳажмидеги материалдың порциясы тушиның қабул қылышады, унда Z - параллел зонаның көнгілігі (чиққын тирекшіларының көнгілігі), м; l - параллел зонаның үзүншігі, м; D_k - параллел зонага қамалған материал массалары марказы томонидан қозғырыладынган айланың диаметри.

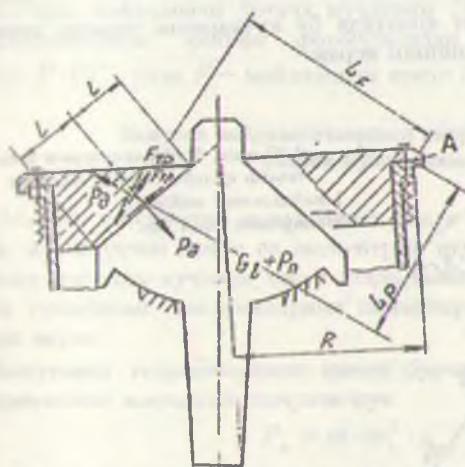
Хисобни соддалантирип мақсадыда D_k к D қылыш қабул қылышады (D - құзғалуыштың конус диаметри), бу холда майдалагич иш упымдорлығы ($\text{м}^3/\text{соат}$) $Q = \mu \pi n Z l$, унда $\mu = 0,45$ - юниналының көфициенті.

Майдалаш күчларының тенг таъсир этувчиси

КҮМ ва КММ лар учун амортизацияловчы пружиналарын олдиндан торғышдан хосса этиладынан күчлардан аниқланады. Майдалагичтің маромында ишләнген чөндиң таҳминнан күра, тараған торғыш күчі манинаның юқори клемнин (таянч ҳалықасы) майдалагич корнусы билан дөмий контактта ушлаб тұрады, янын майдаланың таъсир

шүткөн аниқ күчларга ишбатан тараңг торған күчи бирмүнча захира болып таңдаңынан.

2.24-расмда майдалаш күчларининг тенг таъсир этувчиси P_m ни төмнүү оңд хисоблаш чизмасы күрсатылган.

2.24-расм. Конусели майдала-
гичда майдалаш
кучини аниқлаш чизмасы

Шартта күра, майдалагиччининг юкори килеми ҳамма таңқи күчлар таъсирин остида мувозапатда тұрады.

А нүктега ишбатан ҳамма күчларининг моменттери тенгламасы:

$$P \alpha_p + F m p \alpha_F - (G_a + P_n n) R = 0$$

ёки

$$P_a \alpha_p + f P_q \alpha_F - (G_a + P_n n) R = 0$$

Бундан майдаловчи күчларининг тенг таъсир этувчинининг максимал қииматы

$$P_m (G_a + P_n n) R / (L_p + f \alpha_F),$$

бу ерда, G_a — майдалаш юкори килемининг оғырлық күчи, Н; P_n — бетті пружинанинг олдиндан тараңглаб торған күчи, Н; n — пружинистер сони; R — майдалагич үқидан то А нүктеге қадар бұлған масоффа, м; L_p ва L_F — А нүктега ишбатан күчлар еткеси, м; f — құзғалуучынан майдалапуучы материал билан ингізгеленинг коэффициенті. Проф. С.А. Панкратов на уннан шогирдләри томонидан үйләмелден таңқиоттарға күра, майдаловчи күчлар тенг таъсир этувчи P_m (2.25-расм) құзғалуучынан конус үқидан үтүвчи текисликда шөйлишады, шу билан биргә бу текислик құзғалуучынан конус үқидан

ва майдалагич үқідана үткүвчи техниктик билән α бурчагини таныпты

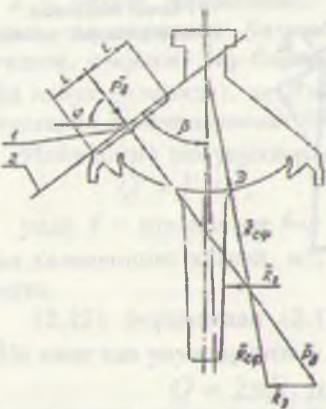
этады (2.26-расм). Үшбұрчак «негарилаш» бурчаги деб жоритигизади.

Майдаловчи күч P_m шарсымен төвөн ости ва эксцентрик штука

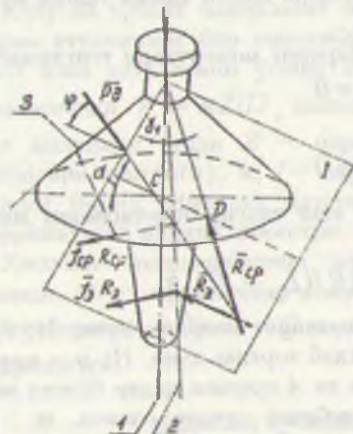
томонидан қабул қылышынб, тегинші R_{cp} ва R_2 реакцияларини ҳосна

килади.

Конусининг мувозапат ҳолатыда бу күчлариниң таъсир этилни чи-

2.25-расм. Майдаланишындағы тенг таъсир қылувчи күчлар чызмасы:
1-майдаланишин майданды;
2-конусининг ойни үкі.

2.26-расм. Құталаудан конуста таъсир қылувчи күчлар чызмасы:
1-конусининг үкі;
2-майдалагичининг үкі;
3-конусининг ойни үкі.

Майдаланы күчләри тенг таъсир үтүпчеси P_m ва ушинш қүйилши

пүкгасын биле түриб эксцентрик штука реакциялариниң вазияттас

ексцентрик балансылғыннаның үртасыда қабул қылыш, сферик төвөн ости

R_{cp} ва эксцентрик R_2 реакциялариниң график ёрдамыда анықлашып.

P_m , R_{cp} ва R_2 күчләри майдалагиң элементларининг мустаҗкам-лигиниң хисобланы учун дастлаб берилганды. Майдалагиң төнгى шаш жарайнида улар минимал қиymатларидан максимал тиимдигергача ўзгариши мумкин.

КУМда майдаловчи ўртака күчләри (H) анықлатын учун проф. В.А. Олеңскийнинг эмирик формуласыдан фойдаланып мумкин: $H = 46 \cdot F \cdot 10^4$, унда F — майдаловчи конус ён сиргүшисиг този, m^2 .

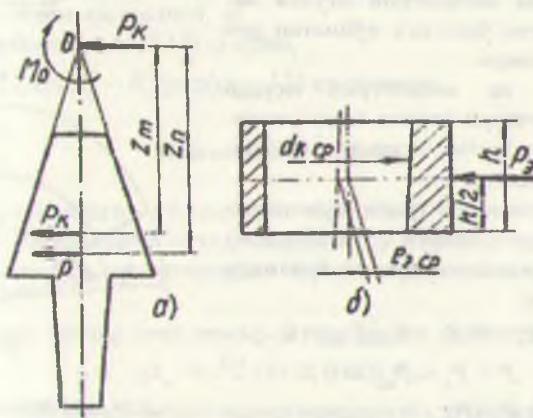
Конуслы майдалагиңлардаги инерция күчләри ва уларни мувозазатлаш

Конуслы майдалагиң номувозанат ҳолда айланувчи иккита массасының күзгаливчай конус на экцентрик втулка. Ишләш вақтида бу массалар инерция күчләри хосын етди, машинада деталлары ва нойдеворига тупадыган юкламаларин камайтириши учун уларни мувозазатлаштырылады.

Конусининг төбәрәнининг кичик бурчаклари γ (рад) да конус инерциясының марказдан қочуучи күч

$$P_e = m \cdot \omega_e^2 \cdot Z_m \cdot v,$$

уна, m — конусининг массаси, кг; ω_e — экцентрик втулканың бурчак тезлиги, s^{-1} ; Z_m — конусининг күзгалимас нүкгесидан уннинг массасын ишкәннегача бүлгән масофа, м.

2.27-расм. Инерция күчләри чынмасы:
а - күзгалимас конусга таъсир этүүчү;
б - экцентрик втулкага таъсир этүүчү.

Конуснинг күзғалмас «О» нүктасига (2.27а-расем) иккита ұзаро мувозанатлашувчи R_k күчларин құниб, конусга момент $M_0 = R_k \cdot Z_m$ ва 0 нүктада P_k күчи тәъсир күрсататтанғаннан тонализ. Конуснинг 0 нүктеге иісбатан оның айланыши харакатта көтірувчи M_o ва P_k лардың битта күч Р билан алмаштырып мүмкін, бу күч конус инерция күчларынан тенг тәъсир этиувчисининг марказыда қўйнаган. Конуснинг күзғалмас нүктасидан Р күчи тәъсир чизигигача бўлган масофа (m) $Z_n = \mu_0 / P$.

Эксцентрик втулканнинг айланында ҳосил бўладиган инерция күчи (H):

$$P_s = \rho \frac{\pi \cdot d_{kyp}^2}{4} \cdot h \cdot \omega_0^2 \cdot I_{0,yp},$$

бу ерда, ρ - эксцентрик втулка материалининг зичлиги, kg/m^3 ; d_{kyp} - кошусимон ўюниб кенгайтириши ўртача диаметри, m ; h - эксцентрик втулка баландиги, m ; $I_{0,yp}$ - ўюниб кенгайтириши ўкининг ўртача эксцентристигети, m ; ω_0 - эксцентрик втулканнинг бўрчак тезлиги, c^{-1} (2.27 брасем).

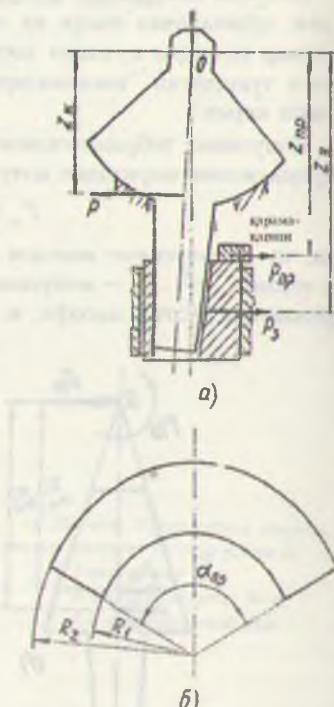
P_s күчи эксцентрик втулка баландигининг ўртасига қўйнаган деб қабул қилинади.

Конус ва эксцентрик втулка инерция күчларни втулка шестериясанда үриатиладиган посани мувозанатлаштирилади.

Майдалагични түниқ мувозанатлаштирилади шартни (2.28-расем) ушбу тенгламалар ёрдамида анықланади:

$$\begin{aligned} PZ_k - P_s Z_s - P_{noc} Z_{noc} &= 0; \\ P - P_s - P_{noc} &= 0, \end{aligned}$$

бу ерда, P , P_s , P_{noc} - тегинчила конус, эксцентрик втулка ва посанинин инерция күчлари; Z_k , Z_s , Z_{noc} күрсатылан инерция күчларинин тәъсир чизигидан конуснинг күзғалмас нүктасигача (тебранин марказигача) бўлган масофа.

2.28-расем. Мувозанатлаштириши чизмаси: а-конусни майдалагич; б-қарама-карни тортишини.

Шундай тәжінділәш көреккі, конуслы майдалагични түзің күндең балансиралыға амалда орнаның бұлмайды, чиңкі бүннинг үчүн мағнит Z_{noc} Z_F даңынан күннин бүннен оса амалға оның бұлмайды. Шу бопе мувозаатлаштырылған инерция күчләри минимал бүннин үчүн посандың конусининг инерция күчләри P ни күннин жойына анықтақ жойланытылады.

Күн қоғаларда түрі түрт бурчак кесімли (2.286-расм) ҳалқали сектор спіфатыда үзіншін акс этпіруүчі посандың ҳисобланы үчүн посандың инерция күчи формуласыдан фойдаланылады:

$$P_{noc} = m_{noc} \omega_0^2 \cdot y,$$

үндегі, m_{noc} — посандың массасы, кг; y — эксцентрик втулканың бурчак теңзігі, рад/с; y — посандың массалары марказининг эксцентрикитеті, м.

Посандың массасының статик моменті

$$\rho_{noc} = m_{noc} \cdot y. \quad (2.14)$$

Түрі түрт бурчак кесімли ҳалқали сектор күрнештіледегі посанды үчүн:

$$\begin{aligned} m_{noc} &= \alpha_{noc} / 2\rho(R_2^2 - R_1^2)B; \\ y &= 4/3(R_2^3 - R_1^3)\sin(\alpha_{noc}/2)/(R_2^2 - R_1^2) \cdot \alpha_{noc}, \end{aligned}$$

Бұнда, α_{noc} — посандың ҳалқали секторинин бурчагы, град; ρ — посандың материалының зертханасы, кг/м³; R_2 және R_1 — ички ва ташкы радиуслар, м; B — посандың қалыптасылғаны, м.

m_{noc} да үзілімдепарияны (2.14) да қолданыбыз.

$$S_{noc} = 2/3\rho B(R_2^3 - R_1^3)\sin(\alpha_{noc}/2) \text{ ни тонамиз.}$$

Двигателниң күвваты

Конуслы майдалагич құзғалуучының конусининг консоль вали билән шиддәтті өнгіле маідаловчы күчләр тенг таъсир этувчинин моментаңынан сферик таянчадағы ва эксцентрик шықалашының енгизінегінен энергия сарғылапады.

Майдаловчы күчләр тенг таъсир этувчининин момента (Н·м)

$$\mu_m = Pl \sin \alpha \cdot \cos \varphi,$$

үндегі P — маідаланы күштаринин тенг таъсир этувчининин үргашы қыншасы, Н; l — эксцентрикитет (маідаловчы күчинин горизонтал тәсілніңда конус үкін ва маідалагич орасындағы масофа), м; α — маідаловчы күчләр тенг таъсир этувчининин изгарылған бурчагы, град;

φ — горизонтал текислик ва майдаловчи кучлар тенг таъсир этиувчи оралигидаги бурчак, град (2.26-расмга қаралсун).

Конусининг сферик таалич спиртидаги эксцентрик ватга көтүрілген ишқаланни моменти

$$\mu_{m\phi} \approx r f_1 R_{c\phi} \omega_{on} / \omega_2,$$

унда, r — ишқаланни күчи f_1 шынг конусининг оның үзиге ишбатан таъсир этиувчи елкасы, м (2.25-расмга қаралсун); $f_1 = 0,02$ — конусининг сферик спиртидаги ишқаланни коэффициенти; $R_{c\phi}$ — сферасыннан реакциясы, Н;

ω_2 — конусининг оның бурчак тезлиги, с⁻¹; ω_2 — эксцентрик втулканинг бурчак тезлиги, с⁻¹.

Эксцентрик узедеги ишқаланни моменти құйындагыча аникланады. Эксцентрик узедеги иккита катта ишқаланни қозаларында оға: құзғалуучан. Ишқаланни моментиниң құйындагыча қабул қынш мүмкін:

$$\mu_{m\phi} \approx f_2 R_2 (r_T + r_H),$$

унда $f_2 = 0,05$ — поминал ин режимінде эксцентрик құзғалуучан конус валинин экспцентрик втулка ички йүнделген қози ва втулканнан кориес стаканнандағы қозасын втулка қозасындағы ишқаланни коэффициенти; R_2 — график йүл билан аникланадын экспцентрик втулка реакциясы (2.26-расмга қаралсун); r_T ва r_H экспцентрик втулканнан ташкии ва ички (ұртажаляштырылған) радиусләри.

Двигателдининг ұртажа талаб қылышадын белгиланған қувваты (кВт)

$$N = (\mu_m + \mu_{m\phi} + \mu_w) \omega_2 / 1000 \eta, \quad (2.15)$$

унда η — экспцентрик втулқадан то электр двигательгача узатма-шиғи ФИК.

Майдалагичининг ФИК $\eta = \mu_m / (\mu_m + \mu_{m\phi} + \mu_w)$.

(2.15) формуласыдан конусли майдалагич двигателдининг белгиланған қувватини такрибан ҳисобланыда фойдаланыши мүмкін. Электр двигателдининг белгиланған қувватининг таңланған қийматтарига шу түр-ұлтчамдаги майдалагич ишләшін ҳақидағы амалий матдематикалык ишобатта олған ҳолда тұзатындар киригини керак. Одатда, конусан майдалагич электр двигателдининг белгиланған қувваты эмпирік формулалар өрдемнен ҳисобланады.

Проф. Олевский формуласын амалда құлана болыланды, уига күра, КИМ ишләш жараённан иштеймөл қылышадын қувват N_0 (кВт) құзғалуучан конус ассоци диаметри D (м) квадратига чиқып

тирицииң текиселгі экцентрикететига D (м) ва экцентрик втулка айданнан частотасы нәне мұтансошиб:

$$N_o = 60 \cdot K \cdot D^2 \cdot r \cdot n,$$

бунда, K – қалта инсталляцияның жинеслар тавсифтеги бөлшік ҳолда үйимати ұзгаруучы коэффициент (мустахкам жинеслар үчүн K к 24).

Двигателинине белгиланған қувваты N_m (кВт)ни анықлауда әзіркітте токламаларни хисобға олардың даркор ва шуннан үчүн үйнілген 50% ошириши керак, яғни $N_{os} = 1,5N_0 = 2160D^2 \cdot r \cdot n$ кВт және КММ маидалагичларининең белгиланған қувваттарини анықлаш (кВт) үчүн В.Л.Олевский формуласын құлааш мүмкін:

$$N_{os} = 12,6 \cdot D_l^2 \cdot n_l.$$

2.1.5. Болғали маидалагичлар

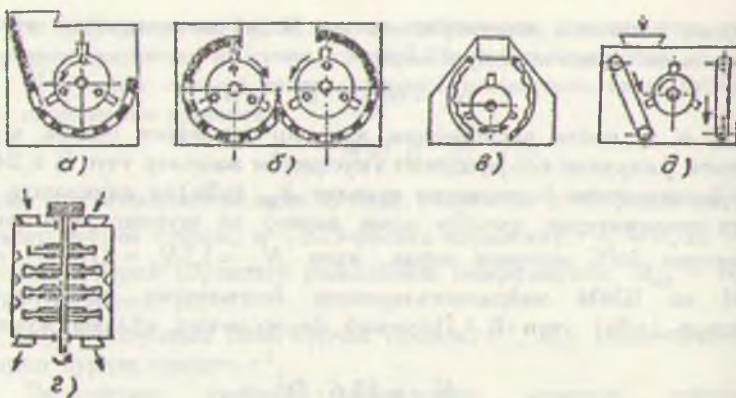
2.1.5а. Тавсифи, конструкциясияның құсусиятлари

Майдаланың үсқуналары орасында болғали маидалагичлар (БМ) көсөнің үршінде оғаллады. Үлардың іюори даражадағы майдаланы, конструкциясының соудалығы ва хизмат күрсеткішінде ажрағын тұрады. БМ – майдаланың үсқуналарининең нам және ёнинаң материалдарынан майдаланда мұваффақияттың инициаторынан ягона түрдің сипаттамасынан.

Аммо үлардың күлілары кам абразивдан материалдаринан майдаланың билгілігіндең чегараланаады, құндық алмашуучы деталлары тез сийлады (болталар, футеровкалар).

Ассоциацияның конструктив белгиларына қарағанда БМ нәне құйидагы тас- ниғлардың мүмкін:

- роторлар сони бүйірчы: роторлар (2.29а-расм) ва иккі роторлар (2.29б-расм);
- валының вазияты бүйірчы: горизонтал ғарыштық вал билан;
- роторлардың айданнан йўналып бүйірчы: реверсив (2.29в-расм) ва портерсив.

2.29-расм. Болғали майдалагичларинің чызмалари:

а-яқка роторлар; б-бір ногошали майдалағылған иккі роторлар;

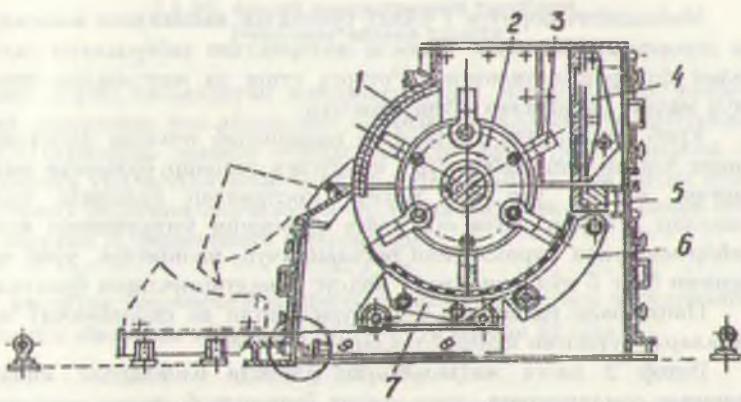
в-реверенс; г-вертикал валлы; д- тозалагич тасмалы.

БМ ларда материалдан майдаланған тез айлануучи болғаларнің материал бұлактарында үріліши, бұлакларнің бір-бірінде үріліши, болғалар томоиддан үлоқтырылған материалнің майдаловчи таҳталарға үріліши, материалнің болғалар билән майдаланған таҳтасы орасында ҳамда болғалар билән наңжара орасында майдаланнаншы патижасында содир бұлады. Яғына роторлы майдалагичлар БМ шығынға кең таркалған түрләридан қысметтеседі, чунки улар конструкциясындағы түркемдердің түрлерінде, қабариттерінде үзіліктерінде, массасындағы көлемдерде және өзара көрсеткіштерде көп жағдайларда өзара кең таркалаудың мүмкінлігін анықтауда маңыздырылады. Бұл майдалагичлар универсалды жиһоз бүлиб, мұрт ва юмноқ материалларды майдаланған учын мүлжакалданға тоғы күмириш, тоғы түзин, бүрін, гипсні, ұтхона шлаганин, синтепоннан, квасцеларни, септигратин ҳамда оханстоини, алғын рудаларни ва боянда камабразивнан материалларды.

Майдалагичта материал тоқоридаи тоқланады да у майдаланған камерасында түшады, у ерда айлануучи роторга шаршылар ёрдамында маңжамаланды болғалар таъсирида майдаланады. Уннан синиқлары бір-бірларига үріліб, қайтарғыч пішталар да наңжараларға, футеровкага үлоқтырылғанды. Бұл ҳол материал бұлаклары матьлум бір ката-кичникликке әріппіш наңжаралыға ғалыптырылғандарды орқалы бұшатында түшінгенде қадар күн мағниталаб қайтарылғанды.

ГОСТ 7090-72 га күра, сапоат БМ шығын 5 түр-ұлчамларнан чыкарады (38-жадвал).

Машинна конструкциясын батағсыз күриш чыкамыз (2.30-расм).

2.30-расм. Бир роторли болғалы майдалагич.

Болғалы майдалагичларшың техник таасиғимаси

38-жиддайл

БМ ларнинг параметрлари	СДМ-12	СДМ-15	СДМ-12	СД-97А	СДМ-98А
Ин үшумдорлиги м/сант	10 - 15	10 - 24	150-200	570-660	900-1200
Роторшың ўчамлари, мм удуңлиги диаметри	400 600	600 800	1600 1300	2000 2000	3000 2000
Оқсанувчи материалининг энг кагта бўлгани Ўчами, мм	150	250	400	600	600
Роторшың помпалийини частотаси, обт/с.	1250	1000	750	600	600
Электр двигателининг кунвати, кВт	17	55	250	800	1250
Габарит ўчамлари, мм удуңлиги эни баландиги	1100 1100 1150	1350 1400 1250	2400 2800 1900	4000 4200 3100	4000 5500 3100
Электр двигателесиз майдалагичининг массаси, т	1,5	3,0	11,0	460	60,0

Майдалагич корпуси түзүлт түншкадан пайвандын ясалған. Ичкі деворлары сийлишінде чыдамлы материалдан тайёрланған таҳталар билең футеровка қилинганды. Роторга станин ва материалдан чықарып учун махсус шинкчалар күзде туғылған.

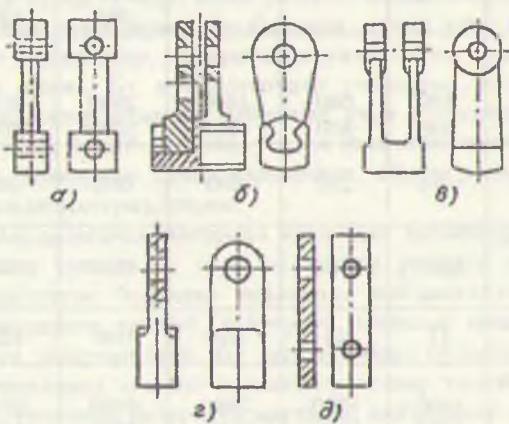
Уриб сипидириүчі таҳта 4 – пайвандын ясалған футеровкалы. Үннинг іюкори учы майдалагич корпусига шарнир ёрдамида маҳкамланған, насткы учы эса махсус моссламасынан ёрдамида сияжыбын болғалар З билән таҳта орасындағы тириқиншил үзгартырмасы мүмкін. Тайёр материал йириклигинин ростгашын учун, шуннан деген, уриб сипидирадиган брусе 5 күлшенингизди, у махсус пүнағтырғыштарға үрнатылады.

Панжаралы ғасырлар 6,7 (буриладын жаңынан) махсус прамаларда терилған құйма блоктардан иборат.

Ротор 2 валға маҳкамланған алохыда блоктардан қылшынған, уларнан оралықтарынан оның мөншік ёрдамида болғалар осылған. Құрылайтап майдалагич ротори 6 қатор болғаларға әга, уларнан ұлымасы 69 та. Уч қатори 11 болғадан жаңынан 12 тадан иборат. Болғалар құнипчы сийлишінде бардошли НОГІЗЛ (РОСТ 10160 – 75) пұлатынан ясалады.

Конструктив хүсусияти шундан иборатки, улар бир кеңінші іюзаларға әга. Бу ишилди муддаттана үзайтырады. 2.31-расмдада болғаларнанғы чизмасы күрсетілген, уларни ишчи іюзалары үтмасстанниши билән айлантырып қойып имконияттана береді.

Болғалар а түртте, б, в, г эса – иккита ишчи іюзаларға әга.

2.31-расм.
Болғаларнан
чизмалар.

Ротор валы майдалагич корпусидан чықарылып, махсус кронштейнларға үрнатылған иккита подшипникка таянады. Валға айланыши харакаты двигательдан эластик муфта орқалы үзатылады.

2.1.56. Асosий параметрларни ҳисоблаш. Роторининг айланы тезлигиги

Зарб берилган майдалагичларда материалнинг майдаланинг энергияни тез айланувчи болғадан майдаланувчи материал бўлгига берилини эвазига вужудга келади, бунда унбу энергия \mathcal{E} бир - бирига урилаётган жисмларнинг деформациясига ва ундан кейин материал бўлгигини парчалашига \mathcal{E}_p ҳамда материал ва бўлгага кинетик энергия \mathcal{E}_k берилинишига сарфланади.

$$\mathcal{E} = \mathcal{E}_p + \mathcal{E}_k$$

Э катталик бир-бирига урилаётган жисмлар массаси ва уларнинг бир- бирига ишбатан ҳаракат тезлиги v га боёлиқ бўлади:

$$\mathcal{E} = f(m_1, m_2, v).$$

Шундай қилиб, БМ шинг маъдум, олдидаи аниқланган конструкцияси, ҳаракатланувчи (ротор ва бозигарининг) жисмлар массаси иш ва ротор тезлиги v да материал бўлгаги массасининг қиймати шундай бўлинни мумкинлини, унда бир-бирига уризинидан бўлак парчаланимай фақат кинетик энергия олади.

«ВНИИстори́дормаш» томонидан зарбдан майдаланинни таъдиқот қилини патижалари бўйича [1] бўлакининг критик ўччами d_{kp} (м) иш аниқловчи формула топилган, яъни агар материал бўлгиги ўччами критик ўччамдан кам бўлса, унбу шароитларда у асло майдаланимайди.

$$d_{kp} = 230 \cdot 10^{-5} \sigma_p / \rho_0 \cdot v_p^{-1.5}, \quad (2.16)$$

унда, σ_p — чўзишинида майдаланувчи материалнинг мустаҳкамлик чегараси, Н; ρ_0 — майдаланувчи материалнинг ҳажмий массаси, кг/м³; v_p — зарба тезлиги, у ротор айланасига тенг қилиб олинади, м/с.

Унбу бозиганинг ёрдамида тексари масалани ҳам ҳал этини мумкин:

Бозиганинг σ_p ва ρ_0 аниқланган қийматлари ва майдалани маҳсулотининг берилган ўринсанги d учун БМ роторининг минимал (критик) айланы тезлигини топини мумкин. Унбу масалага кўра, (2.16) нифодасига ўзгартиришлар киритиб,

$$v_p = 1.75 \cdot 10^{-2} \sqrt{\left[\sigma_p / (\rho_0 \cdot d) \right]^2} \text{ га эга бўламиз.}$$

Иш унумдорлиги

Бозигали майдалагичининг иш унумдоригиги Q иш аниқдан учун В.Н. Барабашкин формуласидан фойдаланиши мумкин:

оҳактошни майдаланида, агар $D_p > L_p$ бўлса, унда $Q = 1.66 D_p^2 L_p n$, агар $D_p < L_p$ бўлса, унда $Q = 1.66 D_p L_p^2 n$, унда D_p — роторнинг диаметри, м; L_p — ротор узунлиги, м;

- кумирин майдаланида $Q = K L_p D_p^2 n^2 / 216 \cdot 10^3 (i - 1)$, унда Q — иш унумдорлиги, т³/соат; $K = 0,12 - 0,22$ — майдалагич конструкцияси ва майдаланувчи материал мустаҳкамлигига боғлиқ коэффициент; n — роторнинг айланнича частотаси, айл/с; i — майдаланини даражаси (берилган материал ўргача бўлакларининг майдалани маҳсулотига ишбати).

Майдалагич юритмаси электр двигателининг қуввати

«ВНИИстройформа» формуласидан фойдаланиб [7], қувватни тоини мумкин, унбу формула юзалар қонуни асосдан ишлаб чиқилиган:

$$N = W \cdot Q \cdot (i - 1) / D_y \cdot \eta_u \cdot \eta_o \cdot 1000,$$

унда, N — қувват, (кВт);

Q — иш унумдорлиги, м³/соат;

i — майдаланини даражаси;

D_y — дастлабки берилган материални ўргача ўлчами, м;

$\eta_u = 0,75 - 0,95$ — майдалагич ФИК;

η_o — юритманинг ФИК;

$W = 2,7$ жадвалда келтирилган энергетика кўрсаткичи.

Бозаги майдалагични двигателини қувватини, шунингдек, тахминан унбу формула орқали тоини мумкин: $N = (360 - 540) \cdot i \cdot Q$,

унда i — майдаланини даражаси; Q — иш унумдорлиги, т/с.

Материалларининг қувват кўрсаттичлари

39-жадвал

Материал	Ҳажми түркимма массаси, т/м ³	Чўзилишидаги мустаҳкамлик, кН/м ²	Энергетика кўрсаткичи, Вт · с/м ²
Кўмир	0,90	2750	2,53
Сликатли гипсит	1,20	1000	4,5
Изистияк	1,48	1850	8,6
--//--	1,52	7000	21,0
--//--	1,54	12000	19,0
Гранит	1,52	12750	15,0
Диорит	1,56	16400	40,0

2.1.5в. Конструкция элементларини ҳисоблаш

Ротор диаметри материалининг максимал ўчамдаги бўлғари билан ротор элементлари орасидаги ишбатлардан аниқланади. Болғанинг ўқди мухра охиригача узунлиги ротор радиусининг 0,4-0,5 қисмига тенг қилиб кабул қилиниади. Ўқлапаётган материалининг максимал 100 мм даи ортиқ бўлмаган ўчамида болғанинг мухраси узунлиги бўлак ўчамининг 1,4-1,8 қисмига тенг қилиб олиниади, максимал ўчами 400 мм гача бўлганда эса - бўлакининг 0,06 ўчамида. Одатда, болға мухрасининг узунлиги болға узунлигининг 0,5 қисмини ташкил этиди. Вертикал токланувчи БМ учун ротор диаметри (мм):

$$D_p = 3d + 550, \quad (2.17)$$

унда, d — нарчаланувчи материалининг энг катта бўлғари ўчами, мм.

Кўя тахта бўйлаб ротор ён томонидан узатишадиган материални майдаловчи майдалагичлар учун ротор диаметри (мм):

$$D_p = 1,65d + 520, \quad (2.18)$$

Тазаб қилинадиган ши унумдорлигига қараб, (2.17) ва (2.18) формуластар ёрдамида аниқланадиган ротор диаметри катталантирилиши мумкин.

$$\text{Ротор узунлиги } L_p = (0.8 - 1.2)D_p.$$

Ички (инчи) юзалар бўйича ўчанаидиган ғалинр нашояраси орасидаги тирқишилар кенгиги материал бўлакларининг талаб этиладиган максимал ўчимида тахминан 1,5 – 2 марта катта бўйини керак.

Болғали майдалагичларининг асосий техник-фойдаланини кўрсатичлари (ши унумдорлиги, қувват сарфи, майдаланувчи материал сифати) болға конструкциясига бояниш.

Тўғри конструкция қилинган болғада унинг осмасининг ва ротор нодининклари ўзларига болғанинг майдаланувчи материалга кўрсатадиган зарба кучини қабул қизмайди. Бу ҳолда болғанинг конструктив параметрларини қўйидаги тенгслама орқали аниқлаши мумкин бўлади:

$$J = m(l_1^2 + l_1 l_2)$$

унда, J — осма ўқига ишбатан болғанинг инерция моменти, м^4 ;

m — болғанинг массаси, кг;

l_1, l_2 —тегинилича осма ўқидан ва бир-бирига урлиниш нуқтасидан то болғанинг массалари марказига қадар бўлган масофа, м [1].

Ҳисобланышларда зарба болға мухрасининг ўргасида амалга оширилади деб қабул қилини мумкин.

Ротордагы болғалар қатори, сони, майдалагатқыш үзчамлари ва уннан вазифасы билан аниқланады. Одатда, у 3-8, күнніңда жа 4-6 қылым қабул қилилады. Одатда, майдалагатқыш конструкциясы буюртмачи хоҳининг қараб, тайёр материал йирикликкітінде құйылады да талаблардан келиб чықсан ҳозда болғалар қатори, сонин үзгәріши имконияттың оған жариялана. Йирик майдалаш үчүн мүлжакаландырылған майдалагатқышларда 100 тағана болғалар үрнатылады. Болға массасы майдалагатқыш тур-үзчамнан қараб 4-70 кг бўлини мумкин.

2.2. МАЙДАЛАНГАН ТОШ МАТЕРИАЛЛАРНИ САРАЛАШМАШИНАЛАРИ

2.2.1. Таспидланишы

Түрлүү материалларни тайёрлайтиш үчүн хизмат қылуучи хом-ашиб күнчилек ҳолларда бир жисеми бўлмайды, у ҳар киси ката-кичик бўлаклардан иборат бўлади. Шу сабабан тез-тез араланып да алоҳида пакларин (фракцияларин) ажратиш зарурити туғизилб туради.

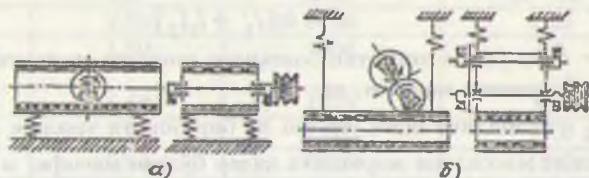
Саралаш механик усулада (катта сим галвирдан үтказаш), ҳаво, гидравлик ва боника йўллар билан бажарилшин мумкин.

Механик саралаш өзаклар, галвирлар, папкарагалар билан жи-хозланған машиналар ёрдамида бажарилады. Сим галвирдан үтказашда бир неча навли донлар олиш мумкин. Бу галвирлар (өзаклар) сонига боғлиқ; агар материал бирин-кетин n — та өзакдан ўтса, унда $n+1$ фракциялар олилади.

Саралаш ясси ёки оғын чизинди юзаларда амалга оширилади. Ясси сим галвирлар: колесникли (құзғалувчи ва құзғалмас), инерцион ва экцентрикли бўлади.

Айланма тебранувчи шинаблиз инерцион симгаливирлар ва йўналтирилган тебранингли горизонтал инерцион сим галвирлар кең тарқалған (2.32-расм).

Айланма тебранувчи сим галвирлар одий конструкцияга эга (2.32б- расм).

2.32-расм. Галвирларнинг асосий кинематик чизмалари:
а - айланма тебранувчи; б - йўналтирилган тебранувчи.

2.2.2. Асосий параметрлариниң ҳисоблашы

Симғалвирдан үтқазашынан упумдорлығы да самарадорлығынан анықловчы асосий параметрлар: ғалвирлардың юзаларининг ұлчамлары, төбәрәниң частотасы да амплитудасы, симғалвиринин қиялик бурчаги, шарттық валиниң пұналиниң да әзак харакатинин траекториясы.

Симғалвиринин асосий параметрлары ҳисоблашлариниң [1]-да бағытталған усулға күра олиб борамиз.

Симғалвир күтиси төбәрәнишлары амплитудасы

$$- a(M+m) = m\omega, \quad (2.19)$$

Унда, M — симғалвир күтисинин массасы; m — дебалансиның массасы; маңайшының шуны билдирадықи, төбәрәнишларинин резонанс орти режимінде симғалвир күтисинин харакаты мажбур әтувчи күч билан қаршы фазада бұлады.

Симғалвир төбәрәнишларинин оғытмаған амплитуда да частотасы үннегін харакат траекториясынан бөглиқ. Тәжриба орқали анықланғаннанча, әзак тениншарларға доңчалар тиқиғиб қолмайды, агар шириннегі әзак юзасынан шибатан сипташып баландығы h тенінк үлчамы l дан 0,4 қадар онымаса, янын

$$h \leq 0,4l \quad (2.20)$$

Инерцион симғалвирлар учун дошиның төбәрәниш пұналишидеги максимал тезлігі $v_0 = \sqrt{2g \cdot h \cdot \cos \alpha}$ эквалитетті мәнінде;

унда, g — әркін түннің тезлігінини, $\text{м}/\text{с}^2$; α — ғалвирлардың юзасинин қиялик бурчаги. $\alpha=20^\circ$ деб қабул қылышы да (2.2) шибаттаға оған жоғары $v_0 = 4,28\sqrt{0,4l}$ ши тонализ.

v_0 мәнінде бұлғанда симғалвир төбәрәнишларинин асосий параметрлары анықланады $v_0 = a\omega$, унда ω — төбәрәнишлар амплитудасы, м ; ω — төбәрәнишларинин частотасы, $\text{рад}/\text{с}$.

Төбәрәнишлар амплитудасынан таңлана, шуны шибатта олни көрекі, симғалвиринин төбәрәнишлардагы тезлігінин $80 \text{ м}/\text{с}^2$ дан ортиб кеттегі холларда асосий деталлариниг бузилишина олиб келады. Бүнде $\omega^2 a \leq 80 \text{ м}/\text{с}^2$.

α да ω ни анықлатын үшүн эмпирик формуулалар мавжуд. «ВНИИ-Стройдормаш» шибат симғалвирлар учун төбәрәниш частотасынан шибатта формула бүйінша анықлатын тавсия этады: $n = 44\sqrt{l/a}$, түғри чи-

зиди төбәнинең эса бұлған горизонтал симбалвиirlар үчүн $a = (4 + 140l)/1000$, $n = (1 + 12,5l)/12a$ бу ерда, l – төннелеринең ёруғынк бүйінча үлчами, м.

Одатда, нишаб симбалвиirlар үчүн $a = 0,002 + 0,005$ м қабул қылышады, $l = 0,07$ м, пүшалтирилган төбәнини горизонтал симбалвиirlар үчүн $l = 0,04$ м.

Будан α , m , M , ω маңызды бұлған ҳолда (2.19) формула бүйінча дебалансининг статик моментини төннен мүмкін. Шундай қылыш, титраттичиниң ҳамма параметрлари маңызды бұлады.

Титраттичиниң қызық бурчаги $0\text{--}30^\circ$ га тең. Панжаралы симбалвиirlарда жәа $0\text{--}25^\circ$ га тең. Қызық бурчагиниң камайшыны билан галвирдан үткін самараасы ортады, шу билан бир қаторда иш упумдорлығы камайды.

Титраттич валиниң айланының йұналишы ва әлак харакатының траекториясынишаб симбалвиirlар титраттичи валиниң айланының йұналишының әлак бүйілаб материал қаралып қаралып қалыптастырылады, галвирдан үткін самараасы аянағанда, иш упумдорлығы жәа пасаяды. Бұ материяның әлак бүйілаб қаралыптың тезлігіниниң камайшынга ва әлаклар тешігідан дончалариниң яхши үткіннега күлай вазият түедірүвчі дончалар үчүннің ізага келинші хисобига содир бұлады.

Товар ва оралық материалдардың галвирдан чықыншының бүйінча симбалвиirlарының иш упумдорлығы ($\text{м}^3/\text{соят}$) $Q = q \cdot F \cdot K_1 \cdot K_2 \cdot K_3 \cdot m$.

Үнда, q – әлаклариниң маңызды үлчамындағы төннелер үчүн симбалвиirlарының солициғірмә иш упумдорлығы, $\text{м}^3/(\text{соят}\cdot\text{м}^2)$; F – галвирданың іози, м^2 ; K_1 – күтінінші қызық бурчагиниң ишобатта олуышы коэффициент; K_2 – дастлабки материалда наст тоғфага киругчы дончалариниң фонз міндерориниң хисобга олуышы коэффициент; K_3 – әлакиниң биттә тешігіниниң ярмидан кам бұлған наст тоғфа дончалариниң міндерориниң ишобатта олуышы коэффициент (K_1, K_2, K_3 қийматлары 40-жадвалдан қаралат); m – материал билан бир текисде тәъминланымастык ва материалдардың дон бүйінча таркибиниң, донлариниң шакли ва симбалвиirlар түрлериниң хисобга олуышы коэффициент.

Шеңбердегі коэффициенттердің қийматлары күйінде көрсетілгенде:

Виброгалвир	Шеңбер	Майдаланған шеңбер
Горизонтал	0,8	0,65
Нишаб	0,6	0,5

Иккиге ва учта әлакын симгальвирлар иш упумдорлигинин эң жокшынын азаги бүйінча ҳисобланады.

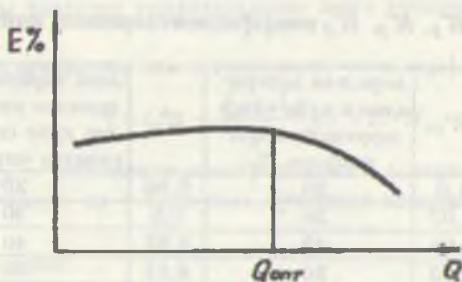
Галвирлаш самарадорлығы

$E = l \cdot K_1' \cdot K_2' \cdot K_3'$, үнде l – памуна самарадорлық (ұртаса шароиттар үчүн);

K_1' – галвирининг қыяғынан бурчагини ишбатта олувчи коэффициент; K_2' – дастлабки материалданғы наст тоифа доңчаларининг физикалық мөндериниң ҳисобға олувчи коэффициент; K_3' – әлак тәсігін ярмидан пам бүлгап наст тоифа доңчаларинин мөндерини ишбатта олувчи коэффициент (K_1', K_2', K_3' көпімдегілер 41-жадвалдан қаралсун).

Түрлі чызиктердегі тәбрануучы горизонтал симгальвирлар үчүн памуна самарадорлық I маіда шағалаш галвирлашыда 89% шағалаш галвирлашыда 91% тәсіг; алданша тәбрануучы шишиб симгальвирлар үчүн I маіда шағал учун 89% ташкил штади ва 87% – шағал учун.

Иш упумдорлиги ва галвирлаш самарадорлығы орасыда түзілкіштікке бағытталған бағындық мавжуд (2.33-расм).

2.33-расм. Галвирлаш самарадорлыгинин иш упумдорлигига бағындығы.

Графикдаи күршилб түрлідікі, галвирлашының оптималь иш упумдорлығы спәфтида үннег эң катта қыйматин олиш лозим, бу қолда самарадорлық максимал ёки унга яқын бўлади.

q, K₁, K₂, K₃ коэффициентларининг қийматлари

40-жадвали

Симғал- вирининг квадрат тепниги ұлчами, мм	q	Симғалвир нинг қиялик бүрчаги, град	K ₁	Берилгани ма- териалдаги куйи синиф заррачалари- нинг миндори, %	K ₂	Элак тирқини ұлчами ярми- дан кичик бүл- ган куйи синиф заррачалар миндори, %	K ₃
5	12	9	0,45	10	0,58	10	0,63
7	16	10	0,5	20	0,66	20	0,72
10	23	11	0,56	30	0,76	30	0,82
14	32	12	0,61	40	0,84	40	0,91
16	37	13	0,67	50	0,92	50	1,0
18	40	14	0,73	60	1,0	60	1,09
20	43	15	0,8	70	1,08	70	1,18
25	46	16	0,86	80	1,17	80	1,28
35	56	17	0,92	90	1,25	90	1,37
37	60	18	1,0				
40	62	19	1,08				
42	64	20	1,18				
60	80	21	1,28				
79	82	22	1,37				

K'₁, K'₂, K'₃ коэффициентларининг қийматлари

41-жадвали

Қиялик бүрчаги, град	K' ₁	Берилгани матери- алдаги куйи синиф заррачаларининг миндори, %	K' ₂	Элак тирқини ұлчами ярмидан кичик бүл- ган куйи синиф зар- рачалар миндори, %	K' ₃
0	1,0	20	0,86	20	0,9
9	1,07	30	0,9	30	0,95
12	1,05	40	0,95	40	0,98
15	1,03	50	0,97	50	1,0
18	1,0	60	1,0	60	1,01
21	0,96	70	1,02	70	1,03
24	0,88	80	1,03	80	1,04

Электродвигател қувваты

Материални гальвирланың гальвир подшипникларидаги ишқалаланынга, электр двигателларда, материални ташында, дончаларниң элак тешікларидан ұтыныда ҳамда таянчлар ва элементлар нынг үләннен жойларыда энергия иероф бұлады.

Энергияның үмумий харажатлары (Вт)

$$N_{yu} = N_{uuk} + N_{zu}$$

Подшипниклардаги шиккаланинга келтәр энергия иерофит подшипник түри, подшипникларның ФИК ва уларның сошни билгән көндә таҳминан баһоланы мүмкін. Анықроқ усул [1] да көлтирилған.

Пашкарадан ғалыирда материалларының харажатларынан ва сарастаннанға сарфланадиган энергия (кВт), (юқшыл коэффициенти 0,5дан күн бүлмаганды) ғалыирдағы материал массасына түбән мутасиб равинде ўзгарады деб қабул қызметине ва құйындағыча иғодаланып мүмкін:

$$N_{fp} = 2.3l \cdot Q(C_{\text{ю}} + \frac{C_{\pi}}{2})\rho / v_0 E,$$

үшінде, l — ғалыиршың ұзындығы, м;

Q — дастлабки таъминлашының бүйічә симғалвириштеги үмумторлығы, м³/саат;

$C_{\text{ю}}$ C_{π} — дастлабки материалдарынан юқори ва пастки сипаттар мүшкөрі, %;

v_0 — олак бүйілаб материалларының харажат тезиги, м/с;

E — ғалыирдан самарадорлығы, %;

ρ — материалларының зерткілігі, кг/м³.

Электр двигателдердеги энергия иерофит ушин ФИК бидағы ҳисобла онында. Электр двигателес симғалвириштеги шыға түшнинин таъминлашын көрек.

Двигателес симғалвириштеги шыға түшниниң үчүн сарфланадиган вакт

$$(c): t = (J_{de} + J_e + J_k) \omega^2 / K \cdot N_{de},$$

үшінде, J_{de} , J_e , J_k — тегіндеңде электр двигателес ротори, тираттыннан айлануучы массалары ва тебрануучы қутыншын ишерінің моменттері, кг·м²;

i — үзатын соңы;

ω — бурчак тезигік, рад/с;

K — электр двигателесинин шыға түшниниң моменти карралығы коэффициенті (электр двигателеси наспорттыдан);

N_{de} — электр двигателесинин күштесі, Вт. Вакт $t = 5$ с дан ошмасындағы көрек.

III. АСФАЛТ-БЕТОН ҚОПЛАМАЛARIНИ ҚУРИШ МАШИНАЛАРИ

3.1. Йүл-курилши материалларини тақсимлаш үчүн машиналар- чақиқтош ёткізгічілар

3.1.1. Чақиқтош ёткізгічіларшың вазифалари, умумий түзіліші ва ишчи органлары

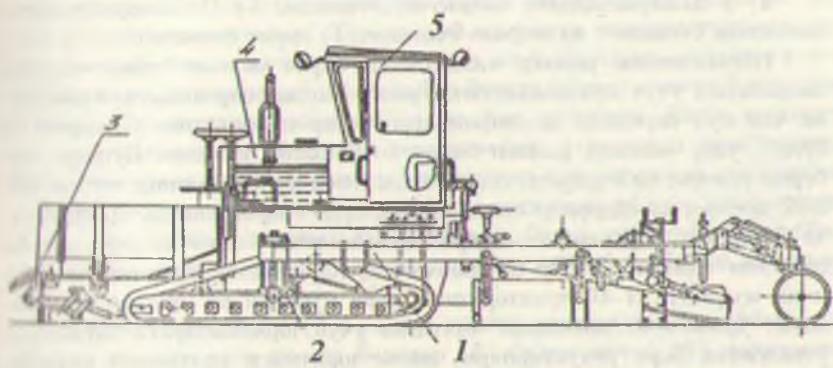
Йүл-курилши материалларининг үзіншірар құймақсадан тақсимлагатын түрттеге алмашынувчи ишчи қысметтеңде оға бүлгап үниверсал машина бүйілб, автомобіл йүллари, майдондар жаңа күчаларини қуриш жаңа төмірлешеуде цемент жаңа битум билән мұстахкамланған тош материаллар (чакиқтош жаңағал) жаңа грунт араалаптамаларини бир месъердә тақсимлаш, дастлабки шиббалан, күм ҳамда түрли хил битум-минерал араалаптамалари (қора чакиқтош, шағал, асфалт-бетон) ни ёткізу үчүн мүжіжалаптанды.

Чакиқтош ёткізгічинине ишчи органлары чакиқтош жаңағалдан қопламаларини қуриш үчүн мүжіжалаптанды. Бұнда машина иккінші бажарылышта өзінде: биринчи бажарылышта чакиқтош жаңағалдан құмдан асос бүйілб, материалларини автомобисамоеваллар өрдемненде ёткізгіштегі құм қоплами бүйілб ёткізиб берінің йүлін билән тақсимлашда құйлаптанды. Бұнда чакиқтош ёткізгічинине машина харақати факат зичланған да памылданған асес бүйілб аманатта онырылған керак.

Иккінчи бажарылыш материалларини автомобисамоевалларда асес бүйілб ёткізиб берінің йүлін билән қаттың асес бүйілб тақсимлашда құйлаптанды.

II бажарылыштады чакиқтош ёткізгічини билән құмни ҳам ёткізу мүмкін.

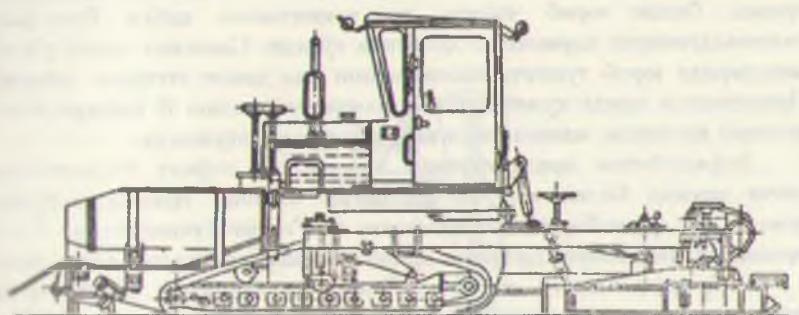
Асфалт-бетон ҳамда боянға бигінде материаллар билән қопланы үчүн асфалт ёткізгічине ишчи органды хизмат кылады (3.1-расем).

3.1-расм. Пұл-қурилыш материалдарини тақсемшагыч (11 бажарылышындағы асплаттеткізгіч жаңа шаталеттіңдегі ишчи органды билан):

1 – шатакчи рамасы; 2 – ўрмаловчи занжир; 3 – қабуда қолданы бункері; 4 – трансмиссия; 5 – кабина.

Енгіл турдагы қонлама қуриши, шуннингдек, цемент ва битум би-жүйе мұстаҳкамланған асөс қуриши учун грунт ётқизгічинінг ишчи органды хизмат қыладади (3.2-расм).

3.2-расм. Йұа-қурилыш материалдарини тақсемшагыч
(грунт ётқизгічинінг ишчи органды билан).

Тақсемшагыч бир ишшабаптың ішкі ишшабапты профил қосыл қызметінде, шуннингдек, материалдар күнделектелген ишшабапсыз ётқизгізінде ишкөн беради.

Тақсемшагыч рамасында бункер, ўрмаловчи занжир, трансмиссиялы двигатель, бөшкәрилүвчі кабина ўрнатылған шатакчи ҳамда күйіндегі тиркама ишчи органдардан иборат:

а) I бажарылыштаги чақиқтоти ётқизгіч; б) II бажарылыштаги чақиқтоти ётқизгіч; в) асфалт ётқизгіч; г) грунт ётқизгіч.

Шатакчының рамасы манинаның барын үзел ва агрегатларның маңыздылықтарын үшін мұжысалданған. Ўрмазовчы заңжирлік иккита, язғын үнгінде чар күн тираган заңжирлік аравачалар құрылыштада бажарылған бўлиб, улар машина рамасы билан бикр қылғында үзаптаған. Бункер шибердің тоғызында олардың орталық мөншілдіктерінде ғидроцилиндрлар бўдамида буриллади. Трансмиссия таркибында энергия билан таъминланадиган тизимлар Д-37Е-С1 двигателеси, Т-40 тракторининде орталық мөншілдіктери, Ўрмазовчы заңжирлік тирагизшілдерга бўлган ўтказгичлар борт редукторлари, насос юритмаси редуктори киради. Кабина иккита ониклиқ ва чор атроф кузатиладиган бўлиб, тўйита ойна тозалагич, вентилатор ва орқаси қўйни кўзгуси билан таъминланадиган.

Чақиқтотиниң қум асосынан тақсимламаш I бажарылыштаги чақиқтоти ётқизгічининде ишчи органдар билан монтаж қилинадиган машина бўдамида амалга ошириллади. I бажарылыштаги чақиқтоти ётқизгічининде ишчи органдар рама, текнико-технический брусы, виброплатформа, қум асосида ишлагандай самосвалларининг чиқишини үшүн мұжысалданған зипалар ва тахта сунайлардан иборат.

Ин нағтида самосвала зипаларга зичлаудаған қатталм томонидан орқаси билан юриб чиқади ва чақиқтотиниң қабуя бункерига тақсимлагичинин ҳаракатенуз ҳолатида тўқади. Самосвала юкин тўқиб, зипалардан юриб туғиғач, тақсимламани яна давом этириши мумкин. Чакиқтотиниң ҳамда қумни қаттиқ асосида тақсимламаш II бажарылыштаги монтаж қилинадиган машина воситасида амалга ошириллади.

Асфалт-бетон араланымасини тақсимламаш асфалт ётқизгічининде ишчи органдар билан монтаж қилинадиган машина бўдамида, грунт-цемент ва грунт-битумини тақсимламаш эса грунт ётқизгічининде ишчи органдар билан монтаж қилинадиган машина бўдамида амалга ошириллади.

II бажарылыштаги асфалт ётқизгіч ва чақиқтоти ётқизгічининде ишчи органдарлар құйындағылар: рама, шлуг турнадаги аёдаргич, шиббаловчы брусы, силиконловчы таянч платта, фаятат чақиқтотини ётқизгічинде құлланадиган виброплатформа, транспортировчыларлар ва иштеп тизимидан иборат (асфалт-бетон ётқизгічтада).

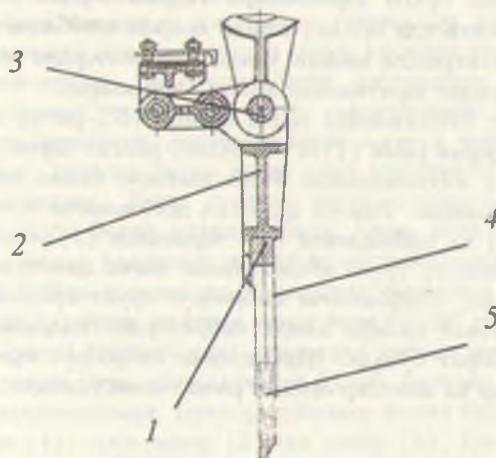
Грунт ётқизгічининде ишчи органдар рама, шлуг турнадаги аёдаргич, шиббаловчы вибробрусы, зипаноя, тўшама, ва спринтувчы қолинистардан иборат.

Ин нағтида самосвала зипалары билан тирговуч рамаларга тек-кунча орқаси билан юриб келади ва кузовини кўтариб, материалларни қабуя бункерига тўқади. Бункерни тўлдириш тақсимлагичини тўхтатмай турниб олиб бориллади, бунда тақсимламагич тирговуч рамалари билан иштеп тизимидан иборат.

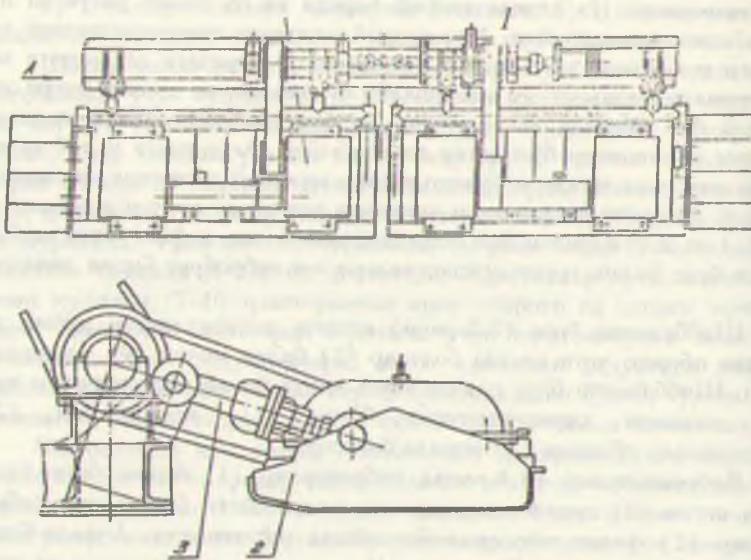
шын самосвалин ўз одцида штариб боради ва бу билан узлукенін иш нөрөнін таъминлаїди. Хар қандай ҳолларда тақсимлагычнін ҳаралаты мобайнида материал бүкілердан шылг түрідегі ағдаргичта көлиб түшады, ағдаргич зең материалин ётқизилаёттан ернінг бутун эни бүйінбір бир текиседа тақсимлайды ва бир нағытнінг ўзінде коплама жылуум қалыптауда бүйіншін таъминлаїди. Ағдаргичта көлиб түшадын материал миңдори бүкілер көпкөндәрі қай даражада очылышында болынға болынға. Ағдаргич чегарасыдан чиққанда чақырғони ва құм шиббаловчи бруе, I ва II базжарылыштарда виброплиталар билан, асфалт-бетон шиббаловчи бруе билан, грунт аразаланымалари зең виброрес билан зичланады.

Шиббаловчи бруе (3.3-расм) искитта нағындауданған құйма деңгелден иборат; унға настда болтлар (5) билан ишочок (6) маҳкамаланады. Шиббаловчи бруе сипаттасловчи панта билан эксцентриктың вал, бир маромда ҳаракаттанувчы бүғин (1), кронштейн (2), цистерналар түйлами (3) орқали боғланады.

Виброплиталар (3.4-расм) вибраторлар (1) билан биргаликта оема шылғак (3) орқали сипаттасловчи панта билан боғланады. Вибраторлар (2) фаскат чақырғони ётқизінде шишияттады. Асфалт-бетон шишияттанды улар сипб озинаады. Иш ҳолатыда вибраторлар ва виброплиталар зичланадын чақырғони устида әркін ётады, транспорт колесінде зең виброплиталар күтәрінін механизмы ёрдамида күтәрілады.

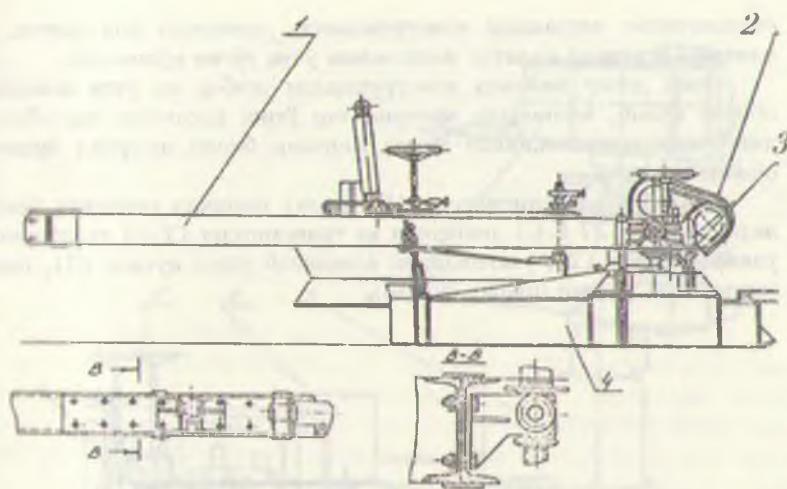
3.3-расм. Шиббаловчи бруе: 1-текисловчи звено; 2-кронштейн; 3-цистерналар түйлами; 4-бруе; 5-болт; 6-ишочок.

3.4-расм. Юритмалы виброплиталарин үриаттиси:
1-вибратор; 2-виброплита; 3-осма.

Н бажарилғандык асфалтт өткізгічларинің вибраторлари ва шиббаловчи брусын юритмалари гидромотордан попасимон тасмалы узатма воситасыда оралық тиргак орқасы шиббаловчи брус юритмасыннан экцентриккі валига ҳамда гидромотордан виброплиталар вибраторларининг юритмасыда амалға оширилады.

Грунт өткізгічинің ишчи органды (3.5-расм) нағайваңд конструкциядан иборат рама (1)га ега болып, қолған барча пінгім бирікмалар шу рамага мақкамланады. Рама шатакчи билан олд тиргакаар өрдемінде бирланыган. Рамага ағдарғыч шиббаловчи брус (3), сирнаиуучи қозын (4) ва шиббаловчи брус юритмасы (2) мақкамланыган. Сирнаиуучи қозындар грунт өткізгічинің ишчи холаттада тиранш учун хизмат қылады. Шиббаловчи вибробрус грунт аралаппамаларини шиббаланыга хизмат қылады ҳамда вибраторлар мақкамланадын виброрудан иборат бұлады. Шиббаловчи вибробрус кронштейнлар, амортизаторлар ва винттар орқасын рама билан ұланаады.

3.5-расм. Грунт ётқызгичинің ишчи органдары: 1—рама; 2—шеббаловчи брусынны көртмасы; 3—шеббаловчи виброрес; 4—сирвануыштың колыны

І бажарылыштады чакыртош ётқызгичинің ишчи органдары нағайдаң конструкцияны рамага етіліп, унға текисловчи брус, гидромотордың ұракатланувчы виброниталар, ёнбон чеклагычлар кронштейндер болап виброниталарни күтәрдін механизмні, таянч устуналар, зинаштар да қонқосын олд шыталар маҳкамланаады.

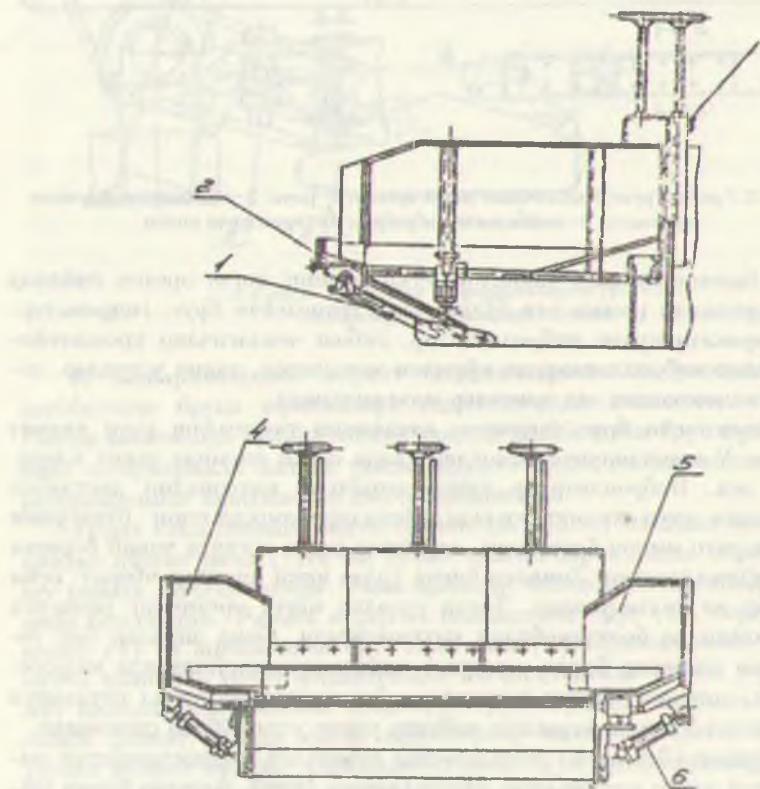
Текисловчи брус чакыртош қатламини тақсимлашты үчүн хизмат етіледі. Ү алманинувчы ишоцдар хамда остик қысметтерде таянч шыталарға етіледі. Виброниталар тақсимланаёттаи материалдан дастылабын шеббаланы үчүн хизмат қылады. Зинаштар самосвалиниң бүнкегерини үндеп үчүн имканды берадыған даражада ишчи органдар чыншыл борини үчүн мүлжалланған. Зинаштар йиғма ҳолда иккі қысметден иборат: осма зинаштар да тахтасуналар. Тахта супналар ишчи органдарниң рамасында үриатылады да болттар болап маҳкамланаады. Осма зинаштар бир тоғондан излаклар болап рамасын махсус кронштейнларда маҳкамланаады, зинаштың бойына томониң эса ётқызилған материал қатламига таянады да машина ұракаты нағайда уннан усти бүйзаб сирванады.

Бүнкегер (3.6-расм) автосамосвал кузовында тақсимланаёттаи материалниң қабуя қызмети үчүн мүлжалланған бүлшіл, болттар болап шаштасынчы рамасын маҳкамланаады. Бүнкегер күйндеги йиғма бирлікшілдерден иборат: олд шытта (1), орқа девор (3), чан девор (5), ўнг девор (4) да айлануучы олд түсекінч (2). Ўнг да чан деворлар, материалдан бүнкегер қысмети бүштаптадыған марказға ташлана үчүн, оник-моңиқлардағы гидроцилиндрлар (6) ёрдамыда бурылады. І бажарылыштады чакыртош

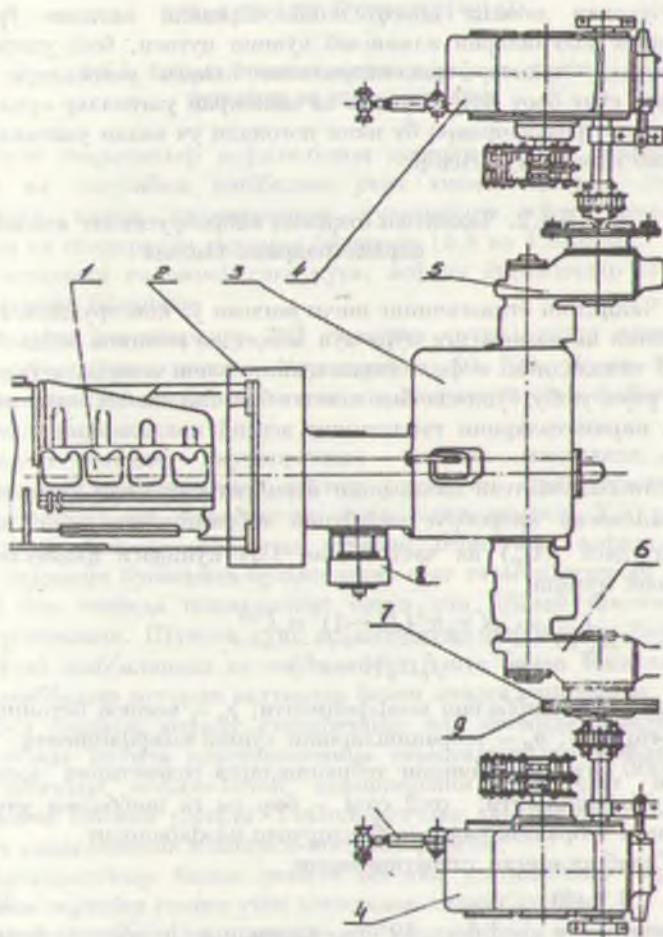
ёткізгічинің ишлесінде конструкцияға қоңқоқшы олд ишта, олд иштеганда вертикал ҳолатда мақжамлаш учун түсін күшінгап.

Орқа девор пайдаландаған конструкцияны шибер ва учта қоңқоқдан иборат бўлиб, қоңқоқлар материаллар ўтиши кесимини тартибга солиш учун хизмат киради ҳамда винтлар билан штурвал ёрдамида очилади.

Двигател ва трансмиссия (3.7-расм) шатакчи рамасында ўринатылади ҳамда Д-37 Е-С1 двигатели ва трансмиссия (Т-40 тракторининг улалы мұфтаси (2), узатмаларни алмашылаб улаш қутиси (3), охирги узатмалари (5)дан иборат бўлади.

3.6-расм. Буникер: 1—олдинги ишта; 2—олдинги буралуичи түсік; 3—орқа девор; 4—ўнг девор; 5—чан девор; 6—деворни бурин гидроцилиндри.

3.7-расм. Трансмиссияниң ва двигателиниң ўрнатышы: 1-двигател Д-37-Е-С1;
2-планшет мұфтасы; 3-юритмаларин алмашылаб узатын күтиси; 4-борт редуктори;
5,6-Т-40 тракторининг охирғи узатмалары; 7-запижирни яриммұфта;
8-насос юритмаси; 9-яриммұфта.

Т-40 тракторы охирғи узатмаларининг фланецдердегі болталар ёрнімінде яна фланецдер үрнатылады ва уларға запижирни ярим мұфта (7) мақкамланады. Уларға учма-уч уланувиши ярим мұфтадар (9) борт редукторлары (4)нине киругчи валларында мақкамланады.

Трансмиссияга шунгидек, насос юритмаси ҳам кирады.

Буровчи момент двигательинин тиреакли валидан ўрмаловчи занжирига узатмаларин алмашылаб қүнши күтиси, бөн узатма, дифференциал, трактор трансмиссиянин охирги узатмалари орқали, улардан сүйг борт редукторлари ва занжирини узатмалар орқали берилади. Борт редукторлари бу иккى нөхонадан уч валини узатмаларин алмашылаб қүнши күтисидир.

3.1.2. Чақиқтош ётқизгич вибробрусиининг асосий параметрларини танлаш

Чақиқтош ётқизгичининг ишчи жиҳози үз конструкциясы, ишланы принципи ва валифасига кўра кўни жиҳатдан кейинги бобда батафси қўриб чиқишидаги асфалт ётқизгичининг ишчи жиҳозига ўхшами, шунинг учун унбу бўлимда биз цемент-бетонини шиббалоичи вибробруш ишчи параметрларини танланшининг асосий қондадарини көлдирамиз, холос.

Шиббаланаётган қатламииниг берилган макенмал қалиниги учун мўлжалланган вибробруш мажбурий тебранинин талаб қилинган амалиятудаси ($A_{бр}$) ва частотасини (ω) кўйиндаги формула бўйича аниқдан мумкин

$$A_{\varphi}^2 \omega^2 = \frac{K \gamma_0 h^2 (K-1)^2 n_0 l^{n_0 h}}{f_0 \alpha_0 (1-e^x)}, \quad (3.1)$$

бу ерда, K – шиббалаш коэффициенти; γ_0 – юмшоқ бетонининг ҳажмий оғирлиги; n_0 – тебранинин сўнини коэффициенти; $f=0,0006$ см² – бетониниг тебранинларга солинтирма қаршилигининг коэффициенти; $\alpha=2$ см – бир см га шиббалаш учун талаб қилинган тебранин вақтини билдириучи коэффициент.

Талаб қилинган титратини вақти:

$$\tau = c/n \quad (3.2)$$

бу ерда, $c = 1-1,5 \cdot 10^3$ – қалиниги һ бўлган темир-бетон қопламани шиббалаш учун талаб қилинган цикллар сони; n – титратичининг (вибраторининг) 1 минут ичидаги тебранинлар сони.

Вибробрусииниг талаб қилинган ишчи эни (машина юрини бўйича) $V \propto \tau^{\frac{1}{2}}$, (3.3)

бу ерда, V – бетон ётқизини тезлиги.

Титратичларининг талаб қилинган статик моменти

$$M_{ст} = G_{бр} \cdot А_{бр} \quad (3.4)$$

бу ерда, $G_{бр}$ – бруси массаси.

3.2. АСФАЛТ ЅТҚИЗГИЧЛАР

3.2.1. Асфалт ЅТҚИЗГИЧЛАРННИГ ВАЗИФАСИ, УМУМИЙ ТУЗИЛИШИ ВА ИЛЧИ ОРГАНЛАРИ

Асфалт ЅТҚИЗГИЧЛАР асфалт-бетон қоринмаларнни тақсимлаш, өткізгішін және дастлабки шиббалашын учун хизмат қылады. Асфалт ЅТҚИЗГИЧЛАР үорін қнемларннниг тузилишина күра үрмаловчы замжирди ва гидидираклы түрларға бүлинады (3.8 на 3.9-расм).

Унумдорларға жазығасына күра, асфалт ЅТҚИЗГИЧЛАР оғыр жана түрларға бүлинады.

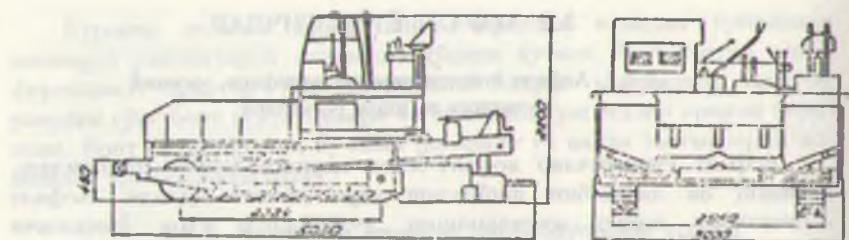
Оғырлары (унумдорларға 200 т/соатдан ортиқ) катта ҳажмдаги шиблар учун мұлжалланған. Унумдорларға 50–100 т/соат бүлгап өткізгічлардан унча катта бүлмаган ини ҳажмлари учун фойдаланылады.

Хозирғи шайтда, унумдорлардың оғырлары маңсада, кең қамрован асфалт ЅТҚИЗГИЧЛАР яратын уетіда ини олиб борилмөдә. Асфалт ЅТҚИЗГИЧ ини жарабаининнг технологияның 3.10-расемде күресатылған. Автосамосвалларда етказиб берилуучи асфалт-бетон массасы ЅТҚИЗГИЧ бүнкерірга бүннатылады, сүнг таъминлагичлар билан массасы бир текнеда қонламаниннг бүтүн эни бүйлаб тақсимловчы инекке узатылады. Шундан сүнг асфалт-бетон шиббаловчы бруе билан дастлаб шиббаланады және түрлі тәсілдермен төзеледі. Бүткүл шиббалаш моторлы ғалтаклар билан амалға оширилады.

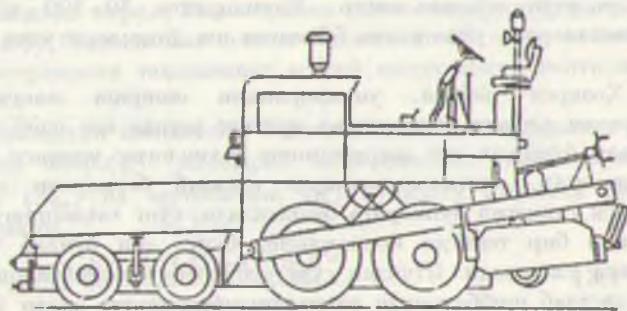
Қабуда бүнкери асфалт ЅТҚИЗГИЧИНИҢ олд қнемінде жойланған. Уннан тубиңда иккита пластинкасынан таъминлагичлар жойланған. Таъминлагичлар асфалт-бетон қоринмасын бүнкерден иккита тақсимловчы инекке узатылады. Таъминлагичлар қарқатыннин теззегін өткізгіч қарқатыннин теззегінеге мөсдәнтирилді.

Таъминлагичлар билан иккита инекке узатылаёттап қоринма міндерини тартыбға солып учун қопқоңлар хизмат қылады.

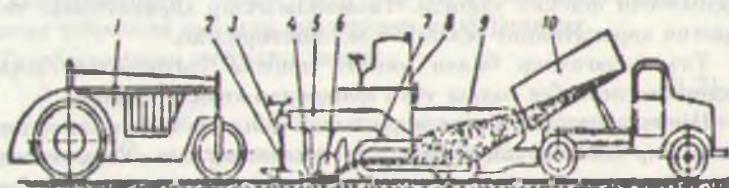
Шиеклар асфалт-бетон қоринмасын қонлапаёттап полосаниннг эни бүйлаб бир текнеда тақсимлашын учун хизмат қылады. Үндегі таъминлагич және инек чар томондагилардан мұстакыл равнинда қарқатта көттірилді. Шиеклар айланышинниннен соңи ЅТҚИЗГИЧ қарқаты теззегінеге бөглиқ қолда белгізіледі.

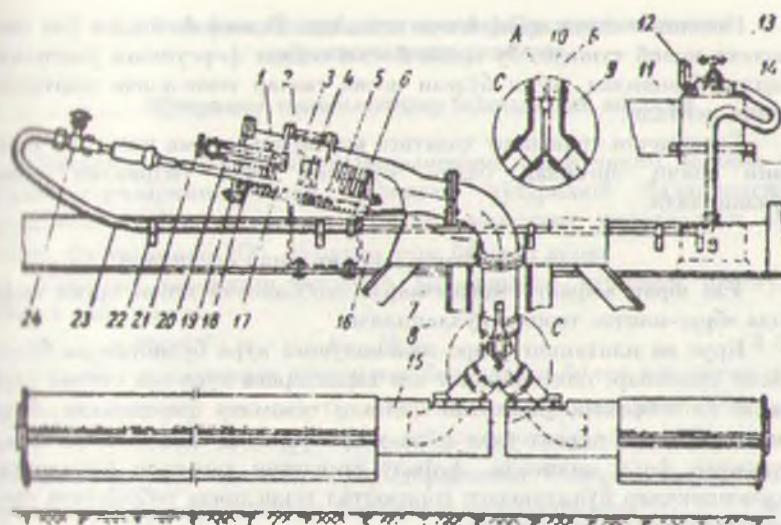
3.8-расм. Урмаловчи заңжирлі асфалт ётқизгіч.

3.9-расм. Гидравлик жүриндегі асфалт ётқизгіч.

3.10-расм. Асфалт ётқизгіч технологик инжинерлік чызмасы:
1-моторлығағтақ; 2-текисловчи плита; 3-музыкапатлончи винт; 4-шнеббалончи
брус; 5-осма рамасы; 6-корицманни тақсимлаш учун шиен;
7-юрин кисеми; 8-двигатель; 9-бульдер; 10-автосамосвал.

3.11-rysem. Иентитич күришма:

1-бетон камераасы; 2-конвой; 3-хаво кожухи; 4-акелантиргич; 5-змесинк буталтич; 6-булаттичка противен; 7-газкуурун тиреги; 8-газкуурун түсөччининг тооти; 9-газ күвүрнинг тармоқланини; 10-газкуурун түсөччи; 11-керосин бачоги; 12-менинк манометр; 13-кул насоси; 14-куурдан бакка ёнили шланги; 15-давмоза тоо бўллари; 16-ёнили күвур; 17-насадка; 18-бетон камераасининг орқали конкоқ болти; 19-бетон камераасининг орқали цепкоги; 20-ниша-плунжер; 21-маховин; 22-ёнили күвурни скобаси; 23-куурдан иентитича ёнили шланги; 24-ёнили вентили.

Шиббаловчи брусе асфалт-бетон қоринмани дастлабки шиббалаш учун хизмат крилади. У иккى килемдан иборат бўлиб, ҳар бир қилем уз ишцентрикли вали томонидан ҳаракатта келтирилади. Экцентрикли ишади эса уз наубатида шиббаловчи брусе билан шатунлар орқали улантирилади. Шиббаловчи брусе зарбларининг сони двигателининг айланнинг сочига течи.

Кайтаргич ишчоқ асфалт-бетон қоринмаси ёнишиб қолган шиббаловчи бруси тозалашига мўлжалланган. Тарағлончи мослама шиббаловчи бруси сизлиқловчи ишитадан 0,2 – 1 мм масофада ушилаб туради.

Текисловчи плита сиртни текислайди ва қатлам қалинлигини бўйлами ва юндаланг йўналишиларда ростлайди.

Текисловчи плита ўига асфалт-бетон қоринманинг ёнишиб қодимиидан асеровчи иентин мосламасига эга (3.11-расем).

Испитини тизими құйындағыча шылтайди. Еңілең бачокдан үзі оқиб насыста көліб тұнады, бу ердан босым остида форсункага узатылады. Еңілең әннишидан хосил бұлған иессік газлар текисловчи илгитанинг ичини иегіздеді.

Етқазигични транспорт ҳолатына көлтириңінде осма илгаклар рамасын ишчи органдар билан күтариш үчүн гидравлик тизим құлланылады.

Асфалт ётқазигичтарының ишчи органдары

Үзі жорар асфалт ётқазигичтарда шиббаловчи ишчи орган сифатыда «брүс-илита» тизими құлланылады.

Брюс ва илтитанинг үзаро жойлашувига күра бұлғындаған ва бұлшымаган тизимлар, илгитатарының иш характеристига күра зеңа статик ҳаракаттың нағылайтын илгитали тизимлар фарқланады. Брюс шының төбраның ҳарактериге күра төбрануучын шиббаловчы брюсди тизимлар фарқ қылышады. Асфалт ётқазивчы ҳаракаты йұнаанынға перпендикуляр үйназындағы горизонтаға текисениңде төбрануучы брюс, төбрануучы брюс деб аталады.

Вертикаль текисениңде төбрануучы брюсни шиббаловчы брюс деб аталады.

Үзі жорар асфалт ётқазигичтарда шиббаловчы брюсни шиббаловчы брюсди ишчи органдар қынроқ құлланылады.

Брюс ётқазылаёттан қатламни дастлабки шиббалаш на уни пасеки қырра ёрдамида профайлдан (қиялаг текислен) га мұлжалланған.

Асфалт ётқазигичтарының барча замопаний моделларында шиббаловчы брюс экцентрикли валиниң гидравлик юритмасы құлланылады. Гидравлик юритма механик юритмадан айна фарқ қылады: у кинематика бүйінча айна содда, механик юритмадан зеңа айна сияға. Бундан ташқары, гидроюритма шиббаловчы брюснин төбраның частотасын погонасын росттап имконинің таъминлады, бу зеңа үзі павбатыда шиббаловчы шаронтлары (ётқазалаёттан материал түри, қатлам қалындығы өкін асфалт ётқазигич ҳаракатының тезлігі) үзгарғанда оңтүстік яхши режим тапшының имконині берады.

Шиббаловчы брюс ёрдамица дастлабки шиббалаш афвалиллары құйындағылардың: шиббаловчы брюс қаварик ва үйнілдерин текисленінде дастлабки шиббалаш үчүн зарур міндеттердегі материалдан автоматтап үлчаб асфалт-бетон берады. Қиялатиб кесілген шиббаловчы брюс аста-секин қоринмани дастлабки максимал шиббалаш даражасында струйча шиббалайды. Бунға зеңа илита қолдама устыда сиршана болыланған даудидан әрнешілады.

3.2.2. Асфалт ётқизгічинің асосий фойдалалыши ва техник күрсаткышларының ҳисоблаш

Кұтариған таъмнилагичлар баландлығини анықлаш

Машинанинг берилген унумдорлігідан көлиб чиңіб, қоңқоқ ва таъмнилагичларының талаб қылышынан күтарилиши баландлығини анықтаймиз. Иккита таъмнилагиччинің максимал унумдорлігі 400 т/саат, бигасшыны 200 т/саат да тенг бүзүнни керак.

Ұзақсоз харакаттың ётқизгіч унумдорлігінің құйындагы формула бұйнана анықланады:

$$Y_{y-сп} = 3600 F \cdot v_a \cdot \gamma_0 \cdot K_f \cdot K_{шеб}, \quad (3.5)$$

Бұра, F – қоңқоқнан күтарилиши баландлығы билан чекленген материал кесимининг юзи, м^2 ; v_a – қирғычан заңжыр харакатининг тезлігі, $\text{м}/\text{с}$; γ_0 – ётқизиластырылған аралашманинг хажмій оғырлігі, $\text{т}/\text{м}^3$; K_f – унумдорліккінің тезкор коэффициенті, $K_f = 0,8$; $K_{шеб}$ – аралашмани шиббалаш коэффициенті, $K_{шеб} = 1,05$.

Бұл формуладан материал кесимининг юзи құйындагыча бұзилиши мәтінум бұлайды:

$$F = Y_{y-сп} / 3600 v_a \gamma_0 K_f K_{шеб}. \quad (3.6)$$

Таъмнилагиччинің экин бүлеасқ, қоңқоқнан күтарилиши баландлығы h_k ни анықлауданымыз мүмкін:

$$h_k = F / B_m, \quad (3.7)$$

Бұра, B_m – таъмнилагичтининг экин, $B_m = 450 \text{ мм}$.

Шисктаршының унумдорлігінің анықлашы

Шисктаршының унумдорлігінің құйындагы формула ёрдамыда анықланады:

$$n_\omega = 47,1 D^2 t \pi \gamma_0 K_y K_e \quad (3.8)$$

Бұра ерда, D – шиск диаметри, м ($D = 0,35 \text{ м}$); t – шиск қадамы, ($t = 0,35$); π – бурчак тезлігі ($\pi = 78,125 \text{ аба}/\text{мин}$); K_y – материалдинң үтіб көтішінен және шайтаннан туғайланған унумдорліккінің насыйшы коэффициенті ($K_y = 0,9$); K_e – кесимининг үздіріліккінің коэффициенті ($K_e = 0,9$).

Ётқизгіш параметрларини берилған үнүмдорлық бұйнча текширип

Ұздуксız ҳаракаттан ётқизгіч үнүмдорлығы құйындағы формулa бұйнча анықланады:

$$Y_{y-\text{сыз}} = n_k \cdot B_k \cdot v_{\text{ст}} \cdot \gamma_k \cdot K_b \quad (3.9)$$

бу ерда, n_k — ётқизилаёттан қатламнинг қалыншығы, м; B_k — қатламнинг эни, м; $v_{\text{ст}}$ — ётқизгічинің шылдан тезлігі, м/саат; γ_k — зичланған материалнинг ұжымий оғирлігі, ($\gamma_k=2,35 \text{ т}/\text{м}^3$); K_b — шип вакстыдан фойдаланған коэффициенті, $K_b=0,8$.

(3.9) формуладан шылдан тезліктерін ва ётқизни қалынлыштарында қиімат беріб ётқизманинг өхтимолий әннин анықладаймыз:

$$B_k = Y_{y-\text{сыз}} / (n_k \cdot v_{\text{ст}} \cdot \gamma_k \cdot K_b) \quad (3.10)$$

Шибі формулаға үннің тарқибындағы қиіматтарыннан зарурый қиіматтарини құйиб чиқып шуны анықладаймызки, асфалт ётқизгіч 4 см. даи 12 см. гача бұлған қалынлыштарда 1 м. ли ишчи органды билді, барча қалынлыштарда эта 9 метрлі шығын орган билді шылай олади.

Тортыш ҳисоблаш

Асфалт ётқизгічинің іоршы қисми іоритмаси ҳоснан қыладыған тортыш кучи T_k машина шылаганда пайдо бўладыған барча қаршиликтарни енгизи үчүн етарғы бўлмоғи керак, яғни $T_k > \Sigma W$.

Ҳаракатта умумий қаршилик құйындағылардан ташкыл тонади: асфалт ётқизгічинің аравача спфатидан ҳаракатига қаршилик W_1 дан; ишчи органдарыннан ётқизилаёттан қоршымага шықаланған кучлары қаршилығы W_2 дан; шиббаловчи брусе билди ётқизилаёттан қоршымға призмасыннан ҳаракатдан ҳоснан бўлған қаршилик W_3 ; шиҳоят, автосамосвалиннан штаршидан ҳоснан бўлған ҳаракатта қаршилик W_4 дан:

$$\Sigma W = W_1 + W_2 + W_3 + W_4 \quad (3.11)$$

Асфалт ётқизгіч шассисыннан ҳаракатига қаршиликни анықлаш

Аравача спфатидаги асфалт ётқизгіч шассисыннан ҳаракатига қаршилик құйындағы формулa бұйнча анықланады:

$$W_1 = (C_m + \Sigma G_b) (f + \sin \alpha), \quad (3.12)$$

бу ерда, C_m — іюраёттан машинаның оғирлігі;

ΣG_b — аралашма оғирлігидан буйкерга түшадыған жами оғирлік;

f - қонлама асөп бүйлаб гидроприватка қаршилик коэффициенти;
 α - куриластың йүзинші бүйлама қиялкы бурчагы.

Инчи органларининг ётқизиләйтсан қоришмага ишқаланишинда қаршилик күчларини анықлаш

Бу қаршиликкинг қиймати қуйидаги формула бүйнча анықланади:

$$W_k = G_{n,o} \cdot f_n, \quad (3.13)$$

бу ерда, $G_{n,o}$ - инчи органлар ва механизмларининг қонлама томонидан текисловчи шигта орқали қабул қелинадиган оғирлиги;
 f_n - инчи органларининг ётқизиләйтсан қоришма бүйлаб сиршанишиндан хосил бўлган ишқаланиши коэффициенти.

Аралашма призмасининг ҳаракатидан ҳосил бўлган қаршиликни анықлаш

Аралашма призмасининг ҳаракатидан ҳосил бўлган қаршилик қуйидаги формула орқали анықланади:

$$W_3 = G_{np} \cdot \mu_{np}, \quad (3.14)$$

бу ерда, G_{np} - қоришма призмасининг оғирлиги; μ_{np} - ётқизиләйтсан призманинг инчи ишқаланиши коэффициенти ($\mu_{np}=0,8$)

Призма оғирлигини анықлаш формуласи

$$G_{np} = 1/3 B_K H_n^2 \pi \gamma_0, \quad (3.15)$$

бу ерда, H_n - призманнег баландлиги.

Автосамосвални итаришдаги ҳаракатта қаршиликни анықлаш

$$W_f = (G_n + G_k) (f_k + \sin \alpha) \quad (3.16)$$

бу ерда, G_n - ёнилган түйдирлигига бўни автосамосвал оғирлиги;
 G_k - тўкини пайтида қузовда қолган аралашма оғирлиги; f_k - автомобил гидравликлари айланнишига қаршилик коэффициенти.

Хисобланлар патложалари бўйнча вичи ва транспорт режимлари турини қиялкестардаги қаршиликклар жадвалини (3.1) тузамиз.

Хисобланада формула таркибиндаги индекслариниг қуйидаги сон кийматлари қабул қилинган:

- машинанинг инчи ҳолатдаги оғирлиги $G_{nh} = 14425$ кН;
- машинанинг транспорт ҳолатидаги оғирлиги $G_{nt} = 16300$ кН;
- аралашма оғирлигинидан бункерга тушадиган оғирлик йигинидеси $\Sigma G_b = 7375$ кН = 73,75 кН.

Пневмоидиракларининг қонлама асоси бўйлаб ғидаришин пайтидаги қаршилик коэффициенти $\mu=0,02-0,03$. Бирор қаттиқ ишланаши гидиракларининг чақиқтошли асос устидаги ғидаришига қаршилик коэффициентининг юқори бўлинни мумкин эканлигини ва машинанинг амалдаги оғирлигиги учунг конструктив оғирлигидан ортиқ бўлинни мумкинлигини ҳисобга олиб $\zeta=0,06$ деб қабул қиласмиш.

Иш режимларидаги ишланаши ўйлама қиялигининг максимал бурчагини 6° , транспорт ҳаракати пайтида эса 10° деб қабул қиласмиш.

Ишчи органларининг оғирлиги $G_{n,o} = 5450$ кГк. Ишчи органларининг асоси бўйлаб ишланиши коэффициенти $\mu=0,6$. Ётқизизлаётган полосанинг эни $B=12$ м. Примза баландигиги ишекни ўринатни баландигига тенг деб қабул қиласмиш: $H=0,45$ м. Ёкилиги тұздирилган автосамосавал оғирлиги $G_s=12200$ кГк. Кузовда қолган аралашманинг самосавал гидиракларига кузовни бўйнатни пайтидаги босими $G'_s=6895$ кГк. G'_s ишмати бирмунича оғирлигиган ва кузовдаги аралашма оғирлигига күрсаткичига тенг қабула қиласмиш, чунки КРАЗ самосавалининг амалдаги юк кўтарини қобилияти 12000 кГк га тенг. Автомобил гидиракларининг ғидаришига қаршилик коэффициенти $\zeta=0,03$.

Автомобиль гидиракларининг ҳисоби машинанинг тенаситика кўтарилни ҳаракати пайтида ҳар 2° дан сўнг берилган (3.1-жадвал).

42-жадвал

Ўйл қиялларини α^0	Харакатга қаршиликлар, II				
	W_1	W_2	W_3	W_4	W_5
0	13080	32700	11664	5128	63172
2	20688	32700	11664	-12393	77445
4	28287	32700	11664	19048	91699
6	35867	32100	11664	25688	10529 0

Ишанинг бўйинча жами тортиши кучи

$$\Sigma W \leq P_{o,k} \cdot \Phi_{il},$$

бу ерда, $P_{o,k}$ – ишчи режимда турли қиялларда орка кўпrikiga тушидиган оғирлик (36-жадвал); Φ_{il} – стакловчи гидиракларининг асос билан ишанинг коэффициенти:

$$\Phi_{il} = 0,5 - 0,8.$$

Ҳисобланган натижалари 36-жадвалда көттирилган.

43-жадвал

Пұл көзінің α°	Р _{0,65} , кН	Р _{0,65} , Р _{0,8}	
		φ _{0,65} к 0,5	φ _{0,65} к 0,8
0	106,60	53,30	85,28
2	108,42	54,21	86,74
4	110,10	55,05	88,08
6	111,64	55,82	89,31

Хисобланған патижалары шуның күрсатадыки, бүнкегер ва таъминлагыларда қорынма бор бұзғып, автосамосөвзаның итарылышында илашының көзoeffициенті $\Phi_{0,65} = 0,5$ және тенг бұлғандың, ётқызғыч фәқаттына горизонтал участкаларда самосөвзан итарылышынан ишилап мүмкін, $\Phi_{0,65} = 0,8$ және тенг бұлғандың эса 2^0 дән ортуқ қылмыкларда асфалт ётқызғыч самосөвзан итарылышынан ишилап мүмкін.

Таъминлагылар және ишеклар үрітмасының ҳисоблашында қувватини анықлау

Таъминлагылар үрітмасының валидагы номинал қувватини құйындары формулада бердеміз:

$$N_{0,65} = (W \cdot v_3) / 75, \text{ о.к.,}$$

бу ерда, W – араалашма ва қирилчы (ёки қуракал) заңжиринің харакаттағы қаршилик, кГк; v_3 – заңжиринің қарасатлашын тезлігі.

Харакатта қаршиликтер құйындары формулада бердеміз:

$$W = 1000 \cdot n \cdot h_n \cdot L \cdot \mu_r \cdot \gamma_0$$

бу ерда n – таъминлагылар өнім ($n = 0,9$ м); h_n – қонық остиңдарының баландығы ($h_n = 150$ мм = 0,15 м); L – транспортёрлердегі ұзунлігі ($L = 4$ м); μ_r – танништағы қаршилик көзoeffициентінің, $\mu_r = 0,2$ деб қабул қыламыз.

Максимал қувват

$$N_{T(\max)} = K_d + N_T,$$

бу ерда, K_d – динамик көзoeffициенті, унда $K_d \approx 1,2$ деб қабул қыламыз.

Тақсимловчи ишеклар үрітмасының қувватини анықлашында

Тақсимловчи ишеклар үрітмасының қувватини құйындары формулага асосан анықлашында.

$$N_\omega = (\alpha' \cdot Y \cdot L \cdot \omega) / 270, \text{ о.к.}$$

бұрында, α' - арадапшманинг тақсимлагычтар ордасын сарғының ҳисебінде олувчи коэффициенті ($\alpha' = 0,6$); Y - инеклар упымдорлығы ($Y = 354$ т/коат);

L - арадапшманинг максимал сипкесиңін ішіні ($L = 6$ м);

ω - қоринма хусусиятларынан тәсвірлөвчи коэффициент ($\omega = 5$).

Формулага құвваттың ҳисеблаштыру үчүн арадапшманинг әхтимолойтің күтарилиб қозининиң ҳисебінде олувчи захира коэффициентинің кири-тамиз ($K_u = 1,5$).

Тақсимловчи инеклар юритмасыннан құвваты:

$$N_{\text{ш}} = \frac{1,5 \cdot 0,6 \cdot 354 \cdot 6 \cdot 5}{270} = 35,4 \quad \text{о.к.} = 26036,7 \quad \text{Вт}$$

Таъминлагич ва инеклар юритмасыннан өзінде түштілдік жағдайларда оның құйындарынан қабыл қыламағанда. Бүншіг үчүн құйындардың күрәткіштерінің қабыл қыламағанда асфалт ётқызғыч үз үмүмий шаш вактшының $T_{\text{шв}} = 6400$ соаттанды 354 т/коат упымдорлығы билан шиплайдындағы 10 %; 250 т/коат – 10 %; 200 т/коат – 30 %; 150 т/коат – 30 %; 100 т/коат – 20 %; (37, 38-жадваллар).

Шип валиниң бурчак тезлігі: $n_{\text{ш}} = 78,125$ айл/мин.

Таъминлагич юритмасы өзінде бурчак тезлігі: $n_r = 45,9$ айл/мин.

44-жадвал

Құвват қийматы	Вт, о.к.	13018,35	9193,75	7355	5516,25	3677,5
Шип вакты	соат	17,7	12,5	10	7,5	5,0
Шип вакты	соат	640	640	1920	1920	1280

45-жадвал

Құвват қийматы	Вт, о.к.	4538,035	3236,2	2280,05	1912,3	1250,35
Шип вакты	соат	6,17	4,40	3,10	2,60	1,70
Шип вакты	соат	640	640	1920	1920	1280

Таъминлагычтар юритмасыннан құвваты чегаралық токлама сифатында ҳисебінде оның шип вактынан үшінші үмүмий шаш вактшының 3 %дан оның мәндерине тақылағанда.

Виброплитта шиббаловчи бруси юритмасын ҳисеблашы

Шиббаловчи бруси юритмасы құвватынан анықлашы

Шиббаловчи бруси юритмасыннан құвваты $N_{\text{бр}}$ үшінші асфалт-бетон арадапшманинг тақсимловчи пілтага инкалананың күчлариниң енгізін, шуннанға дейектелген, мұхиттің шиббаловчи брусиның тегі билан шиббаланда мұ-

Бруснинг қаршилик күчларини сигни учун сарфланади. Шиббаловчи бруста тушадиган тоқламалар чизмаси 3.12-расемда күрсатылған.

Шиббаловчи бруснинг қайтар-негаралыма ҳаракатыда асфалт-бетон араланымасынан шиккаланини күчи күйндегича:

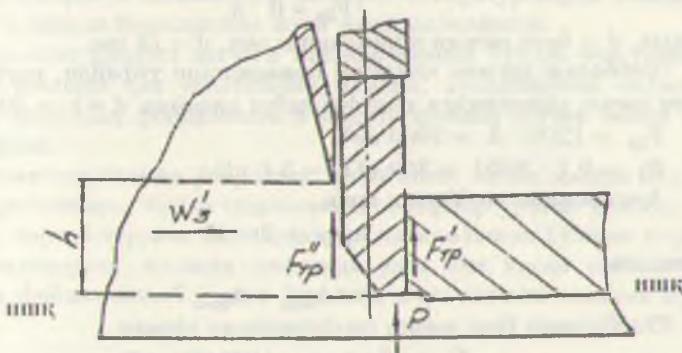
$$F''_{\text{шик}} = W'_3 \cdot f_f$$

Бу ерда, W'_3 – қорима призмасыннан брус олдиғаты араланым призмасыннан ҳаракатына қаршилығы (араланымнын шарт томонидан әншіб көтүлгөн қисмнинг таъсиринесіз);

f_f – бруснинг араланымага шиккаланини коэффициенті, $f_f = 0,5 - 0,6$; $f_f = 0,6$ деб қабул қыламыз.

$$W'_3 = G_{\text{пп}} \cdot f_n,$$

Бу ерда $G_{\text{пп}}$ – араланым призмасыннан оғирлігі; f_n – ётқизилестан араланымнын ички шиккаланини коэффициенті, $f_n = 0,7 - 0,8$; $f_n = 0,8$ деб қабул қыламыз.

3.12-расем. Шиббаловчи бруста таъсири этастан күчлар чизмасы.

Брус олдида турған араланым оғирлігини анықтаймиз:

$$G_{\text{пп}} = B \cdot h'_n \cdot L'_n \cdot \gamma_0,$$

Бу ерда, h'_n – призманинг баландтығы; $h'_n = 50 \text{ мм} = 0,05 \text{ м}$;

L'_n – призманинг ұзындығы; $L'_n = 650 \text{ мм} = 0,65 \text{ м}$;

$$G_{\text{пп}} = 12 \cdot 0,15 \cdot 0,65 \cdot 1800 = 702 \text{ кГк}$$

$$W'_3 = 7020 \cdot 0,8 = 5120 \text{ кГк} = 5120 \text{ Н};$$

$$F''_{\text{шик}} = 512 \cdot 0,6 = 337 \text{ кГк} = 3370 \text{ Н}$$

Текнеловчи изгіттегі шиккаланини күчи

$$F''_{\text{шик}} \leq W'_3 \cdot f_g$$

Бу ерда, f_g – шиббаловчи бруснинг изгіттегі шиккаланини күчи;

$f_g = 0,2 - 0,3$ деб қабул қыламыз.

Ишқаланниң күчтәрининг жами қарашылыгы:

$$F_{\text{шак}} = F''_{\text{шак}} + F'_{\text{шак}}$$

Жами ишқаланниң күчтәренің вал бир маңта айланғандагы шин:

$$\Delta_{\text{шак}} = 4\pi \cdot F_{\text{шак}},$$

бу ерда r – шиббаловчи брус төртмаси валининг эксцентрикитеті; $r=4$ мм = 0,004 м.

Кичик энди бруснинг настта ҳаракати нағтидаги аралашманинг солинитрма қарашылыгы доимий, еки P_1 га тенг деб қабул қызин мүмкін. Үшбү солинитрма босым үз қийматыга күра текисловчи пынганинг чегаравий қыррасы остидаги босымға тенг. Бунда аралашмата бруснинг жами босым күчи аралашманинг настта ҳаракати нағтида қойынданыча бұллады: $P = P_1 \cdot F_{\text{бр}}.$

Бу ерда, $P_1 = 0,1 \text{ кГк}/\text{см}^2 = 0,01 \text{ МПа};$

$F_{\text{бр}}$ – шиббаловчи бруснинг аралашматаға тегіб түрнін өзи;

$$F_{\text{бр}} = B \cdot d,$$

бу ерда, d – брус нычоғы қыррасынинг өни, $d = 15$ мм.

Шиббалаш қысман қиялатыб бажарылған туфайзы, нычы қырра өнини нычоқ қалыннаның тенг деб қабул қыламыз: $d = t = 30$ мм.

$$F_{\text{бр}} = 1200 \cdot 3 = 3600 \text{ см}^2$$

$$P_1 = 0,1 \cdot 3600 = 360 \text{ кГк} = 3,6 \text{ кН}.$$

Аралашмани шиббалаш шин:

$$\Delta_{\text{шаб}} = 2r \cdot P$$

Жами шин:

$$\Delta = \Delta_{\text{шак}} + \Delta_{\text{шаб}}$$

Шиббаловчи брус шинде сарғланап-тұган құвват:

$$N_{\text{бр}} = \beta \cdot A \cdot n_b / (102 \cdot 60), \text{ кВт}$$

Бу ерда, β - инерция ва бруснинг үз оғыннан ҳисобыға тоқтаманинг бир текнеде тақсемшамағанының ҳисобға олувчи коэффициент; $\beta = 1,3 - 1,4$; $\beta = 1,4$ ин қабул қыламыз; n_b - брус төртмаси валининг бурчак тезлігі бұлшыб, у (яғни бурчак тезлігі) $n_b = 1600 - 2000$ айл/мин орайғанда бұлшып мүмкін;

$$N_{\text{бр}} = (3,67 - 4,90), \text{ кВт}.$$

Виброплита төртмаси құвватын анықлаш

Текисловчи пынганинг төртмаси учун зарур бұлған құвваттын анықлашында шиночан ҳисобдан бөлшектіктері бұлмаганы учун, өмис-рик формуладан фойдаланамыз:

$$N_m \leq (1,5 \dots 20) F_{\text{бр}}, \text{ о.к.,}$$

бу ерда, $F_{\text{бр}}$ – виброплита төртмаси асфалт-бетонға тегіб түрнін өзи,

$$F_{\text{бр}} = I_{\text{бр}} \cdot B_{\text{бр}},$$

бу ерда, $I_{\text{бр}}$ – пынганинг үзүннегі; $B_{\text{бр}}$ – пынганинг өни.

3.2.3. Асфалт ётқазгичнинг автоматика тизими

Электрон бөниқаруван инвертори очи мослама йўл конпламасини очкизинида юқори сифат ва катта аниқликни таъминлаиди. Бу мослама қатлам қалинлигини ҳам энинга ҳам бўйига ростланни учун ўзланилади, кўнгли бөниқарувини иштено отади ва одам интироқисиз ишлайди.

Электрон мосламанинг датчиги асфалт ётқизични жиҳози ба-линидагини назорат қилинши таъминлаиди: назорат тортилган сим бўйича (3.13-расем) ҳаракат қиливчи ёки ётқизгичга маҳкамланган ишчасимон чапги билан тутилган шчун билан олиб борилади.

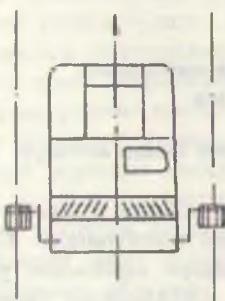
Машинанинг иш жиҳози, асфалт ётқизгичнинг ўрмаловчи зинжирни ёки гидравлик торини қиёмининг ҳолатидан қатъий назар, электрон бөниқарув туфайли, аввалдан берилган даражада қолади.

Шахар кўчаларининг кўндаланг қиянлиги ва ёғри чизикларда муттасиа ўзгарувчи қиянлик ҳам электрон аппаратураларда бөниқарув датчиги ёрдамида бөниқаринида жуда яхни аниқланади.

Кўндаланг профил датчиги машинни торини бўйлаб ўнг томонда ҳам чап томонда ҳам ўриатишни мумкин, йўналитируви сифатида ишкитишиниядан фойдаланганда ишкитга шундай датчиклар билан ишлани мумкин.

Автоматика тизими ўчирилган ҳолда ишчи жиҳоз ҳолати қўл ёрдамида ростланади, бунда гидравлик цилиндрлар ўртача ҳолатда ўрнатилиб, тортиб турувчи болт ёрдамида маҳкамланган бўлини керак.

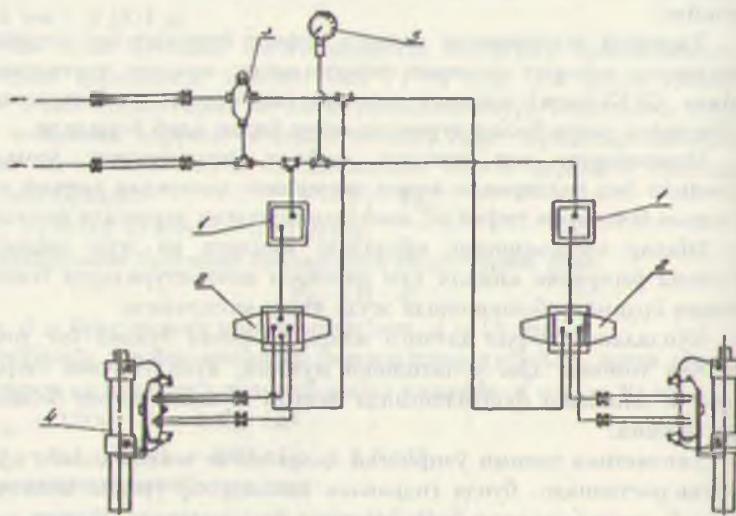
Йўналитируви мослама сифатида узун ёки қисқа ишчасимон чигидан фойдаланилиб, чапги ўргасига шчун датчиги таянган бўлайди.

3.13-расем. Ишкитга баглийлик датчигининг ўриатишни.

Ишчасимон чапги машинанинг ўнг ёки чап томонига ишб юйилади. Асосини потенциометрлари билан боелик ҳолда узун ёки катта чапги ўриатилади.

Гидравлик цининдилар электрон ростлагичга күнделекте профил датчиги ва канигирли (магнитик) датчикдан келиб түнадиган ва күчтірігіч орқасы сүйг түрг жорниның электромагнит клапандарға узатыладиган электр импулслари ёрдамыда ҳаракатта көлтирилады (3.14-расм).

3.14-расм. Асфалт ёткөзгічин электрон бөшкәрмінің учун гидравлик жиһознинің соддаланған прилаган құзметсі:

1—окім ростлагич; 2—золотник (4—жорнилы электромагнит клапан); 3—босым ростлагичи; 4—гидроцилиндр (диаметры 50 мм, йүзі 120 мм); 5—манометр.

3.3. Йүл-курилыш материалларының шиббалапта мүлжалланған машиналар

3.3.1. Грунтлардың шиббалаш жараёныннің физик асослары

Грунтлардың шиббалаш автомобилілік пәннелер курни технология жарабайшыннан зығ мұхим элементтерден ҳисобланады. Бұнда шиббаланда даражасын бағылап ассоциастандарға шиббаланда усуланғанда, шуннан учун грунтлардың зичликкінде күнделедиган талаблар одатта шиббаланда коэффициентті күрнешмениң, яғни максимал стандарттарт зичликкінде үлгілерінде иғорданады. Автомобил үйлілардың түрлөк күттармасыннан зығ мұхим фактор грунт қатылмалардың учун зичликкінде күнделедиган талаблар баланд болады – бу ерда грунт зичликкінде $(0,98 - 1,0)$ σ_{max} дан наст бұлмасынан керак. Күттарманиң настки

қатламларда у $0,95\sigma_{max}$ таңишилген мүмкін. Шундай ат-
моқ лозимки, бұндай жоқори зичникка еріншін анча қийинчиликтер
білән бөлең ҳамда бір томондан, күзгашлаётгап машиналар нара-
матраларни, шеккінші томондан, иш режимінің түрги таңлап шұл
білән еріншіләди. Грунтларни шиббалаш ғақат ушбу мақсадлар учун
мәхсус мұлжаслаңған машиналар воситасыда амалға онырылады.

Шиббалашаңда грунтларнинг намыны катта ахамиятта эзға. Грунт-
та таъсир этувчи хар бір жоқлашмага үзінгә мое онтимал намынк түрі
келадын, шундагина энг кам миқдордагы механик иш сарфлаған
жоға талаб қыннанған зичникка еріншін мүмкін бұлады. Талаб
қыннанған зичникка еріншін учун намынк старты бұлмаган ҳолларда
қатор тәдбиrlар құллашынан керак бўлиб, уларға масалан, зичланаст-
ған қатлам қалынлижини камайтириш чораен киради; жуда қуруқ
грунтларни талабдағы зичникка умуман көлтириб бўлмайды. Стандарт
шиббалаш үсули білән аниқланадиган грунтнинг онтимал намынги W
үртаса машиналар ишінга мое келади. Оғир машиналар ишінга мое
келадиган онтимал намынк одатда, $(0,8-0,9)W$ га тең.

Грунт бостириб текислашып, шиббалашып, титратып ва вибропибба-
лашып шұл білән зичланады.

Бостириб текислашыда грунт үстидан жұва ёки ғиадидрак
негиздірайди. Уларнинг грунт білән контактта киришгап сиртіца бір-
бор есепнегірмә босым (кучланиш) хосын бўлиб, бу босым ҳисобига
грунтнинг қайтмас деформациясын юзага келади. Барча ғалтакларнинг
иши шу принципінде ассоцииланады. Шиббалашаңда грунт тушаётгап масса
специальда зичланаб, бұндай аввал ү қандайдір баландылар күтарили-
шы да грунттың сиртінен түшнін пайтида маттүм теззикка эзға бўла-
ған бўлади. Шундай қыниб, шиббалашып ишчи органдарнинг грунтта үрі-
лышын білән бөлең. Титратып пайтида зичлончи масса зичланастаң
қатлам үстида бўлади. Мәхсус механизмдә у тебранима ҳара-
кет ҳолига көлтирилады. Бу массанинг кинетик энергиясининг бир
қисми грунт тебранишында сарфлашады. Грунт тебранишиниң эса уннан
заррабачаларнинг ишебий сияжанндарнин көлтириб чықарады да пати-
жада зичникка еріншіләди. Титратып пайтида массанинг зичланастаң
сиртідан үзүннин содир бўлмайды ёки бу үзүннин жуда оз бўлади.
Агар массанинг кимирланишы маттүм чегарадан онын кетсе, унда мас-
саннан грунттадан үзүннин ҳам рүй берады да бу уннан грунтта тез-тез
үрілнешінде олиб келади. Бұндай жоға вибрация (титратып) вибропиб-
балашып айланады. Бу жараён шиббалашыдан зарбларнинг жоқори
частотасына эзға бўлғаннан ажралиб турады. Массанинг түшнін ба-
ланындын кичик бўлғаннанға қарамай, жоқори ҳаракат теззикларын юзага
келени туғайли, зарб энергиясынан аяна кучини бўлғаннан мүмкін.

Барча ҳолларда машинада ишчи органдарнинг грунтта таъсирі
үнде даврий жоқлашама түшнін білән бөлең. 39-жадвалда түрлі шиб-

балаш уеүларыда ушбу юклама параметрлерининг тахминий қийимдатари көзтирилгандай. Грунт оңтүстүл памшыка эга деб фарз қылышади.

46-жадвал

Шиббалаш усу-ли	Даврий юклама параметрлари		
	Максимал күчләнүш, MPa	Күчләнганилик ҳолатининг ўзга-рның тезлиги, MPa·s	Грунтынг бир цикл давомидаги күчлән-ганилик ҳолатининг умумий вакти, с
Пневматик ма-ниппали гафтаклар билан бостириб текисле-ланы	0,6–1	0,5–6	0,10–0,40
Шиббалаш	0,5–1,8	45–200	0,16–0,030
Вибрацияланы (тиграторы)	0,03–0,09	1–9	0,01–0,30
Вибропиббалаш	0,05–0,09	4–45	0,008–0,011

Жадвалдан күриниб турғандек, шиббалаш бостириб текисленгет күра, максимал күчләнүшләр ўргасындағи фарқ жуда оз бүлшүнгө қарамай, жарабайларининг катта тезлиги билан ажralиб туради. Вибропиббалаш шиббалашдан ўзининг кам күчләнүшләри билан фарқ қылады, бироқ таъсир самарааси ортади.

Деформация, бинобарлы, зичланин самарааси күчләнганилик ҳолати тезлігінинг ўзгарыннан ҳам юклама таъсирининг давомшылығына ҳам демек, юклама күйінинин тақрорлык сонига бөлгөн.

Манина ишчи органдарининг грунт билан ұзаро таъсирләшүүн хүсусияти шундаки, у (хүсусият)ши грунтын ярим бүлшүннен биркөмәлдөштөн шындаған чизмасында көлтириши мүмкүн. Шуннан учун бу ҳолларда шундаған деформацияланы таҳдили натижасыда олнигем аесөй қоңдалар құлланып мүмкүн.

Манина ишчи органдарининг шиббаланаётган грунттар билан контактлашыётган сиритидеги солиширма босымлар грунттарининг мустаҳкамлық чегараларидан ошмасынғи керак, бироқ шу билан биргә улар наст ҳам бұлмасынғи керак, чунки аске ҳолда зичланы самарааси насаийб кетади. Шиббаловчы машинадар ишчи органдарининг грунт билан тегиниң сиритләрендеги солиширма босымлар тенг бүлгендегина ($0,9 - 1,0$) (σ – мустаҳкамлық чегарасы) энг яхши самара олниши мүмкүн. Ишчи органдарининг шыланын, грунтынинг зичланыётган қатламынға чуқур кириб борнинг аесолынан машинадар (кулачоклы ва панжалы гафтаклар) бу қоңдалан иштено. 40-жадвалда он-

түмніл шамшикка оға ғрунттаринің мұстақамлық өсіралар қийматын көлтирилганды.

47-жадвал

Грунттар	Пневманикалық талтакларда бостириб текисланың, МПа	Диаметри 70-100 см га тенг штамптар билан шиббаланың, МПа
Оз бөглинишіні (кумлоқ, күмөк ғрунттар, чаштаны)	0,3-0,4	0,3-0,7
Үртіча бөглинишіні (кумлоқ ғрунттар)	0,4-0,6	0,7-0,12
Юғори даражада бөглинишіні (огир қумлоқ ғрунттар)	0,6-0,8	0,12-0,2

Грунт зичзовчы машиналар шининің самарағы зичланыстаған штамм қалындығы қанчалық түрін таңдағанынғигіз бөглиң. Қатламлар орын қалындықта бұлғанда ғрунттаринің талабдагы зичлигінә орнаның бұлмайды. Қатламлар қалындығы жуда кам бұлса, машиналаринің шиндерінде упымдорларын пасауды ғана шиплар нарах органы.

Инші органдардың берілгендей ұачамларинің ҳамда ғрунт сиртінде холдада бұлақтада күчләнешін қийматынан сақлаганы ҳолда зичланыстаған ғрунт қатааминин қалындығынан оптималь қийматта шиббатан камайтынын, одатда, солинитирма шининің ортиқча сарғыға, янын ғрунт қызмет бирлігінин зичланынын үчүн зарур шининің ортиқ көтүшінің сибаб бұллады.

Шиббаланы патижасында фақаттана ғрунттаринің талабдагы зичлигінә эмас, балки структура (түзиліні) шининең зичлигінің ҳам орнаның талаб қылышады. Бұнға эса мағынам шин режимінге риоя қылыш патижасындағы зоришин мүмкін. Бұу биринчи нағыбада солинитирма болсунға тегіншілік бұлжыл, ү ғрунттаринің мұстақамлық өсіраласын яқын бұлжыл керак, бирок үндеп шиббаланы охирдегінен эмас, балки бутун көпрақтада ҳам оның көтмасынан керак. Бұу қонда бузилса ҳамда шин болындан оң шиббаланы жарайттынан охирді, ғрунт естарын зичлик шининең структурасын (түзиліні) шин, алғында уннан үстінде қатаамнан яқын жойында, смирилінін сөдір бұллады. Бұу зич шиннің структурасынан тарқыл тошынға түсінілік қылады, ширшард патижада орнанылған зичлик шиннің структурасынан солинитирма болсун сөкени-аста үеін борғанда хосын бұлладын зичлик шиннің структурасынан паса бұллады. Структурасынан смирилінін жақында, жумлаған, құйындарынан қолаттар хабар берады: жұвалар ёки галтак

ғалтаклары олдида тұлғанлар хосил бұлшын, шуннандақ әйбондан грунттің сиқиб чықып.

Шундай қынаб, айтты мүмкінші, машина ишчи органдарынг солишинірма босимы, агар шиббалаш ғалтак ёрдамида бажарылаёттандай бұлса, ғалтакинің ҳар бир үтінінде, агар бу шиббаловчы машина бұлса, зарбдан зарабача ортыб боршын керак. Солишинірма босим үсіб боршыннинг бу жарайени мәтінум даражасында автоматтік тарзда амалға онырылады.

Автограненорганинг ҳаракат тәсілінің іюкори бұлған ҳозыргы даврда йүл қонламасы спріттіннің текис бұлшын талаб қылышады. Бу текисенік күн жиһатдан қонламашынг зичланашын сифатына болған. Демек, шиббаловчы машиналар мәтінум талабларға жағоб беріши керак. Бу талаблар, бирнічини павбатда, машиналар ишчи органдарыннің зичланапттан материал қатламынға таъсирине интенсивтілігін күдәт тутады. Ишчи органдарыннің материал билан тегнінгай спрудагы солишинірма босимлар ортиқча ортыб кетсе, материалдарыннің ишчи органдар остидан пластик өкінші (сиқиб чықарылыш) юз берады, бу эса бөстіриб текиселешінде спріт текисенін аңча ёмонашырадын тұлғанларыннің найдо бұлшынға ҳам сабаб бўлади. Қайіц этиш лозимки, барча йүл-құрғыннан материаллары қатлам-бақатшам ётқизилады на шиббаланады: қатламлар қалыншылығы айрим найттарда жуда кам бұлшын ҳам мүмкін. Шуннан учун ишчи органдар остида хосил бұлалығын босимлар қатлам ичида тұншынб қолжайды, бағын запф асосынан узатылады. Бундаі ҳолларда ортиқча интенсив таъсирлар нафақат зичланапттан қатлам спрітті, бағын ушын асосында ҳам потексиликтерин көттіриб чықарады, бу эса иш сифатыннің аңча насанайтирады. Шу билан бирга уича катта бұлшынан солишинірма босимлар билан зичланапттан қатламыннің талабдағы зичлилігінә әриніб бұлмайды. Бундан көзіб чықадын хұлоса шукі, йүл асослары ва қонламаларыннің шиббаланады машиналар ишчи органдары остидагы босимлар оптималь бұлшын керак. Материалларни шиббалан жараёнида уларыннің қарыншылығы ортын түфайлы, солишинірма босимлар ҳам ортиб боршын керак. Шуннан учун грунттарда ҳам күра, материалларыннің дастлабки шиббалашынин енгіл воситалар билан амалға онырнан тобора доззарб масала бұлшыб қолжоқда.

Йүл асослары ва қонламаларыннің шиббаланашын бөстіриб текиселешінде тиіттәрдің үзүліліктері билан амалға онырнан мүмкін. Бунда құлтапшыладын механизация посигналары иккін турға – каток (ғалтак)лар ва тиіттәр маниналарига бұлшынады.

Грунтларни иккіншінде енгіл ва оғыр маниналар билан шиббалан жараёнида дастлабки шиббаланашын ишчи хизмат қылышын, оғыри эса грунттің үзіл-кесіл талабдағы зичлик холига стказзин учун хизмат қылышын керак. Дастьлабки шиббаланашын құлтапшыладын енгіл

бір жоғыға зарб урншлар соңині тақминан 25 % ға камайтыради. Нараси бөнніда сиғыларқұсулдар күлгіншіліктердің ҳам ҳисебе олған, бу шиббаланаш шиіларинің умумий қыйматини 30 % ға камайтырып имкониши беради.

Оғирроқ машина ёрдамыда шиббаланаш үтиңіца грунт спрүтідегі күлгіншіліктердің кескін ошиб көтінінга йүл құймасын керак. Шуннан үзүү оғирроқ машинаниң бірнеше тәсіри нағылдаған грунт спрүтідегі күлгіншіліктердің сүнгі тәсірлердегі күлгіншіліктердің бүлсекшіліктердің ғалстак машиналарда бос себ текнолондада зертталған шиббаланаш ҳар-бир гидравтикалық түншіліктердегі шиббаланаш ғалстак машиналарда босим 1,5–2,0 МПа мінде камайтырылған, ғалстак машина билан олиб борылса, бу талаб баянрилған бүләді.

Шиббаловчы машиналар билан дастлабки шиббаланаш шиілариниң ишчи органдарының шиіл баробар кам бүлған машина билан дән асөсий шиббаланаш олиб борылаётта машиналардың үзін билан амалда оширилі мүмкін. Лекин сүнгі холда ишчи органдарына түшнін базандын түрт мартға камайтырылған керак. Дастлабки шиббаланашда талаб қыннан жәми үтиңілар соңинің 30–40 % міндерінде шиббаланаш базарданын керак.

Асфалт-бетон аралапшмаларини шиббалаш

Йүл қонгламаларын үчүн асфалт-бетон ва битум-минерал аралапшмалар күлгіншіліктерді.

Асфалт-бетон аралапшмаларда битуминің мавжудсиги минерал материал заррачалары орасында етаплича мұстаҳкамандықтарынан шу билін бирға қовуңыңыз болғаннан көсеп құлғаннан таъминлады. Шуннан үчүн бу материаллар эластик – қовуңың – пластик материаллар қатерінде кирады ва үзіннен зиянданып үчүн күн мағынан зорлық төзімділіктердің күйніншіліктердің талаб қылады. Асфалт-бетон битум-минерал аралапшмалариниң хоссалары күн жохатдаң ҳароратта болып келді. Одатда, несек аралапшмалариниң ётқизінің ҳамда шиббаланаш 160° ҳароратда амалға ошириледі. Бироз қовуңыңыз ва суюқ битум-шілден тайёрланған иниқ коринималар настроқ ҳарораттарда ғана келді. Шиббаланаш ҳарорат насығаннан туғайын, улардың қонгламалардың күйніншіліктердің талабынан шиббаланаш шиілдердегі зияндардың талабынан шиббаланаш үмуман мүмкін бўлмай қолади.

Асфалт-бетон аралапшмалар қалыптасып 4–8 см ли іонка қатталғанда ётқизилади, шуннан үчүн ғалстак машина жұвааси факат

қатламниң эмас, уннег асосини ҳам деформациялайды. Шуннег учун төгішнін спрітіда юзага келадын күчтапанндарини хисеблашыда деформацияның бирор эквивалент модулиниң қабул қызметі керак. Бұу модул асес модулидан кам, иесиң асфалт-бетон модулидан бир оз жоғори бўлади. Эквивалент деформация модули шиббаланни бошыда $200-250 \text{ кГ/см}^2$, охрида эса $500-800 \text{ кГ/см}^2$ ($50-80 \text{ МПа}$)га тең.

Текис на зич йўл қонламаси ҳосил бўшиниң учун спрітдаги солинитирма босим йўл қўйниган чегаралардан ошмаслиги керак. Бу чегаралар сиялиқ бикр жўвали галтаклар учун 41-жадвалда берилган. Солинитирма босимлариниң ўчамалигини МПада берилди. 3.8-жадвалда зичланайтган қатламлариниң оптималь қалинликлари көстерилилган.

48-жадвал

Шиббаланаётган материал түри	Шиббаланни бошыда	Шиббалани охрида
Чакиқтошли асес	0,6-0,7	3-5
Шагалан асес	0,4-0,6	2,5-3
Иесиң асфалт-бетон	0,4-0,5	3-4
Цемент билан мустахкамланған грунт	0,3-0,5	4-5
Битум билан мустахкамланған грунт	0,3-0,5	1-1,5

49-жадвал

Солинитирма чизиқ босим, Н/м	Чакиқтоши ва шагал	Битум-чакиқтоши ва битум-шагални аралашмалар	Асфалт-бетон
200-400	8-12	6..7	4-5
410-600	12-15	8-10	5-6
610-800	15-20	10-12	6-8

Пневматик шиннели галтак машиналари билан йўл асослари на қонламаларини шиббаланда улардаги бостириб текислаш бошыдаги босим $0,2-0,3 \text{ МПа}$ га теңг қызаб белгиланади, бостириб текислаш охрида $0,5-0,6 \text{ МПа}$.

Материал қатлами зичланған сари уннег таңың токламага қаринилгити аста-секин ортиб боради, демак, галтакиниң ҳар бир юринидә галтак жўвасининг аралашмалариниң чуқурлыги насанайб боради. Бу бир томондан контакт спрітіда юзага келаёттан максимал

нұсқалашының узатуған үсіншігі оліб келсе, шеккішін томондан фасад зона чүкүрдігінің камайтиради. Фаол зона деб жұва билан зичланыптаған материал орасындағы контакт сиртіншігі мінімал күндізданған үзіншіларға айтылади. Шундаған мінімал үзінші деб жұва айланасыншынға материалға ботыб турған қысметінің торғыбы турған ярим ватарға айтылади. Үнибу ярим ватаринің қытайтын шиббалаш мобайнида камайып боради. Зичланыптаған қатламының оптималь қалындығынан фасад зонашын чүкүрдігінде қараб тапталып керак. Бұнда ердә зичланыптаған материалдарының іюқори даражадағы бикризигін туғайсан, қатламдарының оптималь қалындығын грунттардың шиббалашындағы қорагаңда кам.

3.3.2. Асфалт-бетон қопламаларни шиббалаш сифатын асосий күрсаткышлари

Қоплама қуриш сифаттің бағылашының асосий мезонин бүлиб қопламаниң зичланыш коэффициенті (K_a) хизмат қылади.

Зичланыш коэффициенті деңгана шиббаловчы машина үттегандан шейнінги қопламадағы арасланма ҳажмий оғырлышының стандарт үсулда зичланған қоришима ҳажмий оғырлышын шибатын түшүніледи.

$$K_a = \gamma_k / \gamma_{st}$$

Қопламадағы асфалт-бетоннанғы физик-механик хоссаларини бағылаштыру үшін зичланыш коэффициенті (K_a)дан тапқары, яна қүйіндеги күрсаткышлардың құйлайлайдылар: сувга түйнігандык, Маршалл бүйінча түррүнілік, Маршалл бүйінча шартты пластиканык.

Сувга түйнігандык. Сувга түйнігандык асфалт-бетоннанғы очиқ көвакшылық билдіреди. Гафтак машина үтишлары соңы ортасын билең бу күрсаткыш чегаравий зичликка мөс келігүвчи чегаравий қийматта шығылади. Сувга түйнігандык насыйнаның тезлігі шиббалашындаған қатлам қалындығига, бостириб текислемеш тезлігінде жағынан жағынан шығылады.

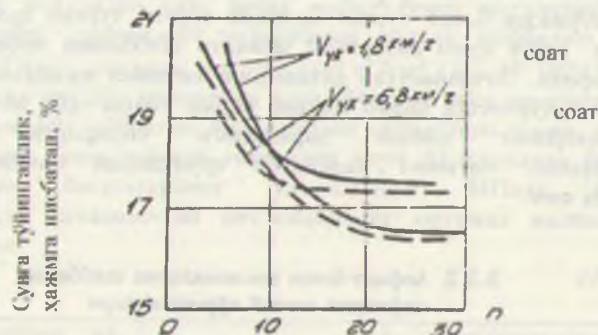
Сувга түйнігандык күрсаткыш шиббалашындаған материалдан халықтар қүйінб кетінің ва бурғылаб кавжаш усулы билан тапталаб олышын наимуналарда анықланади.

Маршалл бүйінча түррүнілік. Ҳалықтарин қүйінб кетінің ва бурғылаб кавжаш усулы билан олинған наимуналарда анықланади (3.16-расм).

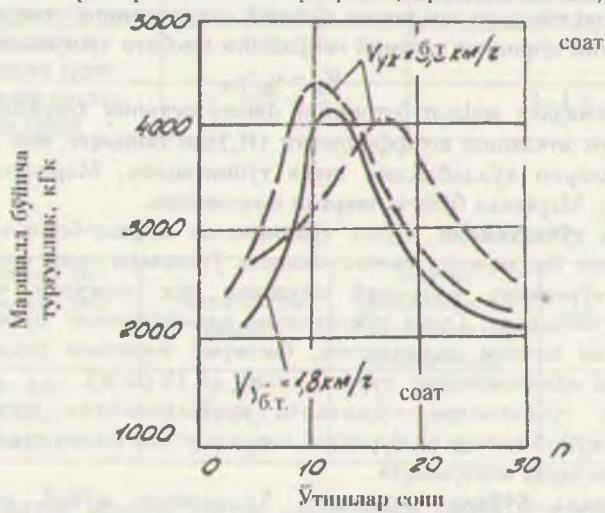
Гафтак машинашыннан шығындағы биттің издан юриб үтнің соңында қараб түррүнілік күрсаткыштың экстремал характеристерге етінде болади.

Маршалл бүйінча шартты пластиканык. Шиббалашындаған асфалт-бетоннанғы деформациялануышынаның Маршалл бүйінча шартты пластиканык күрсаткыштың билан белгиланы мүмкін.

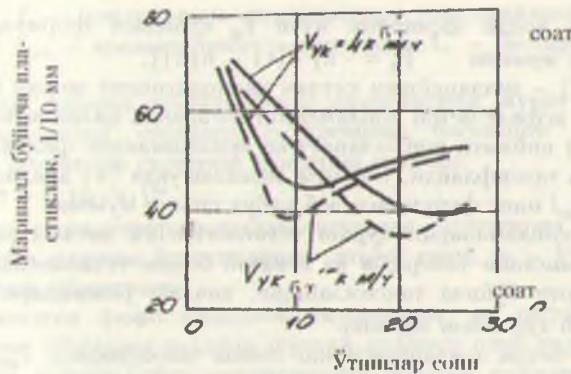
Ғалтак манинаннинг ўтилар сони кўнайған сари, пластикник насаиб боради, экстремумга стади на сўнг яна ортиб боради (3.17-расм).

3.15-расм. ДУ-47А ғалтак билан шиббални жараёшида битум-кум аралапимасининг сунга түйинланганлигиниң ўзарини (асфалт-бетонли асос).

3.16-расм. Вибратори ишга түширилган ДУ-47А ғалтак билан шиббални жараёшида битум-кум аралапимасининг (асфалт-бетонли асос) мариналла бўйича турганининиг ўзарини.

3.17-расм. ДУ-31А ғалтак билан шиббалаш жарабейнде битум-құм аралапмасининг (асфалт-бетонды асөс) Маршалда бүйгел пластиклигинің үзгариши.

3.3.3. Асфалт-бетон аралапмасини шиббалаш жарабейни математик моделлаптириш

Йүл қонлагашарининг асфалт-бетон аралапмасини шиббалаш спекти, биринчидан, құлланылаёттап манина (ғалтак)тарининг фойдаланын параметрлари, иккинчидан, шиббаланаёттап мұхиттінің физик-химиёлық хоссалярнага болғын.

Құрьшының технологиясында асфалт ётқызғыч би-тап таңсемділіктерінен да маңылым даражада шиббаланған асфалт-бетон аралапмасы 90°C–140°C ҳароратта зәр бүлини керак. Шундайша орыншыма шиббатан юмшоқ ва пластик бұлады. Рухсат этиладын шиббалаш шағында да ғалтак маниналаринің фойдаланын параметрлері биринчи жәншілдік шиббаланувида асфалт-бетон аралапмасини соғып таңғынға болғын.

Асфалт-бетон аралапмасини шиббалаш жарабейни математик модельлаптириш ғалтак манина динамикасы, шиббаланы жарабейни ҳамда шу жарабеңде содир бұладын физик-химиёлық ҳодисалар тавсифини беруучи тенглемаларнага асосланған.

Ғалтакшының қайттар-изгараланма ҳаракаты тенглемасында Ньютоң іонуниңдағы фойдаланылады:

$$m = d\psi_f / dt = F_T - F_K \quad (3.17)$$

Буда ердә, ψ_f – аралапмасиң зичланында ғалтак маниналаринің ҳаракат тезлігі; F_T – ғалтакшының торғыш күчи; F_K – ғалтак ҳаракатында қарыншыл күчи.

Ғалтак шишишінде белгілілік деңгейде шароиттарда ҳамда $F_T=F_K$ үзгәртілінде ғалтак тезлігі үзгәрмас бұлады: $\psi_f=\text{const}$.

Умумий ҳолда қарнилик күчі E_k қүйідеги формула бүйінша аниқланған мүмкін: $E_t = -k[h(t) - h(k)]$, (3.18)

бу ерда, $h(t)$ – зичланасыткан қатлам қалынгіннің жорий қійматы;

$h(k)$ – асфалт-бетон қонламаның чесаралық қалынгі (лойи-хавиі). (k) қійматы шиббаланастыдан араалашманың физик-кимёвінің хоссаларини тавсифлауды. Бирнічи яқынлашувда (k) араалашма ҳарораты (T_{ap}) инш функциясын деб қабыл қылыш мүмкін.

Бироқ қонламалардың қурин технологиясында қаттың риоя этилганды (араалашманың тайёрләші ва етказиб берінш технологиясы, уннан қонлама спріті бүйінша тақсимланиши, зичланы режимдері ва ҳ.к.), $k = \text{const}$ деб хисобланы мүмкін.

Асфалт-бетон араалашмасыннан сөвінш жараёндеги T_{ap} ҳароратыннан үзгаришінің умумий күрнешінде қүйідеги формулада күрсетінш мүмкін: $dT_{ap}/dt = -\beta T_{ap}$ (3.19)

бу ерда, β – үзгартымасынан шындаған экспонентлары.

Шиббаланастыдан араалашмаларның эластиктік модули E ҳарорат функциясынан спріттіде қүйідеги боелиңдік ёрдамнан тавсифланынш мүмкін: $E = E_u - E_g \exp(-T_{ap} \cdot \eta)$, (3.20)

бу ерда, $\eta = \text{const}$.

Әйтіб ор берайзик:

$$E = \begin{cases} E_u \xrightarrow{T_{ap}=0} & \text{бұлғанда} \\ E_u - E_g \xrightarrow{T_{ap} \rightarrow \infty} & \text{бұлғанда} \end{cases} \quad (3.21)$$

Асфалт-бетон араалашмасын қурин технологияк жараёндеги T_{ox} ҳарораттача сөвійді.

Бұнда сөвінш шақыты

$$t_{cov} = -\beta t_0 (T_{ox}/T_0), \quad (3.22)$$

бу ерда, T_{ox} – араалашманың охирги ҳарораты; T_0 – араалашманың бойыншағы ҳарораты.

Асфалт-бетон араалашмасын қалынгін шиббаланы жараёндеги зичлик билан қүйіндегіча боеланады:

$$h = h_{ox} + h_g [1 - \exp(\rho - \rho_y)/k_1], \quad (3.23)$$

бу ерда h_{ox} – шиббаланастыдан қатламыннан охирги қалынгі (лойи-хавиі);

h_g – шиббаланастыдан қатлам қалынгіннан үзгаришін, $h_g = h_0 - h_{ox}$; h_0 – шиббаланастыдан қатламыннан бойыншағы қалынгі.

Қайтар-негараланма марапат жараёндеги ғалттак машина торнитаринин пазарий йүз қүйілганды сони (n_2) қүйідеги одий шибатдан хисоблагб ышаралынш мүмкін.

$$n_2 = t_{cov}/t_c = t_{cov} \cdot v_{ox} / l, \quad (3.24)$$

бу ерда, t – қолданаманинг зичланайтган участкасидаги қартоштар үзүндиги; $t_{\text{сов}}$ – аралашманинг совуш вақти; t_c – бөстіриб текиссаны шоғыры.

Галтак машина жұваларининг зичланайтган мұхит билан контактта киришгап сиртдеги солиңитирма босиминин үзгаришини күйндеги бөліпқыш әрдамнда күрсатып мүмкін:

$$\sigma = \sigma_0 (n_2/n_1)^m , \quad (3.25)$$

бу ерда, σ – зичланайтган қатылам сатхидеги солиңитирма босим; n_1 – галтак машина үтишіларининг жорий сони; m – үтишілар сони таъсіршінин күрсаткычы.

Указсанған физик-кимійілік тәжіккотаар да дастлабки ҳисобланыларининг ЭХМдеги таҳлиси шундай холосага олиб келади: зичланураёнида асфалт-бетон аралашманинг зичлинги күйндеги деформация тенглемаси билан анықталады:

$$dp/dt = k |\rho_y - \rho| q_0 (n_2/n_1)^m (1 - t^{\alpha_x}) + K_b dh/dt \sqrt{\frac{qE}{R}} , \quad (3.26)$$

бу ерда, ρ_y – зичлик бүйінча түйнігандык $\rho_y = \rho$ назарийі; K_b – аралашмаларин шиббаланы учун вибрациялы галтак машиналарының фойдаланышида вибрация таъсіршін ҳисобға олуғын коэффициент; R – галтак машина барабаннинең радиусы; α_x – шиббаланың қарорат таъсіршінин күрсаткычы.

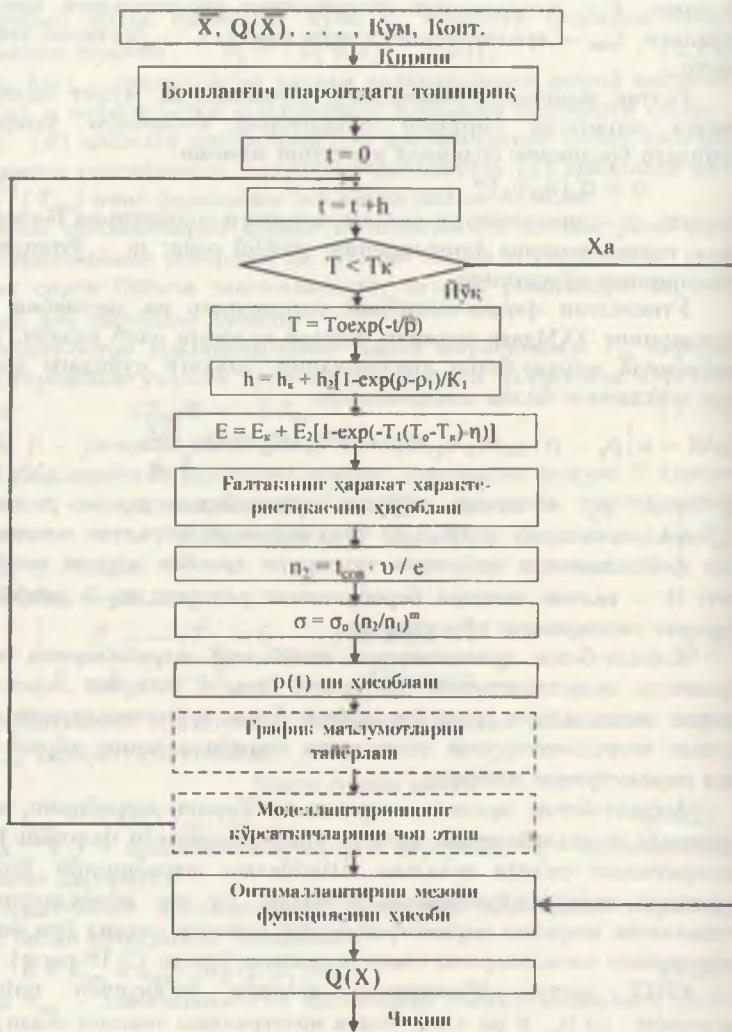
Асфалт-бетон аралашмасының шиббаланы жараёшларинин машина әрдамнда модельлантырылған дастурини амалға оширип ассоциа йүз галтак машиналары әрдамнда асфалт-бетон аралашмаларин шиббаланың модельлантырувчи технология жараёшларинин айрым рационалды параметрлері озинады.

Асфалт-бетон аралашмаларин шиббаланы жараёшларинин машина әрдамнда модельлантырылған дастурдың ішкінде түзилген. Шиббаланы жараёшларинин үзи CRIT мүсегақты дастур күрнешінде түзилген. Бұз зона модельлантырылған технология жараёш параметрлеринин кейінгі таҳыры ёки оптимальношырылған масалаларини есепті имконини берады (3.18-расем).

CRIT дастур бүзімнин ассоциинин үзгаруудан қийматтар қаторини (ρ, v_k, h ва x, c) сонли интегралдан ташкил отады. Интегралдан оздын дастлабки мәткүмөт да созданы параметрлерди ҳисобланады.

Асфалт-бетон аралашмасы сониш қароратында интегралдан ҳам тутгалланады. Интегралдан жараёшларин асфалт-бетон аралашмасының зичлик күрсаткычы чекараний қийматы $\rho_{\text{шиб}}$ да (коринманин чекаравий зичлинитаң тенг) еркіншінде тұтатса бўлади.

Вакт бүйнч интегралдан

3.18-расм. Асфалт-бетон аралашмасын шебінде жарағанни
моделдештирилген жағдайда оптималластырылған мезонларының
функцияларын жасап берудегі блок-чызмасы.

3.3.4. Галтак машиналарнинг вазифаси ва умумий тузилиши

Галтаклар йўл-қурилни материјалларини шиббаланида энг кўнтарқалган ва содда машиналар хисобланади.

Галтакларни қўйидаги асосий белгилари бўйича таснифланган мумкин: солинитирма босимга кўра, харакат усулига кўра, жўваларнинг жойланувига ва тузилишига кўра.

Солинитирма босим кўйматига кўра галтакларнинг тури:

а) сингил – солинитирма босим 40 кН/см, оғирлиги 5 т ва двигателининг қуввати 25 от кучигача;

б) ўргача – солинитирма босим 40–60 кН/см, оғирлиги 6–10 т ва двигателининг қуввати 30–40 от кучи;

в) оғир – солинитирма босим 60 кН/см дан оғирлек, оғирлиги 10 т. дан оғирлек.

Енгиз галтаклар асос ва қонламаларни дастлабки бостириб течкиланади. Улар шунингдек йўзкалар, велиосинеъд йўлларни ва ҳ.к. даги юнса қатламли қумни асфалтишинг–бетонини шиббаланида ишлатилади. Ўргача галтаклар асос ва қонламаларни оғалинг шиббаланини учун хизмат қизлади, улар сингиллантирилган турдаги такомилланган қонламаларни батамом шиббалани учун ҳам қўлланилади. Оғир галтаклар шагалли ва чақиқтоши асослар ҳамда асфалт-бетон қонламаларни узил-кесил шиббаланида қўлланилади.

Жўваларнинг сони ва жойланувига кўра галтакларнинг турлари қўйидагича:

1) бир жўвали (3.19а-расм), шунингдек ушлаб турувчи жўвали (3.19б-расм) ёки гидриакли бир жўвали галтаклар (3.19в-расм);

2) бир ёки иккита етакчи жўвали (3.19г-расм) иккни жўвали галтаклар;

3) уч жўвали иккни ўқзи галтаклар (3.19д-расм);

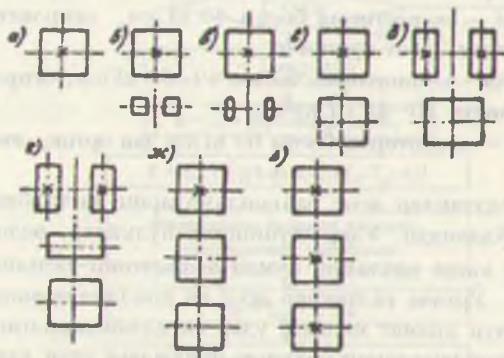
4) кичик диаметрдаги қўшишмча жўвали уч жўвали иккни ўқзи галтаклар (3.19е-расм);

5) бир ёки учта етакчи жўвали уч ўқали уч ўқли галтаклар (3.19ж, з-расм).

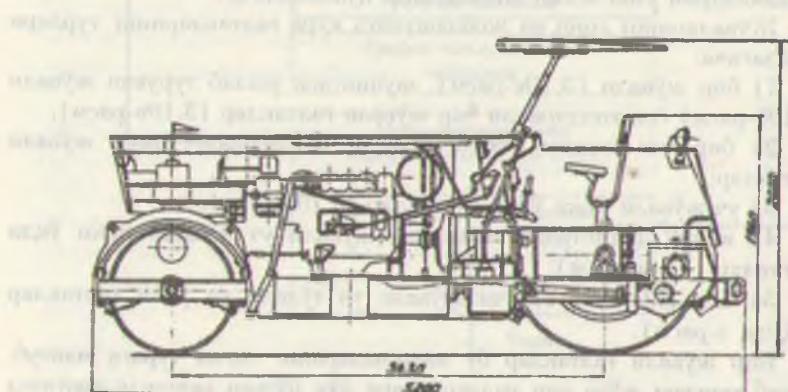
Бир жўвали галтаклар бу машиналарнинг сингил турига мансуб. Ушлаб турувчи жўва ёки гидриаклари йўқ бўлган галтакда двигатели ва трансмиссиялар жўва ичидага жойланган бўлади, бопиқарни ричаглари оса якка шоти дастасига ўринатилган бўлиб, унинг ёрдамида галтак қўл билан бурилади. Ушлаб турувчи жўвалар ёки гидриаклар бопиқаринин мумкин, улар ёрдамида галтаклар бурилади.

Иккни жўвали галтак (тандем)лар эни бир хил бўлган жўваларга ога бўлади ҳамда сингил, ўргача ва оғир турларга ажратилади (3.20-расм). Галтакларнинг энг такомилланган тури иккита етакчи жўвали

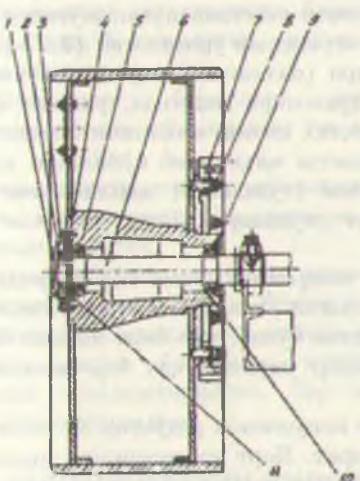
ғалтаклардыр (3.21-расм). Бу ҳолда стакловчи жұвалар батында стакланувчи жұваларға қаратаңда каттарок диаметрлар қысіп ишиланаады. Жұвалардан бири маңсус механизм өрдемидә вертикаль үк атросфирда айланып мүмкін бўйгани учун, ғалтакнинг бурғинилари таъминланади. Бурғинилар туғайли жұваларнинг они катта бўлолмайди, чунки аске ҳолда қончама спиртида шуксон нағідо бўйниш мүмкін; жұва оидатда, 1300 мм дан ошмасиги керак. Бу турдаги ғалтаклардан фойдаланинг кулаи бўлганиши учун узар кенг тарқалди.

3.19-расм. Пландағы ғалтак жұваларнинг жойлапнин чиқасы.

3.20-расм. Д-48А ғалтагининг үмумий күрішіні.

3.21-расм. Етвакчи жұналар:

- 1—коңық;
- 2—дұмалоқ тайка;
- 3—болт;
- 4—сауынк;
- 5—подшипник;
- 6—жұва үші;
- 7—борт шестерясы;
- 8—тайка;
- 9,11—коңықдар;
- 10—подшипник.

Уч жұвали икки ўқылғағтаклар ўртаса ва оғыр турда шылаб чиқарылады. Орқа стакловчи жұвалардың олдигинеңгі инебатан таҳминан 1,5 марға кетте диаметрга әга ва улар орқалы ғалтак оғыранғаннан 2/3 қындың тұғры келады. Шуннан үчүн бу ерда чизиген солиңтирма босым олдиги жұва остидагидан иккى марға ортық. Материал ассоциация жұвалар билан шыблаланады. Орқа ўқ дифференциал билан таъминланған бўлиб, бу кичик раённан оғри чизигүардан зичланадыстан қонламага шикаст етказмаган ҳолда осонғана үтиш имконини беради. Олд жұваннан эни шундай ясалады, ғалтак ҳаракати нағтида ушиннегиз орқа жұвалар билан босилиб боради. Ғалтак яхшигина кўндаланған түргулукка әга. Жұваларнинг бундай жойланувини алоҳидан агрегаттарнинг қулағи жойланувини таъминлагайди, шу туғайли уларга стин ҳам осонланады. Бу турдаги ғалтакларнинг жиёдий камчилиги инни ташкында этиндеги үта мұраккабликадир. Бунда ғалтакнинг юриб үтиш сондари күн бўлганнан туфайли йўл ассоциация қонламасининг бутун эни бўйлаб қатламнинг зарурий ва бир хисадаги зичигини таъминланы жуда қийин; олдатда бу ғалтак үтишларнинг сони таитем турдаги ғалтакнидан кўпроқ бўлади.

Уч жұвали уч ўқылғағтаклар эни бир хисада жұваларга әга бўлиб, оғыр ва камдан-кам ўртаса вазиғи бўллади. Барча жұвалары стакловчи бўлган ғалтаклар энг мұккаммал ҳисбланиады. Буларда инн сифати өнгюзори бўллади, шуннан үчүн ҳам улардан тобора кенгроқ фойдаланилмоқда.

Ғалтак күйндаги ассоцией узеллардан тарқиб тонганды: двигатель, реверсив механизм, карданлы узатма, узатмалар құтия, борғ узатма-

лар, бөшқарув механизмі, стакловчи ва стакланувчи жұвалар ва рама; рамага барча ассошиузел ва агрегаттар ўрнатылған (3.22-расм).

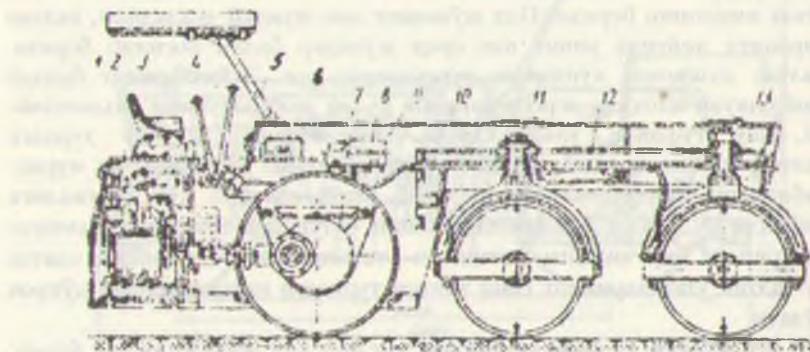
Етакланувчы жұвалардан бири (олдигиси) вертикал төкисінде оркін қаралат қылады, бу зса трансформатор қолатыда, рамани тоқтама тунирмасдан шыл профилінга тақпид килин имконини беради. Зарурат түрлігінде жұва матауды қолатында маңжамлаб қўйнінни мүмкін. Гафтакининг бундай конструкциясы (түзіліши) қонламанинг текис босозшынни ҳамда оғырзакининг жұвалар бүйінча тегіншін қайта тақсимлашынын тәъминлашып.

Етакловичи жұва прокатдан тайёрлаппап, рама таянчларында қаралат қылмайдынған қылаб маңжамлаппап үңда жойланған. Етакланувчы жұвалар ҳам прокатдан тайёрлаппап бўлиб, ҳар бири иккита бир хил бўлимага ажратылған; бўлималар умумий үңда бир-биридан мусатия равишнда айланади.

Ёлиқ турдаги борт узатмаси конусимон редуктор ва цилиндри-мон шестериялар жуғутидан иборат. Борт узатмасининг цилиндримон етакланувчи шестерияси бевосита етакловичи жұвага маңжамлаппап.

Гафтак транмиссиясінде марказий реверсив механизм күзде тутилған бўлиб, у изашини муғласи билан бирланғырылған ҳамда қаралат тезлигидан катый назар, олдига юринин орқа юрнілға равон ўтказшынни тәъминлашып.

Узатмаларни алмашылаб улаш құтысы уч тезликни бўлиб, алоҳида корнуе ичида жойланған.

3.22-расм. Уч жұвали гафтак: 1-юритмалар құтысы; 2-дингите; 3-үрнісік; 4-бөшқарни риначы; 5-тент; 6 ва 12-бурилишин гидравлик бөшқарни; 7-борт редуктори; 8-стакчи жұва; 9-памловчи құралма; 10-рама; 11 ва 13-етакланувчи жұва.

Етаклануучи жұваларшың бүріліши учун гидравлик торитма хизмат қылада. У гидроносес, гидрогақсемлагіч, бак ва құвурлар ти-зимидан иборат.

Жұваларшың бүріліши учун гидравлик торитманың күлланишини оғып жұваларшың тез ва осон бошқарытушын тағми-лаиди.

Фалтак электр ускуна, жұваларшың тозаловчи ва ұллааб турувчи мослама, хайдовчиниң құсін нұрлары ва қор-бөмбөрдан асеровчи тент біздан тағминаланған.

Фалтак шынын, реверсии, узатмаларшың алмашылаб құнини, тор-моз, двигатель агрегаттаршың бошқарын меканизмни ҳайдовчининиң ик-кінші алохіда үрнедікен шіл жойнана үрнатылған. Қулайлық түғедіршін мақсадыда барча бошқарув меканизмдары ҳар бир үрнедік қаршында жойлаштырылған, бир помдаги меканизмлар эса бир блокка бирланытырылған.

СИЛЛИК ЖҰВАЛИ ҮЗИЮРАР ТИТРАТУВЧИ ФАЛТАК

Бұндай фалтак шынын оғыраныг 6–8 т бұліб, у қурилиш ишларшың бажарында асфалт-бетон, чақыртош ва бопша материалдан йұл қопламаларшың ишбалаш учун мүлжакаланған. Шиббаланған йұл қопламаларшың іюкори спіфатты үлленінің зичланастаған мұхитта стакловочи жұвашың титратувчи тәсірі туғайын әрнеплады.

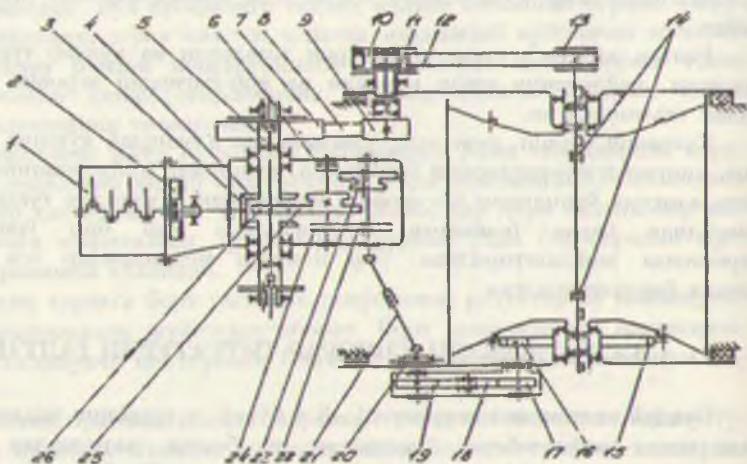
Двигателдің стакловочи жұвага күч узатшы узатмалар тилемі то-монидан амалға ошириләди (3.23-расм). Двигател тирекшін вали (1)шының айланынан иләнине мұфтаси (2) орқали узатмалар күтиси қабул қалғасынанған конуссімен стакловочи шестерия (3)-сига узатылады; узатмалар күтиси эса стаклануучи конуссімен шестериялар (4) билән бекітілген. Фрикцион мұфтаси (5)ни күтариб тұрган ревер-сив валда цилиндрмен шестерия (26) құзғалымаң қылғын маңқамланған бұліб, у узатмалар күтиси оразық валинин блок-шестериясын (25) билән иләнинде бұлады. Оразық валга эса яна иккінші қимырламайдын шестерия (6 ва 24) үрнатылған.

Узатмалар күтисинең чиңни вәлидаты шынцаларда шестерия 22 ва блок-шестерия 23 ҳаракатланады.

Фалтак ҳаракатинең өнг кам тезлігига мое бұлған бирнічини узатма 6 ва 23 шестерияларшың иләнини билән амалға ошириләди; Иккінчи узатма 24 ва 22 иләнини билән; үчинчи – 25 ва 23 иләнини билән; Айланма ҳаракат узатмалар күтисидан борт редукторинең 19,18,17 шестериялары хамда борт узатмасыннан 16 ва 15 шес-териялары орқали стакловочи жұвасында үкәзилади.

Борт редукторинең қабуғы қылғын валинде тәсмали тормоз барабанды (20) үрнатылған. Титраттич шекір (7, 9, 10, 13) ларға тортил-

таки ионасынан тасмалы (8 ва 12) иккى нөхөнәли узатма билән ҳаракатлантырылады. Титретич валлари ўзаро тишки мүфта (14) билән уланады.

3.23-расм. ДУ-47А ғалтагининг кинематик чизмаси:

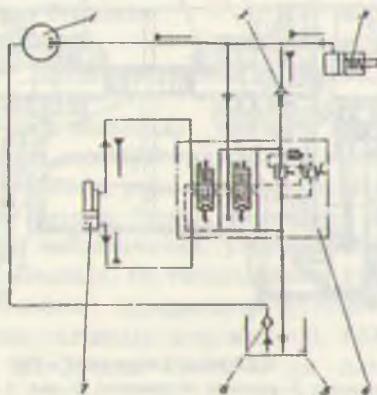
1-двигатель; 2-фрикцион мүфта; 3-конуссimon шестерия; 4-конуссimon шестерия; 5-фрикцион мүфта; 6-вал-шестерия; 7-стакчи иккис; 8-ионасынан тасма; 9,10-иккис; 11-титретич мүфта; 12-ионасынан тасма; 13-иккис; 14-тишил мүфта; 15-борт шестеринен; 16-вал-шестерия; 17-шестерия; 18,19-шестериялар; 20-тасмалы тормоз; 21-карданлы вал; 22-шестерия; 23-блок-шестерия; 24-шестерия; 25-блок-шестерия; 26-шестерия.

ДУ-37А ғалтагининг гидравлик тизими (3.24-расм) ўйналирувчи жүванинг бүрелинин на тормозни бошқарынча хизмат қылады ҳамда насос (1), тақсимлагич(4), ёғ баки (5), иккى цилиндр (3 ва 7), босим клапани (2), ёғ үтказичлар ва юқори босим шлангларынан иборат.

Үйналирунчы жүванинг бүрелинин цилиндр (7) билән жұна шиворининде ўриатылған ричаг орқали амалға оширилады. Цилиндрға ёғ Д-37Е двигателинде ўриатылған НШ-10Е насос ердамида узатылады.

Ғалтакин чар ёки үнг томонига бүренин учун ёғ мөс холда цилиндр бүйілгінештің олд ёки орка килемига узатылады. Ёғ оқимини тақсимлаш иккى золотникки тақсимлагич ердамида амалға оширилады. Тақсимлагич ёғ насосы билән юқори босим сингенклары ва пұлат ёғ күпүри ердамида уланған. Насоедай ёки ишілаб турғая цилиндр бүйіліктеридан келүвчі ёғ тақсимлагичининг қайта үтказичи клапани

орқали оқызылады. Галтакин буриш учун тақсимлагичинің олд золотнитидан фойдаланадылар. Иккінчи золотниккінің тоғори чиқарының шеңбері галтак гидравлик тормозинің цилиндрі билан уланған, иккінчи тендер тиқин билан беркитилген.

3.24-расм. Гидравлик чызма:

1-насос; 2-бөсім кезінші; 3-тормоз гидроцилиндрі; 4-тақсимлагич; 5-бас; 6-фильтр; 7-буриш гидроцилиндрі.

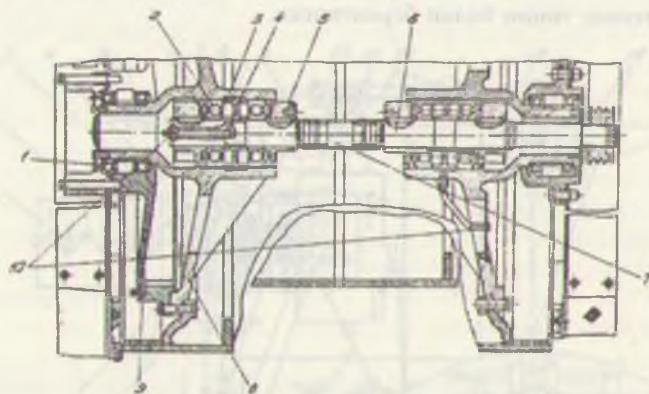
Титровчи етакловчи жұва (3.25-расм) галтакинің асосий ишчи органды бұлдырып, асфалт-бетон ва бопка қоюламаларни жұвашыннан титратап иесінде шиббалан учун құлданылады. Жұва айлануучы экстремалерек ісқаралық марказдан қочуувчи күчларни томондан титратылады. Титратуучы жұва ичи бүші барабан бұлдырып, ушиннеге учларында қуйма үйлі гүнчаклар (7) монтаж қылышынан. Жұва гүнчакларында роликелі подшипникларда (2) валдар (3 ва 6) тоқ билан (5) ўрнатылған. Подшипниклар орасында түсіншілер (4) бұлдырып, улар подшипникларнаннан мұстакия өзгелешінин таъминлашып.

Титратыч секциялары (бұлданылары) үзаро оралық вал (7) билан уланған бұлдырып, бунда ісқаралық тишини мұфтадар орқали синхрон жойлануудың риоя қыншын таъминлашып.

Оралық валдарнаннан ярим мұфтадарнаннан биттедан тишини кесілдіріп. Хар бир ишкі тишини ярим мұфта чукурларыдан бирінде штифт жиншеләнганды. Шундай қылыш, мұфтадан фаяст бир холатда йиғини мумкін бұлдырып, шу түфайлы ісқаралық түрлүгге симметрия үкімінде марказдан қочуувчи күчларни битта текислесінде жойланыптырган ҳозда ўрнатып таъминлашып.

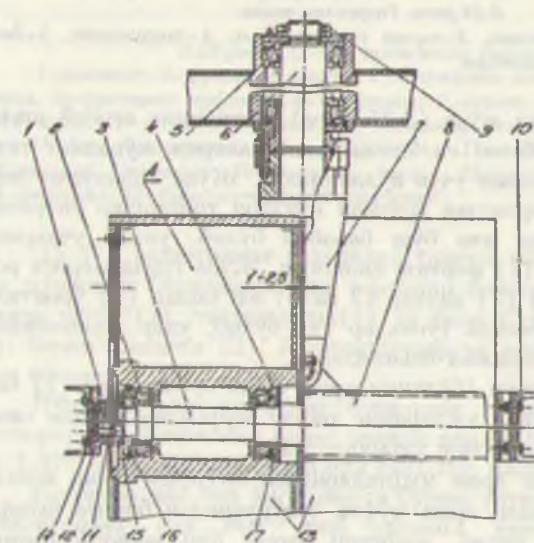
Титратыч подшипникларнан мойланын учун мойдошлар (10) мавжуд. Галтакинің торшынан бүйлаб чан томонда гүнчак (8)га болтулар

борт шестериясін (14) мақкамдаған бұлшып, у буровчи моментин борғ редукторидан жүвага узатады.

3.25-расм. Титратувчи жұва:

- 1-шарикті подшипник; 2-роликті подшипник; 3-вал; 4-штулка; 5-юк; 6-вал;
- 7-оралық вал; 8-гүлшак; 9-борт шестериясі; 10-мойлон

3.26-расм.

- Екстракланувчи жұва:
- 1-болт; 2-подшипник;
 - 3-үк; 4-растасы кистирмаси;
 - 5-подшипник;
 - 6-шкво-рен; 7-вилка;
 - 8-рамка;
 - 9-гайка;
 - 10-болт; 11-котирші болты;
 - 12-цапфа; 13-секциялар; 14-шайба;
 - 15-втулка; 16-қонцоқ;
 - 17-қонцоқ

Екстракланувчи жұва (3.26-расм) умумий үк (3)га үтқазылған иккита бир хыс секциядан иборат. Секциялар үк атроғыда конуссемен роликті подшипниктер (2)да айланып имконига эга, шу туғайлы галтак бурилиши сигиллашады ва зичланады материалниң сур-

діб кетіншін із бермасынғы арнаппайды. Жұвашынг құзғалмае үқини рама (8)га уланған цаңғалар (12)да болттар (11) ушлаб турады. Етаклануучи жұва рамасы валка (7) биләп шарнирдан уланған, вилка дең шкворен (6) биләп уланған бұліб, шкворен шеккита конуссімен подишининкларга таңған ҳолда бүрілши имконига ега. Жұваларни гидроцилиндр ёрдамыда бүрілдеді.

Пневматик шиналы ғалтаклар

Хозир пневматик ғалтаклар нафакат грунтларни, балки чақыртоғаның да шағалды ассосяларни, шүнигіндең қора араланымалар да нефталин бетонни шиббалаш үчүн құлашылады. Бунда бикр силиң жұвалын ғалтаклардан фарқын ұлароқ, пневматик шиналы ғалтаклар чақыртоған да шағалды майдаламайды, ұларнан шу хесесінде көттә ағзасынғы ҳисобланады. Бу ғалтакларнан тұрлары да үлчамлаған хилма-хилдер. Масалан, аэроромлар грунттін шиббалаш үчүн мұлжалланған тиркеме ғалтаклар оғыншы 100, 120, алғын ҳолларда 200 т.гача етады. 20–25 да 40–50 т ли ғалтаклар зиян көнг тарқалған.

Пневматик шиналы ғалтаклар, агар ұларнан параметрлері түрін таңдаңса ҳам бөгелнген ҳам бөгелнмаган грунтларни шиббалаш үчүн ярайді. Бу үрінде зичланаптаған қатламларнанғы оптималь қалыптанған силиң да күзачаоған ғалтаклар биләп зичланудағыдан күйроқ бұлады. Бундан таңқары, грунтларни шын зичликка етказып үчүн ғалтак үткінлары камроқ бұзини талаб қылышады, бу зең ши унумдорлығынан онынның имконини берады.

Мұстакыл алохіда осма гидрипакты ғалтаклар айнақса көнг тарқалған. Ұлар грунттін бир текнеде зичланыншын тәлемнелдейді, потекие сиртіда зең шиналарни үтә қоктаппандың сақтайдады. Ҳар бир гидрипак үзін балласты контейнерлер биләп бикр бөгелнген ғалтакларнанғы олд қилеми машина рамасыннанға транспортларнан шарнирдан осынады.

3.27-расемда Орлов йүл машиналары заводында таңбәлланған пневмо-шиналы Д – 627 үзінорар ғалтакнанғы кинематик чизмасы көлтирилдеган.

Ғалтак грунтлар ҳамда органик да апорганик бөгеловчы материалдар биләп шиббаланған шағал-чақыртоған материаллардан қилинған йүл да аэрором ассосяларни қопламаларнан шиббаланға, шүнигіндең грунтларни қатлам-қатлам шиббалашға мұлжалланған. Ғалтак күйіндегі ассосяй узеллардан таңқыл тонған: рама, күч күрілмасы, трансмиссия, орқа стакловчы күйріктар, бөшкәрилүччи күйрік, рул бөшкәруви, шиналарда ҳаво бөсімнен ростлаш тизими, ұйловчы мосттама, электр жиһозлар.

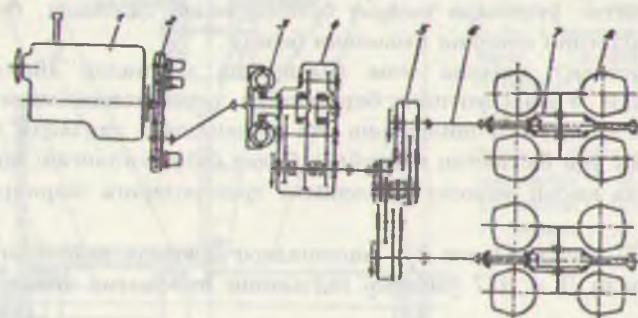
Рама йиғма ҳоада машинанинг барча үзеллари монтаж қылышадиган конструкциядир. Ҳар иккى томондан у балласт учун бүшкелдірга ага.

Күч қурилмасын жөргизиб төбөрни двигателди ва электр стартерин АМ-01 дизели, ҳамда құвват олишини оширунчы редуктордан иборат.

Ғалтак трансмиссиясы тарқибига узатмалар күтисен; тарқатувчи редуктор ва иккита орқа күйрекшілік редукторлар киради. Трансмиссия үзеллари ўзаро қарданлы валилар билан кетма-кет ұлаңған.

Узатмалар күтисен уч валил редуктор ва орқага юрини шестериллары блокининг ўқпидан иборат. Доимий қозғалыши шестериллары түнгілами учта реверсив узатмалар ага бұлшып имкониши беради. Уларни алмашылаб улап хайдовчи кабинасыдан масофадан туриб механик узатма воситасыда бойцарылуучы тишил мұфталар ёрдамыда амалға оширилады, реверсдан аса узатмалар күтисенинг бирламчы валида жойланған фрикцион мұфтасынан ёрдамыда амалға оширилады. Мұфтасынан гидравлик үсулда бойцарылады.

Узатмалар күтисенинг картерига ПГ-ЗА гидротрансформаторынын корынуси мақжамаңған бўлиб, у узатмалар күтисенинг бирламчы вали билан ұлаңған. Узатмалар күтисенинг чиққин валида тұхтатиб туриши тормози ўрнатылған. Буровчи момент узатмалар күтисендан тарқатувчи редукторға узатылады, тарқатувчи редуктор уши иккита орқа күйрекке тақсимлаб беради. Редукторда блокировка қыладынан механизмдан дифференциал бор.

3.27-рам. ДУ-627 ғалтагинин кинематик чызмасы:

1-двигатель; 2-куват олиш редукторы; 3-гидротрансформатор; 4-реверсив механизм; 5-дифференциаллы тарқатувчи редуктор; 6-кардан вал; 7-стакловчи орқа күйрек; 8-стакловчи гидропривод.

Оддинги бойцарылуучы күйрек учта гидропривод бўлиб, гидропривод стакловчи гидроприводларга ишбатан шахмат тартибида жойланғырылған.

Рул бөшкәруви — гидрокүчайтиргичи мөханик турда. Ғалтакда иккита рул гидрораги ўриатылган бўлиб, улар конусимон редукторлар орқали бурилши мөханизмини бөшкәрни амалга оширилади. Битта рул гидрораги кабинада, иккичини кабинанинг ўнг томошибди очиқ майдончада жойланган.

Хаво босимини ростлантизими ишлайдиганда ҳайдовчи кабинасидан туриб, шиналардаги хаво босимини ўзгартириши имконини беради. Босим насайини шиналарининг трутта солинтирма босимининг камайинишга имкон беради ҳамда юмашоқ труттага устидан ғалтакининг ўтишини яхинлаиди.

Шиналардаги ҳано босимини ростлантизими компрессор, реестивер, босимни бөшкәрни жўмраги, жўмраклар ва қувурлар блокидан иборат.

Ғалтак иккита мустақил тормоз: қўя ва оёқ тормозларидан иборат, оёқ тормози гидрокүчайтиргичга эга.

Ғалтакининг гидротизими иккита алоҳида тизимдан иборат. Биргасен гидротрансформаторни ҳамда реверсинг фрикцион мұфталарини бөшкәрни тизимини таъминлаиди, иккичини — рул мөханизми гидрокүчайтиргичи ва тормозларни таъминлаиди.

Гидронасослар сифатида ИШ-46 ва ИШ-10 шестернизи насослар қўллашлади.

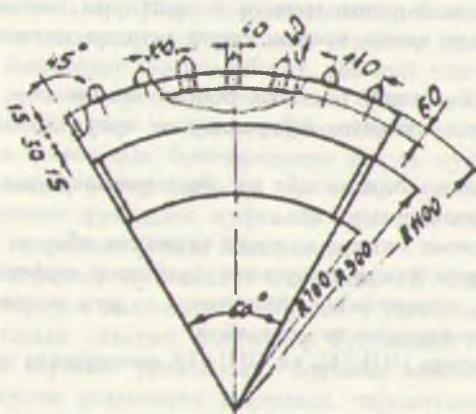
ИШ-10 насоси рул ва тормоз кучайтиргичларининг гидротизимини таъминлаиди. Ҳўйловчи мослама қўйидагиларга эга; ғалтакининг олд қилемидан жойланган сув баки, қувурлар тизими ва жўмрак, уларни бөшкәрни ҳайдовчи кабинасига кириттилган.

Электр жиҳозлар тизими минуси массанга уланган бир симли ғизма бўйича тайёрланган. Электр жиҳозлар кучланини 12 В таңг. Ток манбаси бўлиб Г-214А генератори ва 6-СТ-42 аккумулятор батареяси хизмат қиласди. Ғалтак бурилини кўрсаткичини фараҷалар билан таъминланган, тунги иш учун эса олд ва орқа фараҷаларга эга.

Кабинада уин ёритини телефонни ўриатылган, ичидаги эса асбобларни ёритини ламналари мавжуд, шунингдек овозин сигнали ҳамда олд ва орқа обназларни тоғзалигичлар ҳам ўриатылган. Манишани тунда қўздан кечирини ва таъмишлини учун штепсель рожеткасига уланадиган кўчма ламна қўзда туттилган.

Пашжарали ғалтак машиналар (3.28-расем) ишбатан кейинроқ иайдо бўлди ҳамда кини мансумнада ишланида, шунингдек шагазли ва кесакли труттагларни зичланада самарали воситга сифатида шухрат қозонди. Ғалтаклар шаттакланадиган қилиб ишлаб чиқарилади. Конструкцияларига кўра, улар симлиқ ва қулачоқли ғалтакларга ўхшаб кетади: улардан фарзи — пашжарали ғалтакларининг жўвалари пашжарадан ясалган. Пашжара кам лигерланган нўзлат чивиқларини иайдондаб тайёрланган. Пашжара шунингдек қўйма бўлшини ҳам мум-

кин. Бу ҳолда жұва алохыда бүғинилардан йиғилади. Пашкарада томонлары 15 ёки 20 см бұлған квадрат төмінклар бұлады. Балласт одаттағағтак рамасыда жойланыптырылған бұлады ҳамда кублар күріншінде ясалады. Галтаккінің балласт билан бергандықтан умумий оғырлігі 25–30 т ин тәсіккіл отади. Галтак грунттің қалыптасының 40 см ли қатталмалар күріншінде шиббалайды.

3.28-расм.

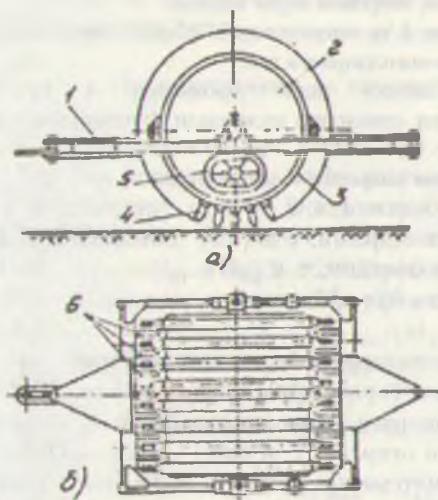
Пашкаради галтак:
1 – умумий күрінші;
2 – галтак сектори узелишінің чынмасы.

Секторлық галтак жұваларында үйнелар бұлғын, бүннің эназига уларнің айлаңасы чүкүрчалар билан бүлиніп тұрады. Жұвалар алохыда бүғинилардан йиғилған бұлғын, бу бүғинилар бир-бірін билан шундай бирланыптырылғаны, улардагы чүкүрчалар шахмат тартибінде жойланылады. Бұндағы галтаккінің негіз принципін кулачоклы галтаккінің үхшашы, фәкіт унға шебетан аңча кетте таянғы спротига ет. Шу туғайын у үзіншінің умумий оғырлігі туғайлы аңча кетте қалыптасындағы грунт қатталмаларынан шиблов беріши мүмкін. Бу галтактар ұзындар үлкендер болып көрінеді.

Галтак спроти пашкара күріншінде бұлғын, пашкара 35–40 мм диаметрларында арматура пластидан тайёрлапады ва 100×100 мм ұлчамдағы катақчаларға бүлінеді. Фойдаланнан жарабенде галтаккінің бүтін мұраккаб шаронитларда грунттің шиббаланың іюқори самара беріши маңызды бўлды. Пашкаради галтаклар туралы хизе грунтларни (кум, құмлоқ грунтлар, құмоқ грунтлар ерлар ва латтар), шу жумладан, оxaғылышында таркибида 40–50 см ли тоналары бўлған чақиқтошли грунтларни ҳам шиббаланың құлланылған. Пашкаради галтаклар қынш шарониттің таркибида үлчами 60 см гача мұзлаган кесекалар бор грунтларни шиббаланы учун ҳам көнг құлланылған. Пашкаради галтак универсал грунт зичловчи машинадыр. Уништің унум-

дерлігі шу оғыннандағы инемешинең галтактаршығында ишебатан 20–30 % ортиқ.

Кулачоклы галтаклар сиплик галтаклардан үстидаги кулачоктары (типіләрі) билән ажрасын турады (3.29-расм). Кулачокларнан грунт билән тегіннан сыртқындағы күчләнеш сиплик жұвағынан галтак өстидаги күчләнешінан бір-исечә марта ортиқ. Шуннан учун кулачоктың галтаклар асасын кесекші болғаннан грунтларни зичланыда самара бермейді, чунки бу ерда юзори күчләнешілар мавжуд бүлгани туғайбын грунтыннан кулачоклар өстідан темега ва ёбашыга жадаға суралының содир бүләди. Иш пайтыда кулачоклар грунтында чукур кириб борады.

3.29-расм.

Кулачоктың тиражама галтак:
а-галтакшынан ташын күріннен;
б-план; 1-рама; 2-жұва;
3-бандаж; 4-кулачок; 5-бал-
ластланадиган түйнүс; 6-жүйе-
ларни тоғыдан учун киргінчлар.

Шуннан учун кулачоктың галтакларнан сиплиятастырылғанда қатламнан үсткі зичланылған қисметтердегі қалындығы ишебатан катта бүлмейді ва 4–6 см ни тапкын өтәди.

Грунтын түштәстігін солинитирма босимга күра кулачоктың галтаклары сиплия — $P_{\text{сип}}^{\text{г}} = 4-10 \text{ МПа}$, уртача — $P_{\text{сип}}^{\text{у}} = 2-4 \text{ МПа}$, оғыр — $P_{\text{сип}}^{\text{о}} = 4-10 \text{ МПа}$ түрларға бүлинеді.

Галтаклардан фойдаланын тажрибасы шуннан күрәтады, үға бағанада солинитирма босимда шаббаган самарағына насыяды. Бу самара үға кам босимларда хам естарлы бүлмейді. Шуннан учун солинитирма босимлар оғынталы бүлшін керак. Құралын амалиёті ҳамда кулачоктың галтаклардан фойдаланын тажрибасыдан кесіб чиқып, оғынталы нағашындағы грунтлар учун солинитирма босимларнанға қойындары қийматтарын тәсвир мен мүмкін:

- сүгіл ва ўртача құмлар түпнұсқалар (шу жумладан, чапсемон) 0,7-1,5;
- ўртача ва оғир 1,5-4;
- оғир құмдар түпнұсқалар да шынын грунттар, шу жумладан, чапсемон 4-6.

3.3.5. Гафтакларнің асосий фойдаланыш ва техник күрсеткішларының ҳисаблаши

Бу ерда үч турдаги гафтакларнің ұар бириншінің ҳисоби берилған: инжомотитровчи, инжомоңадиракан ва инжмоқудаочок.

Инжомотитровчи гафтакнің ишчи органдары 4 та инжматикадан иборат стаклович үк ва снақың титровчи жұва кирады.

Инжомоңадиракан гафтак 4 та инжматикадан иборат стаклович үк ва бүрілүүчи үк хамда 5 та инжмоңадирака еті.

Инжмоқудаочок гафтакнің ишчи органдары 4 та инжмоңадиракан бүрілүүчи үк ва стаклович күлачоқсат (наңжаралы) жұвадан иборат.

Дастлабки математикалар ва үларнің белгіліліктері:	
G_1 – инжомотитровчи гафтак оғирлігі, т. к (кН)	16 (160)
G_2 – инжомоңадиракан гафтак оғирлігі, т. к (кН)	20,7 (207)
G_3 – инжмоқудаочок гафтак оғирлігі, т. к (кН)	25 (250)
Чык – біртта инжмоңадирака Ың құйыладыған тоқтама, т. к (кН)	2,3 (23)
G_{nk} – гафтак түртталған инжмоңадираки билән зичланадыған материалға таъсир қылаёттап оғирлік, т. к (кН)	9,2 (92)
G_5 – гафтак 5 та инжмоңадираки билән зичланадыған материалға таъсир қылаёттап оғирлік, т. к (кН)	11,5 (115)
G_{b} – гафтак зичланадыған материалға титровчи жұва билән таъсир қылаёттап оғирлік, т. к (кН)	15,8 (118)
Ф _{nk} – инжмоңадираканнің грунт билән излямнаннаннанғы катта ҳисобий коэффициенті, т.к (кН)	0,85
Ф _b – титровчи жұваннанғы грунт билән излямнаннаннанғы катта ҳисобий коэффициенті (аніктөрін, сурғашын коэффициенті, виброкүзеттік шига түшінген нағылда грунттің сурғашын прізмасын ҳисобға олған ҳолда)	0,75
Γ_{nk} – іомтоқ грунтда инжмоңадиракларнің ғидариғана қарышылған коэффициенті	0,15
Ф _b – күлачоқан жұваннанғы грунт билән излямнаннаннанғы катта коэффициенті	1,1
Ф _b – титровчи жұваннанғы іомтоқ грунтда ғидариға қарышылған коэффициенті:	
titrovchi жұва шига түшінген нағылда	0,27

титровчи жұна тұхтаган найтда	0,21
f_{k_0} – титровчи жұваниянг юмшоқ группада гидрорашынға қарашылған коэффициенти	0,3
r – стакчи инчи органинин төбәранин радиусын	
r_{nk} – пневмогидравликалық төбәранин радиусы, м	0,525
r_k – титровчи жұваниянға қаралған төбәранин радиусы, м	0,75
r – галтакадан борыт узатмалары соли	2
η – аңчланалған спирттің оңг катег қысығы, % (бу $5^{\circ} 10^{\circ}$ бүрчакка мес келади)	9
I_h – галтакининг дастлабки каниттал таъмиригача бұлған 8 %-ли ресурстар (захиаси). Шестерінде за подхинниклердин инициал мүддаты: пневмотитровчи ва пневмогидравликалық, соат	7000
пневмокулачокан, соат	10000

Пневмотитровчи ва пневмогидравликалық галтаклар

Бу галтакларининг борты узатмалари гидравликалық редуктордан иборат. Ҳар бир редуктор бир жуфті пневмогидравликалық ҳаракатта көлтириди, галтакининг стакчи үңіда оса бундай гидравликалардан иккі жуфті үрнатылған. Бир жуфті гидравлика түшадиган үзілдеме:

$$G_{kl} = G_{nk}/2 = 9200/2 = 4600 \text{ кГк} = 46000 \text{ Н},$$

у холда гидравликалық редукторинин узаттаси соли

$$j_p = M_{k \max} / (M_{2 \max} \eta_1),$$

бу ерда, $M_{k \max}$ – бир жуфті гидравликалық ҳаракатта көлтириппүүчүн энг күттә қисебій момент; $M_{2 \max} = 72 \text{ кГк}\cdot\text{м} = 210,32 \text{ гидромотори} 200 \text{ кГк}/\text{см}^2$ босимда ҳөснә қыладылған момент; η_1 – редуктор гидромоторинин ФИК.

$$M_{k \max} = G_{kl} f_{nk} r_{nk}$$

$$M_{k \max} = 4600 \cdot 0,85 \cdot 0,525 = 2050 \text{ кГк} \cdot \text{м} = 205000 \text{ Н}\cdot\text{м}$$

$$\eta = \eta_r \cdot \eta_M$$

бу ерда, $\eta_1 = 0,89$ – моторинин гидромеханик ФИК;

$\eta_M = 0,985^3 = 0,955$ – уч нөхандыл редуктор ФИК;

$$\eta = 0,89 \cdot 0,955 = 0,83$$

$$i = 2050 / (72 \cdot 0,85) = 33,5$$

ПНЕВМОКУЛАЧОКЛЫ ГАЛТАК

Борты узатмалары бу галтакда борты (гидравликалық) редуктори ва охирги узатмадан иборат. Ҳар бир борты узатмаси битта ярим жұваниян ҳаракатта көлтириди (кулачокан жұва кесмәләр бүлиб, ишкита ярим жұваниян ташылған).

Ярим жұвага түшадиган оғырлыш:

$$G_{kl} = G_{nk}/2 = 15800/2 = 7900 \text{ кг}$$

Борт үзатманинг үзатни сони

$$i_0 = M_{k \text{ max}} / (M_{2 \text{ max}} \eta_i),$$

бу ерда, $M_{k \text{ max}}$ —ирим жүйесинин ҳаракатлантиришіндең катта ҳисобий моменті;

$$M_{2 \text{ max}} = G_{kl} \cdot \varphi_{kl} \cdot r_{kl} = 7900 \cdot 1,1 \cdot 0,75 = 6520 \text{ кН \cdot м.}$$

Юқорида тиылға олинған иккита ғалтаклар үчүн бұлғаныдес, бу ерда ҳам $\eta_i = 0,85$ қабул қыламыз.

$$i_0 = 6520/72 \cdot 0,85 = 106,5$$

Охирғы үзатманинг үзатни сони

$$i_{av} = i_0 / i_p = 106,5 / 33,4 = 3,19$$

Ҳаракатлантирип учун

Пневмотривчи ғалтак. Бу ғалтакда ЯАЗ-206 двигателли үриалылган бұлғын, ушиннеге иоминал құвваты

$$n_{av} = 1800 \text{ айл/мин} \text{ бұлғанда, } N_{av} = 150 \text{ от күнні}$$

$$N_{av} = N_x + N_b + N_k + N_n + N_p$$

бу ерда, N_x — ҳаракатланинг учун кетадиган құвват; N_b — виброкүзгіліктердің ҳаракатланинг учун кетадиган құвват; N_k — компрессорның ҳаракатланинг учун кетадиган құвват; N_n — гидросистемадағы тағымнан насоснин үзатни құвваты; N_p — руль бөшкәруви насоснин ҳаракатланинг учун кетадиган құвват (бу құвват қисқа вақтта кептіріледі, шунинг учун кейінчалық ҳисобға олшімайды).

Виброкүзгіліктердің ҳаракатлантиришін құвваты, $\Delta-603\Lambda$ тиркема виброгасстакин яратын тәжкібасыдан көзін чиқып, 50 от күннің ташиға отады; трансмиссия ФИК $\eta = 0,7$ эканинин ҳисобға олсақ, құвват $N_b = 50 \cdot 0,7 = 71,4$ от күнні = 52550 Вт та теңг бұллады.

2,5 от күннің эң бағыттың құвваты $N_k = 2$ от күнні = 1913,6 Вт та теңг бұллады.

Тағымнан насоснин ҳаракатлантиришін құвваты (III-46), $N_n = 5$ от күнні = 3680 Вт деб қабуза қылышынады.

Виброкүзгіліктердің түхтатылған ҳолатда ҳаракатлантиришін құвваты:

$$N_{av} = N_{av} - (N_b + N_k + N_n)$$

$$N_{av} = 150 - (71,4 + 2,6 + 5) = 71 \text{ от күнні} = 52220,5 \text{ Вт.}$$

Виброкүзгіліктердің түхтатылған ҳолатда ҳаракатлантиришін құвваты:

$$N_{av} = N_{av} - N_k - N_n$$

$$N_{av} = 150 - 2,6 - 5 = 143,6 \text{ от күнні} = 105689 \text{ Вт.}$$

Пневмоидиракли ва пневмокулачокли ғалтаклар

Бу ғалтаклар учун ҳам ҳаракатлантириши учун зарур қувват ишлаб турган виброкүзаткични пневмотитровчи ғалтакини билдиң тенг.

Йүл қүйиладиган энг катта ҳаракат тезлиги

Пневмотитровчи ғалтак

Виброкүзаткич ишлаб турган найтдаги йүл қүйиладиган (өхтимолий) ҳаракат тезлигини белгиланаңда қүйидеги шарт бажарылышы керак: битта гидронасос иккита гидромотор орқали индиракли редукторлар ҳаракатга келтиради (насое ва гидромоторларининг ҳажмий үагирмас қийматлари тенг), бунда иккита гидронасос виброкүзаткичларининг ҳаракатланшинин таъминлайди:

$$v_{1 \max} = (3,6 \pi \cdot \eta_{nk}) / 30 i_p \cdot n_h / 2 \cdot \eta_{ob}$$

бу сурда, $n_h = 2000 \text{ мин}^{-1}$ — насое айланушининг частотаси;

$$\eta_{ob} = 0,96^2 = 0,92 \text{ — юритманинг ҳажмий ФИК.}$$

$$v_{1 \max} = 3,6 \cdot 3,14 \cdot 0,525/30 \cdot 33,4 \cdot 2000/2 \cdot 0,92 = 5,45 \text{ км/соат}$$

Виброкүзаткич тўхтатилишадаги йўл қўйиладиган ҳаракат тезлиги (транспорт тезлигини)ни белгиланаңда қўйидеги шарт бажарылышы керак: иккита гидронасос иккита гидромотор орқали индиракли редукторларин ҳаракатга келтиради:

$$v_{2 \ max} = (3,0 \pi \cdot \eta_{nk}) / 30 i_p \cdot n_h \cdot \eta_{ob} = \\ = 3,6 \cdot 3,14 \cdot 0,525/30 \cdot 33,4 \cdot 2000 \cdot 0,92 = 10,9 \text{ км/соат.}$$

Пневмоидиракли ғалтаклар

Бу ғалтак учун йўл қўйиладиган (өхтимолий) ҳаракат тезлиги (транспорт тезлиги) виброкүзаткичларни ишлаб турган пневмотитровчи ғалтакиникдек белгилапади, шунинг учун $v = 10,9 \text{ км/соат.}$

Пневмокулачокли ғалтак

Кулачокли жўванин ҳаракатлантириши чизмаси виброкүзаткичларни ишлаб турган пневмотитровчи ғалтакининг пневмоидираклариниңга ўхшайди. Бунда борг узатмасининг узатини сони ва стакчи иичи органининг төбанини радиуси бониҷа.

Пневмокулачокли ғалтакининг транспорт тезлиги $v = 4,58 \text{ км/соат.}$

Хисоблан жами ишни шиббалани асосий режимилари бўйича тақсимлани, унбу режимиларда ишни вақт ишебатан тахминий тақсимлани асосида бажарилади.

Хисоблан жами ишни шиббалани асосий режимилари бўйича тақсимлани, унбу режимиларда ишни вақт ишебатан тахминий тақсимлани асосида бажарилади.

Хисоблан жами ишни шиббалани асосий режимилари бўйича тақсимлани, унбу режимиларда ишни вақт ишебатан тахминий тақсимлани асосида бажарилади.

Пневмотягачи ғалтак

1-режим. Горизонтал участкалариниң дастлабки ўтишларда бостириб текисланы.

Пневмогидравлеклариниң гидравликалык күчи:

$$F_{nk} = f_{nk} \cdot G_{nk} = 0,15 \cdot 9200 = 1380 \text{ кГк} = 13800 \text{ Н.}$$

Виброжұма гидравликалык күчи (виброкүзгілікке үчирилган):

$$F_{nv} = f_{nv} \cdot G_{nv} = 0,27 \cdot 6800 = 1830 \text{ кГк} = 18300 \text{ Н.}$$

Бостириб текисланы болында горизонтал сиртдеги қаршилик күчи:

$$F_1 = F_{nk} + F_{nv} = 1380 + 1830 = 3210 \text{ кГк} = 32100 \text{ Н.}$$

Бостириб текисланы болында нүткелік қаршилик күчи (виброкүзгілікке үчирилган)

$$\nu_1 = 270 N_x / F_1 \cdot \eta_r = 270 \cdot 71 / 3210 \cdot 0,67 = 4 \text{ км/соат},$$

бу ерда, $N_x = 71$ от күчи — виброкүзгілікке үчирилган турған найтта ҳаракат тәсілінде; $\eta_r = 0,67$ - ғалтак трансмиссиясыннан ФИК;

$$\eta_r = \eta_2 \cdot \eta_M = 0,7 \cdot 0,955 = 0,67,$$

бу ерда, $\eta_r = 0,7$ — гидростатик трансмиссияныннан ФИК;

$$\eta_M = 0,985^3 = 0,955 — ушындағы редукторыныннан ФИК.$$

Бундан олдин виброкүзгілікке үчирилған турғанда энг жоғары ҳаракаттанның тәсілін анықладынан әрі: $\nu_{12} = 10,9 \text{ км/соат}$.

Горизонтал участкалариниң бостириб текисланындағы ўртача тәсілкіншілік $\nu_1 = 7 \text{ км/соат}$ деб қабуғы қыламыз.

2 ва 3 режимлар. 9% қияништа участкалариниң дастлабки ўтишларда бостириб текисланы.

Қия сиртдеги ғалтакка таъсир қылувчы оғиражкинин ташкыл штывнен: $F_k = G_1 \cdot i = 16000 \cdot 0,09 = 1440 \text{ кГк} = 14400 \text{ Н.}$

9 %ли құтарилишта бостириб текисланында болындағы қаршилик күчи: $F_2 = F_1 + F_k = 3210 + 1440 = 4650 \text{ кГк.}$

9 %ли құтарилишта бостириб текисланы болында (виброкүзгілікке үчирилған турған найт) ғалтак тәсілінің (нүткелік қаршилик күчи) тәсілін.

$$\nu_2 = 270 N_x / F_2 \cdot \eta_r = 270 \cdot 71 / 4650 \cdot 0,67 = 2,74 \text{ км/соат},$$

9 %ли қияништа $\nu_3 = 270 \cdot 71 / 1770 \cdot 0,67 = 7,25 \text{ км/соат.}$

Үртача бостириб текисланы тәсілінің 9 %ли құтарилишта $\nu_2 = 4,1 \text{ км/соат}$, 9 %ли қияништа $\nu_3 = 7 \text{ км/соат}$ деб қабуғы қыламыз.

4-режим. Реверсивланыш (харакат нұналашынын үзгартылышы).

Реверсивланышта стакчи ўқындағы гидравликалык қаршилик худын шу үқындағы тәсілінин коэффициентинин 82 %шы ташкыл штывнен деб қабуғы қыламыз, янын $F_4 = f_{pk} \cdot G_{pk} = 0,7 \cdot 0200 = 6450 \text{ кГк} = 64500 \text{ Н.}$

Реверензландағы ғалтакиннің максимал шарттың юрини тезлігі:
шебрекұзаттық пішаб түрганда

$$v_{41}=270 \text{ N}_{x1}/F_4 \cdot \eta_1 = 270 \cdot 71/6450 \cdot 0,67 = 1,98 \text{ км/соат};$$

шебрекұзаттық үчирилғанда

$$v_{42}=270 \text{ N}_{x2}/F_4 \cdot \eta_1 = 270 \cdot 143,6/6450 \cdot 0,67 = 4,02 \text{ км/соат}.$$

Реверензландағы ғалтакиннің үртача шарттың юрини тезлігі:

$$v_4=1/2(v_{41}/2+v_{42}/2) = 1/2 \cdot (1,98+4,02)/2 = 1,5 \text{ км/соат}.$$

5 - режим. Шатаксиран

Шатаксирандағы қарнизник күчи:

$$F_5 = f_{nk} \cdot G_{nk} = 0,85 \cdot 9250 = 7820 \text{ кН} = 78200 \text{ Н}.$$

Шатаксиранда шарттың юрини тезлігі:

Вибротехнологиялық пішаб түрганда

$$v_{51} = 270 \cdot 71/7820 \cdot 0,67 = 1,64 \text{ км/соат};$$

Вибротехнологиялық үчирилғанда

$$v_{52} = 270 \cdot 143,6/7820 \cdot 0,67 = 3,31 \text{ км/соат}.$$

Шатаксиранда үртача шарттың юрини тезлігі:

$$v_5=(v_{51}+v_{52})/2 = (1,64+3,31)/2 = 2,47 \text{ км/соат}.$$

Пневмотигровчи ғалтакиннің эквивалент юкшашкыш (F_{окн}) ва эквивалент юрини тезлігі (v_{окн})ни анықтап 3.9-жадвалда көлтирилді.

50-жадвал

Ни режимі	Умумий хизмет мүддатында иисбатан шын вакти, τ _j	Юрини тезлігі, v _j , км/соат	v _j τ _j	Қарнизлик күчи, F _j т.к.	F _j ³	F _j ³ v _j τ _j
1	2	3	4	5	6	7
Горизонтал спреда	0,64	7	4,48	3,21	33	148
Юкорига то-мон кинематика	0,15	4,1	0,615	4,05	100	61,5
Пастта қия-пенде	0,15	7	1,05	1,77	5,5	5,8
Реверензлан	0,05	1,5	0,075	6,45	268	20,1
Шатаксиран	0,01	2,47	0,025	7,82	480	12

$$v_{окн} = \sum v_j \tau_j = 6,25 \text{ км/соат} \quad \sum F_j^3 v_j \tau_j = 247,4$$

$$F_{окн}^3 = 1/F_0 V_{окн} \sum F_j^3 v_j \tau_j = 247,4/6,25 = 39,5.$$

$$F_{окн} = 3,41 \text{ тк} = 34,1 \text{ кН}.$$

Пневмогидравлический гауптак

1-режим. Горизонтал участках дистанции ютииарда бостириб текисланы.

Гауптак юришиларига қаршилик күчи

$$F_1 = F_{nk} \cdot G_2 = 0,15 \cdot 20700 = 3100 \text{ кН} = 31000 \text{ Н.}$$

Горизонтал юзада шиббалан бөнидеги юрин тезлиги

$$v_1 = 270 \text{ м/с}^2 / F_1 \cdot \eta_r = 270 \cdot 143,6 / 3100 \cdot 0,67 = 8,36 \text{ км/сек.}$$

Горизонтал сиртдеги ўртача бостириб текислан тезлигинин $v_1 = 9$ км/секат деб оламиз.

2 ва 3-режимдар. 9 % қиялкын участкаларда дистанции ютииарда бостириб текисланы.

Кия сирттеги гауптакка таъсири қылувчи күчининг тапкыры отувчи:

$$F_k = G_2 \cdot i = 20700 \cdot 0,09 = 1860 \text{ кН} = 18600 \text{ Н.}$$

Бостириб текисланы бөнидеги қаршилик күчи:

9 %ли күтарилинида

$$F_2 = F_1 + F_k = 3100 + 1860 = 4960 \text{ кН} = 49600 \text{ Н.}$$

9 %ли түшнинде (қиялкыда)

$$F_3 = F_1 + F_n = 3100 + 1860 = 1240 \text{ кН} = 12400 \text{ Н.}$$

9 %ли күтарилинида бостириб текисланы бөнидеги юрин тезлиги

$$v_2 = 270 \text{ м/с}^2 / F_2 \cdot \eta_r = 270 \cdot 143,6 / 4960 \cdot 0,67 = 5,23 \text{ км/сек.}$$

9 %ли күтарилинида ўртача бостириб текислан тезлигинин $v_2 = 7$ км/секат, 9 %ли түшнинде 9 км/секат деб қабул қыламиз.

4-режим. Реверсивлайш

Реверсивлайш нағындағы қаршилик күчи, пневмотроничи гауптакини билан тең. $F_4 = 6450 \text{ кН} = 64500 \text{ Н.}$

Реверсивлайш нағындағы гауптакинин максимал шартты юрин тезлигі:

$$v_{4 \max} = 270 \cdot 143,6 / 6450 \cdot 0,67 = 4,02 \text{ км/сек.}$$

Реверсивлайш нағындағы ўртача шартты юрин тезлигі:

$$v_4 = 1/2 v_{4 \max} = 1/2 \cdot 4,02 = 2,01 \text{ км/сек.}$$

5 - режим. Шатакенран

Шатакенрандеги қаршилик күчи $F_5 = 7820 \text{ кН} = 78200 \text{ Н.}$

Шатакенрандеги шартты юрин тезлигі

$$v_5 = 3,31 \text{ км/сек.}$$

Пневмогидравлический гауптакинин эквивалент токстанини F_{eqv} ва эквивалент юрин тезлигини v_{eqv} иш анықлатын 3.10-жадвалда көттирилган.

51-жадыл

Ни режими	Үмүмий хизмат мұддатынан ишбатан иш вакти, τ_j	Юршиң тезлиги, v_j км/соат	$v_j \tau_j$	Карнизиң күчи, F_j т.к.	F_j^3	$F_j^3 v_j \tau_j$
1	2	3	4	5	6	7
Горизонтал сирті	0,64	9	5,76	3,1	29,8	172
Томон то- моп көзлиңде	0,15	7	1,05	4,96	122	128
Пастта томон көзлиңде	0,15	9	1,35	1,24	1,9	2,6
Реверсивлаш	0,05	2,01	0,1	6,45	268	20,8
Шатакенран	0,01	3,31	0,03	7,82	480	14,4

$$v_{\text{еки}} = \sum v_j \tau_j = 8,29 \quad \sum F_j^3 v_j \tau_j = 344$$

$$F_{\text{еки}}^3 = 1 / v_{\text{еки}} \sum F_j^3 v_j \tau_j = 1 / 8,29 \cdot 344 = 41,5$$

$$F_{\text{еки}} = 3,46 \text{ тк} = 34,6 \text{ кН}$$

Етакловчи ўқ үчүн

$$f_{\text{еки}} = F_{\text{еки}} / G_{\text{еки}} = 3,46 / 9,2 = 0,376$$

Рағтак үчүн

$$f'_{\text{еки}} = F_{\text{еки}} / G = 3,46 / 20,7 = 0,167.$$

Пневмоулачаклы галтак

1-режим. Горизонтал участкаларин дастлабки үгіншіларда бостириб текисланы.

Пневмоидирактариннег гиддирашыга қарнизиң күчи

$$F_{\text{еки}} = f_{\text{еки}} \cdot G_{\text{еки}} = 0,15 \cdot 9200 = 1380 \text{ кГк} = 13800 \text{ Н.}$$

Кулачоксан жұваниянег гиддирашыга қарнизиң күчи

$$F_{\text{еки}} = f_{\text{еки}} \cdot G_{\text{еки}} = 0,3 \cdot 15800 = 4740 \text{ кГк} = 47400 \text{ Н.}$$

Горизонтал сиртіде бостириб текисланы болында қарнизиң күчи

$$F_1 = F_{\text{еки}} + F_{\text{еки}} = 1380 + 4740 = 6120 \text{ кГк} = 61200 \text{ Н.}$$

Бостириб текисланы болындағы юршиң тезлигі

$$v_1 = 270 N_{x2}/F_1 \quad \eta_1 v_1 = 270 \cdot 143,6/6120 \cdot 0,67 = 4,25 \text{ км/соат.}$$

Авиалар өндөр кеттеңдегі үлкен күйнелділіктердегі әсерде: $v = 4,58 \text{ км/соат.}$

Горизонтал участкалардаги бостириб текисланы тезлигіні $v_1 = 4,5 \text{ км/соат}$ деб қабул қыламыз.

2-ва 3-режимлар. 9 %ли қия участкаларин дастлабки үгіншіларда бостириб текисланы.

Қия сиртіде галтакка оғирліккінег ташкын штукчын:

$$F_n = G_3 \cdot i = 2500 \cdot 0,09 = 2250 \text{ кГк.}$$

Бостириб текисләнеше бошидагы қарышлык күчтө:

$$9\% \text{ ли күтәрүлүпта } F_2 = F_1 + F_n = 6120 + 2250 = 8370 \text{ кГк} = 83700 \text{ НН.}$$

$$9\% \text{ ли қиялникада } F_3 = F_1 - F_n = 6120 - 2250 = 3870 \text{ кГк} = 38700 \text{ НН.}$$

Бостириб текисләнеше бошидагы юрини тезлиги:

$$9\% \text{ ли күтәрүлүпта } v_2 = 270 \cdot 143,5/8370 \cdot 0,67 = 3,1 \text{ км/соат.}$$

$$9\% \text{ ли қиялникада } v_3 = 270 \cdot 143,5/3870 \cdot 0,67 = 6,7 \text{ км/соат.}$$

9% ли күтәрүлүпидеги ўртача бостириб текисләнеше тезлигини $v_2 = 4 \text{ км/соат}$ деб, 9% ли қиялникада түшүндөгүни $v_3 \approx 4,5 \text{ км/соат}$ деб қабул қиласыз.

4-режим. Реверсивләнеш

Реверсивләнешеңде стакловчи жүннедеги гидравликка қарышлык коэффициенттеги худор шу ўқудагы шашынын коэффициенттеги 82% иштәнкүл шадан деб қабул қиласыз, яйни $f_p=0,82$, $\varphi_{kv}=0,82 \cdot 1,1=0,9$.

Реверсивләнешеңдеги қарышлык күчтө:

$$F_4 = f_p \cdot G_{kv} = 0,9 \cdot 15800 = 14200 \text{ кГк} = 142000 \text{ НН.}$$

Реверсивләнешеңде максимал шартты юрини тезлиги

$$v_{4max} = 270 \cdot 143,6/1420 \cdot 0,67 = 1,83 \text{ км/соат.}$$

Реверсивләнешеңде ўртача шартты тезлиги

$$v_4 = 1/2 v_{4max} = 1/2 \cdot 1,83 = 0,91 \text{ км/соат}$$

5 - режим. Шатакенеш

Шатакенешеңдеги қарышлык күчтө:

$$F_5 = \varphi_{kv} \cdot G_{kv} = 1,13 \cdot 15800 = 17400 \text{ кГк} = 174000 \text{ НН.}$$

Шатакенешеңдеги шартты юрини тезлиги:

$$v_5 = 270 \cdot 143,6/17400 \cdot 0,67 = 1,49 \text{ км/соат.}$$

Пневмоузлашының ғалтакининг эквиваленттөсөттөшүүнүү F_{eqv} ҳамда эквиваленттөсөттөшүүнүү v_{eqv} ши аныкталып 3.11-жадвалда көлгөрдүлгөн.

52-жадвал

Ниң режими	Үмүмий хизмат мүддәтигө ишебатын ши бағыт, τ_j	Юрини тезлиги, v_j км/соат	$v_j \tau_j$	Карышлык күчтө, F_j т.к.	F_j^3	$F_j^3 v_j \tau_j$
Горизонтал спиртда	0,64	4,5	2,88	6,12	299	660
Юқорига томон қиялникада	0,15	4	0,6	8,37	588	353
Пастта томон қиялникада	0,15	4,5	0,675	3,87	58	39,1
Реверсивләнеш	0,05	0,91	0,0455	14,2	2850	130
Шатакенеш	0,01	1,49	0,0149	17,4	5250	78,2

$$v_{\text{екв}} = \sum v_j \tau_j = 4,215 \quad \sum F_j^3 v_j \tau_j = 1260$$

$$F_{\text{екв}}^3 = 1 / v_{\text{екв}} \sum F_j^3 v_j \tau_j = 1 / 4,21 \cdot 1260 = 300$$

$$F_{\text{екв}} = 6,7 \text{ тк} = 67 \text{ кН}$$

Етакловчи кулачоккиң жұуға учун

$$f_{\text{екв}} = F_{\text{екв}} / G_{\text{кв}} = 6,7 / 15,8 = 0,424.$$

Гидроагрегаттарнинг узокқа чидамлилігі

Узокқа чидамлилік құйнуды формулада билан болжарылады

$$L = L_0 \cdot n/n_{\text{р}} \cdot (P_0/P_{\text{р}})^3,$$

бу ерда, L — хисобий чидамлилік, соат; $L_0 = 2000$ — соат наимұна чидамлилік; $n = 970 \text{ мин}^{-1}$ — гидромашинаның нормал айланынның частотасы (тезлігі);

$n_{\text{р}}$ — гидромашинаның ўртача айланынның частотасы; хисоблаштар учун $n_{\text{р}} = 2000 \text{ мин}^{-1}$ деб қабул қыламыз; бұл насосларнаның айланынның частотасы ва гидромоторларнаның энг іюкори таҳминнан айланынның частотасына мөс; бүндай таҳмин гидромоторнаның ўртача айланының ($n_{\text{р}}$) частотасынан амалдаты қойылады да үларнан хисобий чидамлилік қнімдатылады.

$P_0 = 200 \text{ МПа}$ — наимұна бөсім;

$P_{\text{р}} = \text{ўртача бөсім бұлыб, эквивалент (ўртача) іюкланның } F_{\text{екв}} \text{ га мос, МПа.}$

$$P_{\text{р}} = M_{\text{р}} / K_{\text{р}}$$

бу ерда, $K_{\text{р}} = 0,36 \text{ кГк·м/МПа}$ — гидромотор моментиннен доимий-сан.

Гидромоторнаның ўртача буровчи моменти:

$$M_{\text{р}} = F_{\text{екв}} \cdot r \cdot I_p / i_k i_p$$

бу ерда, i_k — охирғы узатманинан узатын сони (етакловчи ишчи орган на гидроракет редуктор, уннан IV чи вали ўртасыда);

$i_p = 33,4$ — гидроракет редукторнаның узатын сони

Пневмовибрациялы ғалтак учун

$$M_{\text{р}} = 3,41 \cdot 10^3 \cdot 0,525 \cdot 1/2 \cdot 1/1 \cdot 33,4 = 26,8 \text{ кГк·м} = 268 \text{ Нм.}$$

Пневмоғидроликалы ғалтак учун

$$M_{\text{р}} = 3,46 \cdot 10^3 \cdot 0,525 \cdot 1/2 \cdot 1/1 \cdot 33,4 = 27,2 \text{ кГк·м} = 272 \text{ Нм.}$$

Пневмокулачоктың ғалтак учун

$$M_{\text{р}} = 6,7 \cdot 10^3 \cdot 0,75 \cdot 1/2 \cdot 1/3,4 \cdot 33,4 = 22,1 \text{ кГк·м} = 221 \text{ Нм.}$$

Барча ғалтактар пінде энг катта $M_{\text{р}} = 27,2 \text{ кГк·м}$ пневмогалтактарга түркі келады.

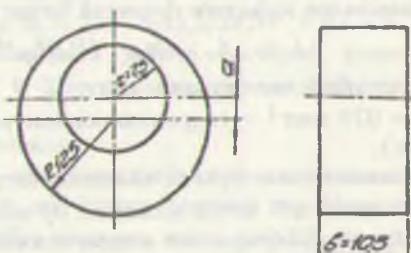
Мана шу энг катта моментин келгүсін хисоблаштар учун асое қылжыл боламыз. Бұл $P_{\text{р}}$ (ўртача бөсім) шында оның кетиншігена да хисобий чидамлилікшін аяла қасайшынга сабаб бұлады.

$$P_{\text{ж}} = 27,2 / 0,36 = 7,55 \text{ МПа},$$

$$L = 2000 \cdot 970 / 2000 \cdot (200 / 75,5)^3 = 18000 \text{ соат}.$$

Виброжұва (титровчи жұва)

Виброкүзгаттың дебаланслары эксцентрик үлкән шеңбердан айлануынан донра шақырыла (3.30-расм).

3.30-расм. Виброкүзгаттың дебаланслары

Дасқабеки берилгандар:

$P = 15000 \text{ кГк}$ — виброкүзгаттың мажбурловчи күчи;

$K_d = 4$ — дебаланстар сони;

$n_d = 1600 \text{ мин}^{-1}$ — дебаланс виброкүзгаттың айланыш частотасы.

Мажбурловчи күч құйымати құйындағы формула билан анықланады:

$$P = K_d m \omega^2,$$

бу ерда, m — дебаланс массасы;

a — дебаланс массасынанғы эксцентрикитеті;

ω — дебаланс айланышшының бурчак частотасы.

$$\omega = \pi n_d / 30,$$

$$m = \pi R^2 \rho / g,$$

бу ерда, $\rho = 0,00785 \text{ кГк / см}^3$ — дебаланс материалынанғы ұжымий оғыралығы;

$g = 981 \text{ см} / \text{с}^2$ — әркін түшінің тәзеліктері.

Виброкүзгаттың 4 дона $K_d = 42428$ — солын подшипниктар үрнашылған. Улардың динамик төк күтәріші қобижаныты $C = 73900 \text{ кГк}$.

Подшипникка түшадынан оғыралығы анықталында попасимой тәсемали узатмашының тарағаннанындан хосын бұлғаш күчин ҳисебге олмаймиз, чунки у жуда кичік құйыматы таныныл отады.

Хар бир подшипникке түшадын радиал төклама

$$R = P / K_d = 1500 / 4 = 3750 \text{ кГк} = 37500 \text{ Н},$$

бу ерда, $P = 15000 \text{ кГк}$ — виброкүзгаттың мажбурловчи күчи.

Подишишкка түшадиган оғирлик

$Q = P \cdot K_g \cdot K_x \cdot K_t = 3750 \cdot 1,2 \cdot 1,8 \cdot 1 = 8100 \text{ кГк} = 81000 \text{ Н},$
бу ерда, $K_g=1,2;$

$K_x=1,8$ – хавфензик коэффициенти.

$$C/Q = 73900/8100 = 9,12$$

Подишишккага $n_0=1600$ айл/мин таңгайланып төзлигидеги шидамнышты,

$$L_0 = L/60 = 1600 \cdot 10^6 / 60 \cdot 1500 = 16700 \text{ соат.}$$

Вибротұзаттық конструкцияның Д-531А лойиҳавий вибротұзаттық вибротұзаттық билан унификация қылышынан токори дара жадаги шидамныштың тәсімшөловчи подишишкеларин тапланып тақозо қылады.

Ноңасимон тасмалы В түрдеги 5 та тасма ва бир хил диаметрдағы ($D=260\text{м}=0,26\text{м}$) ишкіта ишкіндан иборат. Ноңасимон тасмалы узатма құйыдагыча ұсабланады:

$$\nu_t = \pi D/60 n_0 = 3,14 \cdot 0,26/60 \cdot 1600 = 21,8 \text{ м/с.}$$

Узатма узатадиган құвият

$N = N_0 \cdot K_1 \cdot K_2 \cdot Z = 7,1 \cdot 1 \cdot 0,92 \cdot 5 = 32,6 \text{ кВт} = 44,4 \text{ о.к.}$
бу ерда, $N_0=7,1 \text{ кВт}$ – төзлиги $\nu_t=22 \text{ м/с}$ бұлған, битта тасма узатадиган құвият;

$K_1=1$ - қамров бурчаги 180° бұлғанды;

$K_2=0,92$ – трансмиссияның бир сменалы ишінде.

Раманинг вибропролекциясы резинаметаллдан ясалған АРМС-400 сурназы амортизаторларын томонидан тәсімшіланады; сурназы амортизаторларинин сони $K_a=4$, ҳар бириниң көлликшілігі $Z=30 \text{ кГк/мм.}$

Ҳар бир амортизаторға түшадиган токлама

$G_1 = G_p + P_e / K_a = 1780 + 220 / 4 = 2000/4 = 500 \text{ кГк} = 5000 \text{ Н},$
бу ерда, $G_p = 1780 \text{ кГк}$ – амортизатор ости рамасининг оғирлігі;

$P_e = 220 \text{ кГк}$ – мұвозданатланыптирылма күч агрегатидан түшадиган токлама.

Статик токлама тәсісінде ҳосил булған амортизатор деформациясын.

$$\delta = G_1/Z = 500/30 = 16,7 \text{ мм}$$

Рессора ости рамасининг ҳуесүй төбражаның частотасы:

$$f_x = 15,8/\sqrt{\delta} = 15,8/\sqrt{16,7} = 3,87 \text{ Гц.}$$

Мажбурний төбражаштар частотасы

$$f_m = n_0/60 = 1600/60 = 26,7 \text{ Гц.}$$

Мажбурловчы частотаның ўз частотага шеберти.

$$\eta = f_m/f_x = 26,7/3,87 = 6,9.$$

Вибрацияның узаташы коэффициенти

$$\beta = \sqrt{\frac{\eta^2 \sin^2 \varphi + 1}{(\eta^2 - 1)^2 + \eta^2 \sin^2 \varphi}} = \sqrt{\frac{6,9 \cdot 0,092^2 + 1}{(6,9 - 1)^2 + 6,9 \cdot 0,092^2}} = 0,0254,$$

бұрында, $\sin\varphi = 0,022$ — суралған бүрчагы сипати.

Бу 97,45% вибрация сүйнішінде мөс келади. Виброжұваннинг тебранин құлочи $\Lambda_F = 3$ мм деб қабул килсақ, раманинг тебранин көзінде оға бұламис $\Lambda_R = \beta \Lambda_F$, $\Lambda_R = 0,0254 \cdot 3 = 0,076$.

Виброяғтақтар яратын амалшеті шунан күрсатадының, рамали конструкцияннннг йұа қүйіладынган тебранин құлочи шинннг мұстахкамалығы шуктан наразыдан 0,1—0,12 мм.дан онындағы керак.

3.4. БОҒЛОВЧИ ВА СУЮҚ МАТЕРИАЛЛАРНИ ТАҚСИМЛОВЧИ МАШИНАЛАР-ГУДРОНАТОРЛАР

3.4.1. Гудронаторларнннг вазифалари ва түзіліши

Гудронаторлар йұа қонлагамалары сиртінде ҳам исесік (битум, қатрон), ҳам союқ (эмulsionлар, суюқланыштырылған битум ва қатронлар, мазут, нефть) қолдагы битумлы бөгловчы материалларнннг бир текис қасиетінде ва матълум миқдорларда ($0,5$ даан 13 л/м² гача) тақсимлаштырылған. Тақсимлаш 6 кН/см² гача босым остида амалға онырылады. Бу босым битумнннг ишлов берилееттеган қаңықтош қатлагамига етараш даражада кириб боринини таъминлады да битумнннг қаңықтош билан яхши иланшынға ерненеады.

Гудронаторлар (3.31-расем) қүйіндеги мақсадларда ишлатылады: қаңықтошни да шағаллы қонлагамаларни сирткі ишлов берине, шимдірінін да жойнда сурин үсузділіктері билан қуриш, битум билан ишлов берилған грунттардан жойнда сурин үсузділіктері билан қонлагамалар қуриш, грунттің йұлларға сирткі ишлов берине да уларни чангензланыштырып учун; шуннандаек, битумлы материаллар құллаң қурилған қонлагамаларни таъмирлендіріп учун.

Гудронаторларга қүйіндеги асосий тәзбелар:

1) битумлы материалларнннг бир текиседе тақсимлаштырылғандағы үзінде сирт бирагига (л/м²) қүйини мөльдерларнннн анықтастырылғанда;

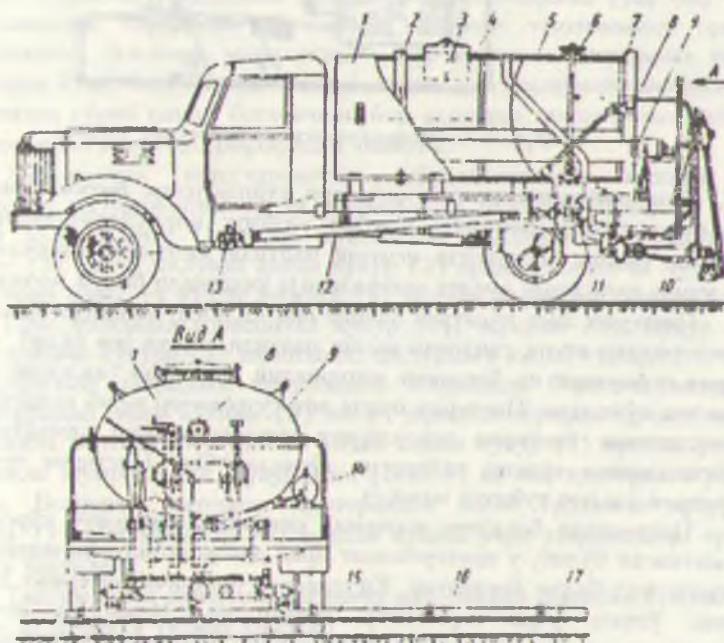
2) босым остида қүйини имконини яратын;

3) ташини нағында гудронатор цистернасындағы битумлы материал исесіндеңннннг сақлашынини, уннан иштейтін түріб, таъминлаш ҳамда материалдан ташини нағында иштейтін таъминлаштырып.

4) материалдан битум базасыда битум әртүрлі қозоулары ва
битум омборларидан олар имконига эга бўлини;

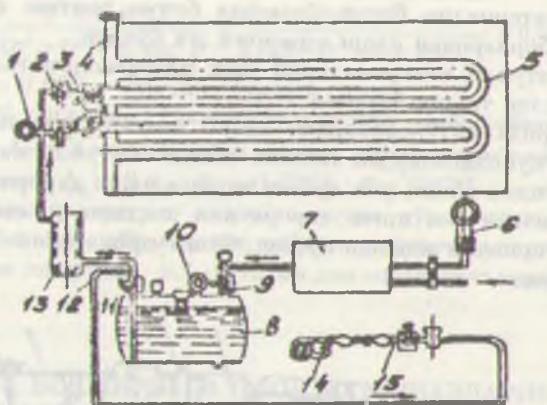
5) битумли материалларни узоқ масофаларга талаб қилинган
тадик билан ташини имкони.

Юқорида айтилганлардан келиб чиқсан, гудронаторининг иш
некрасини кубиндагилардан ташкил топади: битумли материални би-
тум базасидан оларни; уни қўйини жойига ишчи ҳароратигача (160–
180°) иштаган ёки ишчи ҳароратини сақлаган ҳозда етказиб бер-
ни; материални жойига қўйини; бўни гудронаторни битум базаси-
га қўйтирини.

3.31-рам. Автогудронатор:

1-цистерна; 2-тўкини трубаси; 3-юксан туёнуги; 4-фильтр; 5-исенжик изоля-
циони; 6-беркитиш клапани; 7-мурғи; 8-калқончали свих кўрсаткичи;
9-форсункалар; 10-тақсимлани қувури; 11-шестерияни насос; 12-насос узатмасининг
кардзи вали; 13-куват олини кутиси; 14-бўйли баки; 15,16,17-тақсимлани
қувурлари.

3.32-расм. Автогудронатор иеитин тизиминин чизмасы.

Гудронаторнинг асосий қынелари құйындағылар: битуман материал құйыладынан цистерна; иеитин тизими; циркуляция-тақсымдан тизими (униг воситаңда иеитин нағтида материалада циркуляциянын уннан құйылышы амалға оныралады); юритмасы битум насосы.

Цистерна лист пұлатдан жасаше ёки цилиндр шаклада иштеп алады. Цистерналар иесик сақлончы шаша нахтадан сиртте зға бұлып, у цистерна деворлары ва бөгловчы материалдан соғындан сақловчы көжух орасынан құйылады. Цистерна ичіда автогудронатор юриб кетаёттапшида суюқникнинг цистерна деворларында урызни күчини камайтишинша мұлжасынан тұлған қағтарғыч түснідер бор. Цистерна тенасаңда фильтрлі тоқлар түйнүүгі мавжуд.

Цистернада бөгловчы материал сатхиннинг қалқовуч күрәткічи үрнатылған бўлиб, у цистернанинг орқа деворига маҳкамаланған ишкелдеги миза билан бөлтаптан. Ен томонда бөгловчы материал ҳароратини үлчам үчүн термометр үрнатылған. Ичкарида иесиклик қуңурлары хамда цистернани тұлғиб-тошиб кетинидан сақловчы тұлған құвүри үрнатылған.

Автогудронаторнинг иеитин тизими (3.32-расм) ишкітта стационар (қимырламайдылған) форсункага зға. Уларға ёқылағы бақдан фильтр орқали сиқынған ҳаво босымы остида узатылған.

Сиқылған ҳаво рецивер (7)дан автомобиль тормоз тизиминин комирессори (6)га келиб тұнады. Ҳаво босымы монометр (10) билан, форсункаларданғы ёқылағы босымы монометр (1) билан үлчамады.

Бақка ҳаво ва ёқылағы құвүрига ёнилген узатылыштар (9) ва (11) вентиллар воситаңда бойкоттана мүмкін, вентиллар (2) эса форсункаларнинг бир-биридан мұстақыл иштеп алады. Алохидда

бөниңарувчи вентиль (15) эга бүлгән шлаги (12) ли форсунка (14) битумни құвурларда ва насосда иелтін үчүн хизмат қылады.

Еңшаги ёнишида хосил бұладиган исесің газдар исесің құвурлар (5)дан үтиб, бөгловчиниң иетады ҳамда мұры (4) даң чиңіб кетады.

Бөгловчи материалиниң күйини пайтіда зарур бөсімнің яратын үчүн шестерінің насосдар құлаптылады.

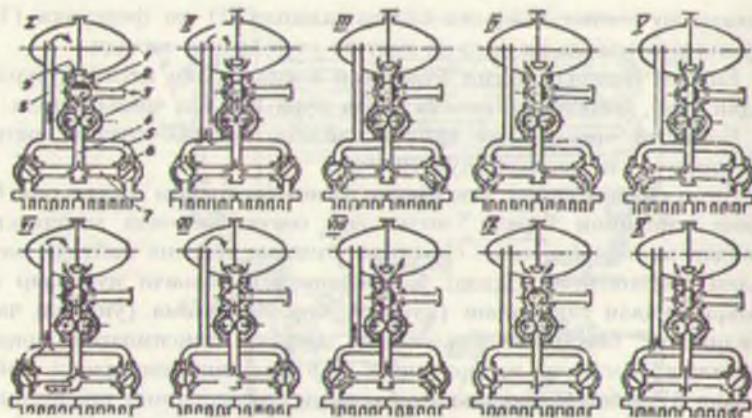
Автогудронаторнинг тақсималай тизимниң күйіндеги амалдаринің бағдарини имконини берады: исесің ёки союқ бөгловчи материалиниң ізозидан цистернага насос ердамида үтказып; иелтін пайтіда материалиниң аралантириб түрніп; бөгловчиниң тақсимловчи құвурлар соңында орқалы тақсимданы (куйини); бир томонызма (шын ёки чан) күйининин бажарып; бөгловчиниң дастаки тақсимлагыч орқалы тақсимланып; бөгловчи материалиниң бир қисмінің цистернага қайта үтказып шындықтан тақсимланып; бөгловчи көздиңдериниң тақсимловчи тизимдан сүріп олнип; бөгловчиниң бир қисміндең шеккінендеңгі күйини; тизимнің бөгловчи қолдукларыдан тозалашы.

3.33-расемда автогудронатор жұмракларининг назияти ва бөгловчи материалиниң туралы операциялар бажарылаёттаандығы харататы күрсетилген. Цистерна күйіндегі тұлғыриллады: шестерінің насос (3) қабул қылувчы қисқа құвур (2) орқалы бөгловчи материалиниң сүріп олнип, уч йұллы жұмрак (1) орқалы вертикаль құвурға узатылады. Сүнг материал горизонтал құвур (7), жұмрак (6), құвур (5), дам ҳайдап құвурғы (8) ва инжоят, цистернага кепіб түшады.

Иелтін давридагы циркуляция жарайында бөгловчи материал цистернадан очық клапан (9) ва уч юрішшан жұмрак орқалы насос ердамида вертикаль құвурға ва ундан кейин құвур (7) орқалы уч юргизинше жұмрактарға, құвурларға (5 ва 8) ва яна цистернага узатылады. Бөгловчи материал цистернадан насос ердамида құвурлар (4 ва 7) ва жұмраклар (6) орқалы күйини үчүн тақсимловчи трубаларға узатылады.

Тақсимловчи құвурлар бөгловчи материалиниң қонлама бүйлаб бир текнеда сочинға хизмат қылады.

Құвурлар тәннегінде түрлі шактады сонзодар үриатылған. Айрым конструкцияларда битум қотиб, қолғанида уннан марказланған тозалашы имкони күзде тутылған. Үртадагы асөспің құвур машинаға доимий үриатылады, ён томондагы узайтирувчи құвурлар оса талаб қылнған күйини энінші қараб ұланады. Құвурлар шарын бирекмелар билан ұланған бўлиб, улар құвурларни керакты баландынкка күтариш ва яна түннірнін, шунингдек, күйини тугагандан кейин тақсимловчи құвур сонзодарниң юқорига қарастыр буриб күйини (битумнинг сонзодарға оқыб киреб қотиб қолининиң олдини олни үчүн) имконини берады.

3.33-рәсем. Вибрацияның дебаланслары:

I—түйдірілім; II—циркуляция; III—куйнану; IV—ұнг куйнану; V—чан куйнану; VI—дастакты тақсемшегін орталық куйнану; VII—гудронатор цистерниясынға битумининг ішінде түйнелешін біспаш куйнану; VIII—тақсемшан тибинидан битуминиг сүриб олышы; IX—битумин идишшандың ішінде ұтқанану; X—тизимниң бүйнене.

Боғловчи материалдан тақсемшалыңда, иш технологиясын билан боғлық ҳояда белгіліліккө күйніш мөсьерінде риоя қылмын керак (1 кв. м. га кетадиган ліптраар ҳисобіда). Амалдагы мөсьер насос упумдорлығында, тақсемловчы құвур узұнлігінде және автогудронаторнинң қарқат тезлігінде боғлық. Бұу кийматтар бир-бірі билан күйнідегічика боғланған:

$$v_a = 60Q_n / 1000\Gamma_{tr} \varphi_p$$

бу ерда, v_a — автогудронаторнинң қарқат тезлігі, км/саат;

Q_n — насос упумдорлығы, л/мин;

Γ_{tr} — тақсемловчы құвур узұнлігі, м;

φ_p — күйніш мөсьері, л/м².

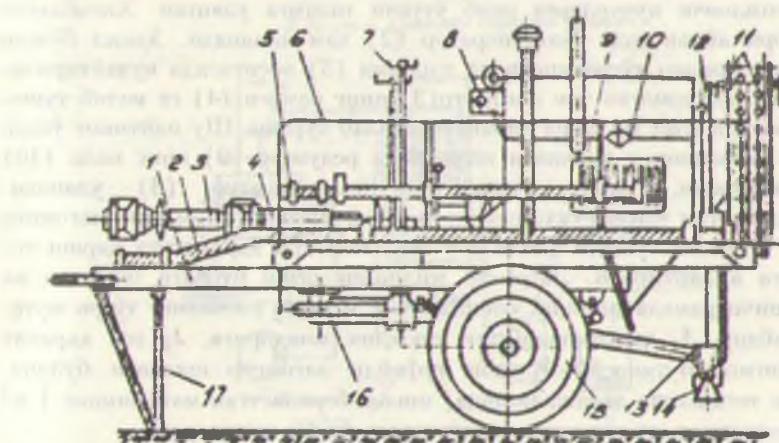
Белгіліліккө күйніш мөсьерінде таъминланы учун күйніш әншінің, қарқат тезлігінде ёки насоснинң айланын сонинде ұзартырып, үшінг үпумдорлығын оширяп мүмкін.

Тиркама гудронаторлар

Тиркама гудронаторларнинң ағзаллары шундай, уларда битум тағамын учун автогудронаторларға ишбаттан анча оддий және арзой бүлігін цистерналардан фойдаланылады битта гудронатор билан бир нечта цистерналарға хизмат күрсеттеп имконини берады.

Тиркама битум тақсемлагыч (3.34-расм) боекөвчи материалиниң құйныш жиһозы, движател, насос ва тақсемлович тизимдән изборат бүліб, автосцестернага тиркалиб ҳаракат қылады. Үннег өни жараёшиң іюкоридә айтылған аттогудронаторникидан фарқ қызметаиды. Тақсемлагыч цистернага әгульувчан шланг воситасыда уланған.

Бу гудронатор воситасыда боекөвчиниң бір ҳақымдан шакиниңенға құйныш мүмкін. Бұндай ҳолда сүриб олувчи қисқа құвурни әгульувчан шланг воситасыда бүннатылаشتап идиңига уланады, ҳайдаш құвурғы зең шакиниң шланг билән іюкланады. Тиркама гудронатор өрдамнан шеттілдік болғовчи материалдарнанға циркуляцияның ҳам амалға оннан мүмкін. Бүннег учун насосшының ҳайдовчи құвурғы әгульувчан шланг билән цистернаниң циркуляция құвурига уланады.

3.34-расм. Автосцестернага битум тақсемланы тиркамасы:

1-рама; 2-битумни тортпап учун олшадынан енг; 3-сүрін құвур; 4-пінгілтап қабул қынның құвур; 5-циркуляция учун олшадынан енг; 6-совитин; 7-кінчик жұм-раскларни бопшаруңын енглар; 8-тахометр; 9-двигатель; 10-газ бопшаруң ричагы; 11-тақсемланы құвурининг олшадынан бүгінлар; 12-тақсемлагычиниң бопшаруң ричаг-лары; 13-шарлы бирікмалар; 14-үртадағы тақсемланы бүгін; 15-юрини гидрораклар; 16-битум тармогы құвур; 17-таяц.

Тиркама гудронаторга битум көлтириб беруучи ҳамда құйныш нағыттыда үни шаттакка олшадын автосцестернан аздаған шакиндердеги нағы-шандынан конструкция шакинде бажарылған. Цистерна ости жефт қутынсыз тиргаклар өрдамнан рама лонжеронларында шакита ёғоч бруста маҳкамаланаады. Цистерна оңда битум тұлғанынанға тубга үрүзинини олдырылған шакина тұлғанынан қайтарғыч түсніктарға

оға. Тұлғаның қайтартылғыштарға искитта Г инакцидаты құвур маҳкамаланған бўлиб, уларнинг учи атмосфера билди орқа туб ва тутун камераси орқасын боғланади. Бу құвурларға махсус баксади келувчи ёшыны билди таъминланувчи фореуикалар ўринатылған. Бундай цистерналарда битумни тениш, уни темир йўл станицаларидағы битум базаларига етказиб келни мумкин.

3.4.2. Битум қуйини автоматик назорат қилиш қурилмаси

Битум қуйини аниқлаги автоматик қурилмалар ёрдамида олиб борнанин ва назорат қизинин мумкин. 3.35-расемда битум сарғини ўзчаш үсулааридан бирни кўриб чиқилған.

Хажмий турдаги суюқлик сарғини ўзчагич суюқлик цистерналардан тақсимлович құвурларға оқиб ўтувчи тизимге уланған. Хисоблағич ротори айланғанда тахогенератор (2) ҳам айланади. Ҳосна бўлған электр токлар түғриланади ва қурилма (3) воситасида кучайтирилайди. Кучайтирилган ток лагометр(3) шинг рамаси (4) га кесиб тушиди ва уни соат миллиари ҳаракати бўлаб буради. Шу пайтиниң ўзида тақсимлагичининг ҳаракати жараёнида редуктор (9) шинг вали (10) айлантиради, унишг учига эса тахогенератор (3) уланади. Түғриланған токлар тахогенератор кучайтиргичи (7) орқаси лагометр (6) га кесиб тушиди ҳамда уни соат миллиари ҳаракатига қарини томонга айлантиради. Лагометр миллининг оғни бурчаги биринчи ва иккенинчі рамаларда оқиб ўтадиган ток J_1 ва J_2 ишебатига тўғри мутаносибдири. J_1 тақсимланашты суюқлик миндорига, J_2 эса ҳаракат тезлигига мутаносиб бўлгани туғайли лагометр ишласи бўйича, (уни тегинлича даражалаганда) ишлов берилаштыгани майдонининг 1 m^2 га кетадиган суюқликининг солинигтирма сарғи аниқланади.

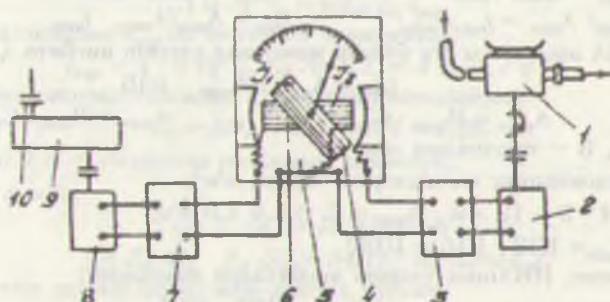
3.36-расемда сарғиниг ногои хисобидаги автоматик таъминоти чизмаси келтирилған.

Ногои хисобидаги сарғин таъминшаш тизимиининг ишни бешинчи гидридлардан ҳаракат олувчи қоёш дифференциал шестерняларининг бурчак тезниклариниң солинигтирилди иборат.

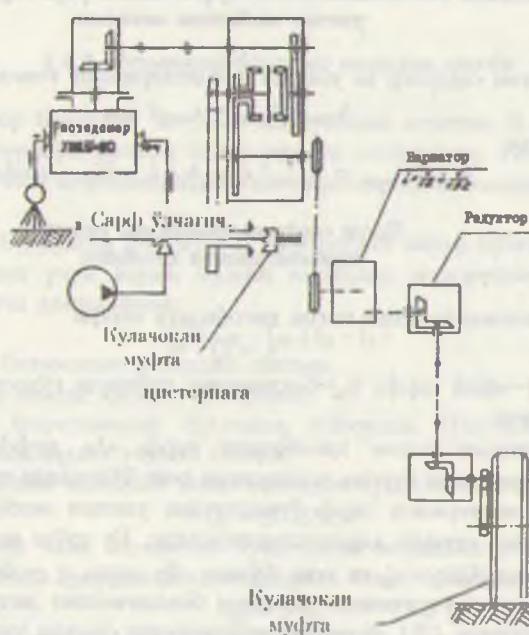
Турли ногои сарғиларда дифференциал қоёш шестерняларининг бурчак тезниклариниң түғриланғанда узатни ишебатини ўзгартирини зарур. Шу мақсауда ИВЛ турдаги (Андреевининг эмулсияни варианти) тезниклар вариатори киритилған бўлиб, узатни ишебатларининг кенг диапазонига эга. Узатни ишебатлари созловчи механизм воситасида ростланади.

«Бешинчи гидрид» ва сарғи ўзчагичининг айланниң сони ўртасидаги ишебат вариатор томонидан ўзгартирилада. Минимал ногои сарғи A_{min} минимал сарғода ва максимал тезинде таъминланади.

Максимал сарф на минимал төзүлкө максимал узатын инебатида таъминланған мүмкін.

3.35-рәсм. Суоядик сарфинин үйләгч.

3.36-рәсм. Битгүмийн негон хисобидагы сарфинин автоматик таъминланғышынды.

Минимал сарф ва максимал тезлик минимал узатиш ишбатида таъминланади.

$$\begin{aligned}\Lambda_{\min} &= Q_{\min}/v_{\max}; & \Lambda_{\max} &= Q_{\max}/v_{\min} \\ \Lambda_{\max}/\Lambda_{\min} &= i_{\max}/i_{\min}; & i_{\min} &= \Lambda_{\min}/\Lambda_{\max} \cdot i_{\max}\end{aligned}$$

ИВА вариатори эга бўлган максимал узатиш ишбати $i_{\max} = 1/16$

$$i_{\min} = \Lambda_{\min} / \Lambda_{\max} \cdot 1/16$$

$$\Lambda_{\max} = B_{\max} \cdot C_{\max}; \quad \Lambda_{\min} = B_{\min} \cdot C_{\min}$$

бу ерда, B – тақсимлаш ёни, м;

C – боғловчанинг солинитирма сарфи, л/м²;

$\Lambda_{\max} = 4 \cdot 3 = 12$ л/м; $\Lambda_{\min} = 2 \cdot 0,5 = 1,0$ л/м;

бунидча $i_{\min} = 1/12 \cdot 1/16 = 1/192$.

Демак, ИВАнинг узатиш ишбатлари диапазони:

$$i_{\text{шар}} = 1/192 : 1/16.$$

Тизими белгиланган ногон сарфга созлаши учун вариаторнинг узатиш ишбатини аниқлаш

Ногон сарфлар ва узатиш ишбатларининг тенглигидан:

$$\Lambda_{\max}/\Lambda_{\min} = i_{\max}/i_{\min}.$$

Унда

$$\Lambda_{\max}/\Lambda_{\min} = \Lambda_{\min}/i_b = \Lambda/i_b = K; \quad i_b = \Lambda/K.$$

Ногон сарфини таъминлаш тизими
кинематикасини ҳисоблаш

Боғловчилашариниг ногон ҳисобидаги сарфи

$$\Lambda = Q/v_n$$

бу ерда, Q – оний сарф; v_n – боғловчиниң қўйинида гудронаторининг ҳаракат тезлиги.

Белгиланган ногон ҳисобидаги сарф « Λ » дифференциалининг кўёш шестериялари бурчак тезликлари тенг бўлганида таъминланади.

Кўёни шестериясен сарф ўтказгичдан узатиш ишбати i_p бўлган оралик узатма орқали ҳаракатлантирилади. Бу кўёни шестериясининг айланни сони $Q/q = i_p$ га тенг бўлади, бу ерда, q – бир айланнида сарф ўтчамидан ўтувчининг микдори боғловчининг линзлари. Бонка кўёш шестерияси (II) «бешиничи гидроир»дан оралик узатма i_o ва тезликлар вариатори $i_{\text{вар}}$ дан ҳаракат олади. Бу шестериясиниг айланни сони қўйиндагича:

$$v/L_F \cdot i_{\text{вар}} \cdot i_o$$

бу ерда, L_F – «бешиничи гидроир» айланасининг узунлиги.

Юқорида баён қизинчиганларни кўзда тутсак, шестерияларининг айланни соилиарини тенглантириш мумкин.

$$Q/q \cdot i_p = v/L_F \cdot i_{\text{шар}} \cdot i_0$$

$Q = A \cdot v$ эканиниң ҳисобга олсак, қуйидаги тенделамага өтә бұла-

$$A \cdot v / q \cdot i_p = v/L_F \cdot i_0 \cdot i_{\text{шар}}.$$

Бу тенделамадан $i_{\text{шар}}$ шы көтүриб чыкарамиз

$$i_{\text{шар}} = A \cdot v / q \cdot i_p \cdot L_F \wedge L / i_0 = A \cdot L_F \cdot i_0 / q \cdot i_0.$$

Система кинематикасынан қуйидагини анықтаймиз:

$$L_F = \pi D_F = 3,14 \cdot 0,4 = 1,26$$

$D_F = 0,4$ м — «бензинчи етайдыр» диаметри;

$q = 3$ л /айт.

$$i_p = Z_1 / Z_2 = 15/85 = 1/5,67$$

$$i_0 = Z_3 / Z_4 \cdot Z_5 / Z_6 = 54/11 \cdot 92/32 = 14,2.$$

Төннегінан қийматларин жой-жойнан қыйсак

$$i_{\text{шар}} = (A \cdot 1,26 \cdot 1/5,67) / (3 \cdot 14,2) = A/192.$$

Бу инебат вариаторнанға аввалроқ анықланған үзатын инебатига мөс келади.

3.4.3. Гудронатор бакининг исесінде ҳисоби

Гудронатор бакидаги битумин материалин иеитини II шаклидаги құздаринан құвурғары тиизими билди амалға оширилады. Еншеги сифатта керосин ёки нефтиң хайдан маңсулоттаринин қоғандары ингалинеді.

Массасы C_6 бұлған битумин t_1 ҳароратдан зарур бұлған t_2 ҳарораттака иеитин учун керак бұлған исесінде миндериниң қуйидаги формула бүйінча анықтаймиз:

$$Q \propto C_6 \cdot C_6 \cdot (t_2 - t_1)$$

бу ерда, C_6 — битуминнің исесінде сиримі;

$(t_2 - t_1)$ — бир соатда ҳарорат үзгарынин.

Битумин форсуккалар өрдемінде иеитинде йүзотиладын исесінде қуйидагилардан тарқиб тонады:

а) ёшығаннанға кимёвий қала ёшынандағы йүзотилған исесінде

$$\varphi_1 = 2-3\%;$$

б) механик қала ёшынандағы йүзотилған исесінде (суюқ ёшыған зарралары иеитин құвурғаннан дөвреларига тегіб ётмаи қолады)

$$\varphi_2 = 5\%;$$

в) бакининг пур тарқатындан йүзотилған исесінде

$$\varphi_3 = 6\%;$$

г) чиқиб кугаёттегі билди кетаёттегінде иесінде йүзотилінин

$$\varphi_4 = 15\%.$$

Йүзотиларинин жами ішкендерін:

$$\Sigma q = q_1 + q_2 + q_3 + q_4.$$

Демек, иштимаштыннан ФИК

$$\eta = 100 \% - \Sigma q.$$

Йүкотилган исесиңиннан умумий міндериниң құйыдаги формула ердамыда анықтаймиз:

$$q_u = \Sigma q \cdot Q_{T,}^p,$$

бу ерда, $Q_{T,}^p$ = ёнилениннан исесиңин чиқарын қобижияти.

Бунда 1 кг битумның материалынан иштимаштыннан умумий исесиңин міндериниң құйыдаги формуладан билин мүмкін:

$$q_u = Q_{T,}^p - q_n$$

Ёнилениннан иккита горелка орталы бир соатник сарғанин B_r құйыдаги формуладан анықтаймиз:

$$B_r = Q_r / q_u$$

бу ерда, Q_r = ёнилениннан бир соатник сарған.

Қувурлардан ўтказыладын исесиңин міндері.

$$Q_k = K_k / (t_{fp} - t_b),$$

бу ерда, K = иштимаш сатхы;

t_b = гидронатор бакындағы битум ҳарораты;

t_{fp} = тутунаш газлариниң ўргача ҳарораты;

K_k = исесиңин узатыш коэффициенті;

t_{fp} = ёнилениннан ёниш шартларыдан көлиб чиқып белгіланады.

Қыздырғыш трубалариниң талаб этилган спрті

$$F = (\Sigma n_i) \beta / K_k + ln \cdot (F - t_b) / (t_g - t_b)$$

$$F = \pi D_k l_k n_k$$

бу ерда, D_k = қыздырғыш қувурлариниң диаметри, $D_k = 168$ мм деб кабул қыламыз;

l_k = қыздырғыш қувурлариниң үзүнлегі;

n_k = қыздырғыш қувурлариниң сони, $n_k = 2$;

t_g = чиқып кетаётгандай газлариниң ҳарораты ($t_g = 300^\circ\text{C}$).

Исесиңин узатыш коэффициенті K_k :

$$K_k = 1 / (1/\alpha_1 + \delta_r/\lambda + 1/\lambda_2)$$

бу ерда α_1 = исесиң газлардан шұялата исесиңин узатыш коэффициенті, $\alpha_1 = 45,5$;

δ_r = қыздырғыш трубалариниң қалинлігі ($\delta_r = 0,006$ м);

α_2 = металда деворлардан битумга исесиңин узатыш коэффициенті, $\alpha_2 = 83,5$;

λ = исесиңин ўтказувчаның коэффициенті, $\lambda = 50$.

$$K_k = 1 / (1/45,5 + 0,006/5 + 1/83,5) = 29,3 \text{ ккал}/\text{м}^2 \text{ соат град} = 34 \text{ кВт}/\text{м}^2 \cdot \text{К}$$

t_{fp} = тутунаш газлариниң ўргача ҳарораты. Уни ёнилениннан ёниш шартларыдан көлиб чиқып анықтаймиз.

Иситини көрсөн горелкалары ёрдамида амалға оширилады. Көрсөн таркиби:

$$C_p = 86,5\%, \quad pH=12,5\%, \quad Q_p=1\%; \quad C_b=0,468 \text{ ккал/кГ} \cdot \text{град}$$

1 кг ёнилганинг ёнини үчүп наزارий жиҳатдан зарур бўлган ҳаво сарғи:

$$L_q = (8/3C_p + 8H_p - Q_p)/0,23 = 14,8 \text{ кг},$$

ҳажм бўйича:

$$\nu = L_q/\gamma_x = 14,8/1.293 = 11,5 \text{ м}^3/\text{кг},$$

бу ерда, γ_x — ҳавонинг ҳажмий оғирлиги.

Ортиқча ҳаво коэффициенти $\alpha_x = 1,2$ бўлганда қўйицаги ҳаво мисқорига эга бўламиз

$$L_q = 14,8 \cdot 1,2 = 17,8 \text{ кГ}.$$

Ҳажм бўйича $\nu = 11,5 \cdot 1,2 = 13,8 \text{ м}^3/\text{кГ}.$

Ёнини маҳсулотларининг оғирлик таркиби:

$$\text{CO}_2 \text{ учун} \quad m_1 = (2,67 + 1)C_p = 3,175;$$

$$\text{H}_2\text{O} \text{ учун} \quad m_2 = 9H_p/100 + W_p/100 = 1,735 \text{ кГ};$$

$$\text{N}_2 \text{ учун} \quad m_3 = 0,77L_q = 13,7 \text{ кГ};$$

$$\text{O}_2 \text{ учун} \quad m_4 = (\alpha - 1)2,67C_p/100 + 8H_p/100 + Q_p/100 = 0,325 \text{ кг}$$

Ёнини маҳсулотларининг ўмумий оғирлик таркиби:

$$\Sigma m = m_1 + m_2 + m_3 + m_4 = 19,5 \text{ кГ}.$$

Ёнини маҳсулотларининг ўргача иссиқлик сифими:

$$C_t = m_1C_1 + m_2C_2 + m_3C_3 + m_4C_4 / \Sigma m$$

бу ерда, $C_1, C_2, C_3, C_4 = 1 = 250^\circ\text{C}$ да иссиқлик сифими доимийлари.

$$\text{CO}_2 \text{ учун} \quad C_1 = 0,316 \text{ ккал/кГ} \cdot \text{град} = 1,33 \text{ кЖ/кг} \cdot \text{К}$$

$$\text{H}_2\text{O} \text{ учун} \quad C_2 = 0,621 \text{ ккал/кГ} \cdot \text{град} = 2,61 \text{ кЖ/кг} \cdot \text{К}$$

$$\text{N}_2 \text{ учун} \quad C_3 = 0,298 \text{ ккал/кГ} \cdot \text{град} = 1,25 \text{ кЖ/кг} \cdot \text{К}$$

$$\text{O}_2 \text{ учун} \quad C_4 = 0,274 \text{ ккал/кГ} \cdot \text{град} = 1,115 \text{ кЖ/кг} \cdot \text{К}$$

$$C = (0,316 \cdot 3,175 + 0,621 + 0,274 \cdot 0,325 + 0,298 \cdot 13,7) / 19,5 = \\ = 0,39 \text{ ккал/кГ} \cdot \text{град} = 1,64 \text{ кЖ/кг} \cdot \text{К}$$

Бундан ўтхонадаги ҳарорат

$$t_y' = \frac{Q_p + L_q \cdot C_{\text{ҳаво}} \cdot t_{\text{ҳаво}}}{C \cdot \Sigma m},$$

бу ерда, $L_q = 1 \text{ кГ}$ ёнилгига ҳаво сарғи;

$C_{\text{ҳаво}}$ — ҳавонинг иссиқлик сифими;

$t_{\text{ҳаво}}$ — атроф-муҳитининг ҳарорати;

$$t_y' = \frac{10260 + 17,8 \cdot 10 \cdot 0,24}{19,5 \cdot 0,39} = 1342^\circ\text{C}.$$

Ўтхонадаги ҳақиқият ҳарорат:

$t_{\phi} = t_y^l (1 - \sigma_0) \eta_i$,
 бу ерда, σ_0 — ўтхонашынг ФИК, $\sigma_0 = 0,15$;
 η_i — атроф-мухитта шүкөткішлардың ҳисобға олувчы иссиқдик-
 ФИК, $\eta_i = 0,71$.
 $t_{\phi} = 1342 \cdot (1 - 0,15) \cdot 0,71 = 960^{\circ}\text{C}$.

Битумнинг ўргача ҳарораты

$$t_6 = (t_m + D_6)/2$$

Битумнинг ишчи ҳарораты шартлардан келіб чықып t_m ва t_k ин
 қуйнудағыча қабул қыламыз:

$$t_6 = (120 + 100)/2 = 110^{\circ}\text{C}$$

Бу ҳолда мүридан ўтказыласттан иссиқелик миндерори қуийнудағыча:

$$Q = 23,3 \cdot F \cdot (960 - 110) \text{ кал/соат}$$

$$F = \frac{6,249 \cdot 15}{29,3} \ln \frac{960^{\circ} - 110^{\circ}}{300^{\circ} - 110^{\circ}} = 3,199 \cdot \ln 4,47 = 3,199 \cdot 1,5 = 4,7 \text{ м}^2$$

$$Q = 23,3 \cdot 4,7 (960 - 110) = 93083,5 \text{ кал/соат} = 390950 \text{ Ж.}$$

Қыздырыш құвүрларининг узунлыгини анықтаймиз:

$$l = \frac{F}{\pi D_n} = \frac{4,7}{3,14 \cdot 0,168 \cdot 2} = \frac{4,7}{1,055} = 4,4 \text{ м} \quad \text{— битта қыздырыш}$$

құвүрнінг узунлиғи.

Қыздырыш құвүрларининг умумий узунлиғи:

$$l_{ym} = 8,8 \text{ м} = 8720 \text{ мм.}$$

Құвур 168×6 ГОСТ 8732-78.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Т.В. Алексеева и др. Дорожные машины. Часть I. Машины для земляных работ. М. Высшая школа, 1975 г.
2. И.П. Бородачев и др. Справочник конструктора дорожных машин. М., Машиностроение, 1973 г.
3. Н.Г. Гаркави. Машины для земляных работ. М. Высшая школа, 1982 г.
4. Гоберман и др. Теория, конструкция и расчет строительных и дорожных машин. М., Транспорт, 1979 г.
5. Т.И. Аскарходжаев и др. Дипломное проектирование землеройных машин. Ташкент, Укитувчи, 1988 г.
6. Н.Г. Домбровский, М.И. Гальперин. Строительные машины. М. Высшая школа, 1985 г.
7. В.А. Бауман, Б.В. Клужанцев, В.Д. Мартынов. Механическое оборудование предприятий строительных материалов, изделий и конструкций. М., Машиностроение, 1991 г.
8. А.С. Фиделов Ю.Ф. Чубук. Строительные машины. Киев, Выш школа, 1989 г.
9. Дробильно-сортировочное оборудование и установки (каталог-справочник). М., Машиностроение, 1989 г.
10. Ф.П. Катаев. В.С. Тарасов. Расчет элементов машин для строительства цементобетонных дорожных покрытий. М. Высшая школа, 1994 г.
11. Н.Я. Хархута. Дорожные машины. Л., Машиностроение, 1986г.
12. Каталоги машин фирмы «Катерпиллер», США, 1999 г.
13. Каталоги СДМ фирмы «Камацу», Япония, 2000 г.
14. Каталоги машиностроительных заводов по выпуску дорожных машин: «Челпром», «Орёлдормаш», «Брянскдормаш», «Кургандормаш», «ВоронежЭКС», «Тверьдормаш».

Мундарижа

Кириш	3
-------------	---

I. Ер қазип машиналари

1.1. Булдозерни ҳисоблаш.....	5
1.1.1. Үмумий қоидалар. Асосий параметрларни танлаш ва ҳисоблаш.....	5
1.1.2. Ағдаргичнинг асосий конструктив параметрларини аниқлаш.....	5
1.1.3. Булдозернинг тортиш ҳисоби.....	14
1.1.4. Мустаҳкамликка ҳисоблаш вазиятларини аниқлаш.....	16
1.1.5. Булдозер жиҳозларининг узел ва деталларини мустаҳкамликка ҳисоблаш.....	20
1.1.6. Ағдаргични бошқариш тизими юртмасини ҳисоблаш.....	30
1.1.7. Булдозернинг иш унумдорлиги ва меҳнат муҳофазаси.....	34
1.2. Скреперни ҳисоблаш.....	37
1.2.1. Үмумий қоидалар ва асосий параметрларни ҳисоблаш.....	37
1.2.2. Скрепернинг тортиш кучини ҳисоблаш.....	40
1.2.3. Скрепер узеллари ва деталларини мустаҳкамликка ҳисоблашнинг асосий вазиятлари.....	48
1.2.4. Скрепернинг асосий механизмларини ҳисоблаш.....	53
1.2.5. Скрепернинг иш унумдорлигини аниқлаш.....	57
1.3. Автогрейдерни ҳисоблаш.....	58
1.3.1. Автогрейдернинг конструктив чизмасини асослаш ва асосий параметрларини аниқлаш.....	58
1.3.2. Автогрейдернинг тортишини ҳисоблаш.....	63
1.3.3. Двигателнинг талаб этилган тортиш кучи ва куввати.....	69
1.3.4. Автогрейдернинг иш унумдорлиги.....	69
1.3.5. Автогрейдерга таъсир этувчи кучлар.....	69
1.3.6. Автогрейдернинг бошқариш механизмларини ҳисоблаш.....	72
1.3.7. Автогрейдерни мустаҳкамликка үмумий ҳисоблаш.....	80
1.4. Бир чўмичли экскаваторларни ҳисоблаш.....	90
1.4.1. Үмумий вазиятлар. Конструтив-кинематик чизмани танлаш ва асослаш.....	90

1.4.2. Экскаваторнинг асосий параметрларини аниқлаш.....	92
1.4.3. Түғри куракнинг құтариш механизмини ҳисоблаш.....	93
1.4.4. Түғри куракнинг босым механизмини ҳисоблаш.....	95
1.4.5. Тескари куракнинг асосий механизмларини ҳисоблаш.....	97
1.4.6. Драглайнинг асосий механизмларини ҳисоблаш.....	98
1.4.7. Грейфернинг асосий механизмларини ҳисоблаш.....	101
1.4.8. Қувватни ҳисоблаш ва двигател турини танлаш.....	103
1.4.9. Экскаваторнинг бурилиш механизмини ҳисоблаш.....	103
1.4.10. Экскаваторни статик ҳисоблаш.....	105
1.4.11. Экскаваторнинг торғышни ҳисоблаш.....	112
1.4.12. Экскаваторни кинематик ҳисоблаш.....	114
1.4.13. Экскаваторни конструктив ҳисоблаш.....	116

II. Йүл қурилишида ишлатиладиган технологик жиһозлар

2.1. Тошли материалларни майдалаш машиналари.....	113
2.1.1. Үмумий мағлұмоттар, тасифиома.....	113
2.1.2. Жағели майдалагичлар.....	134
2.1.2.а. Тавсифнома, конструкцияларнинг хусусиятлари.....	134
2.1.2.б. Асосий параметрларни ҳисоблаш.....	140
2.1.2.в. Конструктив элементларни ҳисоблаш.....	144
2.1.3. Роторлы майдалагичлар.....	147
2.1.3.а. Тавсифи, конструкциясининг хусусиятлари.....	147
2.1.3.б. Асосий нараметрларни ҳисоблаш.....	149
2.1.3. в. Майдалаш усуллари.....	156
2.1.3. г. Конструкция элементларини ҳисоблаш.....	160
2.1.4. Конуслы майдалагичлар.....	167
2.1.4.а. Тасифи, конструкциясининг хусусиятлари.....	167
2.1.4. б. Асосий нараметрларни ҳисоблаш.....	171
2.1.5. Болғали майдалагичлар.....	181
2.1.5.а. Тавсифи, конструкциясининг хусусиятлари.....	181
2.1.5.б. Асосий нараметрларни ҳисоблаш.....	185
2.1.5.в. Конструкция элементларини ҳисоблаш.....	187
2.2. Майдаланған тош материалларни сараплаш машиналари.....	188
2.2.1. Тасифланиш.....	188
2.2.2. Асосий параметрларни ҳисоблаш.....	189

III. Асфалт-бетон қопламаларини куриш машиналари

3.1. Йүл-курилиш материалларини тақсимлаш учун машиналар - чақиқтош ётқизгичлар.....	194
3.1.1. Чақиқтош ётқизгичларнинг вазифалари, умумий тузилиши ва ишчи органлари.....	194
3.1.2. Чақиқтош ётқизгич вибробрусиининг асосий параметрларини танлаш.....	202
3.2. Асфалт ётқизгичлар.....	203
3.2.1. Асфалт ётқизгичларнинг вазифаси, умумий тузилиши ва ишчи органлари.....	203
3.2.2. Асфалт ётқизгичнинг асосий фойдаланиш ва техник кўрсаткичларини хисоблаш.....	207
3.2.3. Асфалт ётқизгичнинг автоматика тизими.....	215
3.3. Йүл-курилиш материалларини шиббалашга мўлжалланган машиналар.....	216
3.3.1. Грунтларни шиббалаш жараёнининг физик асослари.....	216
3.3.2. Асфалт-бетон қопламаларни шиббалаш сифатини асосий кўрсаткичлари.....	222
3.3.3. Асфалт-бетон аралашмасини шиббалаш жараёнини математик моделлаштириш.....	225
3.3.4. Фалтак машиналарнинг вазифаси ва умумий тузилиши.....	229
3.3.5. Фалтакларнинг асосий фойдаланиш ва техник кўрсаткичларини хисоблаш.....	242
3.4. Боғловчи ва суюқ материалларни тақсимловчи машиналар гудронаторлар.....	255
3.4.1. Гудронаторларнинг вазифалари ва тузилиши.....	255
3.4.2. Битум қўйишини автоматика назорат килиш курилмаси.....	260
3.4.3. Гудронатор бакининг иссиқлик ҳисоби.....	263
Фойдаланилган адабиётлар.....	268

Тұлқин Асқархұјаев

**Ер қазиши үшін
машиналарининг ҳисоби
ва назарияси**

Тошкент – «Fan va texnologiya» – 2006

Мұхаррір: М. Тожибоева
Техник мұхаррір: А. Мойдінов
Мусаххих: М. Ҳайитова

Босишига рухсат этилди 23.03.2006.
Қоғоз бичими 60x84¹/₁₆. Босма табоги 17,2.
Нашиерт ҳисоб табоги 17,0. Адади 1000.
Буюртма № 45.

«Fan va texnologiya» нашриёти, 700003,
Тошкент, Олмазор күчаси, 171-үй.

Шартнома № 05-06.